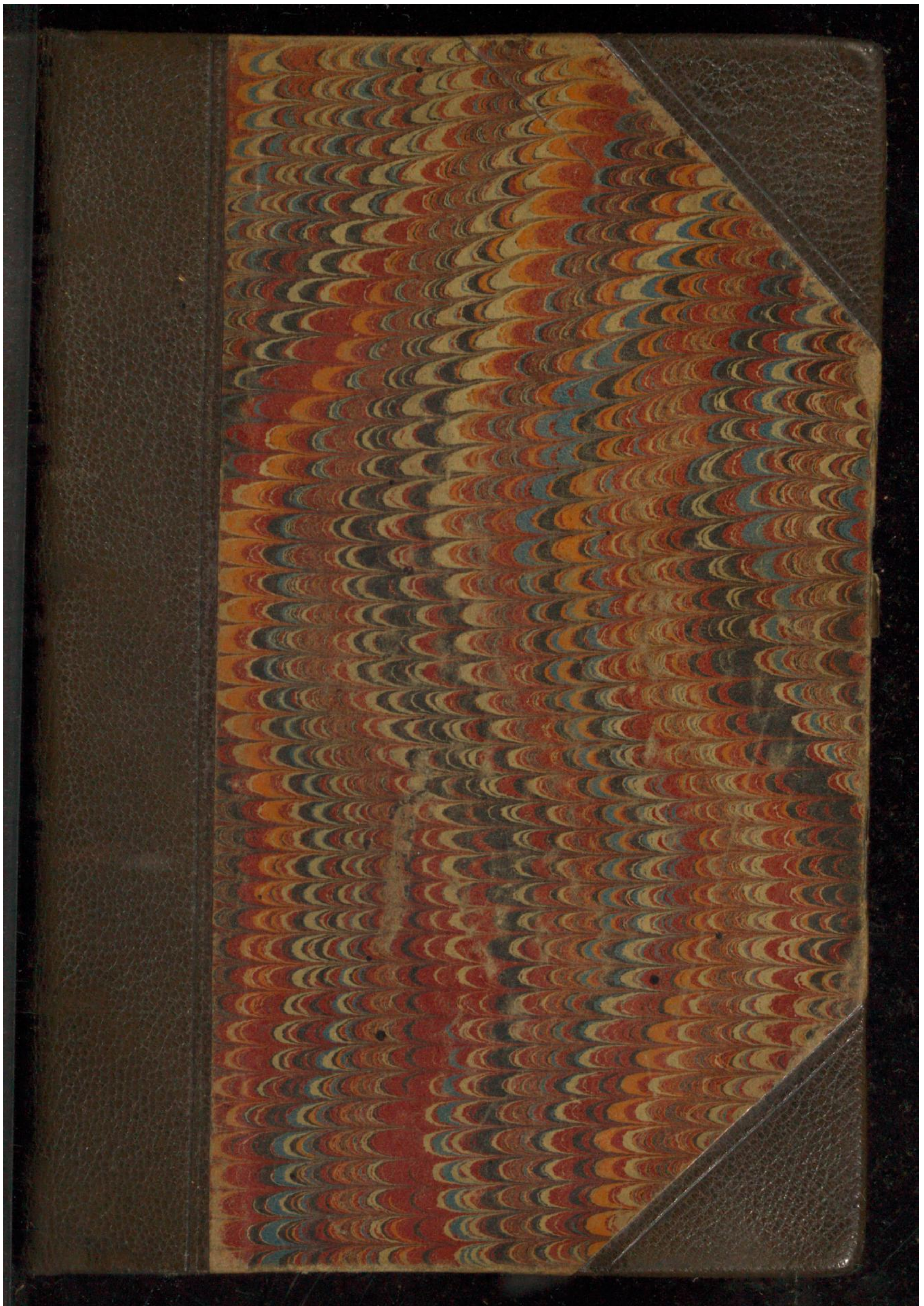
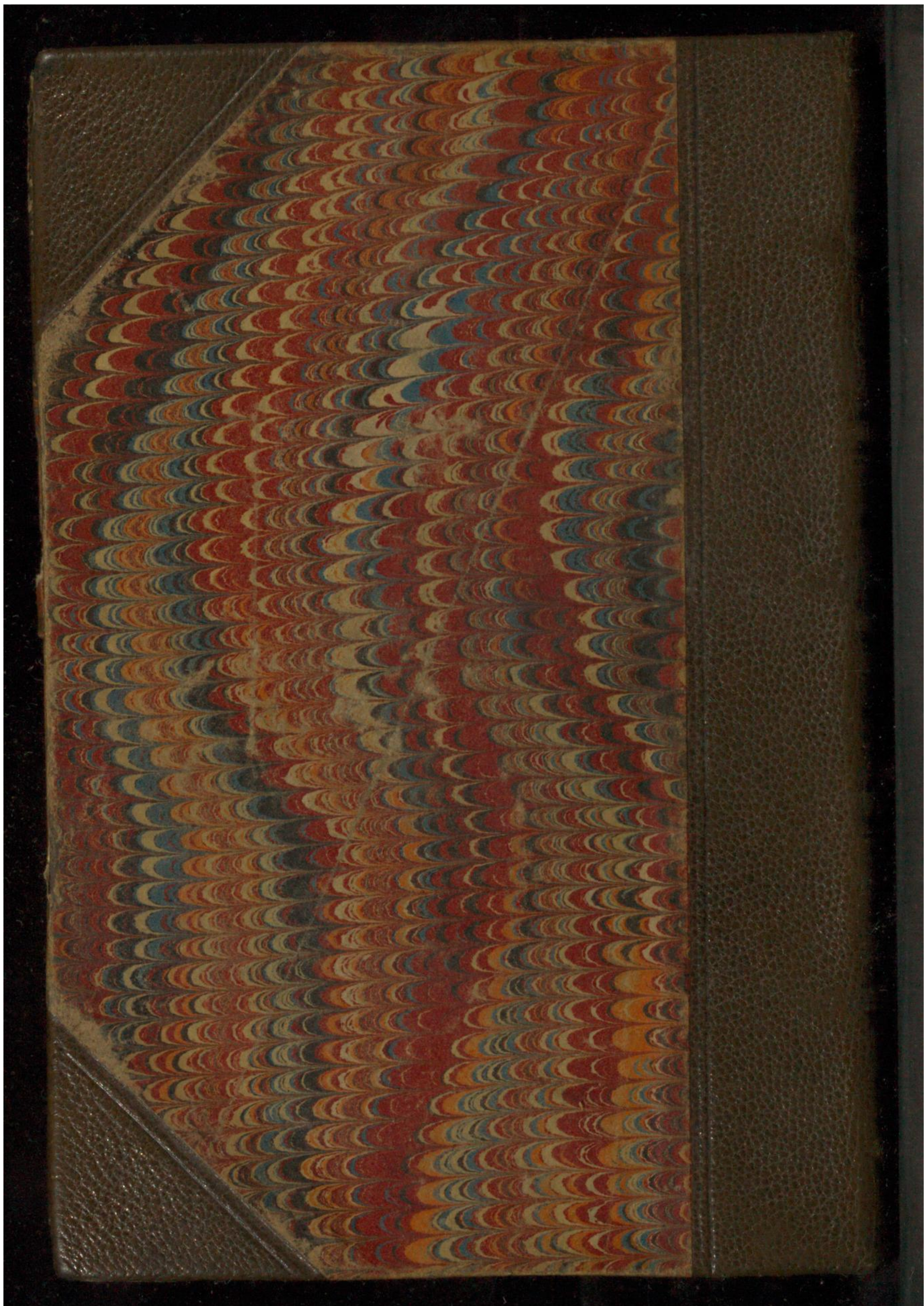

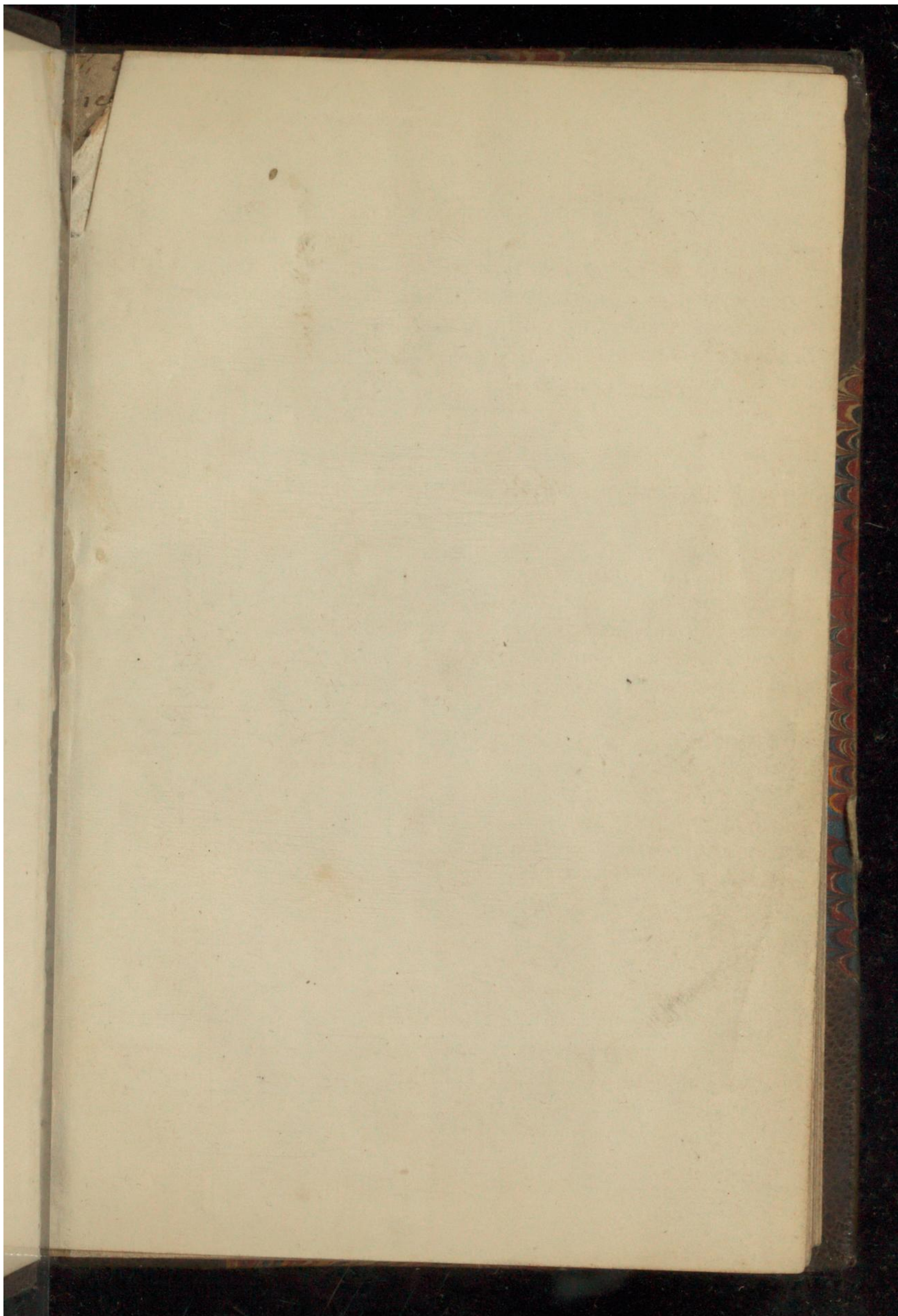

DE MENSURIS
ET
PONDERIBUS

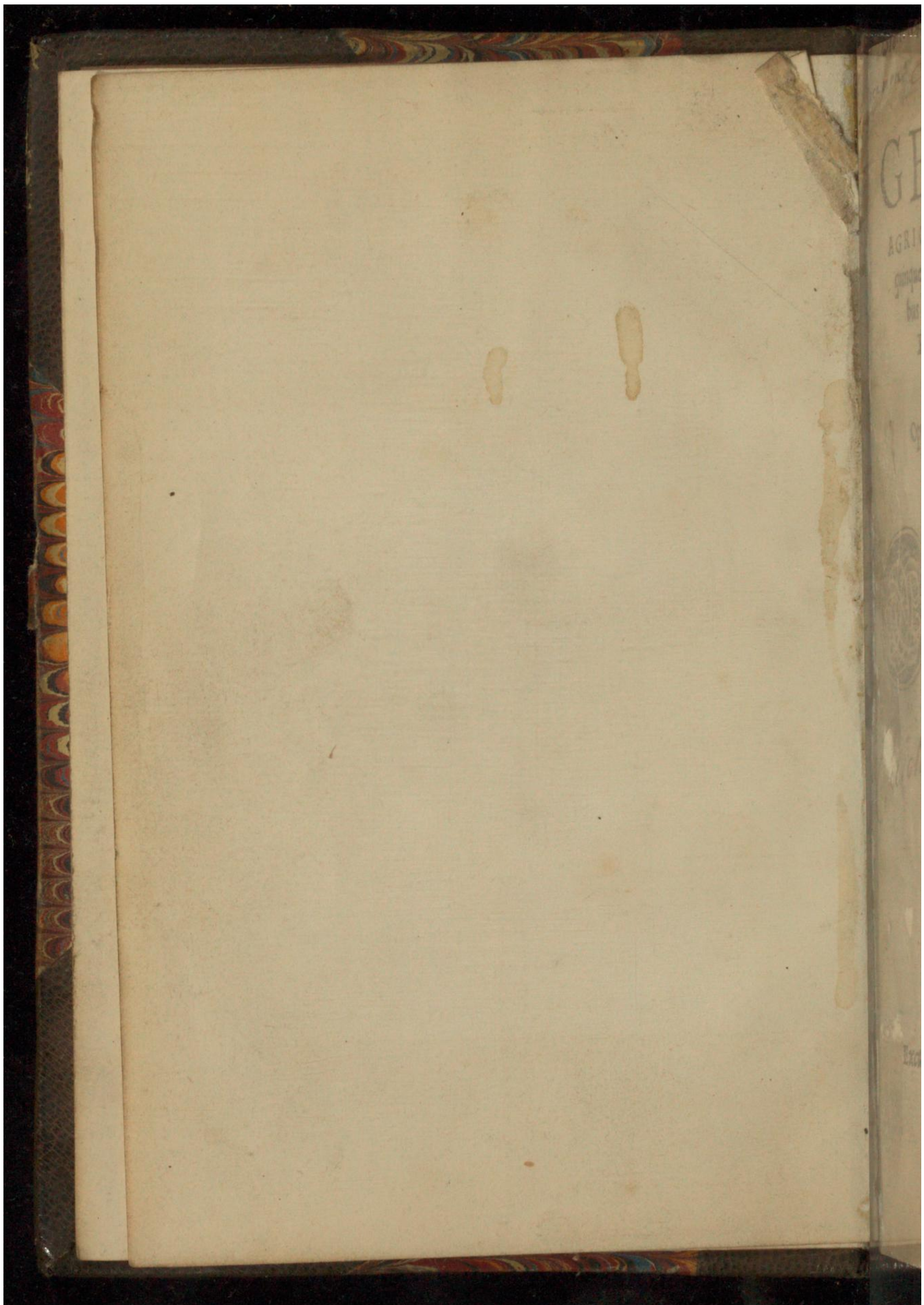

GEORGII

AGRICOLAE MEDICI LIBRI quinque de Mensuris & Ponderibus, in quibus plæraque à BUDAEO & PORTIO parum animaduersa diligenter excutiuntur.

Opus nunc primum in lucem æditum.

PARISIIS,
Excudebat Christianus Wechelus, in uico Iacobæo, sub scuto Basiliensi. Anno
M. D. XXXIII.

ILLVSTRISS. SAXONIAE DVCIBVS, IOANNI FRIderico sacri Imperij Electori &c. eiusq; cognato IOANNI GEORGII filio, Georgius Agricola medicus S.D.

OGITANTI mihi nuper et memoria repetenti, Duces illustrißimi, præclaras res à Germanis gestas, potentißimas eorum nationes, regna florentißima, uisa est inter cæteras uestra familia tam illustris fortibus maiorũ factis, tam ornata uiris prudentibus, pacis & omnium uirtutum studiosis, tam potens multis nostræ nationis celeberrimis populis, ut si non prima, secunda certe totius Germamaniæ iure hodie dici poßit. Nam ut omittam multos Principes è continenti genere per annos ferè octingentos rerum gestarum gloria insignes, atq; inter eos Conradum & Fridericum, quorum alter sub Imperatore Conrado tertio, alter sub Friderico primo, qui Barbarossa dictus, uterq; strenue contra Saracenos pugnauit, certe adaui uestri Friderici, qui duplex cognomen tulit, ob ditionem amissam exulis, fortis ob recuperatã, quis labores ac pericula pro patria atque pro suis animo excelso & inuicto suscepta non mirabitur? præsertim cum audierit duos Imperatores Adolphum & Albertum eius nominis primũ ex uestris regionibus, quas

præter æquum & iustum occuparant consilio & armis expulsos? Sed Princeps ille ut necessario se suósque contra Imperatores defendit, ita pro ijsdem fortiter pugnans Albertus, tuus, Ioannes, auus, Friderici patruus magnus Flandros ob Maximilianum in custodia Brugis detentum magnis cladibus affecit. Frisios dicto Imperatorum non audientes domuit. Mathiã Vngarorum regem mouentem bella Friderico Imperatori in suis finibus continuit. At Fridericus utriusque uestrum abauus tantum inter Principes Germaniæ prudentia, probitate, diuitijs, potentia excelluit, ut Sigismundus Augustus, iure eligendi Cæsaris ad eum translato, primum uestræ familiæ in Saxonum Ducem surrogarit. Nostra uerò memoria maxima prudentia, & summo pacis studio, atque miro honorum contemptu, tuus, Friderice, patruus Fridericus nulli fuit secundus: nec illi inferior pater tuus, qui proxime non sine multorum luctu diem obijt. Georgius autem tuus, Ioannes, pater uenerandus ille senex, quem nobis diu incolumem Deus opt. max. seruet, similiter prudentia, grauitate, iustitia, fide est longe clarißimus. Quos omnes considerans uestram familiam non iniuria maxime illustrem & in primis ornatam dixerim. Postremo multæ uobis gentes nobiles et fortes subditæ sunt, Herm͠aduri Turingiq; & Saxones & Franci. Etenim Hermandurorum, Sueuorũ ad Albim pars nos sumus, quos nomine, ut fieri sæpe solet, mutato ob Marchionũ sedem, quæ Misenæ fuit, Misenenses uocant. Vnde non
sine

ſine cauſa qui iura Saxonum ſcripſit ante aliquot iam ſecula, Marchionem Miſenenſem Sueuũ nuncupat. Reliquam uero Hermandurorum regionem, orientem uerſus, in qua Albis oritur, relictam olim ab incolis qui in bella migrarunt, partim Venedorum gens, quæ ſe nuncupat Zechos, occupauit, partim Germani, quos Bohemos ex antiquo nominamus, tenent. Sed & huius regionis non exiguam partem, Luſaciam nuncupatã, olim incoluerunt Venedi, qui tũ Sorabi nominabãtur, poſtea uerò uel bello ſunt deleti, uel ſe ad ſuos receperunt. Noſtri itaque ſunt Hermanduri illi qui cum Cattis, ut refert Cornelius Tacitus, magno prælio certarunt, dum flumen gignendo ſale fœcundum & conterminum, utraque gens ui ad ſe traheret. Nam uel hodie ad flumen Salam ſalis hi fontes in nobili urbe, quæ Hallis inde dicta, conſpiciuntur. Bellum autem hoc, eodem authore, Hermanduris proſperum, Cattis exitio fuit. Hinc Cattorum uiribus debilitatis poſt in eorum ſedes fertiliores immigrarunt Turingi nobiliſſimæ Gothorum gentis natio, ibique urbem Gotham communi gentis nomine condidere: reliquas ſedes ipſi Catti ſeruarunt, nomine in Heſſos commutato. Porrò Saxones qui ueſtræ ſubſunt ditioni ultra Albim Sueuorum Semnonum regionis partem incolunt, qui citra, Cerueciorum. Sic enim eos malo nominare, ut Vibius Sequeſter, quàm, ut Tacitus & alij, Cheruſcos: quòd eius nominis oppidum in hodiernum diem extet. Demum Francorum gentis, cui Gallia occupata, inter cætera,

gloriam peperit immortalem,non contemnenda pars ue
ſtro eſt ſub Imperio. Sed Sala flumen Turingos diui-
dit ab Hermanduris,utraque regio omni ferè ex parte
maximis ſyluis & montibus munita, præterquam ubi
tum ipſæ inter ſe,tum Saxoniæ ueſtræ iunguntur, ut
hæ gentes naturæ fœderibus uideantur cõciliatæ. Her-
mandurorum montes omnis generis metalli, præcipuè
uerò argenti adeo fertiles ſunt,ut nulli cedant regio-
ni. Colles ad Albim uinum ferunt generoſum. Plani-
cies frumentis abundat. Turingia tamen tritici uberta-
te non modo hanc, ſed omnes alias magnæ Germaniæ
terras facile exuperat, ut ſumen Germaniæ rectiſsime
dici poßit. Nec uerò uinum ipſi deeſt, & maximi ſunt
prouentus ex Iſatide herba,quam uulgus Guadum uo-
cat. In his autem regionibus permultæ ſunt urbes pul-
cherrimæ,plurima oppida, innumeræ arces, quarum
alias natura,alias artificiũ,alias utrũq; muniuit. Lon-
gitudo itaq; ueſtræ ditionis eſt à Francis uſq; ad Saxo
nũ uobis ſubditorum finem, ultra centũ quinquaginta
milia paſſuum. Latitudo ab Albi,ubi ueſtrum Imperiũ
initium ſumit,uſque ad Fontes Viſurgis,quem hodie eo
loco Verram nominant, ferè eadẽ. Singulis igitur per-
penſis,quis non intelligit & ueſtram familiã eſſe ma
xime potentem? Sed quorſum hæc, Duces illuſtrißimi?
non in aliud quàm ut mutua concordia regnum hoc
ueſtrum, quod ab externis facile inconcuſſum mane-
bit, in ea conſeruetis pace, in qua circiter centum an-
nos perpetuos, diuino beneficio, ſub maioribus ueſtris,
nomine

nomine aut re uerè Fridericis, id est, pacis diuitibus, effloruit. Deinde ut bonarum literarum studiosos liberalitate, quod principes magnopere decet, benigne foueatis, qui soli tum uobis sempiternam laudem parere, tum maiores uestros uiros fortißimos ab obliuione uindicare possunt. Ego certe si intellexero gratum uobis hunc meum laborem, quem sub clarißimi nominis uestri auspicio emittere mihi uisum est, quémque non paucis profuturum spero, edam ijsdem auspicijs, si uita suppetet, duodecim libros de re Metallica conscriptos, qui, nisi fallor, fortunam uestram splendidißimam & apud exteras nationes & posteros reddent splendidiorem. Valete. Ex ædibus meis Chemnicij Hermandurorum. III. Nonas Martias. An. M. D. XXXIII.

Liber primus de Mensuris Romanis.

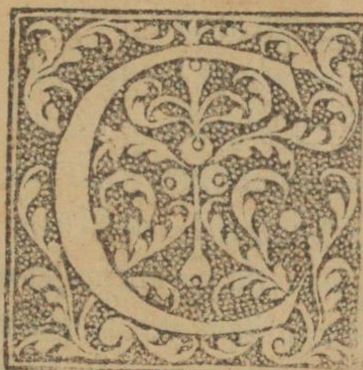
Secundus de Mensuris Græcis.

Tertius de rerum quas metimur pondere.

Quartus de Ponderibus Romanis.

Quintus de Ponderibus Græcis.

GEORGII AGRICOLAE LIBER PRIMVS, de mensuris Romanis,

CVM bonarum literarum studiosis omnibus mensurarũ & ponderum cognitionem ad authores recte intelligendos utilem esse censeo, tum maxime medicis, Quibus tamen acrius aliquanto & attentius rem considerans, non modo ad artem suam præclaram illam percipiendam utilem inuenio, sed ad rite exercendã prorsus necessariam, Quod cæteris ferè quæ hac parte legunt, ea satis sit intelligere, medicos & quæ intelligunt re ipsa perficere oporteat. Habet nanque medicina mensuras exactas & statas, ac definita certáque pondera, In quibus si quis error acciderit, qui uelim nunquam accideret, is semper cum aliquo corporum nocumento, nonnunquam uerò cum summo uitæ periculo contingere solet. Atque aliorum certe in hisce errata eiusmodi sunt omnia, ut ope humana corrigi poßint: medici, si fuerint enormia, interdum non nisi diuina. Etenim mercator si iustam mensuram siue pondus incuria quadam excedit,

ipse

ipse accipit detrimentũ: sin dolo quippiam de ijs detra
bit, defraudat emptorem, sed in eo, quod facile repẽdi
queat. Medicus si uel inscitia, uel negligẽtia, uel malefi
cio, modũ siue pondus excedit, præsertim in medicinis
purgãtibus, ægrotũ magno afficit incõmodo, aut omni-
no interficit: si uerò diminuit ea, quàmuis minori fiat
ualetudinis iactura, non raro tamẽ & tum nocet ægro-
tanti. Sed mercatorem emptores decipientem Magistra-
tus pœna multant. Circumforaneis pharmacopolis, qui
se pro medicis ingerunt, & his & alijs modis ubique
homines impune, ait ille, necare licet: tantum uerò ab-
est ut arceantur, ut in florentissimis Italiæ urbibus fo
ra ipsorum clamoribus perstrepant. Ita peruerso quo-
dam more magis curæ nobis est tantillum mercis, quàm
bona corporis ualetudo, sine qua nec mens ipsa satis
sana esse potest. Verum nihil mirum pharmacopolas
istos indoctos inter cætera permulta mensurarum &
ponderum rationẽ priscam Romanorum & Græcorum
ignorare, cum nostra ætate medici qui eam teneant re-
ctè, si sint fortè, pauci admodũ sint, aliquot ante nos an
nis atq; adeo seculis nulli fuerint, qđ scripta illorũ, in
quibus uidemus eos fœdissimè lapsos, manifeste produt.
Hinc partim factum, ut quia ueterum libros de medica-
mẽtis cõscriptos non intelligerent, animum ad medica-
mẽta cõuerterint cõponenda, adeò ut nunc eò uentũ sit,
ut nõ solertes uiri solũ et experientes, quibus modice li
ceret, id agãt, sed inertissimus quisq; et nullius experien
tiæ quotidie utatur nouis, à se temere excogitatis, uete-
rum

rum inuenta male neglecta iaceant. Hæc autem consideratio multis de causis est ualde abstrusa & perplexa. Primum diuersarum regionum non minus olim ac hodie diuersæ fuerunt mensuræ atque pondera. Sic alijs scriptoribus in usu sunt mensuræ Romanæ, alijs Atticæ, atque item alijs aliæ, eademq; uarietas etiam existit in ponderibus. Deinde authores, tam Græci quàm Latini, cuius regionis utantur mensuris uel ponderibus interdum tacent omnino, aut uix obscure & negligenter innuunt. Tum etiam unus & idem author mensurarum capacitatem, grauitatémue rerum quas metimur, uel ipsa pondera, iuxta consuetudinem modo huius, modo alterius regionis declarat. Præterea Græci de rebus Romanis loquentes, aut contra Latini de Græcis mensuram uel pondus per uocabula suæ regioni consueta sæpe explicarunt, quod aliquibus res, etsi non fuerunt eædē, parū tamen uiderētur inter se differre, alijs etsi multū differrēt, uti uocibus externis nō placeret. Postremo nec libri mendis carent: nā ut de reliquis nihil dicam, mensuræ et pondera notis quibusdā significantur, quas aduertimus aliquādo uel diuturnitate & iniuria tēporū deletas, uel mutatas librariorum incuria aut temeritate, uel deniq; libros excudentiū negligētia, aut praua corrigentiū diligentia uitiatas. Quæ omnia nisi qs diligēter obseruauerit, facillime in eos incidet errores, à quibus, bona pace dicam, ne magni quidē nostræ ætatis uiri sibi satis cauere potuerunt. Ne uerò eorū authoritas, quam alioqui summo studio, maxima eruditione, utilißimis li

bris

bris iam pridem euulgatis, sibi iure compararunt, Latinæ Græcæq; linguæ studiosis, quod attinet ad hanc rē obsit, & ut mensuræ ac pondera plærisq; omnibus adhuc ignota fiant clariora, decreui rem ipsam latius explicare: quàmuis non admodum forte in Græcis ponderibus opus fuisset hoc meo labore, si liber à Diodoro de his scriptus non perijsset, multo uerò minus in ponderibus simul & mensuris tam Romanis quàm Græcis, si Galeni libellus de pondere liquorum, qui in medicamenta recipiuntur, extaret. Quoniam uerò neuter ad nostra peruenit tempora, & Budæus, Portius, Alciatus uiri clarissimi & doctissimi & iurisconsultissimi de sextario Romano totius cognitionis mensurarum quodam quasi fundamento senserunt diuersissima, nec nisi unius sententia uera esse possit, aut nullius, operæprecium mihi uisum est meam quoque interponere. Et id mihi licere arbitror, qui enim non? cum Budæo licuerit libere de Hermolao Barbaro, & uere de Angelo Politiano, qui huius tractationis semina nostro seculo primi sparserunt, iudicare? deinde Portio iam edito libro Budæi sua in lucem proferre? Nuper autem Alciato utriusque sententia quasi sublata propriam & nouam in locum substituere? Iudicia certe in literis olim fuerunt libera, nunc debent esse, & erunt posteris, uel nobis inuitis, modo non sint leuia, temeraria, & iniqua. Quòd si eorum quispiam me in ius uocare ob hanc caussam et doctis accusare uoluerit, rationibus agat, pugnet argumentis, testimonijs denique authorum, si potest, conuin-
cat,

eat, omißis maledictis & conuicijs, ne nostra arrogantia uel pertinacia, ne quid aliud dicam, periclitetur ueritas, quæ sanè ut accuratè disputando exquiri, ita nimium altercando plærunq; amitti solet. Id quidem qđ æquum est postulo, quo neglecto, si quis omnino uoluerit stomachari & maligne in conuicia prorumpere, ipsum suo magis obfuisse nomini quàm meo optimus quisque, certo scio, iudicabit. Nec à me hæc scribuntur, ꝙ uehementer id ipsum uerear in tantis & tam præclaris ingenijs. Nam Budæus quidem ut magni & generosi est animi, ita puto meliorem eße uirum, quàm ut agnitæ ueritati ullo modo refragari uelit. Alciatus uerò, quantũ ex scriptis eius intelligo, uir est et ipse egregiè doctus, quantum audio ex amicis, ingenio ualde candido. Portius autem quo magis est acer inuestigator rerum absconditarum, hoc enim nomine in primis à Baptista Egnatio uiro docto commendatur, eò minus grauiter feret me, quasi socium quendam laboris in idem studium incubuisse. In quo etsi mihi liberius neceßitate quadam est disputandum, sic tamen me gerere conabor, ut neminem eorum sua debita laude priuare uoluisse uidear. Vt enim ueritati consulere cupio maxime, ita clariß. morum hominum authoritati detrahere neque uolo, neque æquum esse censeo. Quòd si alicubi labores ipsorum, quibus se posteritati commendarunt, forte non æstimauero pro dignitate, extant omnium scripta, in quibus diligens & prudens lector facile obseruabit, quid illi, quidue ego præstiterim. Sed ad rem. Hunc do-

cendi

cendi ordinem, quò omnis hæc tractatio uia & ratione procedens fiat illustrior, in uniuersum seruare institui. Primum meam sententiam breuiter ponã, deinde eam authoritate, quæ penè sola hic magnam uim habet, enitar confirmare. Demum meis corroboratis, à me dißidentium opiniones diligenter expendam, ne res non satis discussa & pendens in controuersia lectorem non acrem dubium reddat, cui nostrum potius accedere debeat. Quàmuis qui mediocri sit iudicio, is ea parte nondum perlecta, non difficulter statuet, quã unam è tot sententijs & tam discrepantibus potißimũ probet. Nec enim plus una poterit, quod non nisi una non modo sit uera, sed etiam esse poßit. Principio autem de mensuris dicã. Appellantur uerò mensuræ quibus metimur tum liquores, quod genus sunt oleum, uinum, acetum, aqua, mel: tum arida cuiusmodi omnia frumenta, legumina, fructus, ac pleraq; alia. Sed quia mensurarum aliæ sunt Romanæ, aliæ Græcæ: nam reliquas consulto nunc omitto, nec hæ inter se cõcordant, initio Romanas tradere decreui, quòd ijs intellectis, quomodo plærisq; earũ Græci, Romano Imperio iam florẽte, sint usi, perspicuũ fiet. Tametsi non ignoro Romanos quoq; Græcis fuisse usos. Romanæ præterea, ut & Græcæ, inter se differunt, quòd alijs materiam tantum humentem, alijs siccam metiamur, nonnullis uerò utranque. Primum igitur liquorum mensuras aperiam. Culeus amphoras uiginti capit. Amphora urnas duas. Vrna congios quatuor. Congius sextarios sex. Sextarius heminas duas.

duas. Hemina quartarios duos. Quartarius acetabula duo. Acetabulum sesquicyathum. Cyathus ligulas siue cochlearia quatuor. Libra quoque cum mensura est, non secus ac si pondus eßet, capit uncias duodecim mensurales: uncia autem duas semuncias. Quia uerò sextarius Romanus comprehendit libram & bessem, id est, uncias uiginti, de mensuralibus intelligo: nam libræ & unciæ mensurales cuique mensuræ fixæ semper & immobiles manent, cum ponderales pro rerum quas metimur diuersitate subinde mutentur, non est difficile colligere quot librarum uel unciarum unaquæq; mensura fuerit capax. Vt igitur à sextario quasi initio quodã & fundamento incipientes, per maiores ipso mensuras ad culei usque capacitatem perueniamus: quia is, ut iã dixi, uncias uiginti, congius capit libras decem. Vrna quadraginta. Amphora octoginta. Culeus mille & sexcentas. Rursus ut sextarium resoluentes minorum mensurarum capacitatem explicemus, quia ipse uncias uiginti, Hemina recipit decem. Quartarius quinque. Acetabulum duas cum dimidia. Cyathus sescunciã drachmã & scriptulum. Liceat mihi sic abuti ponderibus, quò res poßit explicari. Ligula postremo drachmas tres, scriptulum unum. Hæc de Romanorum mensuris, quibus liquores metiebantur mea est sententia, quam nisi scriptorum probauero testimonijs, nemini me persuasurum scio. Nec immerito, quòd tota ferè confirmandi ratio hoc in loco in authoritate consistat, quam aut per se claram esse necesse est, aut, si fuerit inuoluta, diligenter

explicatam.

explicatam. Atque hic ſtatim noſtra legentem etiã atq; etiam rogo ne moleſtè ferat ſe nonnulla ab alijs prius ſcripta iterum legere, quæ ſi omiſiſſem, ut non feciſſem illibenter, qui dilucide docerẽ nõ uidebam. Nunc anteq̃ ad culeũ menſurarũ maximã reuertar, illud unũ dicam, me perſpicuitatis cauſſa diſtinxiſſe mẽſuras in maiores et minores, ut maiores ſint ſupra ſextariũ, minores infra. His igitur frequentiſsime media utũtur, illis rariſsime, omnibus tamen diuerſi generis ſcriptores uſos iam declarabimus. Quòd Culeus uiginti amphoras contineat oſtendunt hæc Plinij uerba, quæ ſunt quarto libri decimi quarti capite, Quando et poſtea ſæpe numero, ſeptenos culeos ſingula iugera, hoc eſt, amphoras centenas quadragenas muſti dedere. Sic Plinius. Si igitur ſeptem culei centenas quadragenas amphoras, ut ipſe declarat, efficiunt, perſpicuum eſt ad calculos redigenti, culeum amphoras capere uiginti. Idem Rhemnius Fannius in libello de ponderibus & menſuris dicit apertius, quo teſte, qui ante me ſcripſere, quia in hac menſurarum capacitate exponenda, ſæpe ſunt uſi, eum ne mihi quidem negligendum puto. Sunt uerò hæc eius carmina,

Eſt &, bis decies quem conficit amphora noſtris
Culeus, hoc nulla eſt maior menſura liquoris.

Cæterum culeus ex Græco eſt κουλεὸς: ſic enim Ionica loquendi conſuetudine κολεὸς dicitur, quod præter cætera apud ipſos Græcos uaſis genus ſignificat, & fortaſſe menſuram, cuius nos certiores facerent rei ruſticæ ſcriptores, ſi modo ulli extarent. Vnde Romani eos imi

tati tam utres olearios & uinarios, quàm mensuram culeum dixerunt. Est autem mensura liquoris, quod Fannius clare dixit, & ex Plinij uerbis intelligitur, atq; Catonis quæ sunt in libr. de re Rustica capite tertio & uigesimo. Si in dolium resinam indes, in culeum musti p. I I I. bene cōminuito: inde in fiscellam indito, & facito uti in dolio musti pendeat. Hæc de culeo. Sequitur amphora, quæ duas urnas comprehendit, quod Columella capite uigesimo libri duodecimi explanat. Ego tamen si humida fuerit uindemia trientem, si sicca quadrantem medicaminis in binas amphoras miscere solitus sum, ita ut quatuor urnarum esset musti modus: urna autem quatuor & uiginti sextariorum. Fannius quoque de amphora loquens ait,

Huius dimidium fert urna.

Sed clarissime id ipsum scribit Volusius Metianus cuius uerba sunt, Nam quadrantal, quod nunc plærique amphoram uocant, habet urnas duas. Quòd uerò idem mensuræ genus quadrantal & amphora nominetur, Festus Pompeius etiam declarat, Quandrantal uocabant antiqui, quam ex Græco amphorā dicunt: quod uas pedis quadrati octo & quadraginta capit sextarios. Hæc Festus. Si igitur amphora octo & quadraginta capit sextarios, ut ille recte scribit: urna uerò quatuor & uiginti, ut tradit Columella, quis non intelligit amphoram duas urnas continere? Quin etiam idem ex eiusdē Columellæ uerbis, quæ sunt libri tertij capite tertio, cū Varronis libri primi capite I I. collatis percipitur. Var

ronis uerba sunt, Nónne item in agro Fauentino, à quo tricenariæ appallantur uites, quòd iugerum tricenas amphoras reddat? Columellæ uerò de eadem re hæc. Atque ut omittam ueterem illam felicitatem aruorum, quibus & ante M. Cato, & mox Terent. Varro prodidit, singula iugera sexcenas urnas uini præbuisse: id enim maxime asseuerat in primo libro rerum Rusticarum Varro. Cum enim de eadem re loquantur, nemo non uidet amphoram duarum urnarum esse capacem. Alterum autem nomen ex Græco est declinatum: dicũt enim Græci ἀμφορεὺς uas quod utrinque ansas habet, quibus capi & portari poßit: mensuram etiam eodem nomine appellant, licet à Romana, ut dicam suo loco, diuersam: nam Latini unà cum terminationis mutatione & genus & mensuram mutarunt. Alterum Latinum est dictum à figura quadrata quadrantal: est enim pedis quadrati, ut Festus ait, & hæc Fannij carmina pulchre explicant,

Pes longo spacio latoq; notetur in anglo,
Angulus ut par sit, quem capit linea triplex
Quatuor ex quadris, medium cingatur inane,
Amphora fit cubus.

Iam utroque nomine non solũ eadem significatur mensura, sed etiam utrũq; ad liquores refertur: ut enim amphoram aquæ, ita quadrantal aquæ uel alterius liquoris dicere possumus. Amphoram uerò liquorum mensuram esse clarum est ex Columellæ loco paulò antè citato: quadrantal autem ex Catone, qui sic scribit capite

te quarto & uigesimo. Vuas apicias percoctas bene legito: ubi delegeris in eius musti culeum aquæ marinæ quadrantalia bina, uel salis puri modium: hunc in fiscellam suspendito, sinitóque cum musto distabescat. Imo etiam ex Plauti Curgulione ubi de anu bibula loquuntur Phædromus & Palinurus,

Sitit hæc anus. Quantum sitit? Modica est, capit quadrantal. De amphora satis multa, cui proxima est urna, quam quatuor congios comprehendere diximus. Scribit enim Volusius amphoram duas urnas, congios uerò octo continere: unde certũ urnam, quæ est dimidiũ amphoræ, congios quatuor capere. Id autem cõcordat cum his Columellæ uerbis quæ paulò antè quoq; retulimus. Vrna autem quatuor & uiginti sextariorum. Nam cum congius sextarios capiat sex, ut mox explicabitur, urnam, quæ est quatuor & uiginti sextariorum, necesse est quatuor congiorum esse capacem. Verum urna, quæ & uas aquarium significat, Varroni dicta est, quòd urinat in aqua haurienda ut urinator. Mensuram uerò liquoris esse Columella loco iam dicto, & Cato capite tertio et uigesimo ostendunt. Ait enim, Marmor si indes in culeũ, librã indito in urnã, & misceto cũ musto. Horatius etiã in primo sermonũ,

Vt tibi si sit opus liquidi non amplius urna
Vel cyatho, & dicas magno de flumine mallem.

Sed discedamus ab urna. Congius sextarios capit sex, quod indicat Volusius cũ scribit, Quadrantal habet congios octo, sextarios octo & quadraginta: nam octies

ſex,conſtituunt octo & quadraginta. Hinc ſextario nomen inditum,ut Fannius his uerſibus aperit,

A quo ſextari nomen feciſſe priores
Crediderim,quòd eos capiat ſex congius unus.

Sed Catonis uerba oſtendunt quoque congium ſex eſſe ſextariorum: ea ſunt capite ſeptimo & quinquageſimo,ubi ſtatuit,quantum uini ſit familiæ bibendū. Menſe quinto, ſexto, ſeptimo, octauo in dies ſextarium unum. Deinde id ipſum declarans addit,in mēſe congios quinque. Cum enim menſes ferè triginta dies habeant, & ſingulis diebus bibatur ſextarius, fiunt triginta ſextarij, qui quinque efficiunt congios. Hunc locum docte explicauit Budæus uir acutus & diligens,ut hic de Portio taceam. Ex eiſdem autem uerbis quiſque intelligere poteſt, congium liquidi menſuram eſſe:tum etiam ex his Liuij quæ ſunt libro quinto & uigeſimo ab urbe condita, Et congij olei in uicos ſingulos dati. De congio ſatis. Nunc de ſextario ſimiliter teſtibus planum faciam quod duas contineat heminas. Id Itaque declarat Feſtus Pompeius ſic ſcribens, Hemina ex Græco ἥμισυ, quod eſt dimidia pars ſextarij. Nec minus Gellius libro tertio capite quarto decimo, Si ex ſextario hemina fuſa eſt, non dimidiatum ſextarium fuſum dicendum eſt. Præterea hæc Fannij carmina,

At cotylas,quas ſi placeat dixiſſe licebit
Heminas, recipit geminas ſextarius unus.

Quòd autem liquoris ſit menſura, ſi non eſſet maxime, perſpicuum ex Horatio fieret, qui in primo ſermonum

monum inquit,

Panis ematur, olus, uini ſextarius.

Ac Cicerone qui ait libro ſecundo officiorum, Si emere ſextarium aquæ mina cogeretur. Vnde uerò dictus ſit ante declaratum eſt: quã ob rem iam ad Heminam ueniamus: ea capit duos quartarios, quod aſſerit Voluſius Metianus, quem ne quis tanquam teſtem uilem contemnat, ſciat nobilem fuiſſe iureconſultum, quo, ut Iulius Capitolinus ſcriptum reliquit, duo Antonini Pius & Philoſophus ſunt uſi, alter cum aliquid de iure ſanciret: Philoſophus autem ut iura diſceret. Voluſij uerba de menſuris hic integra aſſcribam. Nam quadrantal, quod nunc plærique amphoram uocant, habet urnas duas, modios tres, ſemodios ſex, congios octo, ſextarios octo & quadraginta, heminas ſex & nonaginta, quartarios centum nonaginta duos, cyathos quingentos ſeptuaginta ſex. Ex his quilibet intelligit heminam duos comprehendere quartarios. Cæterum Hemina unde ſit nominata, Feſti uerba, quæ ſupra retuli, declararunt: quòd uerò menſura liquoris ſit, exempla in authoribus paßim occurrunt, nunc illud Plautinum ſufficiat in Milite,

Neque equidem heminas octo exprompſi in urceum.

Progrediamur recto ordine ad quartarium, qui duo continet acetabula, ut ex Plinio patet, qui capite ultimo libri primi & uigeſimi ſic ait, Cum acetabuli menſura dicitur, ſignificat heminæ quartam partem. Igitur quartarius quem dimidiam partem eſſe heminæ ex

Volusio probauimus, necessario duo comprehendit acetabula. Sed Plinius & Fannius acetabulum quod Atticis fuit in usu explicarunt. Romanis iuxta eandem diuisionem suæ exstitisse capacitatis alij scriptores ita usurpantes declarant. Quartarij autem capacitatẽ inter Latinos, præter Volusium, qui explicarit hactenus inueni neminem. E Græcis cum eo concordat Dioscorides cuius nõnulla extant in libello de mensuris & ponderibus, qui Galeno asscribitur. Is enim inter cæteras mẽsuras sic semper in liquidis meminit quartarij ut dimidia pars sit heminæ, uel quod idem prorsus est duo capiat acetabula. Hunc quartarium, quia Fannius, ignorarunt Budæus, Alciatus, Portius, quod nemo putet acerbius dictum: nullus enim unquam fuit, quantumuis rerum diligens scrutator, quẽ non aliqua latuissent. Verũ quartarius est appellatus, quod quarta sit pars sextarij. Liquoris autem mensurã fuisse, indicãt hæc Liuij uerba, quæ libro quinto ab urbe condita scribit. Manlius primũ ob uirtutẽ laudatus, donatusq; non ab tribunis solum militũ, sed consensu etiam militari, cui uniuersi selibras farris & quartarios uini ad ædes eius, quæ in arce erant, contulerunt: rẽ dictu paruam, cæterum inopia fecerat eã argumentũ ingens caritatis, cũ se quisq; uictu suo defraudãs, detractũ corpori atq; usibus necessarijs ad honorẽ unius uiri cõferret. Et Columella quinto cap. libri duodecimi, In uini uapidi ut acre fiat sextarios duo de quinquaginta, fermenti libram, fici aridæ pondo quadrantem, salis sextariũ subterito, & subtrita

ta cum quartario mellis aceto diluito: atq; ita in prædictam mensuram adijcito. De quartario satis, nunc ad acetabulū, quod continere sesquicyathum perspicuum fiet ex his Fannij uersibus, quibus de cyatho loquitur,

Bis quinq; hunc faciunt drachmæ si appendere tentes,
Oxybaphus fiet si quinque addantur ad illas.

Verū acetabuli denominatio facta est ab aceto, nonnihil ad imitationē Græcorum, apud quos ὀξύβαφον, quod & ὀξύβαφος uas primo dictū, in quod acetum infunditur, ut in id cibos, quibus acorē addere placet, intingamus, deinde ad mensuram translatum. Liquoris autem mensuram esse, ex Celso manifestum est in eius Acopi cōpositione, quod inscribitur ἐλαιῶδες neruis utile, ait enim, Instillaturq; subinde quàm optimi mellis acetabulū. Sequitur cyathus ἀπὸ τοῦ χύειν, id est, à fundendo Græcis dictus, literæ aspiratæ in tenuem mutatione. Hūc in Simpuli locū in conuiuijs successisse dicit Varro de lingua Latina, cū in sacrificijs mansérit altera appellatio. Inde translatus ad mensurā cyathus, quorū duodecim sextariū complent: quod ex iā dictis dilucidū esse potest, & nihilo minus ex his Scribonij Largi uerbis, quæ sunt Cōpositione CXXVII deprehenditur. Item rumicis radices tres, aquæ tribus heminis incoctæ donec sextarius relinquatur: inde cyathi quatuor per triduū dantur. E quibus etiā, si non ex nominis ipsius etymologia clarū esset, liquoris mensuram intelligimus. Restat ligula et cochleariū, quæ licet mensuram interdū significant eandē, non tamen semper.

Siquidem ligulæ usus aliquãto simplicior esse uidetur, cum cochlearium multas habeat differentias quas in sequentibus libris exponam: utroq; uerò nomine Latinis quarta cyathi pars significatur, quod Columella declarat libri duodecimi capite uigesimo primo sic scribens, Et ita coaddijcitur in binas urnas ligula cumulata, uel mẽsura semunciæ bene plenæ salis cocti & triti. Quibus uerbis intelligitur ligulã quartã esse cyathi partem: nam cyathi quarta est ferè semuncia, dẽptis scilicet duobus scriptulis. Quia uerò dixerat ligula cumulata, necesse erat, cum per mensurã similem eam uellet apertius explanare, dicere mẽsura semunciæ bene plenæ. Si uerò simpliciter ligula dixisset, mensura semunciæ non plenæ fuisset dicendum meo arbitratu, deest enim id quod supra dixi, quominus quarta cyathi pars sit integra semuncia. Capit nanq; quarta apud Romanos drachmas tres & scriptulum unum: ut liceat etiã nunc mihi semunciam mensuram, sicut pondus in eiusmodi minora pondera, non aliter ac si mensuræ essent, diuidere, ut eò melius res difficilis intelligi queat. Cæterum quod eadẽ quarta cyathi pars etiam cochlear dicatur, clarius dicit idẽ Columella paulò pòst his uerbis, Præterea fœnũ græcum maceratur in uino uetere per triduum: deinde eximitur, & in furno siccatur uel in sole: idq; cum est aridum factum molitur: & ex eo molito post salituram musti cochlear cumulatum, uel simile genus poculi eius, quod est quarta pars cyathi adijcitur in binas urnas. Hæc ille. Mẽsuræ uerò siue poculi

genus,

genus, ut ipse loquitur, μύστρον Græci adpellant, quod non modo Columella idem quod cochlear esse in hoc libro declarat, sed etiam Græcos constat sic usos. Verũ genus hoc cochlearij magnum nominandum censeo, ut à reliquis discernatur. Ligula autem dicta est à linguæ similitudine, in cauum intra dentes, palatum uersus, contractæ. Vnde Plinius pro mensura & linguæ uocabulo utitur, cuius uerba sunt libro uigesimo capite tertio, & uigesimo de granis ferulæ in uino tritis. Sunt qui comitialibus morbis dandum putant Luna quarta, sexta, septima, linguæ mensura. Sed ligulam sic usurpat Scribonius Largus Comp. CXLIIII. Dantur quantum lupinus ex mellis ligula & aquæ cyathis quatuor. Et Cõp. CCXXX. Huic medicamento si anatis sanguinis quasi duo ligulæ adiunctæ fuerint, minus mordebit. Idẽ sic quoque usus est cochleario Comp. CCXXXVII. Cum opus est cochlearia tria rosæ cyatho permiscentur. Intelligit uerò per rosam oleum rosaceum. Sed de cochleario satis hoc loco dictum sit. Hanc autem Romanarum mensurarum rationem, qua explicatur quoties maior proxime se minorem capiat, Fannius uersibus aperuit, quem secutus est ea parte Budæus ac reliqui duo, præsertim cum uiderent è ueteribus & bonis authoribus neminem alicuius mensuræ capacitatem enarrantem uspiam ab eo dissentire, quamobrem & ego easdem recensui mensuras & eisdem fermè testimonijs ipsas confirmaui. De quartario tamen, ut de ligula nihil dicam, nulla in tota ipsorum tractatione fit mentio. Cuius capacita-

tem

tē ex Volusio, usum è Liuio & Columella ostendi. Præterea singulas ipse mensuras persecutus, liquoris esse uerbis scriptorum probaui, quod ut quis maxime contempserit equidem ad docendum censui conueniens & utile. Esto, notum sit excellentis eruditionis uiris, sit mediocris, infimæ non erit. Ego uerò omnibus hac mea lucubratione prodeße uolui. Cæterū priusquàm ad alterum modum explicādi mensurarum capacitatem perueniam, maiores mensuras in minores, imo minimas etiam resoluam, atq; hinc dilucidum erit quoties quæq; nō proximam modo, sed unamquanq; se minorem capiat. Culeus itaq; comprehendit amphoras XX. urnas XL. congios CLX. sextarios DCCCCLX. Heminas MDCCCCXX. quartarios $\overline{III}$ DCCCXL. acetabula $\overline{VII}$ DCLXXX. cyathos $\overline{XI}$ D XX. ligulas $\overline{XLVI}$ LXXX. Amphora capit urnas. II. congios VIII. sextarios XLVIII. heminas XCVI. quartar. CXCII. acetabula CCCLXXXIIII. cyathos DLXXVI. ligulas MMCCCIIII. Vrna capit congios IIII. sextarios XXIIII. heminas XLVIII. quartarios XCVI. acetabula CXCII. cyathos CCLXXXVIII. ligulas MCLII. Cōgius capit sextar. VI. heminas XII. quartarios XXIIII. acetabula XLVIII. cyathos LXXII. ligulas CCLXXXVIII. Sextarius capit heminas II. quartarios IIII. acetabula VIII. cyathos XII. ligulas XLVIII. Hemina capit quartarios II. acetabula IIII. cyathos VI. ligulas XXIIII. Quartarius capit acetabula II. cyathos III. ligulas XII. Acetabulū capit cyathum

cum

cũ dimidio, ligulas VI. Cyathus capit ligulas IIII. Hæc unà cum his, quæ præponere soleo de quacunq; re dicturus tabularum uice esse possunt, ne cui mea in compendium contrahendi, quod non sine optimorum authorum iactura factum uidemus, caussa relinquatur. Hactenus mensuras Romanas ratione & uia quadam collectas, & in ordinem adductas exhibuimus, præter libram, unciam & semunciam, quas mensuras esse nunc est probandum, ut rursus ad sextarium non imparati accedamus. Libram duplicem esse, uel hodie pharmacopolia quocunq; in loco sint, ostendunt, ponderalem & mensuralem. Romanos etiam utranque in usu habuisse. Galenus, q unus pro multis testibus esse potest, asserit libro primo περὶ συνθέσεως φαρμάκων κατὰ γένη. Cuius uerba Latin. tantũ adscriberẽ, nisi intelligerem quosdam Græca ipsa libentius legere, quibus in hac re morem gerere uolo. Scribit igitur sic, καλεῖται δὲ ὑπὸ τῶν ῥωμαίων ὁμωνύμως ὁ λιτραῖος σταθμὸς τῶν στερεῶν σωμάτων τῷ λιτραίῳ μέτρῳ τῶν ὑγρῶν, ὃ πάμπολυ καθ᾽ ὅλην τὴν πόλιν ἐστὶν ἐξ ὕλης κερατίνης γιγνόμενον. Id Latinè uerbum è uerbo quasi exprimentes ita reddere possumus, Adpellatur enim à Romanis librale pondus solidorum corporum nomine simili libralis liquidorum mensuræ, quæ permulta in tota urbe est, ex cornea materia cõstans. Hæc ille. Quibus aperit nomine libræ, quã è Lat. corrupte Græci λίτραν nominãt, tã mensurã q̃ pondus significari. Deinde non multo pòst scribit, μικρὸν ἔμπροσθεν ἐδήλωσα

τὴν

τὴν ὁμωνυμίαν ἐξηγησάμενος ᾗ παρὰ ῥωμαί-
οις σταθμικῆς λίτρας τῇ μετρικῇ. Id eſt, Paulò an-
te oſtendi, cum nominis ſimilitudinem, quæ eſt apud Ro
manos libræ ponderali cum libra menſurali enarrarem.
Idem Galenus corripit quodam modo medicos, quod eã
differentiam in medicamentis non expreſſerint, his uer
bis quæ ſunt in libro ſexto eiuſdem operis, διὸ γρά-
φειν ἐχρῆν ἐπιμελέστερον ἐν ταῖς φαρμακίτισι βί-
βλοις τοὺς ἰατροὺς, ὁποίας τινὰς κελεύουσι βάλ-
λεσθαι τὰς οὐγγίας ἢ τὰς λίτρας τῶν ὑγρῶν φαρ-
μάκων, πότερον τὰς μετρικὰς ἢ τὰς σταθμικάς.
Hoc eſt, Idcirco medicos in libris de medicamentis ac
curatius oportebat ſcribere, quales nam uncias uel li-
bras medicinarum liquidarum præciperent inijci, men-
ſurales ne an ponderales. Ex quibus locis luculenter in-
telligitur libram duplicem Romanis fuiſſe menſuralem
& ponderalem. Adijciendum igitur eſt ſi ponderalem
indicamus Græcè σταθμῷ, Latin. pondo: ſi menſuralem
Græcè μέτρῳ, Latinè menſura. Atque ſic Galenum a-
pud Græcos diſtinxiſſe ex ſequentibus clarum erit. Tũ
Romanis ſic in uſu fuiſſe hinc conijcio, quòd perſæpe
libræ pondo adiectum inuenitur: ſic uerò ſemper ponde
ralem ſignificant, ut & pondo ſine adiectione per ſe
poſito eandem denotant. Interdum autem deeſſe, quo
ſignificatur menſura: quanquam hoc in uniuerſum uerũ
non eſt, reperitur enim libra pro pondere ſine ulla ad-
iectione ſæpius à Latinis poſita. Deinde pondo nullius
differentiæ cauſſa addi cœpit, ut quum dicũt pondo de-
narij

narij, pondo uictoriati, hoc est, pondere, id enim solum tunc significat, perinde ac Græcis ὁλκὴ cum drachmæ adiungitur, quo modo scribit Dioscorides ὁλκὴ δραχμῶν ζ. Id est, pondere drachmarum septem. Erratur hac parte non minus hodie ac olim, non tã pharmacopolarũ culpa q̃ medicorũ, q discrimẽ hoc partim per ignorantiã, partim per incuriã non exprimunt, cũ certe nõ exigua differẽtia sit inter olei librã mensura & pondere. De quo errore ac alijs nonnullis, quos obiter indicabo, copiosius aliàs disserui, nunc probasse satis sit libram mensuram esse & pondus. Sed quòd mensuralis æque ac ponderalis in suas duodecim uncias diuidatur, Galenus apertius explanat ibidem libro tertio, quàm ut in dubium uocari poßit: ait uerò, ἔστι δὲ παρ᾽ αὐτοῖς μέτρον, ᾧ τὸ ἔλαιον μετροῦσιν, ἐντετμημένον γράμμαις διαιρούσαις τὸ σύμπαν εἰς μέρη δώδεκα, καὶ καλεῖται τὸ ὅλον μέτρον ὑπ᾽ αὐτῶν λίτρα, τὸ δωδέκατον δ᾽ αὐτοῦ οὐγγία. Hoc est, Est autẽ apud ipsos (de Romanis loquitur) mensura, qua oleũ metiũtur, intersecta lineis diuidentibus totã in duodecim partes, atq; mensura integra uocatur ab ipsis libra: duodecima uerò pars eius uncia. E quibus clarißimum est, libram mensuralem duodecim esse unciarum mensuralium. Quam ob rem in magno errore uersantur hodie medicamentarij quidam, sedecim eam unciarum cõstituentes, maxime quum medicamenta tam Arabum quàm Græcorum conficiunt: cum ponderibus enim reliquarum medicinarum, quas in se recipiunt compo-

sitiones

ſitiones ſiue mixturæ, hæc menſura libræ non conuenit. Iam etſi ſatis probatū ſit è Galeno libras & uncias mēſuras fuiſſe, paucis tamen adhuc uſum earum maniſeſtare nō inutile arbitror futurum. Quàmuis autem Galenus & medici eum ſecuti crebro ſic uſi ſunt libra & uncia, unum tamen aut alterum locum ex ipſo quoque teſtimonij gratia adſcribam. Lib. primo eiuſdē operis ſcribit ex his conſtare album emplaſtrum, λιθαργύρου μαὶ καὶ ψιμυθίου λίτρας ἑκατέρου σταθμῷ, δυοῖν δὲ λίτροιν ἐλαίου μέτρῳ. *Id eſt, Ex argenti ſpumæ & ceruſæ ſingulorum libra pondo, olei uerò duabus libris menſura. De hac eadem libra meo iudicio intelligendus eſt loqui Suetonius in Cæſare Dictatore quum ait, Populo præter frumenti denos modios ac totidem olei libras, tricenos quoque numos, quos pollicitus olim erat, uiritim diuiſit. Etenim non temere legeris ueteres oleum, uinum, & reliquos liquores ad penſum uendidiſſe aut donaſſe: ſed ad menſuram, quæ uel erat libra, uel aliquot libras ſiue uncias menſurales capiebat, licet medici liquores nunc appendant, nunc metiantur. Ad unciam transeundum, qua ſic utitur Galenus libro* περὶ συνθέσεως φαρμάκων κατὰ τόπους ὀκτα*uo,* συντίθεται δὲ χειμῶνος μὲν εἰς δραχμὰς ή. τοῦ κηροῦ, οὐγγίας. ά. μετρικῆς ῥωμαϊκῆς ἐμβαλλομένης τοῦ ναρδίνου μύρου. *Id eſt, Componitur autem hyeme quidem ad octo ceræ drachmas iniecta nardini unguenti uncia una menſurali Romana. Semuncia uerò præter Græcos ſic uſus eſt Columella, cuius uerba,*

ba, quæ ſupra quoque retuli, ſunt: & ita coadijcitur in binas urnas ligula cumulata, uel menſura ſemunciæ be ne plenæ ſalis cocti & triti. Menſura ſemunciæ dixit, quippe menſuram ſemunciam ſignificans, eo modo lo- quendi quo dicimus menſura ſextarij uel heminæ, quia menſuræ ſunt, & quo nemo diceret menſura denarij uel uictoriati, quia pondera ſolum. Contrà in fine libri eiuſdem pondo ſemunciam dixit, pondus ſemunciam in- dicans his uerbis, Quòd ſi etiam cum laſer non habue ris, pro ſylphio mellis adijcies pondo ſemunciam. Sed reuertar ad libram, quod oleum cornibus libralibus uen- debant ex uerbis Galeni ſupra citatis, quiſque percipe- re potuit, nec minus ex hoc loco qui iam ſequitur, quem ex libro περὶ συνθέσεως φαρμάκων κατὰ γένη pri- mo aſſcripſi, ἐάντις ὑπόθηται τὴν κοτύλην ἔχειν οὐγ- γίας. θ. ῥωμαϊκὰς τὰς καταγεγραμμένας ἐν τοῖς συνήθεσι κέρασι λιτραίοις. Hoc eſt, Si quis ſtatuat, cotylen uncias nouem capere Romanas in cornibus li- bralibus, quæ in uſu ſunt, deſcriptas. Sic ille. Erant nan que lineæ quædam, ut alibi ſcribit, in orbem ipſis cor nibus extrinſecus inciſæ quarum interſtitia erant uncia- rum capacia. Intrinſecus nanq; ut hodie in libris mēſu- ralibus, quæ ex plumbo candido fiunt, & tuberculis qui- buſdam ſignantur in cornibus non facile notari potu- erunt. Verum eiuſmodi cornua non ſolum fuiſſe libræ unius, ſed duarum etiam librarum ex Horatij libri ſecun di Sermonum ſatyra ſecunda intelligimus, ubi ait,

Ac niſi mutatum parcit diffundere uinum, &

Cuius odorem olei nequeas perferre, licebit
Ille repotia, nataleis, aliósue dierum
Festos albatus celebret, cornu ipse bilibri
Caulibus instillat, ueteris non parcus aceti.

Bilibri enim dixit duarum librarum mensuralium capaci. Vbi Acron interpres inquit, Sunt enim in uenalibus cornua, quæ olei habent quantitatem, sextarij mẽsura. Quod si uerum est, fuerunt cornua diuersæ capacitatis in usu. Librale, de quo Galenus scripsit. Bilibre, de quo Horatius. Sextarij mensura, id est, unciarum uiginti, de quo Acron. Vt autẽ Horatius cornu bilibre dixit, ita Plaut. in Milite, bilibrẽ aqualẽ duarum librarum capacem dixisse uidetur. Versus sunt,

Ibi erat bilibris aqualis, hic propter cados
Ea sæpe decies complebatur die.

Sed hæc differentia est inter mensurales & ponderales uncias & libras: quòd ponderales corporum decernant grauitatem, mensurales molem. Id uerò cum res ipsa indicat, tum Galenus clare scribit libro primo operis sæpe iam commemorati, Αἱ μὲν γὰρ σταθμικαὶ, τὸ βάρος κρίνουσι τῶν σωμάτων· αἱ δὲ μετρικαὶ, τὸν ὄγκον. Id est, ponderales quidem, de uncijs loquitur, corporum grauitatem decernũt: mensurales uerò molem. Idem iudiciũ est de libra. Vt igitur tãdem summatim colligã, quæ multis iam dicta sunt. Libra mensura est, & diuiditur in duodecim uncias, quæ & ipsæ mẽsuræ sunt. Vncia uerò in duas semũcias, quæ hodie in pharmacopolijs certo signo discretæ non sunt, & olim etiã

magis coniectura quadam eas metiri solitos crediderim. Hoc dicto postremo sermonem de istis finiam. Libras & uncias esse mensuras authoritas docet, persuadet ratio, experientia credere cogit. Quare nūc his fundamentis iactis ueniam ad sextarium, de quo inter magnos homines, ut iam dixi, summa dissensio est. Nam alius ipsum duarum librarum esse censet, cuius opinionis est Budæus. Alius unciarum quindecim nouem detractis, quod sentit Alciatus. Alius deniq; uiginti unciarum ut Portius, in hoc Hermolaum Barbarum secutus, sed ponderaliū, qui cōmunis omnibus ipsis, sit uenia uerbo, error est, quia omnes communē constituunt sextarium, ut paulò pòst perspicuum fiet. Nos diximus eum uiginti unciarum esse mensuralium. Atque id sanè eo diligentius erit explicandum, quò magis in sextario ad totam mensurarum rationem cognoscendam situm est: qui enim eius capacitatem rectè intelligit, reliquarum mensurarum omnium statuere potest: ut contra, in ea qui errat, in cæteris non potest non errare. Galeno itaque medicorum omnium longè præstantißimo, dum Romæ exerceret medicinam sub Antoninis Cæsaribus Augustis, hæc res in primis curæ fuit, qui libro primo operis, cuius sæpe mentionem feci, cum quorundam medicorum qui Romæ egerunt emplastra recenset, dubitat num Romanorum sextarium an Atticorum indicent. Siquidem Romanus uncias uiginti mensurales: Atticus, qui medicis in usu esse cœpit, decem & octo comprehendit. Verba ipsius, quibus id de sextario Ro-

mano explicat, quod nunc probare uolo, hæc sunt, ξέ-
στου δὲ νομίζω μεμνῆσθαι τὸν ἥραν τοῦ ῥωμαϊ-
κοῦ. παρὰ μὲν γὰρ τοῖς ἀθηναίοις οὔτε τὸ μέ-
τρον ἦν οὔτε τοὔνομα τοῦτο. νυνὶ δὲ ἀφ' οὗ ῥω
μαῖοι κρατοῦσι, τὸ μὲν ὄνομα τοῦ ξέστου παρὰ πᾶ
σίν ἐστι, τοῖς ἑλληνικῇ διαλέκτῳ χρωμένοις, ἔθνε-
σιν. αὐτὸ δὲ τὸ μέτρον οὐκ ἴσον τῷ ῥωμαϊκῷ,
χρῶνται δ' ἄλλος ἄλλῳ ξεστιαίῳ μέτρῳ. παρὰ γοῦν
τοῖς ῥωμαίοις, ὁ ξέστης ἔχει μίαν λίτραν καὶ ἡμί-
σειαν καὶ ἕκτον, ὡς εἶναι τὰς πάσας οὐγγίας. κ. ἃς
τὸ πολὺ τοῖς κέρασι μετροῦσιν, ἐντετμημένοις
ἔξωθεν γραμμαῖς κυκλοτερέσιν, ἔνιοι δὲ ψευδῶς
ὑπειλήφασι τὸν ῥωμαϊκὸν ξέστην ὀκτωκαίδεκα
μετρικὰς ἔχειν οὐγγίας. ἔοικεν οὖν καὶ ὁ ἥρας, ὅταν
κοτύλην γράφῃ, τὸ μὲν ἥμισυ τοῦ ξέστου σημαί-
νειν, ἤτοι δὲ τὰς. θ. δηλοῖ οὐγγίας ἐκ τοῦ λιτραίου
κέρατος ἢ τὰς δέκα τοῦτο γὰρ ἄδηλον, *quod est,*
Sextarij autem Romani *Heram meminisse arbitror.*
Nam Athenienſibus neque menſura neque nomen hoc
erat: nunc uerò ex quo Romani *rerũ potiuntur, ſexta-*
rij nomen omnibus, qui Græca *lingua utuntur, exiſtit: at*
ipſa menſura Romanæ *æqualis non eſt: alius enim a-*
liam ſextarij menſuram in uſu habet. Quippe apud Ro
manos ſextarius libram unam & dimidiam atque ſe-
xtam ipſius partem capit, ut unciæ uniuerſæ ſint uigin
ti, quas plerunq; cornibus, quibus orbiculares quædam
lineæ ſunt extrinſecus inciſæ, metiuntur. Cæterum qui-
dam falſo putarunt ſextarium Romanum *octodecim*

continere

continere uncias mensurales: uidetur igitur & Heras, si quando cotylen scribit, dimidiam sextarij partem indicare: nouem uerò uncias cornu libralis significet an decem obscurum est. Hactenus Galenus. Eiusdem sententiæ est Oribasius Iuliani apostatæ medicus libro secundo ad Eustathium filium, Ἰταλικὸν κεράμιον ἔχει ξέστας μη΄. ξέστης λίτραν μίαν καὶ οὐγγίας η΄. Id est, Amphora Italica capit sextarios octo & quadraginta. Sextarius libram unam & uncias octo. Idem prorsus tradunt reliqui Galenum secuti. Quin etiam Arabes, qui sua transscripserunt è Græcis, eadem planè statuunt, quorum uerba asscribere tædio plenū legentibus putaui, tum etiam iccirco censui omittenda, quod in alio opere pluribus aperui, quid de ponderibus & mensuris senserint ipsi, & quātum iuniores Itali à recto deflexerint atque aberrarint, in quo multa quoque sunt de proportione ueterum mensurarum & ponderum ad ea quæ nunc medicis sunt in usu. Porrò idem intelligitur ex hac compositione Andromachi iunioris, quæ est apud Galenum libro nono περὶ συνθέσεως φαρμάκων κατὰ τόπους his uerbis, ῥοδίνου κοτύλης τέταρτον, τουτέστι, κυάθους α΄ς΄. ὅ ἐστιν οὐγγίας β΄ς΄. Id est, Rosacei heminæ quartā, hoc est, sesquicyathum, quod est uncias duas cum dimidia. De mensuralibus sine dubio sentit, uter uerò tandē declararit Andromachús ne cuius compositio refertur, an Galenus qui retulit, est incertum. Cum itaque quarta heminæ capiat duas uncias cum dimidia, necesse est

heminam esse decem unciarum, quæ quia dimidium est sextarij, sequitur necessario eum esse unciarum uiginti. Sed quid opus est istis & similibus cum uerba Galeni supra scripta sint clarißima? Quocirca à Græcis ad latinos trāseundum est. Hermolaus Barbarus uir summæ eruditionis in castigationibus Plinianis scribit ex sententia Festi Pompei, sextarium uncias uiginti continere, sed uerba quibus id dicat neq; ipse neque Portius eum imitatus recitat. Si tamen ita scripsit Festus, dubio procul uncias intellexit mensurales, quod neuter illorū explicat. Verum dubito nonnihil integrum ne Festum Barbarus habuerit, in quo hæc legantur, an ex uerbis collegerit, quibus declarat quot sextariorū sit quadrantal, maxime cum ex Plinio numerum unciarum amphoræ eliceret: unde facile erat subductis calculis statuere, quot unciarum esset sextarius. Certe nobis Paulus, bonus ille uir, qui in compendium eum redegit, non plura reliquit quàm supra retuli. Verba autem Plinij sunt capite quarto libri decimiquarti de uino, quod L. Opimio Consule creuit, in ducentos ferè annos seruato. Quo fit ut si eius temporis æstimatione in singulas amphoras centum nummi statuantur, ex his tamen usura multiplicata semißibus, quæ ciuilis & modica est, in C. Cæsaris Germanici filij principatu, annis centum sexaginta, singulis uncias uini constitisse nobili exemplo docuimus, referentes uitam Pomponij Secundi uatis, cœnamq; quam principi illi dedit. Hæc Plinius. Iam ex Columellæ libro quarto perspicuum est enarratione

ne

ne doctißima Barbari usuris semißiũ de centenis nummis senos in annum redire creditoribus. Ineamus ergo hanc rationem. Si semißium usuræ annis centum & sexaginta, nongentos sexaginta nummos, quod nemo opinor negabit, conficiunt, & Plinius dicit, ut Hermolaus interpretatur, singulas uncias uini singulis nummis usuræ nomine constitisse, necesse est quòd amphora totidem uncias, id est, nongentas sexaginta contineat. Quod si uerum est, ut est sanè, capiet sextarios uiginti. Quemadmodum enim Barbarus ex hoc loco semißium usuram probat, ita probari potest quot uncias non amphora modo, sed etiam sextarius comprehendat. Ex his igitur omnibus probatum satis arbitror sextarium uiginti capere uncias, & quidem mensurales: nam quot ponderales, nisi humorem quem metiris expresseris, dicere minime potes, alius enim alio grauior est, uerbi causa uinum oleo est grauius, mel rursum multo grauius uino, ut liquores reliquos & arida omittã. Si quis ergo sextariũ iuxta põdus cõstituere uelit, tot erũt sextarij explicandi, quot res sunt quas metiri solemus: in cõmune uerò nullus sic cõstitui potest, de quo copiosius cũ infra, tum libro tertio dicã. Restat nunc tertia huius sermonis pars, in qua primo decreui nonnulla pro uiribus explicare, quæ uel obscura & inuoluta sunt apud autores, uel ambigua dubiaq; uidentur. Deinde argumenta eorũ qui sententias meæ repugnantes & cõtrarias probant, expẽdere & refellere conabor, quorũ alterũ ut est ualde plausibile, ita alterũ

uehementer odiosum: utrũq; uerò penè necessarium in tanta obscuritate rerũ et opinionũ diuersitate: quod ni esset, in totũ ab his abstinere maluissem, partim consulens breuitati, partim meæ & dißidentiũ existimationi: meæ quidẽ, ne iudicer prurigine reprehendendi laborasse, illorum ne, quæ nesciuerint, asseruisse dicãtur. Sed quia ipsi sua non nuda & deserta, sed testimonijs scriptorũ suffulta & munita protulere, nisi sensu quo dicta sint declarato, infringãtur, periculũ est ne plæriq; ultro citroq; opinionibus iactati animo fluctuent, ac penitus incerti, quò tandẽ consistant relinquantur. Quod si fieret, hanc quæstionẽ meo labore, studio, diligentia nihilo magis explicasse, q̃ implicasse non iniuria censeri possem. Necesßitate igitur quadam cõpellor contra doctißimos nostræ ætatis homines disputare. In quo tamen sic mihi temperaturus sum, ut bonis uiris potius studio ueri tuendi, quàm libidine lædendi quenquã, nedum illos, eò accesßisse uidear. Cum itaque duplex sit mensurarum consideratio, una qua culeus à minima capiendo initium constituitur, uel contrà idem in minimã usq; resoluitur: altera qua cuiusq; mensuræ capacitas, quod ad libras & uncias attinet mensurales, explicatur. In priori cum Budæo, Portio, et Alciato, ut iã ante dixi, conuenio, nisi quòd illorũ non sint integra: deficiunt enim in his mẽsuris, quartario, libra, uncia, semuncia, ligula. In altera cũ nemine eorũ, ut ex dictis diligẽs lector potuit intelligere, & ex sequentibus multo magis intelliget. Nunc rursus singulas mensuras breuiter

percurram

percurrã à culeo incipiens: ubi primũ hoc dicendũ puto, Mensurarũ nominibus sæpe uel uas indicatur, quod in maioribus omnibus ferè sit: uel poculũ quod in minoribus. Quæ tametsi non raro iustã excedunt mensurã, tamen quia proxime ad earũ aliquam accedunt, aut ob similitudinẽ formæ, quã cũ ipsis habent, idẽ nomen obtinẽt, uerbi gratia, Vas quod urnas quadraginta capit, & iustũ culei continet modũ, & recte sibi ipsius nomen asciscit. Sic Vitruuius dolia culearia dixit, & Cato labrum culeare, quod unius essent culei. Quòd uerò una aut altera urna quadragenariũ numerũ excedit, culeus etiam, quia proxime ad ipsius accedit mensurã, appellatur. Sic Cato de re Rustica capite. CXLVIII. culeos nominat, qui capiunt urnas quadragenas & singulas, eius uerba sunt, Vinum in dolijs hoc modo uenire oportet, uini in culeos singulos quadragenæ et singulæ urnæ dabuntur, quod neq; aceat, neq; muceat. Budæus hoc declarans, Catonem non ad iustam mensuram respexisse putat, sed ad morem negociatorũ, qui accesionis nomine in singulos culeos singulas urnas stipulabãtur, ut id uini, quod infundendo & effundendo perit, hoc modo rependeretur, atq; sic culei uenderẽtur, ut debent, iusti. Cæterũ fuerunt et culei, siue ut Varro etiã, Nonio teste, uocat, culea è corio utres in quibus uinũ et oleum portabatur, quorum meminit Festus cum scribit, Culeola cortices nucum uiridiũ, dicta à similitudine culeorũ, quibus uinum siue oleũ continetur. Præterea Plinius libro septimo capite uigesimo, A. Iulius Valens

meruit in prætorio diui Augusti centurio, uehicula cũ culeis onusta donec exinanirentur sustinere solitus. Hinc minæ illæ Plautinæ in Pseudolo,

Si mihi non iam huc culeus oliui deportatur,
Te ipsam culeo ego cras faciam deportere in pergulã.

In eiusmodi quoque culeos è corio insuti parricidæ in proximum mare uel amnem proijciebantur. Tum dolia sesquiculearia dicũtur à Columella libro duodecimo capite decimooctauo, quæ culeum cum dimidio capiunt, id est, amphoras triginta. Eiusmodi dolij medietatẽ prorsus continet dolium, cuius capacitatem significat Plinius libro nono capite trigesimo, de polypo magnitudinis inauditæ loquens his uerbis, Ostendere Lucullo caput eius, dolij magnitudine, amphorarum quindecim capax. Satis multa de culeo, præsertim cum hæc omnia ferè doctißime, ut solet, explicarit Budæus, & de eius capacitate, quantum ego meminisse ualeo, nulla controuersia sit, nec inter ueteres nec inter eos, qui nuper de mensuris scripsere. Siquidem Hermolaus Barbarus qui ait, Culeus quadraginta urnas cõtinet, idem planè dicit: amphora enim duas urnas comprehendit. Iam ad amphoram. Sed quia cado, qui Fannio est idem quod Attica amphora, Plinius utitur, forte quispiam diceret me hunc non recte omisisse, cui responsum uolo, cadum non fuisse Romanam mensuram, sed Atticam, quam Plinius usurpare solet cum uel è Græcis aliqua trãsfert, uel de Græcis loquitur uinis Romã aduectis, id quod in ipsorum mensuris explanare decreui libro sequenti.

quẽti. Verũ ut hodie plærisq; in locis mẽsuræ atq; pondera iusta, ueluti typi siue exemplaria quædam asseruantur in palatijs, ne uenditor ea excedens ipse damnum faciat, aut minuẽs emptorem mercis aliqua parte fraudet: ita Romanam amphoram Ioui sacratam olim fuisse in monte Tarpeio, in quo Capitoliũ fuit, Fannius his uersibus claré dicit,

Amphora fit cubus, quam ne uiolare liceret
Sacrauere Ioui Tarpeio in monte Quirites.

Atque hinc Iulium Capitolinum in Maximino patre Capitolinam amphoram puto nominare cum ait, Bibisse autem illum sæpe die uini Capitolinam amphoram constat, comedisse & quadraginta libras carnis, ut autem Cordus dicit etiam sexaginta. Itaque Capitolinus his uerbis indicat mensuram: nam iustæ capacitatis amphora, quemadmodum ex Fannij uersibus intelligi potest, in Capitolio asseruabatur, non miræ magnitudinis, ut é doctis quidam scripsit. Siquidem & Attica maior hac erat, & eadem multo maiores, ut & minores in usu sine dubio fuerunt Romanis, quibus non ut mensuris sed uasis utebantur. In hac uerò mensura insigniter errarunt Angelus Politianus uir alioqui ualde doctus, & Demetrius Alabaldus, qui scribunt tres amphoras efficere sextarium, quasi sextarius triplo capacior sit amphora, cum una amphora, quod ex clarißimis Festi uerbis perspicuum est, octo & quadraginta sextarios contineat. Sed hunc errorẽ quia Budæus diligenter et enodate enarrat, mihi tẽpus in eo conterendũ non eße censeo, sed ad urnã

transeundum

transeundum, quam congios quatuor capere suprà probaui, quocirca Nicolaus Perottus Cornucopiæ scriptor magno uersatur in errore sic scribens, Vrnã uerò quartarium dici manifestum est, quòd quatuor sextarios capiat. Id enim omnino sine ullius authoritate scriptũ est, nam neque urna quatuor solum sextarios capit, sed quatuor & uiginti, neq; quartarius dicitur, quum sint mensuræ non parum diuersæ. Quin etiam quartarius ipse non quatuor sextarios continet, sed est quarta pars sextarij: unde tres tantum cyathos cõprehendit. Quòd si qs de quartario cõgij, quẽ ex Catone cõstitui posse sentit Budæus, dictũ uelit: ne is quidẽ capit sextarios quatuor, sed unum cũ dimidio. Idẽ Perottus alio loco sui oblitus scribit, Vrna quadrantal cõtinet: quadrantal uerò octo et quadraginta sextarios. Hic inepte quadrantal et urnam idẽ arbitratur, cũ quadrantal duarũ urnarũ sit capax, ut ex Columella & alijs est declaratũ. Eius itaq; scripta tantopere inter se dißidẽtia, satis arguunt ipsum hac parte nihil solidi scribere. Soleo autem errores indicare, quod iterum dicendum, non inuehendi caussa, sed mea stabiliendi ne cuiuspiam authoritas sine ratione eis queat officere. Cæterum quia urna capit quatuor & uiginti sextarios, qui efficiunt heminas octo & quadraginta, Catonem capite decimotertio dixisse opinor, urnam quinquagenariam, quæ duas heminas plus iusta caperet urna. Ab ea uas aliquod, quod ipsius mensuram continet, urnale dicere possumus: quemadmodum Plinius libro nono capite trigesimo polypi aceta-
bula

bula dixit urnalia his uerbis, Acætabulis siue calicibus urnalibus peluium modo. Acetabula autem siue calices ipse appellauit brachiorum sinus, quas Græci κοτυληδόνας nominant. Sequitur iam congius sex sextariorum capax, eadẽ uerò mensura congiarium uocatur, à quo deinde munus quod à Cæsaribus, uel imperatoribus amicis dabatur congiarium dici cœpit, quod Fabius declarat his uerbis, quæ sunt in sexto de institutione oratoria, In metalepsim quoque cadit eadem ratio dictoriũ, ut Fabius Maximus incusans Augusti congiariorum, quæ amicis dabantur, exiguitatem, heminaria esse dixit: nam congiarium commune liberalitatis atque mensuræ, à mensura ducta imminutio est rerum. Hæc Fabius. Vt enim donatiuum dicitur munus, quod militibus datur, ita congiarium quod amicis uel populo. Opinor autem inde dictũ, quòd primo cõgij uini uel olei dabantur, deinde res aliæ dari cœptæ, eadem manente adpellatione. Sic Suetonius utitur in Cæsare dictatore. Omnibus uerò circa eum, atque etiam parte magna senatus, gratuito aut leui fœnore obstrictis, ex reliquo quoque ordinum genere, uel inuitatos uel spõte ad se commeantes uberrimo congiario prosequebatur. Idem in Augusto, Congiaria populo frequenter dedit, sed diuersæ ferè summæ, modo quadragenos, modo tricenos, nonnunquam ducenos quinquagenósque nummos: ac ne minores quidem pueros præterijt, quàmuis non nisi ab undecimo ætatis anno accipere consueßent. Budæus apud Plinium libro quartodecimo, eiusdem numeri capite,

millia

millia cadûm congiarium dici putat unius congij. Ego arbitrarer ideo cados congiarios dictos, quòd eos pro munere diuiserit, ut sua mensura cado maneret. Quàmuis non ignorem cadum quoq; fuisse genus uasis: unde Columella scribit libro duodecimo capite octauo & uigesimo, Si in uetustatem seruare uoles, in cado duarum urnarum quàm optimi uini sextarium aut fecis generosæ recentes sextarios tres addito. Sic ille. Arbitrarer, inquam, nisi exemplaria quædam Plinij excusa, & manu scriptum peruetustum non haberent congiarium, ut uideatur ab aliquo asscriptum, qui significare uoluerit eiusmodi diuisionem fuisse congiarium, atque sic eam in contextum irrepsisse. Fit autem à congio etiam congialis, id est, unius congij. Plautus in Aulularia,

Mulsi congialem plenam faciam tibi fideliam.

De congio plus satis. In sextario, ut supra indicauimus, errarunt Angelus Politianus & Demetrius Alabaldus, qui asserunt eum tres amphoras capere. Perottus præterea qui putat eandem mensuram sextarium & metretam, cum metreta amphoram excedat, quæ continet octo & quadraginta sextarios. Romanus autem sextarius non modo Italicus respectu Græci dicitur à Palladio, sed etiam Vrbicus respectu castrensis, quòd ab utroque differat. Verba Palladij de Italico hæc sunt, libro undecimo titulo decimoquarto. Tunc gypsi triti atque cribrati tres Italicos sextarios mittis in uini amphoras decem. De Vrbico libro secundo titulo undeuigesimo, In uini ueteris sextarijs urbicis decem, mittis grana myrti con

fracta

fracta sextarios urbicos tres. Græci uerò siue Attiã sextarij capacitatem libro sequenti declarabo, nunc is quo milites in castris sunt usi, qui ob id dicitur castrensis, est explicandus: capit uerò duos sextarios urbicos, siue Italicos: qua de re audiamus diuum Hieronymum sic scribentem in Ezechielem, Sextam enim partem mensuræ Hebraicæ, quæ adpellatur hin, iubetur per singulos dies bibere. Porrò hin duos χόας Atticos facit, quos nos adpellare possumus duos sextarios Italicos: ita ut hin mensura sit Iudaici sextarij, nostriq; castrensis, cuius sexta pars facit tertiã partem sextarij Italici. E quibus uerbis quis non intelligit sextariũ castrensem duos Italicos siue urbicos capere? Sed hoc in loco sextarij diuisio in cyathos adpellationes suas sortita, præsertim apud poëtas aperienda est, ut Scribonij Largi locum, ubi inquit sextarij bes, medici poßint intelligere. Sextarius itaq;, quod ante me Budæus non indoctè explicauit, quia duodecim cyathos in se continet, quemadmodũ as & libra duodecim uncias, fit ut perinde ac in re numaria uel pondere sextantem duas uncias dicimus, ita in poculis duos cyathos. Mart. libr. 5. Epigrammatum,

Sextantes Calliste duos infunde falerni.

Suetonius in Octauio Augusto, Postea quoties largißime se inuitaret, senos sextantes non exceßit, id est, duodecim cyathos, qui efficiunt sextarium: iccirco uerò sextariũ non dixisse uidetur, quod pocula habuerit in usu, quæ sextantem, id est, duos cyathos caperent. Sic quadrans tres cyathi. Martial. lib. 9. ad Calatissum,

Addere

Addere quid cessas puer immortale falernum?
Quadrantem duplica de seniore cado.
Nunc mihi dic, quis erit, cui te Calatisse deorum
Sex iubeo cyathos fundere? Cæsar erit.
Hinc clarum satis est hæc de cyathis non de uncijs, ut Caldarinus & Beroaldus sunt interpretati, debere accipi. Hoc modo Budæus putat dictum quadrantem à Cornelio Celso de curatione quartanæ febris. Si quarto die cum horrore febris reuertitur uomere, sicut ante præceptum est: deinde post febrem modicum cibi sumere, uini quadrantem. Triens quatuor cyathi. Proper. lib. 3.
Cum fuerit multis exacta trientibus hora.
Persius satyra tertia,
Sed tremor inter uina subit, calidumq; trientem
Excutit è manibus. Martial. lib. 6.
Setinum dominæq; niues, densiq; trientes.
Quando ego uos medico non prohibente bibam?
Quicunx quinq; cyathi. Martialis libro secundo ad librum suum,
Te conuiua leget misto quincunce, sed ante
Incipiat positus quàm tepuisse calix.
Semissem sic in usu esse non legi, sed loco eius heminam uel sex cyathos, ut apud eundem Martialem, cuius carmen paulo pòst subnectam. Septunx septem cyathi. Martialis libro tertio in Zoilum,
Septunce multo deinde perditus stertit.
Bes octo cyathi. Martial. lib. 11. de Caio Proculo,
Quincunces, & sex cyathos, bessemq; bibamus,

Caius

Caius ut fiat Iulius & Proculus.

Ita Scribonius Largus Comp. CCXXVI. *scripsit, Erui moliti sextarij bes, id est, octo cyathi. Sic deniq; Dodrans nouem cyathi, Dextans decem, Deunx undecim dici possunt. Martialis libro duodecimo in Cinnam,*

Poto ego sextantes: tu potas Cinna deunces,
Et quereris quòd non Cinna bibamus idem.

Hactenus de sextario. Cōsequitur hemina mensura Romana, uocabulum quoque licet ex Græco sit deriuatum. Quare Cato de re Rustica quum nunc heminā scribat, nunc cotyla, non eandem mensuram indicare uidetur, sed per heminam Romanam, per cotylam Græcam, & quidem Georgicam, de qua proximo libro sum dicturus. Catonis uerba de olea sunt capite CXLVI. *Primæ cotylas duas. Nulla enim necessitas fuit cur non heminas diceret Romano loquendi more, quum aliàs sic loquatur, nisi diuersam mensuram significare uellet. Nunc ad quartarium ueniam, quem quartam sextarij partem esse probaui: uerum ei sententiæ locus Plutarchi qui est in Camillo uidetur aduersari, de eadem enim re prorsus loquitur, de qua Liuius cuius uerba suprà retuli ex quinto libro ab urbe condita: ait uerò Plutarchus,* τοῦ δὲ μαλλίῳ τῆς νίκης ἀριστεῖα πρὸς τιμὴν μεγάλην μᾶλλον ἢ χρείαν ψηφισάμενοι συνεισώνεγκαν, ὅσον ἡμέρας ἕκαστος ἐλάμβανεν εἰς τροφήν. σίτου μὲν ἡμίλιτρον φαρρός· οὕτω γὰρ καλοῦσιν αὐτὸ· οἴνου δὲ κοτύλης ἑλληνικῆς τέταρτον. *Id est, Manlio uictoriæ præmium magis magni*

honoris

honoris gratia quàm necessitatis decernentes cõtulerunt in ædes eius, quantum quisque uictus singulis diebus caperet. Cibi quidem selibram farris, sic enim ipsum adpellã, uini quartam partem Græcæ cotylæ. Hæc ille. Apparet igitur Plutarchum non quartam sextarij partẽ quartarium accepisse, sed heminæ, quæ est Græcis cotylæ: atq; sic idẽ esset quartarius cum acetabulo, quod tamen est contra Volusium & Dioscoridem, qui quartarij capacitatem declarant. Ego cẽseo Plutarchum mensuram Romanam per Græcam uoluisse explicare, cum autem nullam inueniret proximius accedere ad sextarium q̃ cotylen Græcam, quam & Georgicam dici arbitror, quartarium cotyles dixit. Græcæ uerò addidit ad differentiam Romanæ, quam cotylen etiam uertere solent, ea autem aliquot uncijs minor est Georgica, ut in Græcis exponam. Porrò ξέστης licet iam tum erat in usu Græcis, non tamen nisi medicis, ut uel ea uox Plutarchum latuerit, uel si cognita fuerit, tanquam non satis pura, noluerit uti. Idem Plutarchus simili ratione cum Romani scriptores habent denarios, drachmas transfert, cũ octo drachmæ Atticæ uix septem denarios efficiant, quemadmodum hic tres cotylæ Georgicæ nondum duos sextarios Romanos. Nam alios diligentius, alios negligentius hanc diuersitatem inter Romanas & Græcas tam mensuras quàm pondera considerasse magis ex sequentibus intelligi poterit. Si uerò quispiam dixerit aliquam cotylen Græcam fuisse, quæ Romano sextario in capacitate responderit, equidem, illi sua sententia relicta, de

re

re ignota non contendam. Sed quid tertiarius & quartarius significet apud Catonem nonnihil in dubio est. Is uerò inquit capite XCV. Amurcæ in uas æneũ indito congios duos: postea igne leui coquito: rudicula agitato crebro, usq; adeò dum fiat tam crassum quàm mel: postea sumito bituminis tertiarium & sulphuris quartarium, conterito in mortario utrunq;. Plinius tertiam & quartã partem intelligit amurcæ duorũ congiorum, in craßitudinem mellis decoctæ. Verba eius sunt libro septimodecimo capite ultimo. Simili modo ne conuolulus fiat in uinea, amurcæ cõgios duos decoctos in craßitudinem mellis, rursusq; cum bituminis tertia parte, & sulphuris quarta sub diuo coquito, ne excandescat sub tecto. Cum autem non explicet Plinius an amurcam ut eam craßitudinem consequatur, oporteat ad quartas, uel tertias, uel dimidias decoquere, nulla potest hinc mensura constitui, nisi decoctionis periculum quispiam fecerit. Budæus uerò ait, Quartariũ apud Catonem, sic congij quartam partem significare existimo, ut tertiarium tertiam, & sextarium sextam. Nisi itaque Plinij authoritas, qui quartam partem non congij, sed amurcæ decoctæ interpretatur, obstiterit Budæo, erit aliquis quartarius congij, perinde ac quartarium sextarij ex Volusio & alijs probauimus. Sed de his nimis multa. Acetabulum, ut supra dixi, ad imitationem Græcæ dictionis, quæ est ὀξύβαφον ab aceto denominatum uidetur: quàmuis Hermolaus Barbarus in castigationibus Plinianis ab accipiendo dictum putat,

unde quidam scribũt acceptabulum. Sed idem fallitur in Corollarijs scribens, Quãquàm & mensuræ genus significat, quod & cochleare dicimus. Acetabulum namque cyathum unum cum dimidio capit, qui sex magna cochlearia, quas ligulas quoq; dicimus, efficiunt. In cyatho lapsus est Acron cum scribit super hoc Horatij tertio carminum, ode octaua, Sume Mecœnas cyathos amici Sospitis centum. Ait enim, Cyathos mensuras dixit, quas pro sexta parte sextarij dicebant. Cyathus enim non sexta, sed duodecima pars est sextarij, ipse uerò sextarius sexta est congij, quod fortaßis eum decipit. Malo tantum credere hunc errorem, ut plærosque, alicuius librarij negligentia contigisse, qui notam heminæ non scripserit integram, ex quo sextarij remansit, quod facile fieri potuisse ex notis earum mensurarum, quas tradam libro tertio, intelligitur. Landinus hoc loco, diuersa recitando hæsit. Mancinellus tacendo sibi cauit. Sequitur ligula siue cochlearium, quorum utrunq; multo frequentius pro instrumentis hauriẽdi, quàm pro certis mensuris accipitur. Perottus uolens differentiã inter linguam & cochlear explicare sic scribit de ligula, Item instrumentum ad similitudinem cochlearis, nisi quod cochlear concauitatem habet: lingua plana est, et oblonga in speciem linguæ facta. Quod uerũ non est, nã lingua æque caua est ac cochlear, quod satis ostẽdit Plinius cum ait, Linguæ mensura. Si enim mensuræ genus est, q poterit esse plana? Imo potius hoc instrumentum quod ad linguæ similitudinẽ retractæ ad palatum,

atq;

atque ita cauæ, factum esset, lingua dictum fuit: quæ sanè cochlearis est forma. Tum eius diminutiui usus nõ obscurè monstrat cauum fuisse instrumentum. Plinius libro uigesimoprimo capite decimoquarto de cera loquens ait, Punica fit hoc modo, Ventilatur sub diuo sæpius cera fulua: deinde feruet in aqua marina, ex alto petita, addito nitro: inde ligulis eligunt florem, id est, candidißima quæque, transfunduntq; in uas, quod exiguum marinæ habeat frigidæ. Quo modo flos ex uase in uas commode ligulis, nisi essent cauæ transfundi posset? Sed Columella quoque libro decimo capite decimoquinto de melle conficiendo scribit, Deinde ubi liquatum mel in subiectum alueum defluxit, transfertur in uasa fictilia, quæ paucis diebus aperta sint, dum musteus fructus deferuescat: is sæpius ligula purgandus est. Hæc ille. Qui uerò purgabitur, nisi instrumento cauo? Demum Martialis libro octauo epigrammatum insulsum Pauli iocum ridens, qui de prætoricia corona folium mittẽs phialã appellauit: quo nam modo apte iocum de phiala transferret ad ligulam & cochlearium, nisi caua essent? Versus eius sunt,

Quid tibi cum phiala, ligulam cum mittere poßis?
 Mittere cum poßis uel cochleare mihi?

Liquet igitur ex his omnibus ligulam non planum, sed cauum fuisse instrumentum. Cæterum cochleare Martiali dictum est à cochlea, quòd ea hoc instrumento cri ingeratur, ait enim in apophoretis hoc disticho,

Sum cochleis habilis, sed nec minus utilis ouis,

Nunquid ſcis potius cur cochleare uocer?

Quàmuis appellatum uideri poßit à ſimilitudine teſtæ ipſius cochleæ, quam nonnihil habet in concauitate, maxime ſi cochleam fractam ei compares. De diuerſitate cochlearij libro tertio plura dicam. Reſtant nunc, libra, uncia & ſemuncia, quas nemo, qui noſtra legerit, poſt hac ambiget Romanis menſuras fuiſſe. Ne itaq; uocis ſimilitudo nos decipiat diligenter aduertendum: in primis ubi authores librã uel unciam liquoris alicuius dicunt, non adiecto pondo. Sed poſſet hic quiſpiam cõtendere, libram olei tantũ fuiſſe menſuram, quod etiamſi dederimus, Galeni authoritate neglecta, qui ſcribit liquorum fuiſſe, nihilo tamen minus capacitas menſurarũ hinc percipitur: unius enim menſuræ capacitate conſtituta, reliquarum iuxta proportionem, quam inter ſe habent, neceſſario conſequitur. Iterũ contendat, neque Columellam cum ſcribit menſura ſemunciæ, neque Palladium cũ de ſcilla libro octauo titulo ſexto, unius libræ menſura, ſic intelligẽdos ut mihi placet, ſed potius menſuram eiuſmodi quæ libram, uel ſemunciam capiat cuiuſpiam rei appenſæ ab ipſis dici: cui reſpondeo, eam interpretationem mihi uideri multum coactam, tũ enim dicendum fuiſſet pondere libræ & ſemunciæ, quod magis proprium & minus ambiguum fuiſſet. Deinde ut Palladij locum non magnopere defenſum concedã nihil probare, ſed pro modo quodam ſiue ratione ibidem accipi menſuram, quia ſcillam niſi contuſam commodè metiri nõ poſſumus, Columella addit, bene plenæ, quod

neſcio

nescio an unquam de põdere dici poßit. Dicimus enim modium cumulatum uel plenũ, uel plus modio: contra non plenum, aut minus modio: nullus uerò diceret, opinor, denarium cumulatum uel plenum, quod pondus sit tantum, non etiam mensura. Igitur ex his perspicuum est, semunciam etiã mensuram esse, non pondus solum. Sed ut demus nec hoc loco Columellæ quicquam effici posse, Galeni certe uerba clarißima meæ sententiæ de libra & uncia mensurali, sunt præsidium firmißimum, nec minus eam confirmant ratio & experientia. Hæc quod earum mensurarum usus in hodiernum usque diẽ pharmacopolis utcunque mansit: illa quòd intelligimus mensuralibus rerum molem, ponderalibus grauitatẽ discerni, quæ non exiguam habent differentiam in medicamentis conficiẽdis. Nunc tempus esse arbitror, ut ad controuersiam, quæ mihi cum doctißimus uiris est, ueniam, atque testimonia scriptorum quibus sua probãt, aut refellam, aut ostendam dicta alio sensu ac ipsi acceperunt. Quod nisi fecero, timendum ne plærisque dubiũ uideatur adhuc, quæ nam ex istis sententijs lancem in libra sit depressura, quod quælibet suis authoritatibus appareat esse grauis. Verum Portij simplici est errore inuoluta, quòd ipse unciarum numerum sextarij Romani recte definiens, in hoc uno labitur, quòd ponderales dicat. Budæi uerò & Alciati, sit uenia dicto, duplici: & quia in uncijs explicandis alter debitum numerũ excesßit, alter minuit: & quia uterq; ponderales asserit. Sed contra cõmunem lapsum primo differendũ cẽseo.

Libet itaq; mox eos interrogare, utrum statuant in cõmune sextarium tot esse unciarũ, quot asserunt? an rei cuiuspiam quã metimur? Si dixerint in cõmune, id quale sit ne intelligi quidem potest. Nam ponderales unciæ pro rerũ quas metimur diuersitate adeo uariant, ut uix duas res reperire poßis, quæ prorsus idem pendeant. Quod qui credere noluerit, capiat quam uelit mensuram, ac eam nunc hac re, nunc illa compleat, & inueniet diuersum pondus. Sin rei cuiuspiã quam metimur dixerint, rursus interrogabimus eos, num liquoris alicuius an aridi? si responderint liquoris: iterũ cum multi sint liquores percontandi erunt, num sextarius olei tot pendeat uncias? an uini? an aceti? an mellis? an lactis? an aquæ? an deniq; alterius liquoris? Si itaq; tum liquorem quempiã nobis expresserint, quantũ ille cum sextarij sit mensura pendeat solum dixerunt, de reliquis nihil. Sed si malint aridi respondere, similiter ex ipsis quæremus an tritici? an farris? an ordei? an fabæ? an alterius? quodcunq; uerò tandem responderint, non nisi pondus illius cũ mensura sextarij sit se explicasse fateantur necesse est. Quo modo si sextariũ definiemus, nónne tot erunt sextarij statuẽdi, quot omnino sunt res diuersæ, quas metimur? Verũ tot noluerunt efficere, sed unum sextariũ certum constituere ipsis erat propositũ, quod minime facere possunt, nisi nobiscum intelligere mensurales uncias cœperint, quæ cuiq; mensuræ perpetuo fixæ & firmæ permanent, quascunq; res metiamur. Hæc contrà lapsum cõmunẽ dicere uolui. Nunc uideamus

mus quo modo quiſq; ſua probauerit: ubi primo cum Budæo uiro Græce latineq; doctißimo agam, qui ſextarium Romanũ duas libras pendere cenſet. Suam uerò opinionem firmare nititur authoritate ſimul & experimento. Authoritate quidẽ Heſychij ſic ſcribentis de cyatho, δέχεται δὲ ὑγρῦ τινὸς οὐγγίας δύο. Id eſt, capit uerò alicuius liquoris uncias duas. Hæc de Romano cyatho ſcripta eſſe Budæus corroborat his argumentis, Quòd Anaſtaſij Imperatoris tẽpore, cum res Romanæ iam Græcis hominibus planè innotuiſſent, Heſychius ſcripſerit, & quod uncias duas uocabulo dixerit Romano. In hunc fermè modũ Budæus. Equidẽ probaui duplices uncias eſſe, ponderales & menſurales. Heſychius autem ponderales non intelligit: ſiquidẽ ſcribit alicuius liquoris. Iam conſtat liquores non unius eſſe ponderis: etenim uinum grauius eſt oleo, ſi parem menſuram appenderis, & mel uino multo ponderoſius, ut libro tertio explanabo. Cum itaque non adijciat cuius liquoris uncias duas capiat cyathus, eum ponderales intellexiſſe minime dicere poſſumus. Igitur neceſſario intellexit menſurales, ſed de his nullum uerbũ fecit Budæus. Verum fingamus hominem ſumma laude dignum, nunc ita uelle ſentire, q̃uis ſcire non poſſumus quid ſentire uelit, niſi quòd optimũ quẽq; uirum ueritati conſenſurũ credimus, ne tum quidem de Romano cyatho ſunt hæc dicta. Cum enim Galenus qui Romæ medicinã exercuit, ac diligentißime quantum ex ſcriptis eius apparet mẽſuras obſeruauit, expreßis uerbis

dicat, ſextarium Romanum uiginti eſſe unciarum, ex quo ſequitur cyathum cõtinere ſeſcũciam, drachmam, & ſcriptulum, nónne ipſi credendum eſt? Heſychium uerò dicendum de Romano non loqui? quod nec ipſe aſſerit. Nam quòd Budæus ait res Romanas Anaſtaſij Imperatoris tempore, quo ſcripſit Heſychius, hominibus Græcis innotuiſſe: certe, quod ad menſuras attinet, etiam Galeni, qui ferme quadringentos annos ante Heſychium medicinam perfecit, notæ erant, imò longe ante tempora Galeni. Romanis enim menſurarum & ponderum nominibus quibuſdam paululũ corruptis inter medicos Græcos celeberrimi ſunt uſi. Andromachus uterque, quorum pater Neronis fuit medicus, & Theriacen illam nobilem deſcripſit: filius uerò etiam Romæ pauló pòſt inſignis. Criton quoque Cæſareus medicus: præterea Aſclepiades, Heras, Dioſcorides, ac alij non pauci. Siquidem Sextarius ipſis ξέστης dicitur, Libra λίτρα. Vncia οὐγγία, qua de re ſic ſcribit Galenus libro περὶ συνθέσεως φαρμάκων κατὰ γένη primo, καίτοι θαυμάσειεν ἄν τις, ὅπως ἐν ῥώμῃ διατρίβων, ἀντὶ λιτρῶν ὠνόμαζε κοτύλας. ἐπιχώρια γὰρ ταῦτα ὀνόματα. τό, τε τῆς λίτρας, καὶ τὸ τοῦ ξέστου, καὶ τὸ τῆς οὐγγίας. Id eſt, Atqui mirari quiſpiam poſſet, quo modo Romæ agẽs (de Andromacho iuniore loquitur) pro libris cotylas nominauerit. Hæc enim Romanis peculiaria ſunt nomina, libra, ſextarius, uncia. Cæterũ de quo cyatho apud Græcos Heſychij uerba poßint intelligi, dicam ſequenti libro, in quo

Græcas

Græcas mensuras tractare decreui. Budæus ergo hoc Hesychij testimonio, id quod ipse uult, minime probare potest. Deinde uerbis innititur Isidori, qui scribit libro decimosexto capite quinto & uigesimo, Hemina autem appendit libram unam, quæ geminata sextarium facit. Sextarius duarum librarum est, quibus assumptis nominatur bilibris. Hæc ille. Quàm uerò confusa, & plærisque in locis inepta sit Isidori de mensuris et ponderibus traditio, quisque facile, qui eam legere modo nō auersatur, deprehendet. Quin Budæus ait etiam, non optimum ipsum authorem ne harum quidem rerum. Isidorus itaque libras & uncias mensurales prorsus ignorauit, ut ex eius scriptis obseruari potest: intelligit uerò ponderales, quod innuit uerbo, appendit, ait enim in heminæ explicatione, Hemina autem appendit libram unam. Quoniam uerò non explicat cuius rei hemina libram appendit, eius expositio fit planè dubia & incerta: nam neque liquores, neque arida in pondere, ut iam dixi, conueniunt. Igitur uerbis Isidori nihil probat Budæus, sed ipse aquam appendit, sua coniectura ductus, etenim Isidorus ibidem nullius prorsus liquoris, nedum aquæ mentionem fecit. Si itaque Isidorum de aquæ pondere locutum putat, id uel ex ipsius uerbis nobis confirmet, uel hanc explicandi mensuras consuetudinem Romanis in usu fuisse ostendat, ut quoties earum dicerent pondus, non aliud quàm aquæ intelligerent, quorum cū neutrum facere poßit, quis non uidet illum hoc teste nihil probare? Sed si Budæus se communem sextariū con-

stituere

stituere, & uelit negare & poßit, ac dicat duas libras aquæ põdere sextarium Romanũ mensura cõplere, non nisi quantũ sextarius aquæ pẽdeat dixit: sed ne tantum quidẽ pẽdet, ut lib. 3. dicturus sum, ubi quale nã sit experimentũ Budæi partim considerabo, partim in alio opere cuius iam antè quoq; mentionem feci. Hoc satis nunc sit, Budæum non posse probare neque ex Hesychij, neque ex Isidori uerbis Romanum sextarium dupondiũ esse. Verum idem Budæus uidens suæ opinioni ualde repugnare duos locos Plinij, è quorum altero apparet sextarium esse unciarum quindecim, altero uiginti: prior est ubi Plinius Atticas mensuras & pondera explicat: alter ubi loquitur de uino Opimiano: quomodo eam tueatur & defendat uideamus, postquàm Barbari retulit interpretationem inquit, Ex quibus uerbis etsi ambigere magis quàm rationem colligere doceamur, tamen, ut dixi, quod à me stat, id cupidè accipio & in rem meam uerto. Sic Budæus. Quid Hermolaus Barbarus senserit, tum ex suprà dictis, tum ex sequentibus intelligitur. Si uerò Budæus quæ consona ueritati sunt, ea uertit in rẽ suam, multis bene facit: sin minus, non paucos secum fallit. Sed pergit, Hac enim authoritate probo sextarium uel dupondium fuisse, id quod astruere conor, uel certe unciarum uiginti: cum apud Plinium legatur quindecim unciarum esse, id est, libræ & quadrantis, quod nullo alio testimonio subsistere potest. Sic ille. Sextarius Romanus neque dupondius fuit, neque si fuisset unquam ex hac authoritate potuisset probari: quod

uerò dicit, uel certe unciarum uiginti, omnino est uerum, etsi Budæus id nunquàm concesserit ex hoc loco probari. Apud Plinium autem non legitur sextarium Romanum unciarum esse quindecim, sed sequitur ex eius uerbis Atticum pendere uncias quindecim, quod infra declarabo. Sequitur in Budæo, Verum illud non concedo, ut uncia uini duodecima libræ pars sit, nec in sextario uncias uini uiginti esse dico, sed duodecim, et in amphora quingentas septuaginta sex, quas Hermolaus nongentas sexaginta esse putauit, id quod ante ex Martiale abunde probatum est, alioqui sextarius, qui citra controuersiam in duodenos cyathos diuiditur, non unciarum uicenûm, sed duodenûm tantum esset, si uncia uini apud Plinium ad pondus non ad mensuram referretur: quod nec Pliniano se[illegible]rio nec Pompeiano congruit, quodq; Hermolaum non aduertisse mirum est, præsertim cum Plinium in manus accepisset, quota est enim uncia pars libræ, tota est cyathus sextarij, & uncia tam ad quotam partem, quàm ad pondus refertur apud authores. Tantum Budæus. Vnciam non modo pondus, sed etiam mensuram esse recte sentit, in eo uerò solo errat hic Hermolaus ac cum eo Portius. Sed quod Budæus ait unciam pro cyatho sumi, hactenus non probauit, ut enim legimus sextantem pro duobus cyathis, quadrantem pro tribus, & item alias libræ partes pro cyathis, ita non facile inueniemus unciã pro uno cyatho. Quod etiamsi Budæus testimonijs scriptorũ probare posset, hoc tamen in loco sic unciam accipi debere,

quispiam

quispiam non sine caussa fidenter negauerit. Necesse enim tum erit, quo ea sententia non habeatur prorsus perinfirma. Plinij uerba uariè mutare, & usuras usurarum colligere, de quibus nihil hic dixit Plinius. Cum si unciam mensuralem nostram intelligamus uera hæc sint de sextario Romano, siue, ut Budæus, Pompeiano, et alteri Pliniano, qui Atticus est, ut ad ipsum non pertinentia nihil repugnent. Reliqua Budæi plura sunt quàm ut in loco referri possint, minus necessaria, quàm ut debeant. Quamobrem proxime ad Alciatum iureconsultũ nostra ætate doctissimum ueniam, quòd similiter duplici in errore uersetur. Is itaque libro quarto dispunctionũ capite uigesimo primo olim idem sensit de mensuris quod Budæus, sed nuper edito libello, atque commentarijs in titulũ de significatione uerborũ & rerum priori sententia repudiata, in hanc uenit, ut sextarium Romanum quindecim unciarum fuisse putet, soli confidens authoritati, quæ quidem hac parte sufficeret, si modo uerè esset intellecta. Primo Plinij qui scribit libro primo & uigesimo capite ultimo. Cyathus pendet per se drachmas decem. Sic igitur infert Alciatus, Cum in sextario constet duodenos esse cyathos, consequens est sextarium non XXIIII. uncias, sed drachmas CXX. hoc est, quindecim uncias pendere. Si de cyatho Romano hæc essent scripta à Plinio, sequeretur omnino tot unciarum esse sextarium: nunc cum de Attico, fit ut Cotyle Attica, quam heminam interpretatur, quæq; sex capit cyathos, pendeat uncias septem cum dimidia. Satis mirari

rari non queo, Alciatum uirum ingenij acuti & excellentis eruditionis non aduertere, Plinium eo loco de Graecorum, haudquaquam Romanorum mensuris & ponderibus loqui, cum ipse id apertis his uerbis dicat in principio capitis, At quoniam in mensuris quoque & ponderibus crebro Graecis nominibus utendum est, interpretationem eorum semel in hoc loco ponemus. Drachma Attica, ferè enim Attica obseruatione medici utuntur, denarij argentei habet pondus. Quid, quaeso, clarius est quàm Plinium de Graecis loqui? cum dicat se Graecorũ nominum, quibus usurus sit interpretationem positurum? & re uera nomina quae eo capite explicat Graeca sunt, excepto heminae, quod ipse pro cotyles nomine, & acetabuli, quod pro oxybaphi transtulit. Deinde medicos ait ferè uti obseruatione Attica, quorum scripta quia per interpretationem recenset, mensuras & pondera Graecorum sibi censuit esse declaranda, quo lector ea, quòd diuersa à Romanis essent, intelligere posset. Nõ probabit ergo Alciatus hoc Plinij testimonio sextariũ Romanum esse quindecim unciarum. Postea Fannij carmine, quod item est de cyatho sua stabilire nititur,

Bis quinq; hunc faciunt drachmae, si appẽdere tẽtes.

Ex quo efficitur idẽ qd' ex Plin. Nec de cyatho Romano, sed Attico dicta sunt. Fannius enim usq; adeo Romanas mẽsuras cũ Graecis cõfundit, ut neutrae satis certè ex eo constitui poßint, útque dubites, tot diuersa colligendo offuderít ne magis tenebras mensuris, an lucẽ dederit, quemadmodum alibi copiosius exposui. Nihil

igitur

igitur ex Fannij loco probauerit nobis Alciatus. Budæus certe uir prudens aduertit Plinium diuersa tradere, atque hic loqui eum de medicis ponderibus ait, quæ à negociatorijs olim, ut nunc quoque differebant: præterea ex isto loco putat Fannij carmen emanasse. Sed iure mihi dicet uterque, uidés ne Plinium sic loqui? Cyathus pendet per se drachmas decem: num & eum interrogabis? cuius rei cyathus? aut quia id nō expreßit, ipsum quoque damnabis? Quibus responsum uolo, si Plinius dixißet liquorem multum consuluisset apud posteros perspicuitati: uerum quia eius tempore non ignotum erat, maximè Græcis, ut libro tertio dicam, quis liquor significaretur, culpandus ille non est, sed nos sumus accusandi, qui quo sensu talia dicãtur, aut ipsi nescimus, aut certe non explicamus. Sed diceret Alciatus, nónne scripsi leuißimi tritici sextarium pendere uncias quindecim? fateor & illud ipsum uerū esse, quia Plin. modiū tritici leuißimi asserit pendere libras uiginti, credo. At enim triticum mensura Attici sextarij, qui ex loco Plinij, quo suam opinionē probat, constituitur, tantum non pendet: neq; Plinius ibidem de tritico intellexit, ut nec illi, de quibus loquitur, Græcorū medici. Quid enim adeo pertinebat ad medicamenta tritici leuißimi pondus, reliquis neglectis, tam exactè cōstituere? aut quid potius istius quàm grauißimi? Quasi maior ratio uilißimi tritici quàm optimi esse debuerit. Sed pendeat sextarius Romanus tritico leuißimo repletus uncias quindecim: tūc dicendū est Romanus sextarius tritici leuißimi pendet

det uncias quindecim: uel ſimpliciter Romanus ſextarius pendet uncias quindecim. Alterum tamen dicendum non eſt, niſi ex conſuetudine loquendi, de tritico leuißimo dictum intelligi poßit, quam conſuetudinem Romanis fuiße, difficulter aut nunquàm nobis probabit Alciatus. In commune uerò dicere ſextarium eſſe unciarum quindecim, ſiue pendere uncias totidem: loquitur enim utroque modo idem intelligens, quo ſenſu dici poßit non uideo. In uniuerſum nanque nullus poteſt conſtitui ſextarius, niſi uncias intelligas menſurales: nam ſi ponderales acceperis, tantum illius rei, quam aut expreſſeris, aut ex loquendi quodam more poßis intelligere, ſextarius ſtatuitur. Sed ſe tamen ſextarium habere Romanum ex Plinij ſententia tritici leuißimi, quod eſt Gallicum, uel è Cheroneſo aduectum, contendat Alciatus, atque hinc, etiamſi communis nullus fuerit, poſſe rerum aliarum pondus conſtitui, iſto certo modo alius quiſpiam habere poteſt ſextarium grauißimi, quod eſt Africũ, qui ſextarius pendeat uncias uiginti, drachmas ſex cum dimidia: alius medij alicuius, ut Sardij, qui pendeat uncias undeuiginti cũ dimidia. Cum igitur tanta ſit uarietas tritici non diuerſarum ſolum regionum, ſed unius etiam, nam Gallicum quoddam Budæus longe grauius facit, quis ex pondere ipſius audebit conſtituere ſextarium? etiamſi dederit nobis, ut cogitur dare ratione perſuaſus, iuxta pondus Romanus cõmunem nullum fuiſſe? Poſtremo diceret quis pro Alciato, de ſextario Romano hæc ipſum forte nõ ſcripſiße, ſed de Attico, de

quo

quo ſine dubio Plin. eſt intelligendus cũ pondera expli cat: audiat iſte uerba Alciati & dubitare deſinet, ſcri bit uerò ſic, Eadem ratione factum eſt, ut cum ſextarius Romanus quindecim unciarum ſit, ut ſuprà dixi, Græci ſuo ſextario uncias octo & decem attribuant. Sed hæc nunc meæ ſententiæ cauſſa tuendæ ſatis ſint. Reſtat ut argumenta diſcutiam Portij, ſtatuentis in commune ſe-xtarium Romanum unciarum eſſe uiginti ponderalium, qui certe ſi pro ponderalibus dixiſſet menſurales, à uero non deſciuiſſet: quòd autem illas non has dicat, ex uerbis eius perſpicuum erit, quæ ſubijciam, Liquido-rum itaq; menſuris, inquit, ita declaratis ut quid inuicem capiant & capiantur ſatis intelligi poßit, earum pon-dera quibus præcipue deprehendi & ad noſtras refer-ri poßint, dicenda ſunt, & à minori ex iam dictis ini-tium capiam. Hemina pendet uncias decem, ſextarius uiginti, hoc eſt, libram & bes, congius libras decem, ur na quadraginta, amphora octoginta, culeus mille et ſex-centas libras pendet. Ita Portius. Ex quibus non poteſt eſſe obſcurum, libras & uncias ponderales eum intelli-gere: ſcribit enim, pendet, quod ſi de menſuralibus ſen-ſiſſet, capit aut continet aut tale quippiam ſcribere opor tebat. Sed diceret quis, Portius non negat ſe de ponde-ralibus ſentire: uerum uini ſextarium tantum pendere ait, nec ſine teſtibus, id enim ex Plinij loco, qui eſt de ui no Opimiano, colligi poteſt, & Fannius clarè dicit his uerſibus, Nã libræ, ut memorant, beßẽ ſextarius addet.
Seu puros pendas latices, ſeu dona Lyæi.

Demus nunc uerum esse uini sextarium Romanum pendere uncias uiginti: Portius certe non uoluit uini tantum explicare, sed communem tam liquoribus quàm aridis: unde fit ut modij pondus librarũ uiginti sex & unciarum octo, quod inde sequitur, esse dicat, quo tamen modio ueteres nullum liquorem, nedum uinum metiri fuisse solitos in confesso est. Ne uerò hæc credantur conficta, Portij uerba attendamus. Modij sex medimnum conficiunt, sextarij sedecim modium. Sextarios pono quia & his sicca & humida metiri consueuerũt. Horum singulorum pondus superius scripsi fuisse libræ & beßis, id est, unciarum uiginti. Modij pondus ex computatione sextarij & amphoræ superius adducta, fuit librarũ uiginti sex & unciarum octo. Sic ille. Vides clare sextarium communem uiginti unciarũ cũ constituisse, non uini tantũ: tum enim modium non tot librarum dixisset esse, sed pondus aridorum cum modij mensurã impleant, declarasset. Cæterũ hæc rerum quas metimur diuersitas in põdere, non minus ipsum ac alios torsit, quod ex istis quæ de mensuris sermonẽ incipiẽs scribit, percipere licet. Mensuræ igitur, inquit, liquorũ, ut ab his initium capiam, quæ frequentiores & stabiliores apud antiquos fuerunt, quia humida pondere inter se parum differunt: cum in eo sicca et præcipue semina, quibus uita constat, genere & specie raro conueniant, ut triticum à milio & utrunq; inter se. Sic Portius, qui cũ aduerteret esse diuersum pondus rerũ quas metimur, uiam munire conatur, qua tuto perueniat ad

ſextarij cõmunis definitionem: ſed quo modo? Humida aſſerit põdere parũ inter ſe differre. Videamus igitur an hoc uerè ſit dictũ de humidis. Olei ſextarius ex Fannij ſententia, quẽ ipſe ſequi uoluit, pẽdet uncias decem & octo, uini uiginti, mellis triginta. Differunt ne ergo parum? cũ mel uno decem uncijs ſit grauius? oleo uerò duodecim, id eſt, integra libra. Mihi ſanè plurimum diſtare uidentur, quæ etiamſi drachma ſolum una differrent, uix dicerem parum inter ſe differre, quod tum etiam diſcrimen ad libram examinãti inſigne appareat. At Portius id auſus fuit dicere, cũ mel ſextarij menſura, oleo eiuſdẽ menſuræ plus pẽdeat drachmas XCVI. iuxta Fanniũ, uino LXXX. Quid uerò ait de aridis? Genere & ſpecie non cõuenire, ideo eorũ menſuras non facile pondere deprehẽdi poſſe. Cur ergo modiũ pendere libras uiginti ſex & uncias octo ſcribit? quẽ ipſe recte ſentit aridorũ tantũ eſſe menſurã? Quæ nam iſta eſt inconſtantia? Nihil aliud reſpondere poteſt, niſi quòd ſextariũ cõmunẽ ſiccis æque ac liquidis conſtituerit, qui uncias uiginti, ſi dijs placeat, pendeat, quantũuis inter ſe arida differant. Iam eius opinione intellecta, quibus ipſam probet conſideremus. Poſtq̃ dixiſſet quantũ quæq; menſura penderet, quæ uerba ſupra retuli, ſubiũgit, Hæc ex diſpoſitione iam dicta menſurarum, & ex multis authoribus & maxime ex Fauino ſupra dicto colligi poſſunt. Sic ille. Nos fatemur neceſſario conſequi ex proportione, quam menſuræ inter ſe habent, ut reliquæ tantũ pendeant, quantũ aſſerit, ſi

ſextarius

ſextarius uiginti uncias pendet. Quia uero in cõmune ſtatuit ipſum, nullo ſenſu dicta declaraui. Qui uerò ſint iſti multi authores, ex quibus hoc menſurarum pondus colligi poßit, non intelligo. Ex Fannio certe, quem Fauinum nominat et ex quo maxime poſſe ait, id quod uult non colligitur. Nam is aſſerit uini & aquæ ſextariũ, quod ſupra quoq; dixi, pendere uncias uiginti, olei uncias decẽ & octo, mellis triginta. Carmina eius ſunt,

Illud præterea tecum cohibere memento,
Finitum pondus uarios ſeruare liquores:
Nam libræ, ut memorant, beſſem ſextarius addet,
Seu puros pendas latices, ſeu dona Lyæi.
Addunt ſemiſſem libræ liuentis oliui,
Selibramq; ferunt mellis ſupereſſe bilibri.

Ex his liquet Fannium iuxta rerum diuerſitatem diuerſa ſextarij protuliſſe pondera, nõ hoc ſentire, quod Portius ex ipſo probare contendit, ſextarium communem pendere uncias uiginti. Si igitur Portius Fannium uoluiſſet ſequi, quemadmodum Alciatus in cyathi calculo ſequitur, oportebat eum quatuor liquorũ potißimorum pondera explicare, non omnium certum unum pondus ſtatuere, & dicere parum inter ſe differre. Sed ferme ſcire me puto quid deceperit Portium. Legerat in Hermolai caſtigationibus ſextariũ unciarum eſſe uiginti: deinde ex Plinio, de uino Opimij loquente, idem colligi poſſe animaduertebat: quibus motus definitũ ſtatuit pondus, et quia legerat apud Fanniũ uini et aquæ ſextariũ pendere uncias uiginti, reliquos uerò liquores differre,

ut id dilueret, scribit parum inter se differre. Pergit, Et de amphora & sextario Sextus Pōpeius attestatur. Illius uerba cum non citet credimus ipsum non plura q̃ nos inuenisse, uidelicet amphoram capere octo & quadraginta sextarios, sed fidē habere Hermolao Barbaro, qui scribit Festū sic sentire. Demum ait, Et ex pulcherrima Pliniana cōputatione paucis cognita libro decimoquarto capite quarto scribendo de uino Opimiano colligitur. Gloriatur ibidem quæ essent usuræ semißium primo à se inuentū, quod ut uerū esse potest, ita fuisset multo credibilius, si Barbaro uiuente adhuc, illud sibi uindicasset. Non negabit tamen Barbarū primo Plinij expositionem protulisse, quam cum retulisset Portius, mox aliter sensisse Plinium opinatur, cui opinioni, quā ex primis Hermolai castigationibus uenatus est, si locus ullus erit, nihil ex ipso probare poterit. Quam igitur incerta sit Portij de mensuris opinio, ex iam dictis quilibet intelligit. Quam ob rē ad Hermolaum Barbarū, quē ille imitatus est, ueniam, nec is differentiæ huius inter libras & uncias mēsurales ac ponderales uspiam meminit, quam scientē uerisimile est, si eius studiū obscurißima quæq; explicādi consideramus, non fuisse taciturū. Ipsum uerò ignorasse est indicio, quod postquàm duas sententias de sextario protulisset, alterā Festi, qui uiginti dicat esse unciarū, alteram Africani, qui duarū uel trium librarum, subiungit. Ita fit singulæ amphoræ LXXX. Festo, uel XCVI. Africano, aut certe CXLIIII. uini pondo capiant.

Pondo

Pondo dicit, ex quo nemo non intelligit eum de ponderalibus libris ſentire. Sed profecto bene feciſſet, ſi Feſti uerba aſſcripſiſſet, quæ forte ipſe habuit, in noſtris uero exẽplaribus deſyderantur. Hæc pro mea ſententia defendenda libere magis & neceſſario, q̃ petulanter & temere dicta à me accipiantur etiã atq; etiã rogo. Viros enim illos ob ſummã eruditionẽ ãplector, & quouis honore dignos iudico, quos nihil mirũ in re tam obſcura à uero deuiaſſe, cum neminem è ueteribus opiner inuentũ iri, qui per omnia ueſtigijs ueritatis inſtiterit, ac non alicubi aberrarit. Illud unũ ſi rurſus dixero finẽ diſſerendi de menſuris liquorum faciam. Libræ & unciæ menſurales certæ & immobiles mẽſuris ſemper manent, ponderales uariæ ſunt pro uarietate tã aridorũ quàm liquorũ. Quocirca niſi quis humidũ uel ſiccum expreſſerit, aut ex conſuetudine loquendi intelligi poßit, ponderales libras uel uncias in mẽſuris nunquam definire poteſt. Quod ſi etiam expreſſerit illius rei tantũ menſuras, cæterarũ minime declarauit. Nunc aridorũ menſuras uia & ratione non dißimili exponemus. Modius capit duos ſemodios. Semodius ſextarios octo. Sextarius heminas duas. Hemina acetabula quatuor. Acetabulum ſeſquicyathum. Cyathus ligulas quatuor. Sed quia ſextarius capit uncias uiginti, ut ſuprà probaui, ſequuntur hæc ordine quodam. Modius cõtinet libras uiginti ſex, uncias octo. Semodius libras tredecim, uncias quatuor. Sextarius uncias uiginti. Hemina decem. Acetabulum duas cum dimidia. Cyathus ſeſcun-

ciam drachmã & ſcriptulũ. Ligula drachmas tres & ſcriptulũ unum. Hæc de Romanis menſuris aridorum mea eſt ſententia, quã rurſus teſtimonijs authorũ annitar confirmare. Vt autẽ à maxima menſura & hic ordiar, Modium aio duos ſemodios comprehendere, quod ipſius ſemodij uox ſatis ſignificat: dictus enim eſt ſemodius à ſemis & modius quaſi ſemimodius, eliſa ſyllaba una, quod etiã in ſemuncia fieri uidemus. Cæterũ quod uterq; ſit aridorũ menſura, nulla eget probatione cum paßim in ſcriptoribus, præſertim rei ruſticæ, & frumentaria Ciceronis ſic inueniantur. Modius autem denominatus uidetur à modo, quod inter cætera nõ raro menſurã ſignificat: inde modiale uas dicimus, quod modij habet menſuram. Vnde Plautus ait in captiuis,

Aulas calicésque omnes confregi, niſi quæ modiales erant.

Hinc etiam dicitur ſeſquimodius. Varro de re Ruſtica libro primo, Hoc licet cõiectura uidere ex aliquot rebus, ut nuces integras, quas uno modio comprehendere poßis: quòd putamina ſuo loco quæque habet natura compoſita, cum eaſdem ſi fregeris uix ſeſquimodio concipere poßis. Semodius autem ſextarios octo continet, quod ex hac ratione liquet. Quadrantal tres modios, ſex ſemodios, octo & quadraginta ſextarios capit, ut Voluſius clare dicit, ut in quartarij enarratione retuli. Igitur neceſſe eſt modium ſedecim ſextarios, ſemodium octo continere. Quemadmodum uerò à modio modialis oſtendi formatum, ita

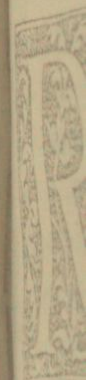
ita quoque fit à semodio semodialis. Sic Cato capite LXXVI. inquit, Hæc erit placenta semodialis. Sextarium porrò duas heminas capere non est necesse ut ultra probem: aridorum uerò mensuram fuisse declarant uerba Catonis quæ sunt capite CV. Scœnum & calamum in pila contundito, quod fiet sextarium unum: eodem in dolium confundito, ut odoratum fiet. Et Columella libro duodecimo capite quinto, Salis sextarium subterito. Et paulò pòst, Quidam ordei tosti sextarios quatuor. Sequitur hemina, quam quatuor acetabula cõtinere probaui: quòd uerò sit aridorum mensura, Catonis uerba quæ sunt capite CVII. explanant, Et iris aridæ contusæ heminam. Præterea Columellæ libro duodecimo capite XLIX. Sat erit autem totidem heminas salis adijcere, quot sunt modij oliuarum. Acetabulum uerò siccorum mensuram fuisse declarant autores. Cato capite CII. Si bouem aut aliam quamuis quadrupedẽ serpens momorderit, melanthij acetabulum, & quod medici uocant smyrneũ conterito in uini ueteris hemina. Cornelius Celsus libro quinto capite decimooctauo, Habet gallæ & immaturæ & alterius, coriandri seminis, cicutæ, lachrymæ aridæ, gummi, singulorum plenũ acetabulũ. Apud quem acetabuli usus frequẽs est. Plinius etiam scribit libro decimooctauo capite septimo, Quocũq; autem genere præparato, uicenis ordei libris ternas seminis lini, & coriãdri selibras, salisq; acetabulo, torrẽtes ante omnia miscẽt in mola. Cyatho autẽ sic utitur Columella libro secũdo capite

undecimo. Atque ita mense ultimo Aprilis serito tantum, quantũ ut singuli cyathi seminis locum occupent decem pedũ longum, & quinq; latum. Cornelius Celsus libro quinto de curatione papularũ, Gith cyathos tres, picis aridæ unũ. Plinius præterea libro decimoquarto capite nono, Dulci è genere est et melitites, distat à mulso, quod fit è musto cum quinq; congijs austeri musti, congio mellis & salis cyatho sufferuefactis austerum. Ligula postremò pro aridorũ mensura usus est Columella, cuius uerba iam ante retuli. Pluribus autẽ probaui minores mensuras fuisse aridorũ, quò res fieret credibilior: uidentur enim quædã in his ex natura significationis liquorum tantũ esse mensuræ. Iam iterũ maiores in minores quasque resoluam. Modius capit semodios duos, sextarios XVI. heminas XXXII. acetabula CXXVIII. cyathos CXCII. ligulas DCCLXVIII. Semodius capit sextarios VIII. heminas XVI. acetabula LXIIII. cyathos XCVI. ligulas CCCLXXXIIII. Sextarius & reliquæ minores se habent ut in liquidis. Restat, ut instituto ordine paucis ea quæ obscura nobis occurrũt elucidemus, quæ repugnãtia elidamus. Mensuras itaq; siccorũ ab humidorũ mensuris nec Budæus nec Alciatus distinxit, sed eas confuse tradidit uterq;. Portius autẽ discreuit quidem, uerum diminute de utrisq; scripsit. Nã in humidis omisit quartariũ, acetabulũ, cyathum, ligulã siue cochleariũ, libram, unciam. Quis uerò illi credet, qđ asserit minores hemina medicis solũ in usu fuisse? cũ Liuius & Columella utantur quartario?

quartario? Acetabuli & cyathi usus apud authores frequens sit? Libræ & unciæ Romanis quotidianus fuerit in oleo uendendo? In aridis autem heminam, acetabulū, cyathum & ligulam præterijt. Quibus tamen si nihil aliud, leguminum semina, ut hodie quoque paruis quibusdam mensuris uenduntur, olim fuisse diuendita credibile est, ac non medicis solum fuisse in usu. Sed fortassis illud hominem decepit quòd in aridorum mensuris modio & semodio atque sextario frequenter ueteres, maxime rei rusticæ scriptores utuntur, rarius hemina & acetabulo & cyatho. Nunc ad modium reuertar, in cuius capacitate declaranda multum fallitur Perottus, qui scribit ipsum duos & uiginti sextarios continere: licet ibidem legatur uitio librarij sestertios. Idem tradit modium quatuor modiolos capere, sed nullius id authoritate confirmat. Mihi quidem modiolus apud Plautum in Cistellaria mensuræ genus esse uidetur, cuius uerò capacitatis fuerit, fateor me ignorare. Ait autem Plautus, Quia ei promisi modiolum uini dare.

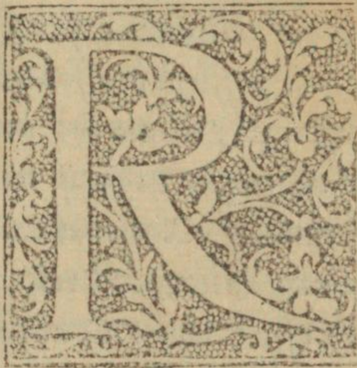
χοινίκιον certe Celsus modiolum transtulit, sed in diuersa significatione. Dictæ sunt à modijs Decemmodiæ et Trimodiæ uasa rustica apud Columellam decem & trium modiorum. Acron uerò interpres Horatij cū ait, Cumeræ dicuntur uasa minora, quæ capiunt quinque siue sex modios, quæ lingua Sabinorum Trimodiæ dicuntur, uidetur non aduertisse trimodias à numero trium modiorum, quos comprehenderent dictas, nisi locus corruptus sit. Demensum autem quid sit ubi χοίνικα declarabo,

clarabo, dicã. Medimnũ iccirco nõ addidi mensuris aridorũ Romanis: q, Græca sit, et Cicero in frumentaria non uteretur hoc uocabulo nisi de rebus Siculorum, qui non minima ex parte Græci erant, loqueretur. Satis de aridorũ mensuris. Clarũ ergo est quòd mensuræ liquorum tantũ fuerint apud Romanos, Culeus, amphora, urna, congius, quartarius. Aridorum solum, Modius & semodius. Humidorum & siccorum simul, Sextarius, hemina, acetabulum, cyathus, ligula. Hactenus Romanas mensuras, sequenti libro Græcas exponam.

GEORGII

AGRICOLAE LIBER SECVNdus de Mensuris Græcis.

OMANAS MENSVras eò pluribus primo libro tradidi, ut ipsas lectori, quoad fieri posset, explicatas & dilucidas exhiberē, quamobrem si cui longior uisus sum, is sciat me maluisse in hanc partē peccare potius, q̃ in obscuritatem incidere, in re tam perplexa breuitati nimis consulendo. Mea quoque contra doctißimorum hominum opiniones diligenter quidem minimeq; remisse, non tamen petulanter aut arroganter defendere uolui: adeò ut si docti etiam iudicarent, opera, studio, labore meo Romanas mensuras, quod ad earum capacitatem attinet, è tenebris quasi erutas, tandem suam lucem uere recepisse, equidem hanc laudem mihi soli non arrogarem, sed partiendā eam cum Budæo, Alciato, et Portio mea sponte arbitrarer. Nam eorū scripta, esto, me nō multū iuuerint, ut iuuiße nō negabo, certè occasionē de his scribēdi, qđ aliquid puto, præbuerūt. In Græcas uerò si quid de studiosis eius linguæ hic meus labor meretur,

tur, credo me nō admodū arroganter facturum, si id mihi in solidum uindicarem. Et hic tamen Budæum & Alciatum, Portius enim solius medimni meminisse contentus est, libenter etiam in partem laudis admitto, uel ob hoc quòd studiose quædam collegerint. Nam quod ad reliqua attinet, illi minus in istis elaborarunt. Etenim Budæus tradit quidem Græcas mensuras, sed sic ut paucas à Romanis capacitate distinguat, utq; alibi easdem esse dicat, alibi in ijs nihil certi tradi posse ferè asserat. Alciatus uerò eas à Romanis discernere nititur, & in explicandis operam cōsumit, quo etiam plus negocij mihi cum illo erit, cum alijs duobus minus. Romanarum autem mensurarū ratio hoc fuit expeditior, quod reip. maximæ quidem, sed unius tamen essent unicæ. Græcarum uerò inuoluta magis: primo quòd diuersarum rerum pub. imo unius nonnunquam fuerint diuersæ. Siquidem aliæ Atticæ, aliæ Ephesiæ, aliæ Alexandrinæ, ut reliquas non commemorem, tum aliæ medicæ, aliæ Georgicæ, aliæ Hippoiatricæ. Deinde quòd scriptores rei rusticæ omnes ac alij plurimi perierint: unde medicis mensuris exceptis reliquarum usus sic ostendi, ut ego cupio & studiosis arbitror utile, non potest: enitar tamen, quoad res ipsa feret, omnia diligentius explicare. Cæterum in hoc libro potißimum declarabo Atticas, quas & Medicas adpellamus, atque Georgicas, quòd ijs in primis authores usos esse constet. Adijciam autem ipsis & Hippoiatricas, quòd ars ueterinaria non omnino sit à medicina excludenda. Seruabo uerò prorsus eandē, quam

im

in Romanis, docendi seriem. Cum itaq; Atticæ siue medicæ mensuræ quoque duplices sint, liquorum & aridorum, primo liquorum exponam, ὁ μετρητὴς ἔχει χόας. ιβʹ. ὁ δὲ χοῦς ξέστας. ϛʹ. ὁ δὲ ξέστης κοτύλας. βʹ. ἡ δὲ κοτύλη τέταρτα. βʹ. τὸ δὲ τέταρτον ἤτοι ἡμικοτύλιον ὀξύβαφα. βʹ. τὸ δὲ ὀξύβαφον κύαθον. αʹς ὁ δὲ κύαθος κόγχας μὲν. βʹ. μύστρα δὲ. δʹ. χήμας δὲ. εʹ. ἡ δὲ χήμη κοχλιάρια βʹ. Id est, Metretes capit choas XII. Chus sextarios VI. Sextarius cotylas II. Cotyle quartarios II. Quartarius oxybapha II. Oxybaphum sesquicyathum. Cyathus conchas duas, mystra quatuor, chemas quinq;. Cheme cochlearia duo. Sed quia cotyle continet nouem uncias mensurales, facile hinc, calculis subductis, colligi potest, quot librarum uel unciarum mensuralium quæq; mensura fuerit. Capit igitur Metretes centum & octo libras. Chus nouem. Sextarius libram & semissem. Cotyle, ut dixi, uncias nouem. Quartarius quatuor cum dimidia. Oxybaphum uncias duas & drachmas duas. Cyathus sescunciam. Concha drachmas sex. Mystrũ drachmas tres. Cheme drachmas duas, scriptulum unum, grana quatuor & quatuor quintas grani. Cochleariũ drachmã unam, scriptulũ dimidium, grana duo et duas quintas grani. Licitum sit mihi & hic minoribus ponderibus pro mensuris rei declarãdæ gratia abuti, ut intelligantur plane drachma & scriptulũ & granũ unciæ mensuralis, in quæ tametsi non sit usu diuisa, animo tamen diuidi potest, imo etiam re ipsa, si quis hanc operam uellet sumere nihil necessariam.

cessariam. Sic sentio de Atticis mensuris, quibus maxime medici utuntur, quam sententiam & ipsam authorum scriptis conabor probare. Metreten itaq; duodecim choas comprehendere Nicandri interpres his uerbis declarat. Μετρητὴς ἔχει ξέστας. οβ'. Hoc est, Metretes capit sextarios duos & septuaginta. Cum enim sex sextarij, ut mox ostendam, efficiant Choa, efficient omnino duo & septuaginta duodecim choas. Idem ex Fannij uersibus percipitur, qui mensuram hanc Atticam amphoram adpellat,

Attica prætereà dicenda est amphora nobis,
Seu cadus, hanc facies nostræ si adieceris urnam.

Si enim Attica amphora capit amphoram Romanam et urnam: Romana uerò amphora congios octo, urna quatuor, nónne sequitur Metreten continere Choas, qui Romanis Congij dicuntur, duodecim? Quòd autem Metretes & cadus idem sint, ex Dioscoride & Plinio est clarum. Nam ubi apud Dioscoridem μετρητὴς legitur, Plinius eius quasi interpres cadus reddidit. Verba utriusque quò res fiat clarior asscribenda censui. Dioscoridis Græcè afferam, ne cogar idem bis Latinè dicere, inquit ille, ὁ δὲ οἰνάνθινος σκευάζεται οὕτω, λαβὼν τῆς ἀγρίας ἀμπέλου τὸ ἄνθος βρυούσης ξηρὸν μνᾶς β'. εἰς μετρητὴν γλεύκους πρὸς ἡμέρας λ'. εἶτα διυλίσας ἀπόθου. Quæ uerba Plin. sic Latina fecit lib. 14. cap. sextodecimo, Fit è labrusca, hoc est, uite syluestri, quod uocatur Oenanthinum, Flores eius libris duabus in musti cado macerati post triginta dies

ta dies mutantur. Metretes autem ἀπὸ τοῦ μετρεῖν, *id est, à metiendo deriuatum est.* Latini *in eo cum mutatione terminationis et genus mutarunt, non tamen significationem: si quando enim* Metretam *dicunt, modium* Atticum, *mea sententia, intelligunt.* Cadus *uerò, nam & ipsum* Græcum *est* ἀπὸ τοῦ χάδειν, *quod capacem esse significat, aspiratæ in tenuem mutatione deriuari uidetur. Sed quod utrunque liquorum mensura sit, ex uerbis* Dioscoridis *&* Plinij *perspicuum fiet, & certe alter aliàs frequenter* Metrete, *alter cado sic utitur. Nuncupatur idem mensuræ genus* κεράμιον. *Vnde* Hesychius *scribit,* κάδος ἐστὶ κεράμιον. Id *est,* Cadus *est ceramium. Quod fortasse aliter quis quam de mensura acciperet dictum, nisi intelligeret ex* Dioscoride Ceramium *&* Metreten *idem esse, ex eodem &* Plinio *atque* Fannio Metreten *& cadum: ex quo id quod uolumus sequitur. Sic uerò* Ceramio Xenophon *libro sexto* ἀναβάσεως κύρου *usus uidetur,* οὗτοι ξένια πέμπουσι τοῖς ἕλλησιν, ἀλφίτων μὲν μεδίμνους τρισχιλίους· οἴνου δὲ κεράμια χίλια καὶ πεντακόσια. Id *est,* Hi *dona mittunt* Græcis, *farinæ quidem tria millia medimnûm: uini uerò* Ceramia *mille & quingenta.* Dioscor. *quoque de uino* Hyssopite *scribit,* δεῖ δὲ τῷ κεραμίῳ τοῦ γλεύκους, λίτραν μίαν τοῦ ὑσσώπου κεκομμένου φύλλων προσδιδόναι, Hoc *est,* Oportet *autem* Ceramio *musti, libram unam hyssopi foliorum contusorum addere.* Porro *idem* Dioscorides, *ubi* Romanam *amphoram uult indicare differentiæ caußa adijcit* ἰταλικὸν *tam*

Ceramio

Ceramio quàm Metretæ. Vt libro quinto de uino scillitico, λαβὼν σκίλλης συντετμημένης καὶ κεκαθαρμένης μνᾶς. γ'. κάθες εἰς γλεύκους καλοῦ μετρητὴν ἰταλικὸν, καὶ μῆνας ἓξ ἔασον. Id est, Accipito scillæ concisæ & purgatæ minas tres, ac immittito in musti boni Metreten Italicum, atque ita per sex menses sinito. Hic Metreten Italicum adpellauit amphoram Romanam. In eodem libro de uino absinthite sic scribit, οἱ μὲν γὰρ τοῖς. μ'. καὶ. η'. ξέσαις τῶν ἰταλικῶν κεραμίων μίξαντες ἀψινθίου ποντικοῦ λίτραν μίαν. Quod est, Quidā enim quadraginta octo sextarijs Ceramij Italici miscuerunt absinthij pontici libram unam. Ibi Ceramium Italicum nominat simul explicans sextariorum esse octo & quadraginta, quod ipsum in Romanis mensuris est declaratum. Dioscorides itaq; si Atticam amphoram significare uult, simpliciter μετρητὴν uel κεράμιον uocat: Sin Italicam siue Romanam, quæ non paulò minor est, ἰταλικὸν, ut dixi, adiungit. Quemadmodum Latini cōtra Metreten amphoram Atticam adpellant, addentes Atticam, ut à Romana distinguant, quam simplici amphoræ nomine dicunt. Vtranq; uerò Græcorum medicis in usu fuisse, postquàm Romani Græciæ cœperūt imperare, uel ex Dioscoride liquet. Satis multa de Metrete. Sequitur Chus qui Chœus quoque dicitur. Hic ut apud Romanos Congius, sex continet sextarios, quod Cleopatra declarat, cuius pauca quædam de mensuris & ponderibus, sed ualde docta extant è libris κοσμητικοῖς excerpta. Sunt autem hæc

eius

rius uerba, ὁ χοῦς ἔχει μέτρῳ μὲν κοτύλας ἀττικὰς δώδεκα. ξέσας δὲ ἕξ. Hoc eſt, Chus quidem habet menſura Cotylas Atticas duodecim, ſextarios uerò ſex. Idem Plinius indicat congium transferre ſolẽs. Dioſcorides de uino quod è palmis fit ita ſcribit, ἐπίχει δὲ τοῖς δέκα χοίνιξιν ὕδατος χόας. γ'. Id eſt, Infunde ad Chœnicas decem aquæ congios tres. De eodem Plinius libro quartodecimo capite decimo ſexto, Dioſcoridem imitatus. Proximúmque ei è palmis, quo Parthi & Indi utuntur & oriens totus. Maturarum, quas uocant & Chydeas, modio in aquæ congijs tribus macerato expreſſoq;. Rurſum Dioſcorides de uino quod fit è nardo Syriaca & Celtica atq; malabathro, ἑκάσου ἡμίμναιον λαβὼν εἰς δίχουν γλεύκους κάθες. Plinius, Apud alios nardi & malabathri ſelibris in muſti congios duos additis.

Quin etiam carmina Fannij idem oſtendunt,
Heminas recipit geminas ſextarius unus,
Adde duos Chus fit uulgo, qui eſt congius idem.

Deriuatus autem χοῦς ſiue χοεὺς uidetur ἀπὸ τοῦ χέειν, quod eſt fundere, nam uaſis genus etiam ſignificat, quo aqua hauſta fundebatur Quod uerò ſit humidi menſura ex iam dictis manifeſtum eſt. Tertium locum in Atticis menſuris obtinet ξέσης, quod uocabulum è Romana dictione, quæ ſextarius dicitur, corrupta formarunt, ut claris uerbis, quæ libro ſuperiori retuli, Galenus aſſerit. Nam neque nomen neque menſura hæc apud uetuſtiores Atticos ſcriptores inuenitur,

ſed una cum imperio Romano & uox & menſura in Græciam uenit. Vnde uſus eius apud Andromachũ, Heram, Aſclepiadem, Critonem, Dioſcoridem, ac nõnullos alios, qui dum res Romana floreret, de medicamentis libros ſcripſere, admodum frequens eſt. Laurẽtius Valla cenſor Latinæ linguæ acerrimus in Herodoti ſecundo ἀρυςῆρες ſextarios tranſtulit: quod ſi ἀρυςὴρ idem fuiſſet quod ſextarius Romanus, celeberrimi illi medici Græci dubio procul uſi fuiſſent ea uoce potius quàm Romana. Sed hoc non mirum de Valla, qui alibi Cotylen quoque uertit ſextarium. Cæterum ξέςης duas capit cotylas. Hinc Galenus libro primo περὶ συνθέσεως φαρμάκων κατὰ γένη ſcribit, ἔοικεν καὶ ὁ ἥρας ὅταν κοτύλην γράφη τὸ μὲν ἥμισυ τοῦ ξέςου σημαίνειν. Id eſt, Videtur & Heras quando cotylen ſcribit dimidiam ſextarij partem ſignificare. Sed id ipſum præter medicos in q̃bus facilè poteſt obſeruari, Ariſtophanis interpres in Pluto his uerbis declarat, κοτύλη δὲ ἐςὶν εἶδος μέτρου, ὃ λέγομεν ἡμεῖς ἡμίξεςον. Hoc eſt, Cotyle autem menſuræ genus eſt, quod nos Hemixeſtum dicimus, Fannius etiam inquit,

At cotylas, quas ſi placeat dixiſſe licebit
Heminas, recipit geminas ſextarius unus.

Verum liquidi menſuram eſſe Crito oſtendit apud Galenum περὶ συνθέσεως φαρμάκων κατὰ τόπους cũ ait, ὄξους ξέςας. γ̄. Id eſt, Aceti ſextarios tres. Sed nihil opus eſt iſtis cum nuſquam non in Galeni libris de compoſitione medicamentorum exempla ſint

obuia:

obuia: quocirca ad cotylen ueniamus, κοτύλη uox est in Græcia nata: nã Romani heminæ uocabulo utuntur, quod ipsum ex Græco quidem ἥμισυ deriuatum est, sed. Græci non ferè habent in usu, nisi cum Romanas aliquas medicamentorum compositiones in suam linguam transferunt. Hoc autem nomine cauum ipsi significant: unde κοτύλην appellauere, non modo uasis genus & mensuram, sed sinum etiam in quo caput fœmoris uoluitur, & concauitatẽ manus, quam uolam latini nominant. A cotyle quoque dicuntur κοτυληδόνες sinus tum uteri tum polypi, atque etiam herba ob similitudinẽ. Sed idem mensuræ genus τρύβλιον est dictum, ut scribit Cleopatra his uerbis, τὸ τρύβλιον τὸ αὐτὸ μέτρον χωρεῖ τῇ κοτύλῃ, ἔχει γὰρ μέτρῳ κυάθους ς´. Id est, Tryblion eandem quam cotyle mensurã capit: continet enim mensura cyathos sex. Dicitur eadem mensura ἡμίξεστον, id est, dimidius sextarius, quod uerba Aristophanis interpretis, paulo antè relata, declarant. Recipit uerò cotyle duo ἡμικοτύλια, quæ uox quia medicis, ut mox ostendã, in usu est, satis id ipsum quod uolo, probat. Mensuram autẽ humidi esse, hoc unum indicare potest testimonium, quo magis hic utimur, ut consuetã nobis confirmandi rationem alibi necessariã seruemus, q̃ ut id, tanquã multũ sit dubium, corroboremus. Soranus apud Galenũ libro primo περὶ συνθέσεως φαρμάκων κατὰ τόπους αι, λιθαργύρου δραχμὰς κ´. ἀσβέστου δραχμὰς κ´. ὄξους κοτύλην μίαν. Id est, Spumæ argẽti drachmas XX.

Calcis uiuæ drachmas XX. Aceti cotylen unam. Sequitur quartarius, qui τέταρτον ab ipsis nuncupatur, quod quarta pars sit sextarij: utriusque enim uocabuli ratio in promptu est. Hesychius quoq; mensuram esse dicit, licet capacitatem ipsius non explicarit: inquit uerò, τετάρτῳ μέτρῳ τῶν ὑγρῶν. Id est, Quartario mensura humidorum. Idem clarum est ex Dioscoride, qui in exponendis liquorum, quos metimur, ponderibus semper τετάρτου mensuræ post cotylen mentionẽ fecit, cuius uerba in Libello de mensuris & ponderibus, Galeno asscripto, quisque Græcarum literarum non omnino rudis legere poterit, quæq; nos in alio opere eiusdem cum hoc argumenti explicauimus. Vtitur sic Damocrates apud Galenum libro octauo περὶ συνθέσεως φαρμάκων κτλ τόπους, uersus est senarius,

ξέστου τέταρτον δ' ἑκάστου μίγματος.

Id est,

Pars quarta Sextarij mixtura ex qualibet.

Eadem uerò mensura ἡμικοτύλιον, id est, dimidia cotyle, ut dixi, nuncupatur. Dioscorides περὶ θυμοξάλμης libro quinto, ἐπίχει ὕδατος κοτύλας ϛ'. ὄξους ἡμικοτύλιον. Hoc est, Infunde aquæ cotylas sex, aceti dimidiam cotylen. Apollonius apud Galenum libro primo operis supra commemorati, ἕψησον μετὰ ὄξους ἡμικοτυλίου. Id est, Coque cum aceti dimidia cotyle. Liquet autem ex his liquorum esse mensuram, tametsi Damocrates medicus & poëta etiam ad arida traxerit. Capit uerò duo oxybapha. Cotyle enim duos

quartarios,

quartarios, ut probaui, comprehendit: quatuor uerò oxybapha, ut ex Plinij uerbis perſpicuum eſt, quæ ſunt capite ultimo libri primi & uigeſimi. Cum acetabuli menſura dicitur, ſignificat heminæ quartam partem. Magis autem proprie iſte locus hoc probat, quia de Atticis menſuris loquitur. Igitur quartarius neceſſario duo acetabula continet. Nunc explicãdum erit ὀξύβαφον, ita primo dictum uaſculum ad infuſionem aceti, ut in id intingerent cibum ſumentes, paratum. Vnde Athenæus ſcribit, ἡ μὲν κοινὴ συνήθεια οὕτως λέγει τὸ ὄξους δεκτικὸν σκεῦος. Id eſt, Communis quidem conſuetudo ſic uocat uas quod acetum continet. Deinde menſura hoc nomine dicta, quam medici interdum κοτύλης τέταρτον nominant, ut Serapion apud Galenum περὶ συνθέσεως φαρμάκων κατὰ γένη libro ſecundo, ἐλαίου κοτύλης μιᾶς ἥμισυ· θέρους κοτύλης μιᾶς τέταρτον. Id eſt, Olei cotyles unius dimidiam: æſtate uerò cotyles unius quartam. Per dimidiam cotyles partem quartarius, per quartam oxybaphum eſt intelligendum. Apud eundem libro primo περὶ συνθέσεως φαρμάκων κατὰ τόπους inquit Apollonius, ὄξους κοτύλης τέταρτον. Id eſt, Aceti cotyles quartam. Capit uerò oxybaphum ſeſquicyathum, quod ſic probatur. Cotyle ſiue Tryblion ſex cyathos continet, ut ex Cleopatra dilucidum fuit, & hic Fannij uerſus declarat,

At cotyle cyathos bis ternos una receptat.

Neceſſe igitur eſt oxybaphon, cũ ſit eius quarta, ſeſqui-

cyathum capere. Quòd uerò mensura liquoris, ex dictis intelligi potuit. Iam ad cyathum, quem superiori libro ἀπὸ τοῦ χύειν, id est, à fundendo deriuatum, diximus. Cleopatra autem his uerbis explanat quod duas conchas, quas ipsa uocat minores capiat, ἡ δὲ ἐλάττων κόγχη ἔχει μέτρῳ μὲν ἡμικύαθον. Hoc est, Concha minor capit mensura quidem semicyathum. Liquoris esse & etymologia probat, & satis testimonij est apud Galenum, nunc hoc unum sufficiat. Philippus medicus ut in quarto περὶ συνθέσεως φαρμάκων κατὰ τόπους scribitur, inquit, μέλιτος ἀττικοῦ κύαθον ᾱ. Id est, Mellis Attici cyathum unũ. Hinc transeundum esset ad minores mensuras, sed quoniã de ipsis diuersa admodum tradita sunt ab authoribus, differemus eorum explicationem in sequentem librum. Iam uerò est dicendum quoties quæque mensura unamquãque se minorem cõprehendat. Metretes itaq; capit choas XII. sextarios LXXII cotylas CXLIIII. quartarios CCLXXXVIII. oxybapha DLXXVI. cyathos DCCCLXIIII. conchas MDCCXXVIII. mystra MMMCCCCLVI. chemas $\overline{IIII}$ CCCXX. cochlearia V$\overline{IIII}$DCXL. Chus capit sextarios VI. cotylas XII. quartarios XXIIII. oxybapha XLVIII. cyathos LXXII. cõchas CXLIIII. mystra CCLXXXVIII. Chemas CCCLX. cochlearia DCCXX. Sextarius capit cotylas II. quartarios IIII. oxybapha VIII. cyathos XII. cõchas XXIIII. mystra XLVIII. chemas LX. cochlearia CXX. Cotyle capit quartarios II. oxy

bapha

bapha IIII. cyathos VI. conchas XII. myſtra XX IIII. chemas XXX. cochlearia LX. Quartarius capit oxybapha II. cyathos III. cõchas VI. myſtra XII. chemas XV. cochlearia XXX. Oxybaphum capit ſeſquicyathũ, cõchas III. myſtra VI. chemas VII. cum dimidia, cochlearia XV. Cyathus capit cõchas II. myſtra IIII. chemas V. cochlearia X. Concha capit myſtra II. chemas II. cũ dimidia, cochlearia V. Myſtrum capit chemen unã et quartã ipſius partẽ, cochlearia duo cũ dimidio. Cheme capit cochlearia duo. Cochleariũ minima mẽſura eſt. Huc uſq; capacitatẽ menſurarũ, qua explicatur quoties maior ſe minorẽ capiat, q̃ potui diligẽtiſsime declaraui, nunc ad alterã ueniendũ, qua quot librarũ uel unciarũ mẽſuraliũ quæq; mẽſura fuerit oſtẽditur. Libras & uncias mẽſurales Romanis in uſu fuiſſe primo libro ſatis multis probaui, iuxta quas ſi perpendamus Atticarum menſurarum capacitatem, cotyle capit uncias nouem, atq; ſic hemina Romana eam una ſolũ excelluit. Quòd uerò ita ſe res habeat, idẽ Galenus, ubiq; ſummæ diligentiæ uir, aſſerit libro quinto, περὶ συνθέσεως φαρμάκων κατὰ γένη ſic ſcribẽs, ὁ μὲν γὰρ ἥρας. ρπ. δραχμὰς ἔγραψεν εἰς σταθμὸν ἀνάγων, οὐκ εἰς μέτρον τὸ ἔλαιον, ὡς ζʹ. δραχμὰς ἑλκούσης τῆς κοτύλης, καὶ γὰρ ἕλκει ἥγε ἀττικὴ. θ. οὐγγιῶν οὖσα τῆς ἰταλικῆς, ἕλκουσι γὰρ αἱ. ιβ. οὐγγίαι ἰταλικαὶ αἱ ἐν τοῖς κατατετμημένοις κέρασιν ἑπτὰ καὶ ἥμισφον οὐγγίας σταθμικὰς, ἅιτινες ζʹ. δραχμαὶ γίνονται, τῆς μιᾶς οὐγγίας. η. δραχμὰς

δεχομένης. Hoc est, Heras quidem centum octoginta drachmas scripsit, ad pondus oleum reducēs, non ad mensuram, tanquam cotyle pendeat drachmas sexaginta: pendet enim eas Attica, quæ nouem unciarum Italicarum existit. Etenim nouem unciæ Italicæ, in cornibus intersectis discretæ pendent uncias ponderales septem cū dimidia, quæ sexaginta drachmæ fiunt, si uncia una octo drachmas ceperit. Hæc ille. E quibus quilibet intelligit Atticam cotylen uncias nouem capere cornu libralis. Igitur ex ea certa stabiliq; sententia reliquarum mensurarum iuxta libras et uncias capacitas consequitur, quam supra exposui, & nunc nihil necesse est ut repetā. Sed restat ut quæ mihi repugnare uidentur excutiā, quæ intricata sunt explicē, quæ deniq; perperam dicta reijciam. Reuertar itaq; rursus ad Metreten, quā latini Metretam uocāt, ea pro uase in quo oleū seruabatur usus est Cato ita scribens capite cētesimo, Oleū si in metretam inditurus eris, amurca ita uti est cruda prius colluito. An uerò id uas iustæ mensuræ fuerit incertum est. Apud Columellam certe uasis olearij genus hoc nomine significatur multo capacius Attica metreta, quippe quod recipit musti sexaginta sextarios & olei pondo octoginta, quæ & ipsa septē & quinquaginta sextarios complent et heminā, ac superfunt duæ unciæ mensurales. Simul itaq; collecti fiunt sextarij Romani centū decem & septē atq; hemina & duæ unciæ mensurales, cū metreta Attica tantū modo duos & septuaginta sextarios contineat. Præterea in idē uas ultra

tot

tot sextarios musti et olei immittit aridorũ libras unde-
cim & uncias tres, ex quo duplo fermè capacius esse
intelligitur metreta Attica. Columellæ uerba sunt hæc li
bro duodecimo capite primo & quinquagesimo de oleo
gleucino. Hac autem ratione confici debet, Vas oleariũ
quàm maximum, & aut nouum aut certe bene solidum
præparari oportet: deinde per uindemiam quàm opti
mi generis & quam recentißimi, sextarios sexaginta
cum olei pondo octoginta in id confundi: tum aromata
non cribrata, sed ne minuta quidem contusa, uerum leui-
ter confracta in reticulum iunceum & lineum adijci,
& ita cum saxi ponduſculo in olei atque musti partem
demitti. Sint autem his portionibus pensata, quas infra
subijcimus, Calami, schœni, cardamomi, xylobalsami, cor
ticis de palma, fenigræci uetere uino macerati, & po-
stea siccati, atque etiam torrefacti, iunci radicis, tum etiã
iridis Græcæ, nec minus anisi Aegyptij pari pondere,
id est, uniuscuiusque libram & quadrantem, ut suprà
diximus, reticulo inclusa demittito, & metretam linito,
post septimum diem aut nonum per se metretæ, si quid
fecis aut spurcitiæ faucibus inhærebit, manu eximito &
detergito. Hæc ille. Igitur aliquot sextarijs demptis hæc
Metreta capacior duplo fuit Attica, qua de re non men
suram eo nomine, sed uas olearium significauit. Idem
tamen Columella uidetur iustæ capacitatis metretam in-
dicare libro XII. capite XXII. Picis liquidæ nemetu-
ricæ metretam adde in labrum, aut in alueum, et in eo-
dem infundito cineris lixiuiæ cõgios duos. Cadus quoq;

eadem

eadem cum metreta mẽsura Romana non fuit, quàmuis Plinius eo utatur, sed profecto non nisi ubi uel Græca transfert, uel de Græcis uinis loquitur, ut libro quartodecimo capite decimoquinto. Quid ni & Cæsar dictator triumphi sui cœna uini falerni amphoras centum, Chij cados centum in conuiuia distribuit. Nam falernum Italicum, Chium Græcum erat. Pro uasis uerò genere eius usus apud Latinos non est infrequens. Sic Columella cadum picatum dixit capite suprà citato, Post septimum diem oleum depleto, quod reliquum est musti picato cado recondito. Martialis quoque ait,

In uaticanis condita musta cadis.

Hinc ἡμικάδιον dimidius cadus, cuius mentionem fecit Philochorus ἐν τῇ ἀτθίδι, ut scribit Pollux. Ab ipso fit & καδιχὸς, quod est cadalis, si licebit formare à Græca uoce, Romanis tamen usitata, tale denominatiuum, quale Plautus congialis, Plinius urnalis, Cato semodialis. Significat uerò καδιχὸς mensura cadi. Sic scribitur panes qui Dijs offerebantur fuisse καδίχους, nõ secus ac placenta à Catone semodialis, quod mensura sit semodij, adpellatur. Præterea idem mensuræ genus dicitur κεράμιον ut suprà probaui, tum etiã στάμνος & σταμνίον, quod uocabulum tanquam non satis Atticum propemodum reijcit Thomas magister in Atticorum nominum Eclogis cum ait, ἀμφορεὺς λέγε, μὴ στάμνος, μηδὲ μετρητὴς, εἰ καί τινες. Id est, Amphoreus dic, non stamnos, nec metretes, etsi quidam dicant. Miror nonnihil eum de stamno sic censere, cum Aristophanes

phanes ἐν βατράχοις utatur: ait uerò,
ὅτ' ἐγὼ μὲν ὢν Διόνυσος υἱὸς σταμνίου. Id est, Quando ego Dionysius stamnij sim filius.
Vbi interpres inquit, υἱὸς σταμνίου εἶπε παρ' ὑπόνοιαν. ἐπειδὴ ὁ οἶνος ἐν σταμνίου βάλλεται ὁ δὲ Διόνυσος εἰς τὸν οἶνον ἀλληγορεῖται. σταμνία δὲ καὶ στάμνους, τοὺς ἀμφορεῖς τοῦ οἴνου φασίν. Id est, Filius stamnij dixit iuxta tacitam significationem, quandoquidem uinum in stamnium mittitur. Dionysus uerò per Allegoriam ad uinum refertur. Stamnia autem & stamnos amphoras uini dicunt. Idem Aristophanes ἐν τελμισεῦσι, ut Pollux citat,
οἴνου τε χίου στάμνον ἥκειν καὶ μύρου. Id est, Vini uenire Chij & unguenti simul Stamnon.
Magis autẽ miror ipsum Metreten Atticam dictionem non putasse, cum Demosthenes eodem Polluce referente ea uoce sit usus: dixit uero οἴνου μετρητὰς, & usum eius antiquum fuisse è Latinis etiam scriptoribus Catone & Columella liqueat. Sed non immerito quispiam nobis obiecerit, Metreten non duodecim choum, ut dixi, esse capacem, sed decem tantum: quemadmodum Dioscorides scribit in uino è ueratro confecto his uerbis, ἔστι δὲ ὁ μετρητὴς χόες ι̅. Id est, Est autem Metretes choum decem. Cui planè Budæus accedit Fannij asseueratione reiecta. Equidem malo hic in sententiam Alciati cõcedere, qui putat. β̅. detritũ, quale non raro tẽporis iniuria ueteribus codicibus accidisse obseruari potest ac. ι. solũ relictũ pro. ιβ'. sicq; legendũ etiã apud

Dioscoridem

Dioſcoridem χόες. ιβ'. Mouet uerò me ut Alciato potius aſſentiar, quòd è cæteris omnibus, qui Metretæ capacitatem explicarunt, duodecim choum eſſe colligi poſſit, ut Nicandri interprete, Fannio, Dioſcoridis et Plinij uerbis collatis, denique Cleopatra, ut in Georgicis, ubi eiuſdem capacitatis eſt, explicabimus. De Metrete plus ſatis, nunc ad Choa ueniamus, quem ſextariorum eſſe ſex ex eiſdem ferè authoribus oſtendi. Quid itaque dicemus ad diuum Hieronymum, qui commentariorum in Ezechielem libro primo Choa Atticum, ſextarium Italicum eſſe ſcribit? Alciatus qui hunc locum aduertit, duplicem eos habuiſſe Choa putat: ait enim, Quo fit necessario ut duplicem Choa eos habuiſſe dicendum ſit: alterum, quo in humidis forte utebantur minorem: alterum quo in aridis maiorem: uaſculum enim triticeum Chœnice anguſtius nullum ipſi habebant. Sic Alciatus. Maiorem choa qui ſex comprehendit ſextarios, liquidi potius quàm aridi mẽſuram fuiſſe ſatis teſtimoniorum, quibus id ipſum probatur, ſuprà retuli: de minore an ullus fuerit uideamus, primo tamen audiendus eſt Alciatus, qui his uerbis adſtipulatur Hieronymo, Quam ſententiam ne improbem authoritas quoq; Plinij facit, qui lib. decimoquarto de Nectarite uino uerba faciens, quod apud Dioſcoridem fieri legerat, uncijs quinque radicis εἰς χοᾶς quinq; muſti additis, uertit in ſextarios ſex, ut Atticum Choa apud authorem, quiſquis fuit ſeu Dioſcorides ſeu alius unde ipſe accepit, legiſſe eum credam. De eo etiam intellexiſſe Athenæum arbitror, qui Rhyton

ton, cuius uaſis etiam Martialis meminit, deſcribens ſimile eſſe cornui dicit, & duos Choas capere, & ideo ſolis Heroibus dari utpote bibacioribus. Nam & regibus Spartanorum in conuiuio cotylas binas dari ſolitum fuiſſe apud Herodotum legi, cum cæteris ſola cotyla daretur. Vnde oſtenditur aliquanto parciores uini fuiße, quàm nunc noſtrates homines ſunt. Nam et Græca cantio Plauti in ſticho, ſolos denos cyathos concedit, Horatius nouem, quoniam tres prohibet ſuprà, rixarum metuens tãgere gratia. Hæc ille. Quibus ſi accedimus fuit alter Choeus etiam Atticis in uſu. Sed de priori non puto facile quenquam, qui noſtra legerit, poſthac dubitaturum, quin etiam Alciatus ipſum aſſeruit. In altero non abſque caußa poterimus aſſenſionem ſuſtinere. Nã apud Athenæum libro undecimo iuſtum Choa, non ſextarij capacitate, accipimus. Quid enim mirum ῥυτὸν poculi genus capere duos Choas? cum ἐλέφας tres capiat? δεῖνος aliud poculi genus Metreten? Ait enim apud eundem Dionyſius Synopeus,

δεῖνος μέγας χωρῶν μετρητήν.

Id eſt, Dinus magnus capiens Metreten. Sic enim ſcribit de poculis Athenæus. Apud noſtros etiam ſunt poculorum genera argentea, plumbea, uitrea, lignea, quæ plus quàm duos choas capiunt, quibus epotandis hoſpites bibaciores excipiunt diuites otioſi, quod non commemoro, quia laudo, ſed ut probem talia pocula Græcis in uſu eſſe potuiſſe, qui fuerint bibacißimi. De quibus Chamæleon apud eundem Athenæum, cum retuliſſet quoſdam

dam pluris fecisse ebrietatem, quàm diuitias, ait, οὐκ ἔχοντες γὰρ ἑτέραν ἡδονὴν ταύτης καλλίω, οὐδὲ μᾶλλον εὐχερῆ, καταφεύγουσι εἰκότως ἐπὶ τὸν οἶνον. ὅθεν καὶ τὰ μεγάλα τῶν ἐκπωμάτων ἐπιχώρια γέγονε τοῖς δυνάσταις. Id est, Non enim habentes aliam uoluptatem hac neque honestiorem, neque magis in promptu, merito ad uinum confugiunt, unde et ingentia pocula familiaria facta sunt magnatibus. Hæc ille. In die etiam festo, quo inferias agentes, poculis certabant, quem inde χόας nominauere, qui cæteris præbibebat, πρόμαχος uerò ab ipsis adpellabatur, uelut præpugnans, quatuor choas ebibebat, quòd si tantũ quatuor sextarios bibisset, tãquam strenuum potatorem reliquis immerito præfecissent. Vt igitur à tribus congijs epotis Torquatus Romanis Tricõgius, Plinio referente, dictus est, ita πρόμαχος ille τεσσαράχους dia potuit. Atque is nondum urnam uini bibebat: desunt enim duo sextarij Romani, cum Maximinus imperator amphorã, quæ duas urnas integras capit, si Capitolino credimus, die exhauserit. Quemadmodum uerò hic amphoram Capitolinam bibebat, ita Xenarchus Rhodius, eodem Athenæo authore, propter multam potationem dictus est Metretes. Athenæus igitur per Choa non intelligit sextarium, quod Alciatus uoluit. Quod uerò Lacedæmones in conuiuijs parciores uini erant Lycurgi legibus sic instituti, ut ab his & alijs abstinerent, nihil hic probat aut improbat. Sed Plinius facit ne sententiam Hieronymi improbet Alciatus. Certe semper is χοῶν

congium

congium uertit, ut suprà probaui, hoc uno loco excepto, quem deprauatum censeo. Dioscorides enim sic scribit, ὁ δὲ νεκταρίτης σκευάζεται ἐκ τοῦ ἑλενίου, ὃ ἔνιοι μηδικὴν, οἱ δὲ σύμφυτον, οἱ δὲ ἰδαῖον φλόμον. οἱ δὲ ὀρέσιον οἱ δὲ νεκτάριον καλοῦσιν. ἑλενίου ῥίζης ξηρᾶς οὐγγίας ε΄. ἐνδήσας εἰς ὀθόνιον, κάθες εἰς χόας ϛ΄. γλεύκους. Plinius sic transtulit, Inuenitur & Nectarites ex herba, quam alij Helenion, alij Medicam, alij Symphyton, alij Idæum phlomum & Horestium, alij Nectareũ uocant, radice põderis XL. denariorũ in sextarios sex musti addita, Nos legendũ arbitramur, radice põderis XL. denariorũ in sextarios trigintasex musti addita. Vt enim quinque uncias in XL. denarios, tanq̃ denarius & drachma idẽ sint, resoluit, ita sex etiã cõgios in trigintasex sextarios. Incertũ uerò est an illud, triginta, librarij alicuius incuria, ut nõ raro fit, sit omissum, an ipsius Plinij negligentia eadem illa qua scribit ochrã ex rubrica fieri, cũ rubrica fabrilis ex ochra fiat, ut in libello nostro de re Metallica indicauimus, quẽ Eras. Roter. rei literariæ nostra ætate facile princeps, & P. Plateanus Grammaticus nobilis ac Medicinæ studiosus nuper ediderunt. Quòd si quis mallit legere, in congios sex musti addita, quia alijs in locis Plinius non consueuerit resoluere congium, per me licet, & idem erit. Præterea si quis assentiens Colenucio contendere uelit Plinium Dioscoridem non esse imitatum, sed alium quẽpiã qui sextarios sex scripserit, tum nihil est quod Alciatũ mouere possit Plinius quo

sententiam

ſententiam Hieronymi non improbet. Nam quòd ipſe credit Atticum Choa Plinium apud authorem, unde accepit, legiße, hic nimium eſt credulus, pace tanti uiri dixerim. Sed reuertar ad uinum Nectarites, id qui hodie parant, in muſti menſuram amphoræ Romanæ, non ultra quatuor uncias inulæ campanæ ſiue Helenij conijciunt, niſi quod ipſi coquunt. At ſi non coxeris uerum tribus menſibus, ut Dioſcorides, antequàm diffundas ſinas feruere, ſatis ualidum erit. Qua de re ſi quis ſic, ut Plinij leguntur, compoſuerit, non uinum conditum, ſed omnino pharmacum quoddam efficiet: eſt enim Helenium perualidum medicamentum. Denique ſi Atticorum chœus eiuſdem capacitatis fuiſſet, cuius ſextarius Romanus, quis credet? celeberrimos Græcorum medicos, quos ſupra commemoraui, & hic maluiſſe ſextarij uocem corruptam in ſuam linguam tranſponere, atq; ξέστην adpellare, cum eius locum χοεύς tenere potuiſſet, perinde ut Congij χοῦς obtinuit, et Heminæ κοτύλη. Quo fit ut Hieronymi locum putem aut deprauatũ, aut ualde negligenter ab ipſo ſcriptum. Magis tamen deprauatum à librario qui notam Cotyles non intelligens genere mutato χόας ſubſtituerit in locum Κ ας, quod facile fieri potuiſſe, quicunque conſiderabit notas, intelliget. Quin etiam è Græcis quidam contrà pro ſextario cotylen tranſtulerunt, abhorrentes à uoce Romana, ut paulo pòſt declarabo, quàmuis æquè capaces menſuræ non eſſent, quos opinor Hieronymus ſequutus, Cotylen Atticam et Italicum ſiue Romanum ſextarium eaſdem

eße

esse mensuras scripsit. Nam Atticum Choa eundem cũ sextario fuisse nunquam probaret Hieronymus, Manebit itaque Chus sextariorum sex. Sed quid dicemus ad Suidam & Aristophanis interpretem in Equitibus qui sic scribunt? χοῦς μέτρον ἀττικὸν χωροῦν κοτύλας ὀκτώ. Hoc est, Chus mensura Attica capiens cotylas octo. Nónne si uera sunt, tunc Chus non erit sex, sed quatuor sextariorum? Hæc utrunque ex uno aliquo scriptore, ut & alia permulta, excerpsisse clarum est. Is uerò mihi uidetur huius mensuræ capacitatem per cotylas Georgicas explicasse, quæ tredecim uncias mensurales cum dimidia capiunt, ut in sequentibus ostendã: continebat enim quæq; cotyle tres quartas sextarij, atq; ita semper tres sextarij quatuor tantum efficiebant cotylas: quocirca idem est dicere, Choa Atticum duodecim esse cotylarum, quæ nouem capiunt uncias, siue octo, ut ille dicit, quæ tredecim cum dimidia. Tum etiam quod ita sit intelligendum, ex Hesychio percipitur qui scribit, ἡμιδωδέκατον τὸ ἡμίχουν. Id est, Semiduodecima medimni pars Hemichus est. Ergo duodecima est idẽ quod Chus. Cum autẽ ea ipsa sit quatuor chœnicũ, ut infra explanabitur, Chœnix uerò trium cotylarum, necesse est quod Chus sit duodecim medicus medicarũ, Georgicus Georgicarum. Quod fieri non potest, nisi apud Suidam & interpretem Aristophanis cotylen accipiamus Georgicam. Postremò proportio illa sesquialtera satis indicat, Atticum Choa esse cotylarum Atticarum duodecim, quam proportionem inter medicas et

Georgicas mensuras omnes esse clarissime ostendam. Nisi itaq; istis mouerer, dicerem Choa medicum duodecim cotylarum, Atticum octo. Sed alius repente nos urget scrupulus. Idē Suidas inquit, χοὸς διξέστου, χοῦς γὰρ δύο ξέσται, χοεὺς δὲ ἕξ. Quibus uerbis significat, χοῦς unius syllabæ circumflexum, esse duorum sextariorum: χοεύς uerò dissyllabum accentus acuti, sex. Quam differentiam uanam esse & futilem quilibet ex authoribus quos citauimus intelligere potest. Nā mensura eadem interdum χοῦς dicitur ab ipsis, interdum χοεὺς. Neque fuit ullus mea sententia Chus duorum sextariorum. Errorem uerò sic contigisse arbitror, scriptum erat χοίνιξ hac nota Ӿ ος, deinde διξέστου declarationis causa, quod quispiam librarius legens χοὸς tanq̄ genitiuus esset à χοῦς hanc differentiam inter χοῦς & χοεὺς confinxit, quod nemini mirū uidebitur, qui aduertet in libello de ponderibus & mensuris ubi scriptū esse debet, ὥστε τὸν μέδιμνον ἔχειν χοίνικας μη̄, à quodā qui notas legere nesciuit μνᾶς pro χοίνικας factum: erat uerò hæc nota Ӿ ας. Sed de his et similibus q̄sq; qđ uelit statuat, ego nihil asseuero, ne quæ in his corrigere uoluerim, deteriora fecisse dicar. Veri similia enim afferre soleo, quæ si quis leuia & infirma esse conuincat grauibus et firmis argumentis, nō inuitus cedā. Certe libros deprauatos multā rebus obscuritatē inuexisse, et ex ea deinde uarias et falsas opiniones exortas esse, nemo opinor, negabit. Quid uerò hoc in loco faciemus, si non idē contigisse dixerimus,

mus, ac pro uno Choe Attico, fœcundo quodã partu na tos quatuor? Primũ duodecim cotylarũ, qui uerus est. Alterũ octo, qui aliquo sensu uerus esse potest, Tertiũ duorum sextariorum, id est, cotylarum quatuor. Quartum huius dimidium, hoc est, duarum cotylarũ. Qui duo, si quid ego iudicare possum, ex notis quas homines rerum imperiti legere nesciuere nobis gignuntur, eò enim sua inscitia sunt progreßi, ut modo non unius cotyles Atticum Choa constituerint. Vt demum finiam, Atticus Chus capax est sextariorum sex, siue cotylarũ Atticarum duodecim. Nunc ad ξέϛης qui inter mensuras Atticas receptus duplam proportionẽ habet ad cotylen, id est, capit uncias decem & octo mensurales. Alciatus uolens Græcum sextarium explicare, totidem quidem unciarum esse dicit, sed ponderalium, quod satis ex unciæ interpretatione liquet, que cuiusmodi sit libro quinto in ponderibus Græcis expendã. Ego præter Romanum sextarium non scio alium ab authoribus explicatũ, quàm qui cotylas Atticas duas capit. Sed audiamus quibus sua probet: ait igitur, Sed et Græci ξέϛης suum, quem sextarium Plinius solet appellare, libræ esse scripserunt unius, itemq; semißis: sic Paulus Aegineta, sic & interpres Nicandri, sic & Suidas ipse in dictione μέδιμνος prodidit. Hæc illæ. Quæ Paulo Aeginetæ adiecta sunt, siue ipse, siue alius scripserit, Romanas mensuras explicãt diuersis liquoribus refertas, inter quos olei sextarius pendet librã et semissem. Liquet uerò inde etiã nõnihil Romanas esse, q̃d orditur

ſic, κεράμιον ἰταλικὸν, id eſt, Amphora Italica. Cæterum eadem explicatio menſurarum Romanarum eſt in libello de menſuris & ponderibus, unde conijcere poſſumus & hic utrunq; ab uno aliquo illa ſumpſiſſe, aut alterum ab altero. Sed dicet quiſpiam, quid cauſæ fuit, cur Græci Romanas menſuras explicarint? Eſt quod huic reſpondeamus, Nonnulli Græci, qui Romæ medicinam exercuere, ſcripſerunt libros de medicamentis, in quorum compoſitionibus ſiue mixturis Romanas menſuras uſurparunt, partim eas Atticis, partim latinis nominibus appellantes, ut paulò pòſt oſtendam: quod autem olei ſextarium nonnulli, qui explicarunt menſuras, tantum pendere ſcripſerint, libro tertio declarabo. Deinde dicit Alciatus ſic ſentire interpretem Nicandri, qui cũ plura his uerbis non habeat, ὁ ξέσης ἔχει λίτραν ᾱ. ἡμίσειαν. Id eſt, Sextarius habet libram unam & ſemiſſem: non poteſt ſatis intelligi quid ſibi uoluerit. Si enim ponderales acceperimus de Romano ſextario, olei pleno, eſt dictum: ſi menſurales de Attico. Porrò Suidas intellexit menſurales, unde etiam Atticum ſextarium, ut in aridis exponam. Pergit Alciatus, Huic ſententiæ etiam acceßit Serapion Arabs medicus, qui apud Dioſcoridem libro primo capite de pinu, quod Græce legitur tres cyathos, quatuor uncias ipſe tranſtulit: conſtat autem cyathos duodecim in ſextario eſſe. Sic ille. E quibus efficitur ſextarium Græcum ſedecim unciarum eſſe, quod nemo prodit: reddunt igitur hæc Serapionis, ipſius Alciati ſextarium Græcũ magis ambiguum,

guum, quàm certum. Budæus autem mensuras Romanas & Atticas adeo putat easdem, ut eò deueniat tandem, ut credat Parrhisios suos etiam Solonis mensuris & põderibus uti, quia arbitratur se probasse, ipsos uti uel hodie Romanis. Nunc ad Cotylen Atticam, quæ medicis potißimum fuit in usu, Galeno teste, qui libro primo περὶ συνθέσεως φαρμάκων κατὰ γένη sic scribit, ἐκ πολλῶν φαρμάκων πάλαι συγγεγραμμένων, πρὶν εἰς τοσοῦτο δυνάμεως ηὐξῆσθαι τὰ ῥωμαίων, ἐστοχασάμην, ἣν ὀνομάζουσι ἐκεῖνοι κοτύλην, ἴσην εἶναι ταῖς κατὰ τὴν νῦν ἐν ῥώμῃ λίτραν οὐγγίαις ἐννέα. Id est, Ex multis medicamentis olim conscriptis, priusquam res Romanæ in tantam potentiam uenirent, conieci, quam illi nominant Cotylen, parem esse uncijs nouem libræ Romanis nunc consuetæ. Idem libro sexto eiusdem operis, εἰκὸς οὖν ἐστι τὸν ἀνδρόμαχον. θ΄. τῶν μετρικῶν οὐγγιῶν ἀξιοῦν ἐμβάλλεσθαι τὸ κίκινον ἔλαιον, ὡς γίγνεσθαι τῶν ἓξ κοτύλων οὐγγίας. νδ΄. μετρικὰς, ὅπερ ἐστὶ ταυτὸν λίτραις μετρικαῖς ῥωμαϊκαῖς. δ΄. καὶ ς΄. Id est, Consentaneũ igitur est Andromachum nouẽ unciarũ mensuralium oleũ ricininum censere esse inijciendum, ut sex cotylæ fiant unciæ mensurales quatuor & quinquaginta, quod idẽ est cum libris mensuralibus Romanis quatuor & dimidia. Hæc ille. Ex quibus intelligitur medicos maxime usos Cotyle Attica, atq; ita etiã alijs mẽsuris iuxta proportionẽ quã habent ad cotylen. Quin etiã Plinius idẽ sentit scribens, Ferè enim Attica obserua-

tione medici utũtur. Vnde ego motus has mẽsuras medicas appellaui. Sed hoc tamen in uniuersum uerũ non est, nam ijdem Græcorum medici interdum Romanis utuntur mensuris non mutata capacitate. Hinc Plinius recte & prudenter dixit ferè. Id ipsum uerò probandũ censeo uerbis authorũ. Sic usurpat Amphorã Romanã Dioscorides libro quinto de uino absinthite, οἱ μὲν γὰρ τοῖς. μ̄. κη. κ̄. ξέσαις τῶν ἰταλικῶν κεραμίων μίξαντες ἀψινθίου ποντικοῦ λίτραν μίαν. Id est, Hi quidẽ octo et quadraginta sextarijs Romanarum amphorarũ miscentes absinthij librã unã. Andromachus uerò sic usus est congio Romano, quod declarat Galenus libro sexto περὶ συνθέσεως φαρμάκων κατὰ τόπους his uerbis, τὸ πλῆθος δὲ τοῦ χυλοῦ χοέος εἶναι κελεύει, τουτέστι ξεστῶν. ς. τῶν ῥωμαϊκῶν ξεστῶν. Id est, Multitudinẽ succi choeos esse præcipit mẽsura, hoc est, sextariorũ sex Romanorũ. Iubet enim Andromachus ex sententia Galeni, succum mali punici in medicamentum inijciẽdum mensura congij, qui Romanis est sex sextariorum. Subnectit nanque, ἐν ῥώμῃ γὰρ ἰατρεύσας, τὰ πάντα τοῖς τῆς πόλεως ταύτης χρῆται μέτροις. Quod est, Cum enim Romæ medicinam exercuerit omnino huius urbis utitur mensuris.

Verum non modo sic interdum in usu habuerunt Choa pro Congio Romano, qui uincit Atticum integra libra, et ξέστην pro sextario Romano, qui Atticũ superat duabus uncijs mẽsuralibus, sed et Heminæ uocabulo, licet raro, usi sunt, omnino Romanã mensuram indicare

uolentes:

uolentes: ut idem Andromachus iunior apud Galenum περὶ συνθέσεως φαρμάκων κατὰ τόπους lib. 7. εἶτα ἐπίβαλε στροβύλων πεφωγμένων ἡμίναν. Hoc est, Deinde inijce nucũ pinearũ exiccatarũ heminam. Epicharmi quoq; uerba cõmemorãtur hæc ab Athenæo libro undecimo, καὶ πιεῖν ὕδως διπλάσιον χλιαρὸν ἡμίνας δύο. Id est, Et bibere aquã duplam calidã heminas duas. Et Sophronis, κατάστρεψον τέκνον τὴν ἡμίναν. Hoc est, Subuerte puer heminam. Hinc conijcere licet iam olim Græcos hac uoce Italica usos, quam Diodorus in libro de uocibus Italicis est interpretatus, ut idem Athenæus scribit. Ista exempli loco satis nunc sint, in quibus non obscure cernimus, Græcos etiã, potißimũ medicos, Romanas mẽsuras usurpare, easq; aliquando Romanis uocabulis, aliquando suis, sed ferè adijciẽtes differentiæ causa ῥωμαϊκὸν uel ἰταλικὸν, significare. Quidam igitur per cotylen intelligunt nouem uncias mensurales, quæ est Attica: alij decẽ, quæ est Romana hemina: nonnulli libram mensuralem Romanam. Cum enim inuenirent apud latinos libram pro mensura, neq; uellent dictione Romana uti, neq; haberent ipsi mensuram, quæ illi prorsus responderet, cotylen, ut quæ proxima in capacitate esset, transtulerunt. Licet Galenus ac alij quidam non spreuerint Romanã uocem, sed ea ambiguitatis causa uitandæ uti maluerint. Fuerunt nanq; Romanis insignes medici, Antonius Musa, Aelius Gallus, Caßius, Apuleius Celsus, Scribonius Largus, Valens, ac alij nonnulli, è quibus non pauca

medicamenta in suam linguam Græci transposuerunt. Sed quod ita cotyle interdum utantur Galenus ostendit libro sexto περὶ συνθέσεως φαρμάκων κατὰ γένη de Andromacho filio loquens, πάντως γοῦν ἐχρῆν αὐτὸν τῆς ῥωμαϊκῆς λίτρας μνημονεῦσαι· νυνὶ δὲ κοτύλας γράφει τὴν συνήθη περὶ τοῦ μέτρου τούτου καταλιπὼν ἡμῖν ἀμφιβολογίαν, εἴτε ἐννέα μετρικῶν οὐγγιῶν, εἴτε δώδεκα βούλεται τὴν κοτύλην εἶναι. Id est, Omnino certe oportebat ipsum Romanæ libræ mentionem facere: nunc autem cotylas scribit consuetam de hac mensura ambiguitatē nobis relinquens, an nouem unciarum mensuralium, an duodecim cotylen esse uelit. Sed clarius id dicit libro quinto eiusdem operis, καὶ ἤδη καὶ πᾶν τοῦτο πρόσθεν εἶπον ἐν τῷ πρώτῳ τῶνδε τῶν ὑπομνημάτων, ὡς ἐγχωρεῖ καὶ τῶν ἰταλικῶν οὐγγιῶν θ. τὴν κοτύλην εἶναι, καθάπερ τινὲς ᾠήθησαν· ἐγχωρεῖ δὲ καὶ ιβ. ἐμβάλλειν, ὡς ἄλλοι κελεύουσιν. Quod est, Atqui totū hoc iā ante dixi in primo libro horū cōmentariorū, quod licet Cotylen nouē unciarū Italicarū esse, ut quidā putarunt: licet autē et duodecim inijcere, ut alij iubent. Hæc ille. Qui igitur nouē immittunt Atticā accipiunt cotylen: qui duodecim, librā Romanā eò loci significari arbitrātur. Clarißime demū Galenus ipse sic usus declarando ostendit ὑγιεινῶν libro quarto, ἔσω δὲ τὸ μὲν ἔλαιον ἔντι τῶν χαλασικῶν, οἷον περ ἐν ἰταλίᾳ τὸ σαβῖνον. ἐμβαλλέσθω δὲ εἰς τὰς εἴκοσι καὶ πέντε κοτύλας μόδιος ἰταλικὸς τοῦ σπέρματος.

σπέρματος τῆς ἐλάτης. οὐσῶν δὲ τῶν κοτυλῶν ἰταλικῶν ἃς δὴ καὶ λίτρας ὀνομάζουσι. Id est, Esto uerò eius generis oleum cui relaxandi uis insit, cuiusmodi in Italia Sabinum est. Coniicies autem in quinq; & uiginti Cotylas seminis abietis modium Italicū. Sint uerò cotylæ Italicæ, quas utique & libras nominant. Perspicuum igitur est quod Græci medici nonnunquàm Cotyle sint usi pro libra mensurali. Galenus tamen ac alij quidā libræ uocabulo frequentius utuntur. Sed Guarinus Veronensis et Gregorius Tiphernas excusari nō possunt, quorū alter in Strabone δεκακοτύλους transtulit decem librarū, alter ἀττικὴν κοτύλην acetabulū Atticū, nec Laurent. Valla qui in Herodoto κοτύλην Sextariū interpretatur, siue Atticā siue Georgicam acceperis. Habuerunt enim hi Romanam uocē Heminam, per quam redderent proximius, si omnino reddendum putarunt. Postremo quidam medici uel abhorrentes à uoce sextarij, quæ Romana est, uel quia non haberent mensuram per quam proprie redderent, cotyles uocabulo pro ea sunt usi: quemadmodum etiam Plutarchus, ut suprà indicaui, locum Liuij uertens. Hoc ipsum uerò Galenus quoque mihi uidetur ostendere libro sexto περὶ συνθέσεως φαρμάκων κατὰ γένη, quem locum quia diuersi usus cotyles ibi meminit, omnino adscribendum putaui, οἱ μὲν οὖν πλεῖστοι τῶν γραψάντων περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν. θ΄. φασὶν οὐγγιῶν τῶν ἐκ τῆς ῥωμαϊκῆς λίτρας τὴν ὑπὸ τῶν ἰατρῶν ἐν ταῖς φαρμακίτισι βίβλοις γεγραμμένην κοτύλην. ἄλ-

λοι

λοι δὲ τὴν τῶν ιβ´. φασὶν οὐγγιῶν ὑπ' αὐτῶν λέγεσθαι· καθάπερ ἐν ῥώμῃ τὴν λίτραν τοῦ ἐλαίου συνήθως ὀνομάζουσιν. ἤδη δέ τινος ἤκουσα λέγοντος ἑκκαίδεκα οὐγγίας ῥωμαϊκὰς ἔχειν τὴν ἐν ταῖς φαρμακίτισι βίβλοις γεγραμμένην ὑπὸ τῶν ἰατρῶν κοτύλην. Id est, Maxima itaque pars eorum qui de mensuris & ponderibus scripserunt, nouem dicunt unciarum libræ Romanæ Cotylen definitam à medicis in libris de medicamentis conscriptis. Alij autem duodecim unciarum dicunt ab ipsis dici: sicut Romæ olei libram de more adpellant. Audiui uerò quendam qui cotylen dicebat habere uncias sedecim definitam à medicis in libris de medicamentis scriptis. Hæc ille. Libro autem primo eiusdem operis adijcit δίμοιρον ut exacte fiat sextarius Romanus: ait uerò, ῥαδίως δ' ἀποπίπτουσα, κἂν ἑκκαίδεκα καὶ δίμοιρον οὐγγίας τὴν κοτύλην ἔχειν ὑποθώμεθα, καθάπερ ἔνιοι φασί. Hoc est, Facile autem decidit, licet sedecim uncias et duas eius partes cotylen habere statuamus, quemadmodum nonnulli aiunt. Sed dicet quispiam, quomodo pro sextario Romano acceperunt, cum tres unciæ atq; tertia ipsius pars desint integro sextario, qui est unciarum uiginti? id libro sequenti exponam, nunc satis sit hanc diuersitatem cotyles indicasse, qua cõsiderata medici q Græcos legunt diligenter debent aduertere, quid cuique compositioni conueniat, aut quæ nam uires medicamentorum è mutata cotyle resultent. Hæc de cotyle. Hic uero mihi cũ Portio prorsus negotij nihil est, neq;

cum Budæo, qui de Græcis nihil fixum statuere se posse dicit, quandoquidē Plinius id præstare nō potuit: quippe cū nec ipsis Græcis de ea re cōueniat, quæ pro locorū urbiumq; uarietate ac tēporum fortasse identidem euariarunt. Sic Budæus. Cum Alciato autem parum qui Græcos suo sextario decem & octo uncias attribuere scribit, unde fit cotyle nouem unciarum: si igitur uncias, ut paulò antè dixi, intellexisset mensurales, quemadmodū non nisi ponderales nouit, uere dixisset, modo explicasset etiam qui Græci, sed hoc fortasse leuius, illud fortuitum, quod non sentiens bis Atticum sextarium explicauit, primo cum ait Romanum pendere uncias quindecim: pendet enim tot uncias Atticus oleo, ut dicam libro sequenti, refertus, minime uerò Romanus, deinde cum decem & octo unciarum asserit Græcum. Est enim tot omnino mensuralium Atticus. Hæc nunc sufficiant, nam supra eius argumenta, quibus probat sextarium Græcum, expendi. Atque tantum de Atticis siue medicis mensuris humidorum, quas fateor, ut pondera diuidam libro ultimo huius operis, diuidi posse in Atticas puras, et medicas, quæ partim sint Atticæ, partim Romanæ, sed ad Atticam rationē translatæ: breuitatis tamē gratia id ipsum hic facere neglexi. Ne uero ista parte etiā quippiā desyderetur, Puræ Atticæ sunt, Metretes, Chus, Cotyle, Oxybaphon, Cyathus, Mystrum, Cheme, Cochlearium. Medicæ autem & illæ & præterea Sextarius atque Quartarius, quorū hūc ipsi τέταρτον, illū ξέστην appellant. Iā aridorū mēsuras iuxta eandē rationē trademus,

ὁ μέδιμ

ὁ μέδιμνος ἔχει χοίνικας μη΄. ἡ δὲ χοῖνιξ κοτύλας. γ΄. ἢ ξέστην α΄ς΄ ὁ δὲ ξέστης κοτύλας. β΄. ἡ δὲ κοτύλη ὀξύβαφα δ΄. τὸ δὲ ὀξύβαφον κύαθον. α΄ς΄ ὁ δὲ κύαθος κοχλιάρια. ι΄. Quod est, Medimnus capit choenicas octo & quadraginta. Choenix cotylas tres uel sesquisextarium. Sextarius cotylas duas. Cotyle oxybapha quatuor. Oxybaphon sesquicyathum. Cyathus cochlearia decem. Quoniam uerò cotyle capit nouem uncias mensurales sequuntur hæc, Medimnus capit centum & octo libras. Choenix libras duas & quadrantem. Sextarius uncias octo & decem. Cotyle nouem. Oxybaphon duas & drachmas duas. Cyathus sesunciam. Cochlearium drachmam unam, scriptulum dimidium, grana duo & duas quintas grani. Hæ sunt Atticæ mensuræ aridorum, medicis maxime in usu, quod rursus enitar probare. Medimnum capere octo & quadraginta Choenicas in Georgicis pluribus explicabo, nunc hoc Suidæ sufficiat. Μέδιμνος μέτρον χοινίκων. μη΄. Id est, Medimnus mensura choenicum octo & quadraginta. Hunc uerò medicis in usu fuiße probare nequeo: magnis enim mensuris perraro utuntur. E Choenice tamen is sequitur eidem Suidæ sic scribenti, Μέδιμνος μέτρον ἐστὶ ξηρῶν οἷον πυρῶν ἢ κριθῶν. μέδιμνον ὅσον μοδίων. ς΄, ὡς εἶναι μέτρον ξεστῶν. οβ΄. ἤτοι λιτρῶν. ρη΄. Id est, Medimnus mensura est aridorum ut tritici uel ordei. Medimnus igitur modiorum est sex, ut sit mensura sextariorum duorum & septuaginta, siue librarum centum & octo, Ita Suidas. Illud uerò sex

modiorum

modiorum esse medimnum, de hoc non est intelligendū, sed de Georgico: nam ille medicus aut modiorum Romanorum tantum est quatuor, ac superest sesquisextarius exacta ratione. Aut modius solummodo est sextariorum duodecim Atticorum, quorum prius modiorum numerum minuit alterum capacitatem, neutrum uerò cum ueritate consentit. Sed de his plura in Georgicis. Eiusdem sententiæ cum Suida est Alciatus qui ait, Censeo igitur Metretam, Cadum, Medimnum, Amphoram Atticam eiusdem fuisse ponderis. Hæc ille. Cæterum in memoriam sunt reuocanda, quæ suprà de Metrete scripsi: nempe quod & ipse sextariorū sit duorum & septuaginta, & libras mensurales capiat cētum & octo: unde prorsus eadem capacitas esset, si itaque uno eodemq; liquore implerentur mensuræ illæ, isq; penderetur idem pondus proueniret. Sed quid de hac re sentiamus, in Georgicis statuimus uberius explanare: nunc ad Chœnica ueniamus, quam tres cotylas capere declarat Cleopatra hisce uerbis, χοῖνιξ ἔχει μέτρῳ μὲν κοτύλας τρεῖς, σταθμῷ δὲ δραχμὰς ρπ. Id est, Chœnix habet mensura cotylas tres, pondere uero drachmas centū & octoginta. Ex his licet primo cognoscere Chœnicem trium cotylarum medicis fuisse: deinde etiam tot, quot dixi, unciarum mensuralium, quod ipsum tamen melius intelligetur ex libro sequenti, in quo rerū, quas metimur, pōdera tradā: quot enim drachmas Cleopatra definit, tot pendet oleum. Igitur si Chœnix tres cōtinet cotylas, continebit omnino sesquisextarium. Quin etiam

Dioscoridis

Dioſcoridis & Plinij loci collati talem uſum Chœnicis fuiſſe demonſtrant. Dioſcoridis eſt de uino quod fit è palmis, λαβὼν φοίνικας τὰς χυδαίους πεπείρους βάλε εἰς πυθάκνην τετρημμένην ἐν τῷ πυθμένι καὶ ἐσφηνωμένην καλάμῳ πεπιασωμένῳ. τὸ δὲ τρῆμα λίνῳ βεβύσθω. ἐπίχεε δὲ τοῖς δέκα χοίνιξιν ὕδατος χόας. γ̄. Quod Plinius ſic reddidit lib. 14. capite ſextodecimo. Proximumq́; ei è palmis quo Parthi & Indi utuntur & oriens totus. Maturarum, quas uocant & Chydæas modio in aquæ congijs tribus macerato expreſſoq́;. In decem chœnicum locum, modiū ſubſtituit. Efficiunt enim decem Chœnices cotylas triginta, ſextarios uero quindecim. Romanus autem modius, ut primo libro probaui, ſedecim eſt ſextariorum. Plinius non æſtimans unum ſextarium, modium tranſtulit, nolens Græca uoce uti. Quàmuis minus etiam eſt, ſi in Dioſcoride è Chœnicum reſolutione non ſtatim Romanos ſextarios colligas, ſed primum Atticos, deinde ex his Romanos. Sed Laurentius Valla alioqui ob Latinam linguam à barbarie uindicatam ſumma laude dignus, ualde errauit Chœnica uertens in tertio Herodoti, modium. Tum in ſexto libro parum memor prioris opinionis δύο χοίνικας duo ſemodia reddit, quem Cœlius in opere antiquarum lectionum non ſatis diligenter antiquas menſuras excutiens ſequitur. Porrò Chœnicis uſus non adeo infrequens eſt medicis. Nam Chryſermus apud Aſclepiadem, ut Galenus refert libro octauo περὶ συνθέσεως φαρμάκων κατὰ τόπους, ait,

ὀρόβων

ὀρόβων ἀληλεσμένων χοίνικα. Id est, Erui moliti Chœnicem. Apud eundem libro decimo Erasistratus inquit, καππάρεως ῥίζης κεκομμένης καὶ σεσησμένης χοῖνιξ εἷς. Id est, Capparis radicis concisæ & cribratæ Chœnix unus. Hinc fit ἡμιχοίνικον. Dioscorides de uino è ueratro, ἀρκευθίδων ἡμιχοίνικον. Hoc est, Granorum iuniperi dimidiam Chœnicem. De hac satis: sequitur ξέστης siue sextarius, quo pro aridorum mensura sæpenumero usus est Galenus & alij quorum ipse medicamenta recenset, ut περὶ συνθέσεως φαρμάκων κατὰ τόπους libro primo, Μύρτων μελάνων ξέστην. α. σελίνου σπέρματος ξέστην. α. μυρσίνης ἀκρεμόνων ξέστην. α. ἀδιάντου ξέστου τὸ ἥμισυ, λαδάνου τὸ ἴσον, οἴνου μέλανος ξέστας. ϛ. Quod est, Myrti nigri sextarium unum, seminis apij sextarium unum, summitatum ramorum myrti sextarium unum, adianti dimidium sextarium, ladani tantundem, uini nigri sextarios sex. Quod uero Cotyle sit aridorum mensura non desunt exempla, sed Asclepiadis nunc suffiat, qui sic usus est apud Galenum eiusdem operis libro nono, γλοιοῦ κοτύλας. ϛ. λεπίδος χαλκοῦ δραχμὰς. ιϛ. κηκίδος κοτύλας β'. Id est, Visci cotylas sex, squamæ æris drachmas sedecim, gallæ cotylas duas. Oxybapho sic usus est Dioscorides περὶ θυμοξάλμης scribens, θύμου λείου ὀξύβαφον, ἁλῶν ἴσον. Id est, Thymi tusi oxybaphō, salis tantundē. Galenus quoq; ait libro περὶ συνθέσεως φαρμάκων κατὰ τόπους quinto, πεπέρεως λευκοῦ ὀξύβαφον. Id est, Piperis albi

albi oxybaphum. De cyatho ſatis ſit hoc Dioſcoridis, cæteris, quæ permulta ſunt, relictis, ὁ δὲ μελιτίτης πρὸς .ε. χόας αὐστηροῦ γλεύκους μέλιτος χοῦν ἕνα, καὶ ἁλὸς κύαθον ἕνα. Hoc eſt, Melitites uerò fit adiecto ad quinq; congios auſteri muſti mellis congio & ſalis cyatho. Quod uerò cochlearium ſic ſit in uſu, audiamus hoc unum Galeni teſtimonium, quod ſcriptum eſt in operis iam ſæpius citati libro ſecundo. Critonis eſt compoſitio, σταφίδος ἀγρίας καὶ ὀριγάνου ἀνὰ ὀξύβαφον, νίτρου δραχμὰς .β. λεῖα δίδου κοχλιαρίου πλῆθος διαμασᾶσθαι, ἕως ἂν πληρωθῇ τὸ στόμα, εἶτα χανὼν ἐάτω ῥεῖν. Id eſt, Herbæ pedicularis & origani ſingulorum oxybaphum, nitri drachmas duas, tuſa da ad manducandū cochlearij menſura, uſque dum os ſaliua impleatur, tum hians ſinito effluere. Hæc de aridorum menſuris. Nunc conſueto docendi more maiores menſuræ in minores ſunt reſoluendæ. Medimnus capit chœnices XLVIII. ſextarios LXXII. cotylas CXLIIII. oxybapha DLXXVI. cyathos DCCCLXIIII. cochlearia $\overline{\text{VIII}}$ DCXL. Chœnix capit ſeſquiſextarium, cotylas III. oxybapha XII. cyathos XVIII. cochlearia CLXXX. Sextarius capit cotylas duas, oxybapha VIII. cyathos XII. cochlearia CXX. Cotyle capit oxybapha IIII. cyathos VI. cochlearia LX. Oxybaphon capit ſeſquicyathum, cochlearia XV. Cyathus capit cochlearia decem. Iam tranſeundum eſſet ad tertiam ſermonis inſtituti de menſuris aridorū partē, in qua difficiles locos conſueui

explicare,

explicare, sed quia pauca hic occurrunt de alijs dicẽda, quæ de Medimno dici possunt mox in Georgicis diligentius exponam: tum etiam ibidem excutiam, quæ de Choenice à scriptoribus sunt tradita: nunc Alciati quædam expendenda qui sic scribit, Metron enim ut eius poëtæ interpres attestatur præcipue Chœnica appellabant, ex eo quòd illa principium sit omnis ferè mensuræ, quapropter et à quibusdam libra dicta est, sed impropriè. Sic ille. Primum recte ex Aristophanis interpretis sententia scripsit. A quibus uerò Chœnix libra sit dicta neque ille explicat, neq; equidẽ scio. Pergit, Videtur Rhemnius Palæmon non ipsam Chœnicem, sed eius dimidiũ libram appellasse, dum Atticam libram cõmemorat ponderis drachmarum LXXV. Hæc quomodo Alciato uenerint in mentem conijcere nequeo: nec enim Fannius hoc sensit, neque uideri potest id sensisse: Dimidium enim Chœnicis illius sunt drachmæ centum & octo, cũ uetus mina Attica, quam explicat Fannius, sit tantum drachmarum quinque & septuaginta. Subnectit deinde, Erat autem Chœnix, ut Iulius Pollux, & Suidas, & interpres Nicandri ait, cotylarum trium, id est, ut idem interpres inquit, septem et uiginti unciarũ Græcarum, quantum uidelicet in dies singulos panis solebãt seruis antiqui demetiri. Hæc ille. Quæ uera sunt, & de Chœnice Attica, quàm Medicã dicimus, scripta, modo intelligeret Alciatus uncias mensurales. Tandem ait, Vnde apparet Chœnicis Atticæ differẽtia ab alia cõmuni Græcorũ Chœnice, quæ sextariorũ quatuor erat.

Hactenus Alciatus. Primum an Chœnix talis fuerit necne, forte non sine causa in dubiū uocari posset. Deinde si fuisse concedamus Græci cuiusdam & interpretis Nicandri uerbis atq; Fannij uersu moti, nemo certe ex illis communē Græcorum dicit: quare quibus in usu fuerit prorsus est incertum. Palladius quidem Syrorum Chœnicis meminit, sed eius capacitatem nō explicauit. Quia uerò usus istius è bonis authoribus probari non potest dubitauerit quispiam, an num ex Choe qui octo cotylarum esse traditur à Suida & Aristophanis interprete, nata sit inscitia librariorum alteram uocem pro altera scribentium: ut contrà Choa ex illa ortā uideri posse suprà dixi. Verum de rebus incertis ut ego nihil definire uolo, ita quisq; iudicet, qđ' ipsi uidebitur, præsertim cum in ea Chœnice non multū situm sit, ut quæ neq; Medica, neq; Georgica mensura. Iam satis de aridorum mensuris, è quibus si auferas sextariū puræ remanebunt Atticæ. Porrò liquet ex dictis quòd liquorum tantum mensuræ fuerint medicæ, Metretes, Congius, Quartarius. Aridorū solū Medimnus et Chœnix. Vtrorumq; Sextarius, Cotyle, Oxybaphū, Cyathus. Minores uerò, ut dixi, in sequenti libro, tertio huius operis, diligentius declarabo. Sequūtur Georgicæ mensuræ, quæ si rei Rusticæ scriptores ulli essent reliqui, dubio ꝓcul doctius & certius tradi possent: cum uerò ne unus quidē in nostras manus peruenerit, Cleopatræ fœminæ doctißimæ scriptis innitemur. Quoniā autem & hæ duplices sunt, primo liquorum exponam, ὁ μὲ μετρητὴς

ἔχει

ἔχει ἀμφορέας. β′. ὁ δὲ ἀμφορεὺς χόας. δ′. ὁ δὲ χοῦς ξέστας. θ̄. ἤτοι κοτύλας. ιβ̄. ἡ δὲ κοτύλη ὀξύβαφα. δ′. τὸ δὲ ὀξύβαφον κύαθον. α𝈍′. ὁ δὲ κύαθος μύστρα. δ′. Quod est, Metretes capit amphoreas duos. Amphoreus choas quatuor. Chus sextarios nouem, siue cotylas duodecim. Cotyle oxybapha quatuor. Oxybaphon sesquicyathum. Cyathus mystra quatuor. Cum autem cotyle Georgica capiat tres quartas sextarij, erit omnino capax tredecim unciarum mensuralium & dimidiæ, atque ita iuxta hanc proportionem Metretes continet centum & octo libras. Amphoreus quatuor et quinquaginta. Chus tredecim cum dimidia. Cotyle librã & sescunciam. Oxybaphon tres uncias & drachmas tres. Cyathus uncias duas & totidem drachmas. Mystrũ drachmas quatuor cum dimidia. Hæc nostra est de Georgicis mensuris sententia: redeo itaque ad Metreten, quód uero is capiat duos amphoreas declarat Cleopatra, quæ inter cætera sic se in Georgicis inuenisse scribit, καὶ τὸν ἀμφορέα ξεστῶν. λ𝈍̄. κοτυλῶν. μη̄. τὸν δὲ μετρητὴν ξεστῶν. οβ′ κοτυλῶν. ϟ𝈍̄. Id est, Et Amphorea (intellige inueni in Georgicis) sextariorũ sex & triginta, cotylarum octo & quadraginta. Metreten uerò sextariorum duorum & septuaginta, cotylarum sex & nonaginta. E quibus quisque rationem inire uolens, intelliget Metreten duos amphoreas capere. Idem planè dicit interpres Nicandri his uerbis, ὁ ἀμφορεὺς ξέστας τριακονταέξ. ὁ μετρητὴς ξέστας ἑβδομήκοντα δύο. Id est, Amphoreus capit sextarios sex &

triginta. Metretes duos & septuaginta. Numerus enim ille sextariorum consequitur si in eos cotylas redegeris. Secundum locum obtinet amphoreus capiens quatuor choas, quod sic probari potest. Chus, ut iam ostendam, capit cotylas duodecim. Amphoreus uerò, ut scribit Cleopatra, octo & quadraginta, in quibus quia calculis subductis quater duodecim esse uides, sequitur amphorea choas quatuor continere. Vtitur autem eo Aristophanes in Pluto,
Οἰχ᾽ ἀμφορεὺς οἴνου μέλανος ἀνθοσμίου. Id est, Quin amphoræ nigri atque odori Liberi.
Et Herodotus libro primo alterius crateris, qui Delphos una cum aureo à Crœso missus erat, capacitatem explicans ait, ὁ δὲ ἀργύρεος ἐπὶ τοῦ προνηίου τῆς γωνίας, χωρέων ἀμφορέας ἑξακοσίους. Id est, Argenteus autem in angulo uestibuli templi, capiens amphoreas sexcentos. Apud eundem Lacedæmones dono mittunt Crœso cratera æneum μεγαθεῖ τριηκοσίους ἀμφορέας χωρέοντα. Hoc est, Capacitate trecentos amphoreas continentem. Sed de hoc satis. Chus duodecim cotylas capit, ut eadem Cleopatra explanat, τὸν δὲ χοῦν ξεστῶν θ῀. κοτυλῶν δὲ. ιβ΄. Rursus intellige in Georgicis inueni, Choa sextariorum nouem cotylarum duodecim. Ad huius differentiam puto Galenum declarationis gratia adiecisse, τοῦτέσι τῶν ξεστῶν. ϛ῀. quod est sextariorum sex. Addidit uerò & ῥωμαικῶν ob eam causam, quam iam antè dixi. Sequitur Cotyle, nam sextarij capacitatis ipsius declarandæ gratia mentio facta

cta est, quæ comprehendit quatuor oxybapha siue try-blia: nam eædem hic sunt mensuræ, cum in medicis fuerint diuersæ: qua de re uideamus uerba Cleopatræ, τὸ τρύβλιον καὶ ὀξύβαφον ὁμοίως ἔχουσι κοτύλης τὸ δ'. Id est, Tryblion & oxybaphon similiter capiunt cotyles quartam. Hinc Aristophanis interpres in Equitibus scribit, τρύβλια δὲ τὰ ὀξύβαφα. Id est, Tryblia autem oxybapha. Et hæc recte. In auibus uerò non manet in eadem sententia super hoc uersu,

Ὀξύβαφον ἐντευθενὶ πρόσθου λαβὼν ἢ τρύβλιον.

Id est,

Oxybaphon hinc acceptum appone aut tryblium. Putat enim diuersum his uerbis, ὅτι τὸ τρύβλιον μεῖζον τοῦ ὀξυβάφου. Id est, Quòd tryblium maius oxybapho. Est nanq; maius in medicis, nempe idem quod cotyle, ut tũ declaraui. Hic uerò in Georgicis eiusdem capacitatis est, cuius oxybaphũ, quod sesquicyathum capere eadẽ Cleopatra ostendit, iam supra dictis adiungens, κύαθος κοτύλης τὸ ς'. Id est, Cyathus capit cotyles sextã. Si oxybaphon quarta est cotyles, cyathus autẽ sexta, nemo non intelligit & hic oxybaphon capere sesquicyathum perinde ac in medicis mensuris. Cæterum quod cyathus cõtineat quatuor mystra, ex Columella rerum Rusticarum scriptore probari posse arbitror, qui hunc locum, quem & suprà libro primo attuli, dubio procul è Græco suæ artis authore aliquo transtulit: inquit uerò, Præterea fœnum Græcum maceratur in uino uetere per triduũ: deinde eximitur & in furno siccatur, uel in so-

le: idq; cũ est aridũ factũ molitur, & ex eo molito post saliturã masti cochlear cumulatũ, uel simile genus poculi, qđ est quarta pars cyathi adijcitur in binas urnas. Hæc ille. Quibus uerbis uoluit explicare μῦστρον: quod uerò id sit quarta cyathi, declarat Fannij hemistichium, At mystrum cyathi quarta est.

Nunc dicendum quoties quæq; mensura se minorem capiat. Metretes itaq; cõtinet ãphoreas II. choas VIII. cotylas XCVI. oxybapha CCCLXXXIIII. cyathos DLXXVI. mystra MMCCCIIII. Amphoreus capit choas IIII. cotylas XLVIII. oxybapha CXCII. cyathos CCLXXXVIII. mystra MCLII. Chus capit cotylas XII. oxybapha XLVIII. cyathos LXXII. mystra CCLXXXVIII. Cotyle capit oxybapha IIII. cyathos VI. mystra XXIIII. Oxybaphon capit sesquicyathum, mystra VI. Cyathus capit mystra quatuor. Restat ut declarem quot unciarum mensuralium fuerit cotyle, quo cognito, perfacile erit cuiusque mensuræ capacitatem constituere: ad ipsam enim omnes reliquæ non secus ac in Romanis ad sextarium referuntur. Dixi uerò trium esse quartarum sextarij, quod ipsum asserit Cleopatra sic scribens, ἐν δὲ τοῖς γεωργικοῖς εὗρον τὴν κοτύλην τριῶν εἶναι τετάρτων ξέστου. Id est, In Georgicis autem inueni Cotylen trium esse quartarum sextarij. Quod uerũ esse è mensurarum Georgicarum declaratione à nobis præmissa, & eiusdem Cleopatræ uerbis satis intelligi potuit. Cũ itaq; sextarius capiat librã et semissem, quemadmodum

admodū in medicis mensuris probaui, tres quartæ eius sunt libra & sescūcia, quarum Cotyle Georgica est capax. Ad tertiam partem uenio, in qua consueui difficilia queq; pro ingenij mei uiribus explanare. Quàmuis uerò hoc in loco non multa Cleopatræ authoritati aduersa sint, aut esse possint, tamē nōnulla declarationis gratia adijcere non arbitror inutile fore bonarum literarum studiosis. Has itaq; mēsuras Georgicas nominaui, secutus eandem Cleopatram, quæ in Georgicis eas se inuenisse scribit. Videntur uerò & hæ fuisse Atticæ, cuius rei indicium uel maximū puto, quod metreta, quæ omnium consensu Attica est mensura, atq; ob id etiā à Fannio Attica amphora appellatur, suæ sit hic capacitatis, id est, omnino eiusdem, cuius esse iam antè in medicis ostendi. Alterum argumentum est, quòd Medimnum istud Georgicum mox declarandum sex capiat modios Romanos: id uerò de Attico medimno dictum itē in sequentibus probabo. Tertium quòd hæ mensuræ Georgicæ inueniantur sesquialteræ proportionem habere ad medicas. Cum itaq; Solon, ut Plutarchus in eius uita refert, auxerit mēsuras & nomismata, per hoc uerò & pondera, uideri potest mensuras tertia parte capaciores constituisse. Vt quas medicas diximus, ueteres fuerint Atticæ, Georgicæ Solonis instituto successerint. Vtq; ueteres mensuræ medicis iam inde ab antiquo manserint in usu, quod ipsis non sine difficultate mutentur in compositionibus mensuræ, & quod ad eorum artem mutatio mensurarum reipublicæ commodi causa facta

nihil pertinebat, ut cõtra illa nihil accipiebat detrimẽti, manentibus mẽsuris medicinæ consuetis. Georgicæ autẽ reliquis in usu esse cœperunt. Verba Plutarchi sunt, καὶ ἅμα τούτῳ γενομένην τῶν τε μέτρων ἐπαύξησιν, καὶ τὴν τοῦ νομίσματος τιμήν· ἑκατὸν γὰρ ἐποίησε δραχμῶν μνᾶν, πρότερον ἑβδομήκοντα καὶ τριῶν οὖσαν. Id est, Et simul mensuras auctas, & monetam maioris precij factam: centum enim drachmarum minam constituit, quæ antè erat trium & septuaginta. Idem intelligitur ex his uerbis Andocidis, quæ sunt in oratione περὶ μυστηρίων inscripta, ἔδοξε τῷ δήμῳ, τισάμενος εἶπε, πολιτεύεσθαι Ἀθηναίους κατὰ τὰ πάτρια. νόμοις δὲ χρῆσθαι τοῖς Σόλωνος καὶ μέτροις καὶ σταθμοῖς χρῆσθαι δὲ καὶ τοῖς Δράκοντος θεσμοῖς, οἶσπερ ἐχρώμεθα ἐν τῷ ἔμπροσθεν χρόνῳ. i. Visum est populo, dixit Tisamenus, ut Athenienses regerentur patrio more. Legibus autem uterẽtur Solonis & mensuris ac ponderibus. Vterentur uerò & Draconis institutis, quibus anteactis temporibus usi sumus. Sed Solonem Plutarcho & Andocide cõsisus aio mensuras auxisse. In has uerò Georgicas mutasse ueri simile mihi uidetur, quod argumentis dictis Atticæ comprobentur: non tamen id sine scriptoris alicuius testimonio asseuerandum puto. Quòd uerò proportionem sesquialteram habeant Georgicæ ad medicas exponam, Cotyle Georgica capit uncias tredecim cum dimidia, Attica nouem. Nemo autem nisi prorsus rudis Arithmeticæ non uidet sesquialteram proportionem esse

tredecim

tredecim & dimidij ad nouem. Sic Chus Georgicus capit duodecim cotylas Georgicas, quæ efficiunt nouem ſextarios. Chus uerò medicus duodecim cotylas nouem unciarum, quæ ſex conſtituunt ſextarios. Nouem autem ad ſex proportionem habent ſeſquialteram. Oxybaphum item Georgicum capit uncias tres & drachmas tres. Medicum uncias duas & drachmas duas. Iterum proportio eſt ſeſquialtera. Cyathus quoque Georgicus capit uncias duas & drachmas duas. Medicus ſeſcunciā. Eadem eſt proportio. Poſtremo myſtrum Georgicum comprehendit drachmas quatuor cum dimidia. Medicum drachmas tres. Manet & hic proportio ſeſquialtera. Vt uerò Georgicæ menſuræ ad medicas habent proportionem ſeſquialteram, ita mina Attica Solonis ad ueterem ſeſquitertiam. Vnde non uidetur ſi ſic auxit menſuras eandem proportionem ſeruaſſe. Id autem mirum eſt, inter Romanam amphoram & Metreten Atticum etiam proportionem eſſe ſeſquialteram: nā Metretes ſextarios duos & ſeptuaginta, Amphora octo & quadraginta continet. In hoc uero ſolum differunt, quòd ſextarius Romanus Attico ſit capacior. His itaque conſideratis, aliquis non immerito dubitare poſſet, an nō ueteribus alius quàm Georgicus ille fuerit amphoreus, à quo Romani ſuā amphorā acceperint, et ad cuius proportionē Metretes auctus fuerit. Quo incremēto facto manſerit amphoreus dimidiū metretæ, ut apud Romanos urna amphoræ. Sed in rebus dubijs ſine authoritate nihil eſt affirmādū. Cæterū Metretes hic capit choas o-

cto

cto, quorũ quilibet eſt duodecim cotylarũ Georgicarũ, ſiue nouem ſextariorum: octo itaque Choës efficiunt duos & ſeptuaginta ſextarios. In medicis autem menſuris Metretes duodecim Choas continet, quorum ſinguli ſunt ſex tantum ſextariorum, ex eo iterum inita ratione duo & ſeptuaginta ſextarij proueniunt: quocirca eiuſdem planè capacitatis eſſe medicus Metretes & Georgicus intelliguntur. Iam tempus eſt ut ad aridorũ menſuras Georgicas tranſeamus, Ὁ μέδιμνος ἔχει ἡμιμεδίμνους μὲν. β. τριτέας δὲ. γ. ἑκτέας δὲ ἕξ. ἡμιέκτα δὲ. ιβʹ. ἡμιδωδέκατα δὲ. κδʹ. χοίνικας δὲ μη̄. ἡ δὲ χοῖνιξ ἔχει κοτύλας. γ̄. ἡ δὲ κοτύλη ὀξύβαφα. δʹ. τὸ δὲ ὀξύβαφον κύαθον αϛʹ. ὁ δὲ κύαθος μῦστρα. δʹ. Id eſt, Medimnus capit ſemimedimnos duos. Tertiarios tres. Sextarios ſex. Semiſextarios duodecim. Semiduodecimas quatuor & uiginti. Chœnicas octo & quadraginta. Chœnix uerò capit cotylas tres. Cotyle oxybapha quatuor. Oxybaphum ſeſquicyathum. Cyathus myſtra quatuor. Sed quia Cotyle capit uncias menſurales tredecim cum dimidia. Medimnus centum ſexaginta duas libras. Semimedimnus unam & octoginta. Tertiarius medimni quatuor & quinquaginta. Sextarius medimni ſeptem & uiginti. Semiſextarius medimni tredecim cum dimidia. Semiduodecima pars medimni ſex & uncias nouem. Chœnix libras tres, uncias quatuor cum dimidia. Cotyle libram unam & ſeſcunciam. Oxybaphum tres uncias & drachmas tres. Cyathus duas uncias & drachmas duas. Myſtrũ

drachmas

drachmas quatuor cum dimidia. Sic ſentio de Georgicis aridorũ menſuris. Reuertar itaque ad Medimnum, quod aridorum menſura eſt maxima, ut Metretes liquorum. Legitur autem medimnus & medimnum, atq; ſic in neutro Cicero potius utitur. Eius dimidiũ eſt ἡμιμέδιμνος. Tertia pars τριτεὺς, quod eſt, Tertiarius. Sexta ἑκτεὺς, quem Sextarium medimni interpretamur, ut à Congij ſextario, quem ſine adiectione ſic appellamus, diſcerni poßit. Græci tamen facile diſtinguunt, ut qui duo diuerſa uocabula habeant, alterum planè Græcum ἑκτεὺς: alterum è Romano corruptum ξέστης. Cuius ſextarij medimni dimidium eſt, quod & uocis compoſitio indicat, ἡμίεκτον, ſiue ut Ariſtophanes ἡμιεκτέον, id eſt, dimidius ſextarius medimni. Guarinus qui in uita Syllæ apud Plutarchum non adiecit, medimni, à Latinè tantum doctis intelligi non poteſt: eſt uerò duodecima pars medimni. Hinc dimidium eius ἡμιδωδέκατον adpellatur, id eſt, Semiduodecima, quod quarta & uigeſima pars ſit medimni, Semiduodecima denique capit duas Chœnicas: nam medimnum octo et quadraginta. Sed hæc omnia ferè interpres Ariſtophanis his uerbis declarat in commentarijs in Nebulas, ὁ μὲν μέδιμνος χοίνικας ἔχει. μη΄. τούτων τὸ ἕκτον ὀκτώ, τὸ ἥμισυ τοῦ ἕκτου τουτέστι τῶν ὀκτὼ, τὰ τέσσαρα, ὃ καλεῖται τετράμετρον. ὁ οὖν ἡμίεκτος τέσσαρας ἔχει χοίνικας. Id eſt, Medimnus chœnicas capit octo & quadraginta, horum ſexta pars octo, dimidia ſextæ, id eſt, octo, quatuor, quod tetrametrum

trum adpellatur. Igitur semisexta quatuor habet Choenicas. Et paulo pòst iterum de Medimno scribit, τούτου οὖν τὸ ἕκτον ἐστὶν ὀκτὼ χοίνικες. τὸ δὲ ἡμίεκτον τουτέστι τὸ δωδέκατον τῶν ὀκτὼ πρὸς τοῖς τεσσαράκοντα, χοίνικες τέσσαρες. Id est, Huius igitur sexta pars sunt octo Choenices. Semisexta uerò, id est, duodecima octo & quadraginta Choenicum, quatuor existunt Choenices. Haec Aristophanis interpres, cum quo prorsus concordat Suidas, sicut in plaerisque alijs, ita ut alter ab altero, aut certe uterq; ab uno aliquo authore transscripsisse uideatur. Sunt uerò eius uerba, ἡμιεκτέον μέτρον. τοῦτο δ' ἐστὶ. δ'. χοινίκων. ὁ γὰρ μέδιμνος. μη. χοινίκων ἐστί. τούτων οὖν τὸ ἕκτον εἰσὶν. η. χοίνικες. τὸ δὲ ἡμίεκτον τουτέστι τὸ δωδέκατον τῶν. μη. χοινίκων, τέσσαρα. τοῦ μεδίμνου ἔχοντος χοίνικας. μη. τὸ ἡμιμέδιμνον τὰς. κδ'. εἶχεν. ἡμίεκτον δὲ τὸ χωροῦν. δ'. χοίνικας. τὸ γὰρ ἕκτον χοίνικες ὀκτώ. Id est, Semisexta pars mensura, haec uero est quatuor choenicum. Medimnus enim octo & quadraginta Choenicum est. Horum igitur sexta pars sunt octo choenices: semisexta uerò, id est, duodecima octo & quadraginta Choenicum, quatuor sunt, medimno capiente octo et quadraginta choenicas, dimidius medimnus scilicet quatuor & uiginti cepit. Semisexta autem quatuor choenicum capax est. Sextarius enim medimni choenicas capit octo. Sic etiam interpres Nicandri, ὁ μέδιμνος ἔχει χοίνικας. μη. τὸ ἡμιμέδιμνον ἔχει χοίνικας κδ'. Id

est,

est, Medimnus continet Chœnicas octo et quadraginta, Dimidius medimnus quatuor & uiginti. Quàmuis ibidem corruptè, ut pleraq; alia, legatur λίτρας, cū χοίνικας debeat legi. Pollux præterea libro quarto capite tertio et uigesimo, ὁ δὲ μέδιμνος χοίνικες ὀκτὼ καὶ τεσσαράκοντα, ὁ δὲ ἡμιμέδιμνος τέσσαρες καὶ εἴκοσι, ὁ δὲ τριτεὺς ἑκκαίδεκα, ὁ δὲ ἑκτεὺς ὀκτὼ, τὸ δὲ ἡμίεκτον τέσσαρες. Id est, Medimnus est octo & quadraginta chœnicum. Dimidius medimnus quatuor & uiginti. Tertiarius medimni sedecim. Sextarius eiusdem, octo. Dimidius sextarius medimni, quatuor. Demum Harpocration, qui λεξικὸν decem rhetorum scripsit, inquit, τοῦ μεδίμνου ἔχοντος χοίνικας τεσσαράκοντα ὀκτὼ, τὸ χωροῦν εἰκοσιτέσσαρας χοίνικας ἡμιμέδιμνον ἐστὶν, ἡμίεκτον δὲ τὸ χωροῦν τέσσαρας χοίνικας, τοῦ ἕκτου, ὅπερ ἐστὶ χοίνικες ὀκτὼ, τὸ ἥμισυ. Hoc est, Cum medimnus capiat octo et quadraginta chœnicas, dimidius medimnus quatuor & uiginti chœnicum capax est. Dimidius uerò sextarius medimni capit quatuor chœnicas, utpote qui dimidium sit sextæ partis, qui sunt chœnices octo. Fortasse nimius alicui uisus sum tot scriptores de una eademq; re testes citando. Is uerò sciat ideo à me factum, ut hi si non authoritate & præstantia, uincerent saltem concordia & turba. Ex his itaque omnibus clarum esse arbitror, quod probare uolui, nempe medimnum primo in duos semimedimnos diuidi, quem uerò Tertiarium medimni nuncupamus, ipsius tertiam esse partem, ut Se-

xtarium

xtarium, sextam. Dimidium sextarium, siue semisextam, duodecimam. Dimidiũ duodecimæ, quartã et uigesimã. Deinde quia medimnum capit chœnicas octo & quadraginta, dimidium medimnum capere quatuor & uiginti. Tertiariũ medimni, sedecim. Sextariũ eiusdẽ, octo. Semisextam, quatuor: unde & Tetrametrum dicitur, quod Aristophanis ioci satis indicant in Nebulis,

περίδου νῦν ἐμοί,
εἰ μὴ τετράμετρόν ἐστιν ἡμιεκτέον. Id est,
Quin iam licet certare posito pignore,
An Hemiection tetrametrum non fiet.

Nam Chœnica metri nomine significabant. Ea uerò tres capit cotylas, quod ante quoque in medicis probaui, & non minus Iulius Pollux confirmat sic scribens, κοτύλη δὲ τὸ τρίτον τῆς χοίνικος. Hoc est, Cotyle tertia Chœnicis pars est. Ab hac fit ἡμιχοίνικον, id est, dimidia Chœnix, quo utitur Dioscorides. διχοίνικον, quo Aristophanes. τριχοίνικον & πενταχοίνικον, ut habet Pollux, id est, mensura duorum, trium, quinqueúe chœnicum. ἄρτος etiam τριχοίνικος, id est, panis trium chœnicum apud Xenophontem libro septimo ἀναβάσεως κύρου. Est autem solũ mensura aridorũ, utitur uerò ea crebro Aristophanes in Vespis,

ἔλαβες καὶ χοίνικα κριθῶν. Id est,
Capiebas chœnice ordei,
medimna scilicet: & in Pace,
δοίην ἂν αὐτῶν ἰσχάδων τρεῖς χοίνικας. Id est,
Pro ipsis dedero caricarum tres Chœnicas.

In Concionatricibus,

ἡμῶν ἀποτίσειν κἀρεβίνθων χοίνικα. Id est,
Multam daturam nobis ciceris chœnicen.

Hæc de Chœnice sufficiunt. Cotylē quatuor capere oxybapha, ipsum uerò sesquicyathū, Cyathū quatuor mystra, iam antè satis declaratum est in humidorum mensuris: nunc dicendum quoties maior unamquanq; se minorem capiat, Medimnum capit semimedimna II. tertiarios III. sextarios VI. dimidios sextarios XII. semiduodecimas XXIIII. chœnicas XLVIII. cotylas CXLIIII. oxybap. DLXXVI. cyathos DCCCLXIIII. mystra $\overline{\text{III}}$CCCCLVI. Dimidium medimnum capit tertiarium cum dimidio, sextarios III. dimidios sextarios VI. semiduodecimas XII. chœnicas XXIIII. cotylas LXXII. oxybapha CCLXXXVIII. cyathos CCCCXXXII. mystra MDCCXXVIII. Tertiarius medimni capit sextarios II. dimidios sextarios IIII semiduodecimas VIII. chœnicas XVI. cotylas XLVIII. oxybapha CXCII. cyathos CCLXXXVIII. mystra MCLII. Sextarius medimni capit dimidios sextarios II. semiduodecimas IIII. chœnicas VIII. cotylas XXIIII. oxybapha XCVI. cyathos CXLIIII. mystra DLXXVI. Dimidius sextarius medimni capit semiduodecimas II. chœnicas IIII. cotylas XII. oxybapha XLVIII. cyathos LXXII. mystra CCLXXXVIII. Semiduodecima medimni pars capit chœnicas II. cotylas VI. oxybapha XXIIII. cyathos XXXVI. mystra CXLIIII.

Chœnix

Chœnix capit cotylas III. *oxybapha* XII. *cyathos* XVIII. *myſtra* LXXII. *Cotyle capit oxybapha* IIII. *cyathos* VI. *myſtra* XXIIII. *Oxybaphon capit ſeſquicyathum, myſtra* VI. *Cyathus capit myſtra quatuor. Reſtat iam tertia conſuetæ tractationis pars, ut igitur & hanc abſoluamus reuertamur ad medimnũ. Hoc proportionem ſeſquialteram habet ad medimnũ iam antè in mediàs menſuris declaratum, quã proportionem & reliquæ menſuræ aridorum inter ſe collatæ ſeruant. Verum eo pluribus teſtibus cõprobaui medimnum octo & quadraginta chœnicas capere: deinde Chœnica tres continere cotylas, quo magis appareat explicationem Medimni Cleopatræ nonnihil deprauatã, ubi legitur,* τὸ δὲ μέδιμνον ξεστῶν ρβʹ. κοτυλῶν ρλϛ̄. *Rurſum intellige in Georgicis inueni, Medimnum uerò ſextariorum centum duorum, cotylarum centum triginta ſex. Primũ enim ſi hoc conceſſero chœnicem capere tres cotylas, ſubducemus rationem, erit medimnũ non niſi chœnicum quinque & quadraginta & unius tertiæ, quod omnium conſenſu, qui medimnum in chœnicas diſtribuerunt, falſum comprobatur. Deinde ſi alterum dederimus illud, medimnum capere chœnicas octo & quadraginta, & tum ineamus rationem, non erit chœnix trium, ſed duarum cotylarum, & quinq; ſextarum cotyles, quod nihilo minus alienum à ueritate. Arbitror ergo locum corruptum iſto modo, Librarius legens* ξεστῶν. ρηʹ. *ſimilitudine ſoni quæ eſt inter.* βʹ. & ηʹ. *deceptus.* βʹ. *pro* ηʹ. *ſcripſit, uel ſimilitudine figuræ:*

ſolent

solent enim non admodum dissimiliter pingere utramq; literam, maxime celeriter scribentes, ut in μάρμαρος: tum alius obseruans in Georgicis tres sextarios efficere quatuor cotylas, & secundam explicationis partem corrigere uolens, pro κοτυλῶν . ρμδ'. scripsit, quo res concordaret. ρλς̄. quàmuis & hic error ob similes quosdam ductus literarũ contingere potuit. Eiusmodi uerò permultos errores ob similitudinem soni uel figuræ literarum, sæpenumero accidisse in castigationibus, quas in Galenum & Hippocratem scribam, testimonio ueterũ codicum demõstrabo. Sic igitur legendũ censeo, τὸν δὲ μέδιμνον ξεστῶν. ρη̄. κοτυλῶν. ρμδ'. Id est, Medimnum uerò sextariorũ centũ & octo, cotylarũ centũ quadraginta quatuor. Sed alia difficultas se nobis offert in Herodoto, quam Budæus uir diligẽs ante me obseruauit, ne quẽquam sciens sua debita laude priuẽ. Ait enim in Polymnia numerũ exercitus Xerxis colligens, οὕτω πεντηκοσίας τε μυριάδας καὶ εἴκοσι καὶ ὀκτὼ, καὶ χιλιάδας τρεῖς, καὶ ἑκατοντάδας δύο, καὶ δεκάδας δύο ἀνδρῶν ἤγαγε ξέρξης ὁ δαρείου μέχρι σηπιάδος καὶ θερμοπυλέων. Id est, Ita quingentas & uiginti octo Myriadas, & tria milia ducentos & uiginti uiros duxit Xerxes filius Darij ad Sepiadẽ usq; & Thermopylas. Constat autem ex præcedentibus hunc numerũ deprauatũ non esse. Non multo post sic inquit, εὑρίσκω γὰρ συμβαλλεόμενος, εἰ χοίνικα πυρῶν ἕκαστος τὴν ἡμέραν ἐλάμβανε, καὶ μηδὲν πλέον, ἕνδεκα μυ-

ριάδας μεδίμνων τελεομένας ἐπ᾽ ἡμέρῃ ἑκάστῃ, καὶ πρὸς, τριηκοσίους τε ἄλλους μεδίμνους καὶ τεσσαράκοντα. Hoc eſt, Inuenio enim ſubducta ratione, ſi ſinguli quotidie ſingulas chœnicas tritici accepe-rint, ac nihilo plus, undecim myriadas medimnûm ſingulis diebus abſumptas, præterea trecenta & quadraginta. Si itaque ſuperiorem numerum colligendo pro medimno chœnicas octo & quadraginta acceperis, prouenient quidem medimnûm undecim myriades, ſed præterea non niſi ſeptem & ſexaginta medimna & quatuor chœnices. Si uerò ineas rationem, Medimnum nõ exacte capere octo et quadraginta chœnicas, re accurate examinata inuenies hinc Medimnum capere ſeptem & quadraginta chœnicas, et ſeptẽ octauas unius chœnicis, atq; uigeſimã octauæ ac paulo plus, quod uix ut quilibet intelligat definiri poteſt, & minutius eſt quàm ut definiri debeat, nondum igitur deeſt integra una octaua quo minus medimnum capiat octo & quadraginta chœnicas. Quod uerò numerus exacte non reſpondeat, aut librariorũ uitio factum, quod tamen hic quia numerus non notis literarum, ſed integra appellatione ſcriptus eſt, non contigiſſe uidetur: aut Herodoti ipſius quadam incuria chœnicum calculis non recte ſubductis, quod uerisimilius eſt. Qua de re nec locus hic, ſententiam aliorum qui definierunt quot chœnicas capiat medimnũ, infirmare quicquam poteſt. Nunc erit explicandum quot modios Romanos medimnum comprehendat, tum etiam quòd Atticum & Siculum eiuſ-

dem

dem fuerint capacitatis. Est autē Modius omnino uox latina, qua si quando alij utuntur, & nomen & mensuram à Romanis mutuo sumunt: ut contra Medimnum Græca, quā nemo usurpat nisi de rebus Græcis loquens. Medimnum itaque capere modios sex à multis traditur. Atque ut à Suida incipiam, is scribit, μέδιμνον οὖν μοδίων. ς'. Id est, Medimnū igitur modiorū sex. Hæc nāq; ꝓprie ad hoc pertinent medimnū. Eiusdem uerò sententiæ cuius Suidas, est ille qui sic ait in libello de mensuris & pōderibus, ὁ ἀττικὸς μέδιμνος ἔχει ἡμίεκτα. ιβ'. τὸ δὲ ἡμίεκτον ἔχει χοίνικας. δ'. ὥστε τὸν μέδιμνον ἔχειν χοίνικας. μη̄. ξέστας. ϟϛ̄. Id est, Atticum medimnū habet semisextas duodecim. Semisexta uerò capit chœnicas quatuor: unde fit ut Medimnū capiat chœnicas octo et quadraginta, sextarios sex & nonaginta. Paulo ante ait idē, ὁ δὲ μόδιος ὁ ἰταλικὸς ἔχει χοίνικας. η̄. ὁ δὲ χοῖνιξ ξέστας β̄. Id est, Modius uerò Italicus capit chœnicas octo. Chœnix autem sextarios duos. Hæc ille. Quis uerò non intelligit si Medimnum Atticum capit octo & quadraginta chœnicas, Romanus uerò modius octo, medimnum capere sex modios? Idem dicit Fannius his uersibus de amphora loquens,

Huius dimudium fert urna, ut & ipsa medimni
Amphora, terq; capit modium: sextarius istum
Sexdecies haurit, quot soluitur in digitos pes.

Hæc igitur de Attico medimno scripta sunt, ut & Cornelij Nepotis, qui sic scribit in uita Pomponij

Attici, Auxit hoc officium alia quoque liberalitate: nam uniuersos frumento donauit, ita ut singulis sex modij tritici darētur, qui modus mensuræ Medimnus Athenis appellatur. Sex legēdum arbitror & sentit mecum Alciatus. Scriptū enim primo sic puto VI adiecto scilicet distinctionis pūcto pleniore: librarium uerò puncto annumerato legisse septem, atque sic hanc mendam, ut facile fieri potuit, accidisse. Eiusdē planè capacitatis fuit Siculum medimnum, quod qui Siciliam habitabant non minima ex parte Græci erant. Sed Siculum quoque cōprehendere sex modios ex Ausonio intelligimus qui in Grippo de ternario numero ait,

Hinc Bromij quadrantal, & hinc Sicana medimna.
Hoc tribus, hoc geminis tribus explicat usus agendi.

Quod è Ciceronis uerbis quoque obseruatur, qui sic scribit libro quinto in Verrem, Agri Leontini decumæ anno tertio uenerunt tritici medimna XXXVI. hoc est, tritici modij CCXVI. Ineas rationem & inuenies medimnum sex modios capere. Idem paulò pòst ait, Professio est agri Leontini ad iugera XXX. hæc sunt ad tritici medimna XC. id est, tritici modios DXL. millia. Si enim nonaginta millia medimnûm resolueris in modios, quemque uerò in sex, resultant modij DXL. Ex his igitur satis perspicuum est, Medimnum sex capere modios Romanos, eiusdem etiā capacitatis esse Atticum & Siculum, Iam declarandum est qua ratione Medimnū capiat sex modios. Modiū cōtinere sedecim sextarios in Romanis mēsuris libro primo declaraui:

declaraui: in his uerò Georgicis Medimnum octo & quadraginta esse chœnicum, quæ cotylas efficiunt centum quadraginta quatuor: quia uerò quatuor eiusmodi cotylæ efficiunt tres sextarios, erunt sextarij unius medimni centum & octo, hos si diuiseris in sex partes, quæq; sexta erit octodecim sextariorum. Atticus autẽ sextarius, ut probaui, minor est Romano duabus uncijs mensuralibus. Si igitur duos sextarios Atticos resolueris, prouenient unciæ sex & triginta, quarum duæ & triginta pro complendis sextarijs Romanis adijciendæ sunt, supersunt uerò quatuor. Medimnũ igitur capiet modios sex, sed quia supersunt sexies quatuor unciæ, continebit plus quàm sex modios sextarium unũ et uncias quatuor, quam rem tanquam paruã in tanta mensura, non uidentur curasse qui primo Medimnũ sex esse modiorũ literis cõmendarunt. Quòd si quis ob id quod supererat sextarius unus & unciæ quatuor, contendere uelit locum Cornelij Nepotis non esse deprauatum, sed ab ipso scriptum medimnum septem modiorũ, uereor ne nimis leue sit. Ad Alciatum uenio, qui cũ Medimnum Atticum capere octo & quadraginta cotylas probauerit, ac Cotylen constituerit nouem unciarũ, nunquam potest explicare quo modo capiat modios sex, ut in Cornelio Nepote recte credit debere legi. Non capiet enim nisi quatuor cum dimidio, si duas cotylas easdem cum Romano sextario esse acceperis, quod tamen ipsum non uelle ex scriptis eius intelligitur. Igitur si rem accurate examinaueris nõ capiet ultra qua-

tuor modios Romanos & sesquisextarium. In idem impegit is cuius uerba recitãtur à Suida. Sequitur enim ex ipsis, modium esse sextariorum duodecim, quod nullus unquam scripsit. Quare nisi uiderem Chœnica & sextarium & cotylam ut mẽsuras aridorũ medicis iuxta eam proportionem in usu fuisse, facile mihi quispiã persuaderet è falsa cotyles acceptione, nempe Medicæ pro Georgica, eiusmodi Medimnum esse constitutum. Verum de his quisque quod uelit, statuat. Certe medimnum capere modios sex non de eo quod è medica cotyle, sed quod è Georgica constituitur, intelligendum esse, nemo non ex ijs, quæ iam dixi, intelligit. Hæc igitur aduertens Budæus ut est uir prudens & diligens, Chœnica duorum sextariorum statuit, sed cotylam Georgicam ignorans, putat non recte scriptum à Polluce, Chœnica esse trium cotylarum. Idem Budæus & in Attica cotyle fallitur, eã eiusdẽ esse capacitatis, cuius est Hemina Romana arbitratus. Neuter itaque satis inuenit, sit uenia uerbo, qui ex istis se extricaret. Porrò modium Romanam uocem esse dixi: hanc igitur aut respuens Lucianus medimno utitur, ubi Romani scriptores habent modium: aut eandem mensuram censens, ut Alciatus sensisse putat, cum certe liceret ipsi loco eius ἑκτέα dicere, qui parum admodum à modio differt. In quo similiter Suidam, aut illũ unde sua sumpsit, peccasse uidemus cum scribit de Annibale, ὅτι τὸ μέγεθος περὶ τοῦ ἀννίβου νίκης τῆς πρὸς ῥωμαίους καὶ περὶ τῶν ἐναντίων συμφορᾶς ἐπὶ ὄψιν ἀγαγεῖν

τοῖς

τοῖς καρχηδονίοις μηχανώμενος, τρεῖς μεδί-
μνους ἀττικοὺς πλήρεις χρυσῶν δακτυλίων εἰς
τὴν λιβύην ἀπέπεμψεν, οὓς ἄρα τοῖς ἱππικοὺς
καὶ βουλευτικοὺς ἄνδρας σκυλεύσας ἀνῄρητο.
Id est, Quoniam studuit Annibal uictoriæ suæ si-
mul & hostium calamitatis magnitudinem Carthagi-
nensibus ob oculos ponere, tria medimna Attica plena
aureis annulis misit in Africam, quos scilicet dum spo-
lia colligeret, equestris & senatorij ordinis uiris de-
traxerat. In eodem errore uersatur Angelus Politianus
scribēs, Duplex amphora modius est, aut si mauis Græ
cè medimnus: tum Guarinus Veronensis Strabonis in-
terpres: inquit enim Strabo libro quinto, ἐπὶ δὲ ῥώ-
μης κασίλινον ἵδρυται ἐπὶ τῷ οὐλτούρνῳ πο-
ταμῷ. ἐν ᾧ πολιορκούμενοι πραινεστίνων ἄνδρες.
μ̄. καὶ. φ̄. πρὸς ἀκμάζοντα ἀννίβαν ἐπὶ τοσοῦ-
τον ἀντέχον, ὥστε ὑπὸ λιμοῦ διακοσίων δρα-
χμῶν πραθέντες μέδιμνον, ὁ μὲν πωλήσας ἀπέ-
θανεν, ἐσώθη δὲ ὁ πριάμενος. Hoc sic reddit, Ro
mam uersus autem Casilinum est ad flumen Vulturnū,
in quo Prænestini milites XL. & D. aduersus Anni-
balem uarijs instructum copijs, tamdiu obsidionē per-
tulere, ut inualescente fame, modius drachmis ducentis
uenundaretur, & uenditor quidē mortē oppetierit, em-
ptor autē incolumis euaserit. Vides ut μέδιμνον uer-
terit modiū: sic enim legit, Ego uerò legendum censeo
μῦν, id est, murem, quod quispiam historiæ Romanæ
ignarus, putans esse notam, μέδιμνον, scripsit, nō cō-

ſiderans etiam tum debuiſſe adeſſe uel πυρῶν uel κρι θῶν, uel tale quidpiam: ne quis cenſeat id ipſius Strabonis ignorantia factum. Quod uerò debeat eſſe μυῶν, ſatis oſtēdunt uerba Plinij libro octauo capite LVII. Væniſſe murem CC. nummis Caſilinum obſidente Hannibale, eumq́; qui uendiderat fame interijſſe, emptorem uixiſſe annales tradunt, & Valerij Maximi qui libro ſeptimo capite ſexto ſcribit, In illa obſidione & fide cum trecenti Præneſtini manerent, euenit ut ex his quidam murem captū ducentis potius denarijs uendere, q̃ ipſe leniendæ famis gratia conſumere mallet. Sed credo prouidentia deorū effectū, ut & uenditori & emptori quem uterque merebatur, exitum attribuerit. Auaro enim fame conſumpto manubijs ſordium ſuarū frui nō licuit. Aequi animi uir, ad ſalutarem impenſam faciendam, care quidem, uerum neceſſarie comparato cibo uixit. Idem etiā indicat Liuius libro XXIII. ab urbe condita, Poſtremò ad id uentū inopiæ eſt, ut lora detractasq́; ſcutis pelles, ubi feruida molliſſent aqua, mandere conarentur, nec muribus alióue animali abſtinerent. Budæus quidem aduertit locum Strabonis ab alijs diſsidere, ſed quo modo id contigerit nō declarat. Redeo ad mēſuras ne quis clamet οὐδὲν πρὸς μέτρον. Chœnica tres cotylas capere demonſtraui Georgicas, quæ efficiunt uncias menſurales quadraginta & dimidiam, duos ergo ſextarios Romanos, ſed remanet ſemuncia, quam non curantes quidam duorū ſextariorū eſſe dicunt, ut Græcus ille ignotus, cuius uerba pauló

antè

antè retuli. In quam sententiam uenit etiam Budæus re=
ctè considerans, Medimnũ non posse sex modios cape=
re, si Chœnica minorem duobus sextarijs Romanis acci=
piamus. Sed idem ignorans, ut dixi, cotylen Georgicam,
non quiuit intelligere quo modo Chœnix esse poßit tri
um cotylarum, quod Pollux tradidit. Sententia itaque
Pollucis ueluti reiecta, statuit eam duorum sextario=
rum capacem. Verum Chœnix cibus erat diurnus: un=
de Suidas scripsit, ἡ γὰρ χοῖνιξ ἡμερήσιος τρο=
φή. Hoc est, Chœnix enim cibus diurnus. Idem sibi uult
Hesychius cum ait, χοίνικες αἱ ἀπὸ μέρος τρο=
φαί. Quin etiam Alexarchus, ut refert Athenæus li=
bro tertio ex historijs Heraclidis, in ciuitate Vranopo
li à se condita nouam sermonis proprietatem indu=
cens, inter cætera Chœnicem ἡμεροτροφίδα, quod es=
set mensura cibi diurni uocabat. Idem etiam ex Hero=
doto intelligi potest, qui tritici chœnica absumendam
quotidie singulis uiris, qui erant in exercitu Xerxis,
partitur. Et è Pythagoræ symbolo, χοίνικι μὴ ἐ=
πικάθισαι. Id est, Chœnici ne insideas. Quo mo=
nemur ne uictu unius diei quæsito, non curemus cra=
stinum. Quod symbolum Erasmus doctißimè enarra=
uit in Adagijs, quamobrem mihi silendum puto. Nec i=
psum neglectum est à Budæo. Hinc Homericus Telema
chus ait in decimonono Odyßeas,

οὐ δὲ ἄεργον ἀνέξομαι ὅσπερ ἐμῆς γε
χοίνικος ἅπτηται, καὶ τηλόθεν εἰληλουθώς. Id est,
Haud operis uacuum nostram contingere quemquam

Chœnica

Chœnica perpetiar, longis licet hospes ab oris
Venerit.

Vtitur uerò Homerus mensura pro demenso diurno quod Chœnice olim distribuebant. Ex his itaque intelligitur, Chœnicen esse Græcis mensuram cibi diurni, ut Romanis sextarium castrensem, qui duos urbicos capiebat, quemadmodum libro primo declaraui. Vt appareat ex Herodoto & Hieronymo eandem uictus rationem Græcis & Romanis militiæ fuisse. Sed & domi fuit, quod ex demenso percipitur, de quo sic interpres quidam Terentij scribit super hoc quod est in Phormione,

Quod ille unciatim uix de demenso suo
Suum defraudans genium comparsit miser,
Id illa uniuersum abripiet.

Ait itaque interpres, Serui quaternos modios accipiebant frumenti in mensem, & id demensum dicebatur, & utrum à mense an à metiendo incertum. Hæc ille. Ad hanc consuetudinem allusit Iuuenalis satyra decimatertia,

Seruorum uentres modio castigat iniquo.

Faciunt autem quatuor modij sextarios quatuor & sexaginta: si igitur mensem statuas esse triginta dierũ, cibus diurnus duo erunt sextarij, sed supererunt quatuor: quos partim in reliquos sex dies, quos habent duodecim anni menses, præterquàm quòd quilibet ex ipsis habeat triginta dies, referes: partim in semunciam, quam quæque Chœnix plus habet duobus sextarijs Romanis consumes: si quid uerò præterea supersit, corollarij uice

datum

datum censeri potest. Respondet autem demenso Græcè σιτομέτριον, quod in triginta dies datum fuisse ex hoc Polybij loco, qui est in quarto, opinor, intelligi posse, ὁ δὲ Φίλιππος διαδούς, ὅτι μέλλοι σιτομετρεῖν, ἐκήρυξεν, ὅσοι μὴ πλεῖον ἔχουσι τριάκοντα ἡμερῶν σῖτον ἀπογράφεσθαι πρὸς αὐτόν. Id est, Philippus autem distribuens, quod uolebat demetiri, proclamare iussit, qui amplius non haberent triginta dierũ cibum sibi debere designari. Cæterum quod Terentij interpres scribit, demensum utrum à mense an à metiendo incertũ, miror cum Plautus in Menæhmis hoc ioco satis indicet à demetiendo esse dictum,

Nunc argumentum uobis demensum dabo,
Non modio, neque trimodio, uerum ipso horreo,

Sed de Chœnice atque adeo Georgicis mensuris satis multa. Iam ad Hippoiatricas ueniam, quas Latini mensuras mulomedicinæ siue artis ueterinariæ dicerẽt. Vt enim illi eos ab equis, ita hi à mulis curandis nominarunt. Sed ijdem medici pecorum κτηνιατροὶ, inquit Varro, adpellantur. Sic uerò habent, ἡ κοτύλη ἔχει ὀξύβαφα. ιϛ΄. τὸ δὲ ὀξύβαφον κυάθους. γ΄. ὁ δὲ κύαθος μύστρα. δ΄. τὸ δὲ μύστρον κοχλιάρια. β΄. Quod est, Cotyle capit oxybapha duo. Oxybaphum cyathos tres. Cyathus mystra quatuor. Mystrum cochlearia duo. Sed quia Cotyle capit libram mensuralẽ, oxybaphum capit selibram. Cyathus uncias duas. Mystrum semunciam. Cochlearium drachmas duas. Maiores autem mensuras non addidi, quod nec Græcus, unde

hæc

hæc ſumpſi, addiderit: tum etiam quod quiſq; facile poſſit Cotyle conſtituta ad ipſam tanquàm ad regulã quandam eas dirigere. Sed ſubnectam uerba Græci illius, ἡ κοτύλη ἔχει οὐγγίας. ιβ. ὀξύβαφα. β'. τὸ δὲ ὀξύβαφον κυάθους. γ. κύαθος ἔχει μύστρα. δ'. κοχλιάριον δέ ἐστι μύστρου τὸ ἥμισυ. τὸ δὲ ὀξύβαφον ποιεῖ οὐγγίας. ϛ. ὁ δὲ κύαθος ποιεῖ οὐγγίας. ꝟ. Id eſt, Cotyle habet uncias duodecim, oxybapha duo. Oxybaphum uerò cyathos tres. Cyathus habet myſtra quatuor. Cochlearium autem myſtri dimidium eſt. Oxybaphum quidem facit uncias ſex. Cyathus uero uncias duas. E quibus uerbis intelligitur cuiuſque menſuræ capacitas quo ad minores & uncias. Verum quia ἔχει ambiguum eſt, nam & χωρεῖ & ἕλκει ſignificat, nos hic de menſurali uncia & libra intelligimus ob has cauſas, & quod nullus liquor ab ipſo exprimatur, quod æquum fuiſſet eum facere, ſi de ponderalibus ſentiret, & quod nullus ex loquendi quadam conſuetudine intelligi facile poßit. Videtur autem hinc orta hæc menſurarum conſtitutio, quod medici aliqui, ut ſupra in Atticis teſtimonio Galeni probaui, Cotylen pro libra Romana menſurali ſint uſi, quos, puto, ueterinarij imitati tales menſuras ſibi proprias fecere.

Quòd ſi quis de ponderalibus uncijs acceperit, oſtendat de quo liquore ſit dictum, quod quum facere non poßit, menſurales rationibus quibuſdam permoti intelligemus. De hoc cyatho ſcribit Suidas, κύαθος, ἀντλητήριον μέτρον ὑγροῦ, οὐγγιῶν. ꝟ. Id eſt, Cyathus hau-

ſtoria

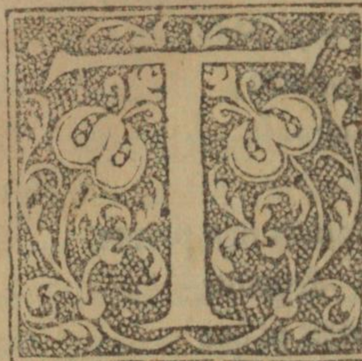
ſtoria menſura liquidi, unciarum duarum. Et Heſychius, κύαθος δέχεται ὑγροῦ τινὸς οὐγγίας δύο. Hoc eſt, Cyathus capit liquoris alicuius uncias duas. Si liquoris alicuius, neceſſe eſt ut de menſuralibus intelligamus, aut ſi nolumus, diuerſæ capacitatis conſtituamus cyathos, quod ualde abſurdum eſt: tot enim tum erunt diuerſi cyathi quot liquores diuerſi, atq; cyathus mellis quanto capacior tum erit cyatho olei? Abſurdum dixi: nam certæ & definitæ capacitatis ſextarius Romanis fuit unicus, qui ſecundum quod modo hac modo illa re fuit impletus, ita rerum pondus diuerſum, manente eadem mole, emerſit, atque ſic etiam iuxta rerum quas metimur diuerſitatem, diuerſitas ſextarij tradita eſt ab authoribus. Ita Fannius uini ſextarium, id eſt, tantum uini, quantum ſextarius capit pendere uncias uiginti ſcripſit, olei ſelibram, mellis libras duas cum dimidia. Sed de his ſatis. Sin autem Heſychius pondus certi liquoris ſignificare uellet, aut eum nominaret, aut ex loquendi quadam conſuetudine, quæ hic nulla probari poteſt, iam antè notus eſſet, minime uerò diceret alicuius liquoris. Huius penè capacitatis Cotylen nobis cõſtituit ſine teſtibus Africanus unus è iunioribus Græcorum medicis cum ſcribit, Quam enim comparationem rationémue libræ pondus ad minam habet, libræ menſura eandem ad Cotulã habet ſextarij, ſcilicet Xeſtæue dimidium. Sic M. Fabius Caluus nobis illa ſuo more uertit. Sed ipſe Africanus paulò antè declarauit, quam rationem habeat libra ponderalis ad minam his uerbis, Mna Attica ergo ſtateras

quinque & uiginti habet: libra uerò Italica stateras quatuor & uiginti. Hæc uera esse quisque è sequentibus libris intelliget. Nam Mina Attica drachmarum est centum. Libra Romana ponderalis sex & nonaginta. Vigesima itaque quinta parte maior est mina Attica libra Romana, id est, statere uno siue quatuor drachmis. Eadem igitur parte maior esse debet Cotyle libra mensurali. Quum autem duodecim habeat uncias, quas si in semuncias diuiseris, habebis semuncias quatuor & uiginti, una semuncia maior erit Cotyle. Fiet itaq; quinque & uiginti semunciarum, id est, libræ & semunciæ, nō libræ solum, ut Alciatus eum scripsisse ait. Sed tamen id, quod dixi, ab Africano forte inuentum, cui pulchrum uisum est, libram mensuralem sic conferre Cotylæ, ut ponderalis rectè minæ Atticæ conferri potest. Hoc ex Africano colligitur: quomodo uero illud ipsum quod Hermolaus uoluti, iterum non uideo. Certe Africanus Choa liquoribus repletum asserit idem pendere quod Fannius, nempe uini libras decem, olei nouem, mellis quindecim. Vnde sequitur amphoram uini pendere libras octoginta, olei duas & septuaginta, mellis centum uiginti. Hermolai uerba superiori libro retuli. Sed relinquamus Africanum, qui sibi ipse non satis constat, quis enim non uidet, si Cotyle capax sit libræ mensuralis & semunciæ, Choa cuiusque liquoris nominati non multo plus pendere quàm ipse scripsit? Ad Isidorum uenio, qui cum superioribus sentit, dicens cotylen pendere libram. Hoc tamen Africano indoctior quod

appendit scribit, discrimen quod est inter libram pondus & mensuram ignorans. Qui Budæum etiam uirum summè doctum in suum errorem traxit, ut libro primo diximus. Porro usum Hippoiatricarum mensurarum pluribus probare nequeo, quòd apud Græcos huius artis scriptor nullus, quòd sciam, extet præter Absyrtum, quem mihi uidere non contigit, etsi sciam principi Mantuano esse. Hæ autem mensuræ ab alijs distinctæ, toti huic tractationi non parum lucis adferent. Sequitur nunc liber Tertius in quo pondera rerum, quas metimur, declarare decreui.

GEORGII

AGRICOLAE LIBER TERTI-us, de Pondere rerum quas metimur.

AMETSI magnus labor fuit Romanas mensuras inquirere, maior etiam Græcas non inuenire modo, sed et disponere inuentas, & sic tradere ut ipsarum inter se diuersitas intelligeretur: is tamen hoc fuit facilior quod simplex. Soli enim tum innitebamur authoritati, quæ illi tractationi terminos præscripserat, quos transgredi minime liceret. Quem uerò laborem in hoc libro exhauriemus, is quia duplex difficilior futurus est. Etenim non agendum tantum erit quò sententia nostra confirmetur scriptorum testimonijs, sed experientia ipsa, si quid inciderit controuersum, magna ex parte discutiendum, in quo non exigua inest difficultas. Primo q res quas metimur multæ admodum & uariæ sint. Deinde quod non arida modo plurimum à liquidis in pondere differant, uerum etiam quæ sub utroq; genere comprehenduntur, non minimum inter se. Nã ut experimento didicimus, à siccis permultis grauitate lõge uinci liquores, ita idem illud docuit,

eosdem

eoſdem liquores pondere ſeminum quædam genera uincere. Quo etiam nobis conſtat, uinum oleo, & mel cõtrà uino multo eſſe grauius. Aquam autẽ proxime a cedere ad pondus uini, ſed pluuiam, quæ nihil adhuc de terra contraxit. Nam cæteræ quanto plus uel minus ea permixtæ fuerint, tanto grauiores inuenientur aut leuiores. Sed oleum quoque quod omnium minus uariat, ſi non diligenter fuerit ab amurca ac retrimento purgatum, ut de factitio nihil dicam, puro grauius eſt. Et uinum quod nigrum ob colorem rubeum obſcurum uocant, ruffo aliquanto plus pendet, & mel deſpumatum eo quod è fauis deſtillarit. Quid? Nihil tam ſimile eſt quàm lac lacti, alterum tamen eſt altero grauius. Sic non minus in aridis ordeum grauius eſt auena, far ordeo, triticum farre. Denique & triticum tritico, & ordeum ordeo plus ponderat. Similiter de auena, farre, & alijs cenſendum. Cum itaque tanta ſit rerum diuerſitas in põdere, quis non uideat, quæſo, quàm lubricum ſit hic quidpiam definire? aut quis ualde miretur eos, qui de hac re ſcripſerunt, inter ſe nonnihil diſsidere? Poteſt tamen in nonnullis penè certi quiddam ſtatui, quod à ueteribus Græcis tantum abeſt ut ſit neglectum, ut id diligenter exquiſitum maximo conſenſu in uſum traxerint. Veluti olei pondus, per quod menſuras Atticas, quas & medicas diximus, declararunt. Ego & authoritate ueterũ, & experiẽtia fretus, pondera cuiuſque menſuræ refertæ his liquoribus, qui potiſſimum in uſu ſunt medicinæ, diligenter

expendã, cũ quod medicis id ualde sit utile futurũ, tum maxime quòd Budæus & Alciatus & Portius sextariũ Romanũ exponere sunt conati, uncias ad pẽsum non ad mensurã referẽtes. Sed primo uideamus quãtũ quæque mẽsura oleo puro plena pẽdeat. Vt autẽ à Romanis incipiamus. Culeus capit, quẽadmodũ libro primo probauimus, mille & sexcẽtas libras mẽsurales, quæ nõ mutãtur, pẽdet uerò olei libras mille trecẽtas triginta tres et uncias quatuor. Amphora capit libras octoginta, pẽdet sexaginta sex & uncias octo. Vrna capit libras quadraginta, pẽdet triginta tres & uncias quatuor. Cõgius capit libras decẽ, pẽdet octo & uncias quatuor. Sextarius capit librã et bessem, id est, uncias uiginti, pẽdet uncias sedecim drachmas quinq; scriptulũ unũ. Hemina capit uncias decẽ, pẽdet uncias octo, drachmas duas, & scriptula duo. Quartarius capit uncias quinque, pendet quatuor, & drachmam unam & scriptulum unum. Acetabulum capit uncias duas & semunciam, pẽdet duas uncias & scriptula duo. Cyathus capit sescunciam drachmam & scriptulum, pendet unciam unam, drachmas tres & siliquas duas. Ligula capit drachmas tres & scriptulũ unũ, pendet drachmas duas & scriptula duo & siliquas duas. Hæc mea sententia est de pondere olei, si ad Romanas mensuras exigatur, cuius fides rursum ab authoribus est petenda. Cotylen Atticam nouem uncias cornu libralis, id est, mensurales capere supra in Atticis ex Galeno probaui, ut Romanam heminam decem in Romanis. Cæterum eodem authore nouẽ

eiuſmodi unciæ olei pendent uncias ſeptem & ſemunciam. Ait enim, ἕλκουσι γὰρ αἱ θ΄. οὐγγίαι ἰταλικαὶ, αἱ ἐν τοῖς κατατετμημένοις κέρασι ἑπτὰ καὶ ἡμίσειαν οὐγγίας σταθμικάς. Id eſt, Pendent enim unciæ nouem Italicæ, quæ ſunt in cornibus interſectis uncias ſeptem cum dimidia ponderales. Quod cum ſit, decem unciæ menſurales, quas continet Hemina Romana, pendent octo uncias & drachmas duas & ſcriptula duo. Hoc olei pondus ex alio Galeni loco non minus intelligi poteſt, qui eſt libro ſexto de compoſitione medicamentorum per genera, ἐγὼ γοῦν ἐν τῇ ῥώμῃ τὴν τοῦ ἐλαίου καλουμένην λίτραν, ἣν διὰ τῶν κατατετμημένων κεράτων μετροῦσιν, ἔστησά ποτε βουλόμενος μαθεῖν, ὁπόσον ἔχει σταθμὸν τοῦ βάρους, εὗρον δὲ ταῖς σταθμικαῖς δέκα οὐγγίαις ἴσας τὰς μετρικὰς τοῦ ἐλαίου ιβ΄. Id eſt, Ego ſanè olei libram Romæ nuncupatam, quã per interſecta cornua metiuntur, appendi aliquando cupiens ſcire, quantũ ponderis haberet, inueni uerò duodecim uncias menſurales, decẽ ponderalibus æquales. Vnde apparet librã & unciã menſuralem non è ponderalibus, ut una alteri reſpondeat, conſtitutas, quẽadmodũ hodie à pharmacopolis ignorantia quadã conſtituuntur. Sed de his aliàs: nunc ad id ueniã, quod ſuperiori libro promiſi me declaraturũ, nempe quid hi medici ſibi uoluerint, qui Cotylen tradiderũt unciarũ eſſe ſedecim, et duarũ tertiarum unciæ. Quàmuis autem Galenus, quod ſciã, nuſquàm illud declararit, uidẽtur tamen mihi, ut tũ dixi,

 primo

primo ſextarij uocem reſpuiſſe, ac ſuam potius quàm latinam uſurpaſſe. Deinde ut ipſis conſuetum erat Cotylen Atticam dicere drachmarum ſexaginta, hoc eſt, unciarum ſeptem cum dimidia, non exprimentes oleum quod alioqui ſatis intelligeretur è conſuetudine illa loquendi: ſic etiam Cotylen, qua loco Romani Sextarij uterentur, arbitror eos dixiſſe drachmarum eſſe centum trigintaquatuor & ſcripuli unius, quæ efficiunt uncias ſedecim & duas tertias. Quod de oleo dictum puto: tametſi Galenus eos de uncijs menſuralibus locutos accepiſſe uidetur, quod ſine ulla ratione ab ipſis dictum apparet meo iudicio. Niſi itaque ſic ſentiamus, ſoli illi nihil rationis habuerunt, cur tantam cotylen cõſtituerint, qui enim Cotylen aiunt nouem unciarum eſſe menſuraliũ, Atticam dicunt: qui decem, Romanã heminam: qui duodecim, librã Romanã. Qui uerò tradunt eam unciarũ eſſe ſeptem cum dimidia de pondere ſentientes, iterũ Atticam intelligunt: ſic arbitror qui ſedecim & duarũ tertiarum unciæ, Romanũ ſextariũ. Sed hic forte quiſpiam dubitabit, amphora olei fuerit menſura nec ne. Equidem fuiſſe in Varrone aduerto, qui ſic ait, Quidam ipſum triticum conſpergunt, cum addunt circiter in M. modiûm quadrantal amurcæ. Nam ſi amurcæ, quid ni et olei? Quod igitur menſuras magnas quaſi cuiuſq; liquoris fuerint, expoſui, non ſine exemplo feci, ſed ſecutus ſum in hoc Græcos, qui idem in Romanis menſuris explicandis fecere. Iam ad Atticas, quas medicas appellaui, trãſeundũ. Metretes capit centum

tum et octo libras, pendet oleo plenus nonaginta. Chus capit nouem, pēdet septē cum dimidia. Sextarius, siue ut ipsi ξέστης, capit sesquilibrā, pēdet libram & quadrantem, siue uncias quindecim. Cotyle capit uncias nouem, pendet septem & semunciam. Semicotylium, quod Romani quartarium appellarent, capit uncias quatuor & semunciam, pendet uncias tres, semunciā & drachmas duas. Oxybaphum capit uncias duas et drachmas duas, pendet sescunciam & drachmas tres. Cyathus capit sescunciam, pendet unciam & drachmas duas. Tantum pendent mensuræ Atticæ oleo refertæ, quod ut clarum fiat, non inutile erit iterum uerba Galeni integra asscribere quæ sunt περὶ συνθέσεως φαρμάκων κατὰ γένη libro quinto, ὁ μὲν γὰρ Ἥρας. ρπ. δραχμὰς ἔγραψεν εἰς σταθμὸν ἀνάγων, οὐκ εἰς μέτρον τὸ ἔλαιον, ὡς. ξ΄. δραχμὰς ἑλκούσης τῆς κοτύλης. καὶ γὰρ ἕλκει ἥγε ἀττικὴ. θ. οὐγγιῶν οὖσα τῶν ἰταλικῶν. ἕλκουσι γὰρ αἱ. θ. οὐγγίαι ἰταλικαὶ, αἱ ἐν τοῖς κατατετμημένοις κέρασιν, ἑπτὰ καὶ ἡμίσειαν οὐγγίας σταθμικὰς, αἵτινες. ξ΄. δραχμαὶ γίνονται, τῆς μιᾶς οὐγγίας. η. δραχμὰς δεχομένης. Id est, Heras quidē centū octoginta drachmas scripsit ad pondus oleum reducens, non ad mensuram, tanquàm Cotyle pendeat drachmas sexaginta; pendet enim eas Attica, quæ nouem unciarum Italicarum existit. Etenim nouem unciæ Italicæ, in cornibus intersectis discretæ, pendent uncias ponderales septem cum dimidia, quæ sexaginta drachmæ fiunt, si uncia una

octo drachmas ceperit. Sic Galenus. E cuius uerbis clarum est tantum olei, quantum capit Cotyle Attica, pẽdere uncias septem & semunciam, atque ita Sextarium quindecim uncias. Iuxta hanc rationem scripsit Plinius libro primo & uigesimo capite ultimo de Atticis mensuris. Cyathus pendet per se drachmas decem. Cũ acetabuli mensura dicitur, significat heminæ quartam partem, id est, drachmas quindecim. Hæc enim planè cum superiori computatione conueniunt. Medici autem in medicamentis, præsertim emplastris, oleo præ cæteris liquoribus utuntur, quam ob rem huius pondus etiam potißimũ eis curæ fuit, quod ipsum ex alijs multis Galeni locis obseruare licet. Hinc consuetudo illa explicandi mensuras per olei pondus nata, nemine non intelligente tunc, etsi non exprimeretur, de oleo dici. Concordat etiam cum his Fannius sic scribens,

At cotyle cyathos bis ternos una receptat,
Sæd de abaco nobis id pondus sæpe notatur,
Bis quinq; hunc faciũt drachmæ si appendere tentes,
Oxybaphus fiet si quinq; addantur ad illas.

Fannij hæc uocabula etiam omnia Attica sunt, nec possunt aliter intelligi quàm de pondere olei. Hac eadem ratione quæ scripsit Alciatus uera essent, si de oleo, quo Atticæ mensuræ plen[illegible] fuerint, intelligerẽtur: sed ipse hoc noluit, uerum de tritico leuißimo intelligens et Romano sextario, putat in commune statuisse ueteres, sextarium Romanum esse unciarũ quindecim, de quibus infrà dicam. Porrò hoc modo loquendi mensurarũ pon

dera dubio procul exponit Cleopatra cum ait, κοχλιάριον ἔχει ⊲ . α̅. ὁ κύαθος ἔχει ⊲ . ι̅. ἢ γο. α̅. καὶ τέταρτον, γράμματα. λ̅. ὀβολοὺς. ξ'. θέρμους. ϙ. κεράτια. ρπ̅. χαλκοῦς. υπ̅. ἐστι δὲ ὁ κύαθος κοτύλης τὸ ἕκτον. ἡ κοτύλη μέτρῳ μὲν ἔχει κυάθους. ς̅. σταθμῷ δὲ ⊲ . ξ'. γο. ζς'. γράμματα. ρπ̅. ὀβολοὺς. τξ̅. θέρμους. φμ̅. κεράτια απ̅. χαλκοῦς βωπ̅. τὸ τρύβλιον τὸ αὐτὸ μέτρον χωρεῖ τῇ κοτύλῃ. ἔχει γὰρ μέτρῳ μὲν κυάθους. ς̅. σταθμῷ δὲ ⊲ . ξ'. ὁ ξέστης μέτρῳ μὲν ἔχει κοτύλας. β̅. σταθμῷ δὲ δραχμὰς ρκ̅. καλεῖται δὲ παρὰ αἰγυπτίοις ὁ ξέστης ἴνιον. τὸ ὀξύβαφον ἔχει κοτύλης τέταρτον. κύαθον αϛ'. σταθμῷ δὲ ⊲ . ιε̅. ἡ κόγχη ἡ μεγάλη τὸ αὐτὸ μέτρον σώζει τῷ ὀξυβάφῳ. ἔχει γὰρ μέτρῳ μὲν κύαθον αϛ'. σταθμῷ δὲ ⊲ . ιε̅. ἡ δὲ ἐλάττων κόγχη ἔχει μέτρῳ μὲν ἡμικύαθον, σταθμῷ δὲ ⊲ . ε̅. μύστρον τὸ μέγα ἔχει κοτύλης τὸ ἑκκαιδέκατον. ὃ γίνεται ⊲ . γς'. τέταρτον. τὸ δὲ μικρότερον κοτύλης τὸ κβ'. ὃ γίνεται ⊲ . β̅. γράμματα. β̅. κεράτιον. α̅. καὶ τὸ ἑνδέκατον. ὁ χοῦς ἔχει μέτρῳ μὲν κοτύλας ἀττικὰς δώδεκα. ξέστας δὲ. ς̅. χοίνικας δὲ δ'. σταθμῷ δὲ ἔχει ὁ χοῦς ⊲ . ϯκ̅. *Id est, Cochlearium pendet drachmam unam. Cyathus pendet drachmas* X. *siue unciam unam & quartam eius partem, scriptula* XXX. *obolos* LX. *lupinos* XC. *siliquas* CLXXX. *æreolos* CCCCLXXX. *Est uerò Cyathus cotyles pars sexta. Cotyle mensura quidem continet cyathos sex, pon-*

dere uerò drachmas LX. uncias septem cum dimidia, scriptula CLXXX. obolos CCCLX. lupinos DCCXL. siliquas MLXXX. æreolos MMD CCCLXXX. Tryblium eandem mensuram capit, quam Cotyle: mensura enim continet cyathos sex, pondere uerò drachmas LX. Sextarius mensura quidem continet cotylas binas, pondere uerò drachmas CXX. Sextarius autem apud Aegyptios Inium appellatur. Oxybaphum continet cotyles quartam, et mensura quidem continet sesquicyathum, pondere uerò drachmas XV. Concha maior eandem mensuram seruat, quam oxybaphum: continet enim mensura sesquicyathū, pondere uerò drachmas quinque. Mystrum maius continet cotyles decimamsextam, quæ fiunt drachmæ duæ cū dimidia & quarta. Minus uerò cotyles uigesimamsecundam, quæ fiunt drachmæ duæ, scriptula duo, siliqua una & undecima. Chus continet mensura quidem cotylas Atticas duodecim, sextarios autem sex, chœnicas quatuor, pondere uerò pendet drachmas DCCXX. Hæc Cleopatra: quæ si de olei pondere intelligas, ut debent intelligi, uera sunt, atque cum Galeno concordant: sin de alijs liquoribus, nostra probatione non persuasus, minime. Eadem uerò ratione plærique alij apud Græcos intelligendi sunt, quorum uerba asscribere supersedeo, ne nimium excrescat liber. Sequitur ut similiter explicem, quantum Georgicæ mensuræ oleo repletæ pendeant. Verum in his quia Cotylen sesquialteram proportionem habere ad Atticam medicam probauimus,

mus, hæc consequuntur. Metretes capit centum & octo libras, pendet nonaginta. Amphoreus capit quatuor & quinquaginta, pendet quadraginta quinque. Chus capit tredecim cum dimidia, pendet undecim & uncias tres. Cotyle capit libram & sescunciam, pendet uncias undecim & drachmas duas. Oxybaphum capit tres uncias et drachmas tres, pendet uncias duas & drachmas sex cum dimidia. Cyathus capit uncias duas & drachmas duas, pendet unciam unam & drachmas septem. Mystrum capit semunciam & drachmam dimidiam, pendet drachmas tres cum dimidia & quartã drachmæ partem. Ita se habent Georgicæ. Hippoiatricæ uerò, in quibus Cotyle proportionem sesquitertiam habet ad Atticam medicam, hoc modo, Cotyle capit libram unam, pendet uncias decem. Oxybaphum capit dimidiam libram, pendet uncias quinq;. Cyathus capit uncias duas, pendet unciam unam, drachmas quinque, & scriptulũ. Mystrum capit unciam dimidiam, pendet drachmas tres & scriptulum unum. Cochlearium capit drachmas duas, pendet drachmam unam, & scriptula duo. Sic declaratæ sunt & Hippoiatricæ. Hæc autem omnia sunt intelligenda de oleo simplici ab amurca, qui est humor, ait Varro, aquatilis, ac retrimento bene defæcato, nisi enim tale sit grauius est, quemadmodum etiam factitij genera omnia natiuo sunt grauiora, multamq; inter se habent differentiam, quam exquirere curiosum uidetur, & non magnæ utilitatis. Nunc tempus est ut minores mensuras conchyliorũ nominibus adpellatas explicem,

quod me facturum primo libro recepi. De quibus cum di uersa admodum tradita sint ab authoribus, equidem malo Cleopatram sequi, quòd eius scripta sint doctißima. Sunt uerò hæ mensuræ minores, Concha, Mystrum, Cheme, Cochlearium. Concha itaque duplex est maior et minor, quod è Cleopatra intelligi potuit, de maiori quoq; scribit Nicandri interpres idem cum Cleopatra, ἡ μεγάλη κόγχη ἴση τῷ ὀξυβάφῳ. Id est, Concha maior æqualis est oxybapho. Quæ uerba in exemplari excuso leguntur corruptißima. Maior igitur eiusdem est capacitatis cum oxybapho. Minor dimidium cyathum capit. Hæc autem, ut ex eiusdem Cleopatræ uerbis liquet, pendet drachmas quinque: illa uerò quindecim, nempe triplo maior. Nec uideo aliter ferè authores minores mensuras explicasse, q̃ per pondera olei, quod ipsum supra declaraui. Vsi sunt & Latini concha pro mensura. Cato capite CLVI. Si amplius ibit sumito farinæ minutæ conchas duas, infriet in aquam, paulum bibat, consistet. Hæc ille. Qui quoniam utitur acetabuli uoce non uidetur pro eodem accepisse. Idem Cato usus est concha pro uasis genere capite LXVI. Cortinam plumbeam in lacum ponito, quò oleum fluat, ubi factores uectibus premerint, continuo capulator concha oleum, quàm diligentißime poterit, tollat, nec cesset. Sequitur mystrum quod duplex esse item Cleopatra tradit. Maius itaque ex eius sententia est decimasexta pars cotyles, pendet uerò drachmas tres cum dimidia, & quartam drachmæ partem. Minus autem uigesimasecunda pendens

dens drachmas duas, ſcriptula duo, ſiliquam unam & grani quatuor undecimas. Porrò maius Georgicum dicere poſſumus: ibi enim ſiut in uſu, ut uidere licet è ponderum collatione. Minus autem medicum. Quod etiam explicat Fannius, Atticas ſiue medicas menſuras declarans hoc hemiſtichio,

At myſtrum cyathi quarta eſt.

Paulo tamen leuius pondus definit quàm Cleopatra, ut proportio ſeſquialtera & hic maneat inter medicum et Georgicum myſtrum. Pendet enim cyathus ipſi drachmas decem, quarum quarta pars ſunt drachmæ duæ cum dimidia: idem dicit Nicandri interpres, ὁ κύαθος ἔχει μικρὰ μύστρα τέσσαρα. Id eſt, Cyathus capit minora myſtra quatuor. Hi itaque duo pulchrè inter ſe concordant. Et ab ipſis nihil diſcordat Græcus quidam, quiſquis ille eſt, nec enim nomen exprimitur, qui ſic ſcribit in libello de menſuris & ponderibus, τὸ μέγα μύστρον κοτύλης ἐστὶν ὀκτωκαιδέκατον, ἄγει δραχμὰς. γ̄. γράμμα ᾱ. τὸ δὲ μικρὸν κοτύλης εἰκοστοτέταρτον, ἄγει δραχμὰς. βϛʹ. Id eſt, Maius myſtrum Cotyles eſt octauadecima pars, pendet autem drachmas tres & ſcriptulũ unum. Minus uerò Cotyles quarta & uigeſima, pendens drachmas duas cum dimidia. Sic ille, maius his uerbis cõſtituens capacitatis minoris q̃ Cleopatra: minus uerò eiuſdem planè cuius Fannius et Nicandri interpres. Ipſius itaq; duo myſtra proportionẽ ſeſquitertiã inter ſe habẽt. Deinde tamẽ additur, τὸ δὲ δικαιότατον μύστρον γράμματα

ἔχει

ἔχει ὀκτώ. Hoc eſt, Iuſtiſsimum autem myſtrum ſcri-
ptula pendet octo. Idem ferè ſentiens cum Cleopatra,
quæ id de minori tradit, niſi quod Græcus ille ob diffi
cultatem, aut aliud quidpiam exactè rationem non ſubie
cit, omittens ſiliquam unam, & grani quatuor undeci-
mas. Sed hic non multum ab alijs diſceſsit. Alter uerò cu-
ius nomen nihilomagis indicatur, diuerſiſsima dicit ſic
ſcribens, τὸ τρύβλιον δὲ ἔχει μύστρα μεγάλα.
γ̄. ὀξύβαφα δὲ. δ΄. τὸ γὰρ μέγα μύστρον ἔχει
ὀξύβαφον. ᾱ. τρίτον. τὸ δὲ ὀξύβαφον ἔχει κύαθον
α ς΄. ὁ δὲ κύαθος ἔχει χήμας μικρὰς ἤτοι μύ-
στρα μικρά. β̄. Id eſt, Tryblium autem capit myſtra
maiora tria, oxybapha uerò quatuor. Maius enim my-
ſtrũ capit oxybaphum unũ et tertiã ipſius partem. Oxy
baphũ uerò capit ſeſquicyathum. Cyathus autem chemas
minores ſiue myſtra minora duo. Hactenus ille. Qui
cum Romanas menſuras explicarit, in præcedentibus
quidẽ earum capacitatẽ, in ſequentibus põdus iuxta tres
notos liquores, hæc interiecit, quæ nec cũ Romanis nec
Atticis conueniunt. Igitur importuna ſunt aut falſa.
Importuna ſi alterius cuiuſpiam reipub. fuerunt, in loco
enim non ſunt admixta Romanis. Falſa ſi ita Romanas
menſuras habere putans tradit. Quod itaque ipſe appel
lat myſtrum minus uel chemen minorem, Cleopatra con
cham nominauit. Poſtremo μύστρον diminutiuum eſt,
ἀπὸ τοῦ μυὸς, id eſt, à mure: unde Latinis muſ
culus diceretur. Μῦς uerò conchylij genus eſſe ex Ari
ſtotele liquet. De myſtro ſatis. Cheme ſimiliter duplex
eſt.

est. Maior est uigesima pars cotyles, pendens drachmas tres. Minor trigesima, pendens duas. De quibus audiemus rursum hæc Cleopatræ uerba, χήμη ἡ μεγάλη ἔχει δραχμὰς. γ̄. καὶ ἡ μικρὰ δραχμὰς. β̄. Hoc est, Cheme maior pendet drachmas tres, minor duas. Cũ ergo cotyle pendeat drachmas sexaginta, ut iam probaui, perspicuum est Chemen maiorem partem cotyles esse uigesimam, minorem trigesimam. Habet itaq; maior cheme proportionem sesquialteram ad minorem: ex quo & hanc rectè Medicam, illam Georgicam, opinor, dixerimus. De Cheme Suidas scribit χήμη εἶδος ὀστρέου. Id est, Cheme species ostrei. Rectius tamen conchylij scripsisset. Chemen maiorem intelligit Crito apud Galenum περὶ συνθέσεως φαρμάκων κατὰ τόπους libro quinto, cum ait, λυθαργύρου χήμη. Quidam, ut ego sentio, docere uolens de qua Cheme sentiat, adiecit ἤτοι δραχμὰς. γ̄. non per hoc spumæ argenti pondus explicans, sed olei si eo cheme impleatur. Habet Fannius quoque chemen cum inquit,

At tertia mystri,
Quam uocitant chemen, capit hæc cochlearia bina.

Quæ de Cleopatræ minori cheme intelligi non possunt, multo uero minus de maiori, neutra enim neque maioris mystri, neque minoris tertia est. Dioscorides autem in libello de mensuris & ponderibus Chemen pro quarta cyathi parte accipit: quod igitur Fannius mystrum, Cleopatra mystrũ minus, ipse Chemen appellat. Fortaßis hinc motus ille, cuius uerba suprà retuli, Mystrum mi-

nus

nus & Chemen minorem idem esse statuit. Ex quo satis apparet alios diligentius, alios negligentius minores mensuras considerasse. Nonnullos quia hæc omnia sunt conchyliorum genera aliud pro alio dixisse. Quosdam etiam pro uasculis magis, quàm pro mensuris, ipsis usos. Vno tamen excepto omnes qui cochlearij mentionem fecere non uariant, sed summo consensu chemen duo capere scribunt, licet diuersæ capacitatis cochlearia pro diuersa chemes acceptione hinc proueniant. Equidē hic Cleopatræ scriptis magnam fidem habeo, quod cum his quæ ex alijs uere sciri possunt uel maxime consentiāt. Colligamus igitur diuersa cochlearia. Primum est Romanum, quod Columella nobis uidetur constituere, nisi quis uelit potius ipsum Georgicum, transferentem eum locum è Græcis significare, & Romano more non locutum: quum uerò reliquas mensuras in ipso intelligimus Romanas, & hanc sic accipere uisum est: in illius loco Græci habent mystrum: idem nuncupatur ligula, ut ibidem dixi. Deinde est Atticum Cleopatræ, quod pendet drachmam unam. Est enim decima cyathi pars, chemes minoris altera. Qui autem Chemen quartam cyathi esse tradit, is ipsam duo cochlearia cum dimidio capere scribit: unde iterum pendet drachmam, & decima est cyathi. Tum Fannij est cochlearium altera chemes pars, quarta & uigesima cyathi. Capit enim ex eius sententia Cyathus mystra quatuor. Mystrum chemas tres. Cheme cochlearia duo, ex quo fit ut quatuor & uiginti contineat cyathus. Porrò Scribonius Largus hoc munus

habet

habet cochlearium: cyatho enim uidetur tribuere trigin ta. Siquidem heminæ centum & octoginta. Verba ipsi- us sunt Cōpositione XVI. Postea oportebit scobis ebo reæ heminā per duos menses cōsumere uitio correptū, accipientē ex eo terna cochlearia in die, ex aquæ cya- this tribus. Idem tamen Compositione CXXII. maius il lo cochlearium significat cum ait, Atque ita postero die sumuntur ex cornibus cochlearia tria cumulata, satis ampla. Ex his itaque apparet magnam cochlearij diuer sitatē fuisse. Sed de minoribus mensuris satis. Cæterum omnia quæ de mensurarum pondere oleo refertarum suprà scripsi, si Galeno uiro magnæ eruditionis & mul tæ experientiæ accedimus, necesse est consequi. Acce- dimus uerò illi potius quàm alijs quorum nec eruditio, nec in hisce diligentia nobis perspecta esse potest. Sed de his postea. Nunc mensuras uino repletas declarabo, & primum Romanas. Culeus oleo plenus pendet, ut di xi, libras MCCCXXXIII. & uncias IIII. Vino M CCCCLXXXI. cū dimidia et drachmas præterea II. & duo scriptula. Amphora olei pendet libras LXVI. & uncias VIII. Vini LXXIIII. & drachmas VII. atq; scriptulū unū. Vrna olei pendet libras XXXIII. uncias IIII. Vini libras XXXVII. drachmas tres & scriptula duo. Congius olei libras VIII. & uncias IIII. Vini IX. libras & uncias tres, scriptula duo, siliquas quatuor & grana duo. Sextarius olei pen det uncias XVI. & drachmas quinq; & scriptulum unum. Vini uncias XVIII. cum dimidia, siliquas duas

duas & grana duo atque duas tertias grani. Hemina olei pēdet uncias VIII. drachmas duas, ſcriptula duo: uini uncias IX. drachmas duas, ſiliquam unam, granum unum & tertiam. Quartarius olei pendet uncias quatuor, drachmam unam, ſcriptulum unum: uini uncias quatuor, drachmas quinque, grana duo et duas tertias. Acetabulum olei pendet uncias duas & ſcriptula duo: uini uncias duas, drachmas duas cum dimidia, granum unum & tertiam. Cyathus olei pendet unciam unam, drachmas tres, ſiliquas duas: uini unciam unam cum dimidia, ſcriptulum unum & octo nonas grani. Ligula olei pendet drachmas duas, ſcriptula duo, ſiliquas duas: uini drachmas tres, ſiliquam unam, grana duo & duas nonas grani. Sic habent Romanæ. Hanc autem proportionem eſſe inter oleum & uinum, tum qui de pondere liquorum ſcripſere tradunt, tum experimento diſcere licet. Dicunt enim illi uno quaſi ore uinum nona parte grauius eſſe oleo, quam rem, periculum faciens, ſic eſſe comperi. Sed præſtat uerba cuiuſdam ex ignotis Græcis aſſcribere, is ait, ὁ δὲ οἶνος τοῦ ἐλαίου ἔννατον μέρος ὑπερέχει. ὅλον γὰρ αὐτὸν ἔχει καὶ τὸ ἔννατον αὐτοῦ. *Hoc eſt, Vinum autem nona parte excedit oleum, tantundem enim pendet, & nonam præterea eius partem. Idem ex alterius ignoti Græci uerbis intelligitur, nec minus ex his, quæ ſub Dioſcoridis nomine referuntur. Nam uterque Cotylen aſſerit olei nouem uncias, uini decem pendere, quod eſt, nona parte eſſe grauius. Quibus cum Fannius planè conſentit, olei ſextarium*

rium decem & octo uncias: uini uerò uiginti pendere uersibus explicans. Solus interpres Nicandri siue ipse non satis diligenter expenderit, siue locus, ut alij plærique, sit deprauatus, nonnihil dissentit. Verum cum his à quorum parte stat experientia potius est sentiendũ. Cum igitur sextarium olei probauerim testimonio Galeni pendere uncias sedecim & drachmas quinque & scriptulum unum, pendebit seruata illa regula, quã iam ostendi, uini uncias decem & octo cũ dimidia, duas siliquas, grana duo, & duas tertias. Quo constituto, reliqua necessitate quadã, ut à me sunt exposita, cõsequuntur. Porrò uinũ debet esse fuluũ, κιῤῥὸν Græci uocãt, à quo tamen alia non adeo multum differunt, præter nigrum, quod crassum ualde est. Nunc Atticæ mẽsuræ, eodem liquore impletæ, pari ratione sunt explicandæ. Metretes olei pendet libras nonaginta: uini centũ. Chus olei pendet libras septem cum dimidia: uini libras octo & uncias quatuor. Sextarius olei pendet libram & quadrãtem, id est, uncias quindecim: uini libram unã, uncias quatuor, drachmas quinque, scriptulum unum. Cotyle olei pendet uncias septem cum dimidia: uini uncias octo, drachmas duas, scriptula duo. Semicotylium olei pendet uncias tres & drachmas sex: uini uncias quatuor, et drachmam unã, & scriptulum. Oxybaphum olei pendet unciam unam & drachmas septem: uini uncias duas & scriptula duo. Cyathus olei pendet unciam & drachmas duas: uini unciam unam, drachmas tres, siliquas quatuor. Hoc modo se res habet in Atticis. Ge-

orgicorum uerò Metretes, qui idem est cum Attico olei pendet libras XC. uini C. Amphoreus olei pendet libras XLV. uini L. Chus olei pendet libras XI. & uncias III. uini uerò XII. cum dimidia. Cotyle olei pendet uncias XI. & drachmas duas : uini libram, & drachmas quatuor. Oxybaphum olei pendet duas uncias, & drachmas sex cum dimidia: uini uncias tres, & drachmam unam. Cyathus olei pendet unciam unam, & drachmas septẽ: uini uncias duas, & scriptula duo. Georgicas & iam notas fecimus, supersunt Hippoiatricæ. Cotyle itaq; olei pendet uncias decẽ: uini uncias undecim, scriptula duo, obolum unum, siliquã unam. Oxybaphum olei pendet uncias quinque : uini uncias quinque cum dimidia, scriptulum unum, siliquas duas. Cyathus olei pendet unciam unam, drachmas quinque, & scriptulum unum: uini unciam unam, drachmas sex, scriptula duo, siliquas duas, grana duo, duas tertias grani. Mystrum olei pẽdet drachmas tres & scriptulum unum: uini drachmas tres, scriptula duo, grana duo, duas tertias grani. Cochleariũ olei pendet drachmã unã, & scriptula duo: uini drachmã unam, scriptula duo, obolum unum, granum unum, unam tertiã grani. Ita se habent mensuræ seruata Galeni sententia, & hoc dicto uinum nona parte plus pẽdere quàm oleum. Vino in põdere æqualis est aqua pluuia, uel alioqui pura: nam quæ uel metallicam materiam, uel limum attraxerit multum uariat pondere. Vnde Fannius uerè scripsit, postquàm expreßißet pondera liquorum sua ratione,

Hæc

Hæc tamen aſſenſu facili ſunt credita nobis:
Namque nec errantes undis labentibus amnes,
Nec merſi puteis latices, aut fonte perenni
Manantes par pondus habent, non denique uina
Quæ campi aut colles nuperúe aut antè tulere.

Vnum hoc adijciendum puto, Oleum inter liquores natiuos omnium conſenſu, & experientia ipſa comprobante leuiſſimum eſt. Sed uinum quod è fecibus uini liquidis in ampulla excoctis, atque in altum ui ignis ſublatis, deſtillarit, leuius eſt oleo. Licet uerò ex eo etiam nonnihil cognoſcere, quòd oleum ſi in id infuderis, fundum petat, cum reliquo uino uel aquæ affuſum ſupernatet. Quãquam, quod dixi, magis propter ſubtilem penetrandi uim, quam habet uinum illud, eſſe uidetur. Deinde ut oleum facile inflammatur, ita uinum hoc humana ſolertia præparatum, ſi incenderis ardere non deſinet quouſque totum conſumitur. Sed neceſſe eſt, ut aliquot uicibus ſit excoctum, alioqui quò plus aquei habet, eò grauius exiſtit, uidelicet eiuſdem ferè ponderis cum oleo & igne conſumitur minus. Perinde uerò ut uinum hoc factitium omni natiuo eſt leuius, ſic aquæ ferè omnes, quæ ignis calore rebus quibuſcunque excoctis deſtillarint, quas ob id deſtillatas appellant, cæteris aquis ſunt leuiores. Reliquum nunc eſt, ut mellis pondus quoque iuxta diuerſas menſuras indicemus, ac primum Romanas. Culeus uini pendet libras MCCCC LXXXI. cum dimidia, drachmas duas & ſcriptula duo; mellis libras MMCCXXII. uncias duas,

drachmas quinque, scriptulum unum. Amphora uini pendet libras LXXIIII.*drachmas septem, scriptulũ unum: mellis libras* CXI.*unciam unam, drachmas duas, scriptula duo. Vrna uini pendet libras* XXXVII.*drachmas tres, scriptula duo: mellis libras* LV.*cum dimidia, drachmas quinq;, scriptulum unum. Congius uini pendet libras* IX.*uncias tres, scriptula duo cum dimidio, siliquam unam, grana duo: mellis libras* XIII.*cum dimidia, uncias quatuor, drachmas quinq;, scriptulum unum. Sextarius uini pendet uncias* XVIII.*cum dimidia, siliquas duas, grana duo, duas tertias: mellis libras duas, uncias tres, drachmas sex, siliquas quatuor. Hemina uini pendet uncias nouem, drachmas duas, siliquam unam, granum unum & tertiam: mellis libram unam, unciam unam, drachmas septem, duas siliquas. Quartarius uini pendet uncias quatuor, drachmas quinque, grana duo, duas tertias: mellis uncias sex, drachmas septem cum dimidia, siliquam unam. Acetabulum uini pendet uncias duas, drachmas duas cum dimidia, granum unum & tertiam: mellis uncias tres, drachmas tres, scriptula duo, siliquas duas. Cyathus uini pendet unciam unam cum dimidia, scriptulum unum, & octo nonas grani: mellis uncias duas, drachmas duas cum dimidia, granum unum & tertiã. Ligula uini pendet drachmas tres, siliquam unam, grana duo, & duas nonas grani: mellis drachmas quatuor cum dimidia, siliquas duas, granum unum, & tertiam. Tantum pendent Romanæ mensuræ melle plenæ. Quod rursus probandum.*

Fannius

Fannius & Dioſcorides ſic tradunt pondera liquorum, ut ex ipſis intelligi poßit, mel tertia parte uino eſſe grauius, quorum uerba paulò pòſt afferam. Cum igitur uini ſextarius pendeat uncias decem, & octo cum dimidia, ſiliquas duas, grana duo, & duas tertias: pendebit mellis libras duas, uncias tres, drachmas ſex, ſiliquas quatuor. Hinc uerò reliqua, ut expoſuimus, ſequuntur. Porrò cum Fannio & Dioſcoride experientia conſentit, modo ſumatur mel bene mundum, & id quod è fauis deſtillarit, deſpumatũ enim grauius eſt. Sed ab ipſis nõnihil diſcordat Græcus ignotus, q ſic ſcribit, εἰ δὲ βούλοιο καὶ τὸν σταθμὸν τῶν ὑγρῶν εἰδέναι μέτρων, πάμπολλαι μὲν αἱ τῶν ὑγρῶν οὐσιῶν εἰσὶν κατὰ τὴν ῥοπὴν διαφοραί. ὡς ἐπὶ παραδείγματος ἐλαίου τε καὶ οἴνου καὶ μέλιτος λέξομεν. τὸ μὲν οὖν μέλι τοῦ οἴνου βαρύτερόν ἐστι τέταρτον μέρος καὶ προσέτι δεκάτῳ, ὅπερ ἐστὶ τὸ ὅλον σύνεγγυς τρίτῳ. ἔχει γὰρ τὸ αὐτὸ τῷ οἴνῳ τοῦ μέλιτος πόσον, ὅλον τὸν τοῦ οἴνου σταθμὸν, καὶ προσέτι τὸ τρίτον αὐτοῦ. Id eſt, Si autem uis & pondus menſurarum liquorum ſcire, uariæ ſunt humentium rerum differentiæ iuxta grauitatem, ut uerbi gratia olei, uini, & mellis dicamus. Mel quidem uino grauius eſt quarta parte, & præterea decima, quod in uniuerſum proximum eſt tertiæ. Habet enim mellis eadem cum uino quantitas ſiue moles, totum uini pondus, & præterea ipſius tertiam partem. Vides quod ille, quicunq; tandem fuerit, mel uino grauius eſſe dicit,

primo quarta parte, deinde decima, sic ut desit aliquid ne exacte tertiam compleat. Quarta uerò pars sextarij sunt unciæ quatuor, drachmæ quinque, grana duo, & duæ tertiæ. Decima autē, uncia una, drachmæ sex, scriptula duo, siliquæ duæ, grana duo, & duæ tertiæ. Tum quarta et decima coniunctæ efficiunt uncias sex, drachmas tres, scriptula duo cū dimidio, granum unū & tertiam: quæ si adiunxeris ponderi uini fient libræ duæ, & uncia una. Sed & hic tandem redit in uiam. Iam Atticas quoque mensuras exponam. Metretes uini pendet libras C. mellis CL. Chus uini pendet libras VIII. uncias IIII. mellis libras XII. cum dimidia. Sextarius uini pendet libram unā, uncias quatuor, drachmas quinq; scriptulū unū: mellis libras duas, & unciam unā. Cotyle uini pendet uncias octo, drachmas duas, scriptula duo: mellis libram unā & semunciam. Semicotyliū uini pendet uncias quatuor, drachmā unam, scriptulum unū: mellis selibrā & drachmas duas. Oxybaphum uini pendet uncias duas, et scriptula duo: mellis uncias tres, & drachmam unā. Cyathus uini pendet unciam unam, drachmas tres, siliquas duas: mellis uncias duas, & scriptula duo. Tantū pendent Atticæ melle completæ. Georgicorum autem Metretes qui idem est, uini pendet libras C. mellis CL. Amphoreus uini pendet libras L. mellis LXXV. Chus uini pēdet libras XII. cum dimidia: mellis XVIII. & uncias IX. Cotyle uini pendet libram & semunciam: mellis sesquilibram, & drachmas sex. Oxybaphum uini pēdet uncias

tres,

tres, & drachmã unam: mellis uncias quatuor, & drachmas sex cũ dimidia. Cyathus uini pendet uncias duas, & scriptula duo: mellis uncias tres, drachmã unam, & scriptula duo. Tantum Georgicæ pendent. Sequũtur postremò Hippoiatricæ, ne hæ quidẽ negligendæ quando huc à nobis peruentũ est. Cotyle uini pendet uncias undecim, scriptula duo, obolũ unum, siliquã unam: mellis libram unam, uncias quatuor, drachmas quinq;, scriptulum unum. Oxybaphũ uini pendet uncias quinq; cũ dimidia, scriptulum unũ, siliquas duas: mellis uncias octo, drachmas duas, scriptula duo. Cyathus uini pendet unciam unam, drachmas sex, scriptula duo, siliquas duas, grana duo, duas tertias grani: mellis uncias duas, drachmas sex, obolum unum, grana tria & tertiam. Mystrum uini pendet drachmas tres, scriptula duo, grana duo, duas tertias grani: mellis drachmas quinque cum dimidia, grana tria, quinque sextas. Cochlearium uini pendet drachmam unam, scriptula duo, obolum unum, granum unum, & unam tertiam grani: mellis drachmas duas, scriptula duo, grana septẽ, et undecim duodecimas. Hactenus Hippoiatricas. Sic planè se habent pondera liquorum, si fidem habuerimus Galeno, id ipsum de olei pondere referenti, & communi experientiæ, qua constat uinum oleo grauius esse nona parte, & mel rursum uino grauius tertia. Sed ab istis discordant tam Græci quàm Fannius, qui diuersa tradens partim cum Galeno concordat, partim discordat. Concordat quidem in exprimendo Atticarum

mensurarum pondere, cum oleo repletæ fuerint, ut supra declaraui. Nisi forte quispiam ipsum in commune constituisse putet mensurarum pondera, quod quo modo uerum poßit esse nemo ratione consequi potest. Discordat uerò in Romanarum mensurarum pondere: nam ex eius sententia sextarius Romanus olei pendet sesquilibram, atque sic unciam plus & drachmas duas ac scriptula duo, quàm nos definiuimus. Tum uini uiginti, & quidem recte nona parte facit grauius oleo, sed plus ipsi quàm nobis pendet sextarius unciam unã, drachmas tres, scriptula duo cum dimidio, granũ unũ, & tertiam grani. Demum mellis libras duas cum dimidia, quod rursum tertia parte uino recte tradit grauius, sed ipsi sextarius mellis plus quàm nobis pendet, uncias duas, drachmam unã, scriptula duo, duas siliquas. Quod fit quia in olei pondere dissentiat à Galeno. Iam uersus ipsius sunt subnectendi,

Illud prætereà tecum cohibere memento,
Finitum pondus uarios seruare liquores,
Nam libræ (ut memorant) bessem sextarius addet,
Seu puros pendas latices, seu dona Lyæi,
Addunt semissem libræ liuentis oliui,
Selibramq; ferunt mellis superesse bilibri.

Cum Fannio prorsus consentit Dioscorides & alius quidam, quorum explicatio mensurarum Romanarum est in libello de mensuris & ponderibus. Videntur autem hi olei pondus tam diligenter quàm Galenus non expendisse: uel si recte expenderunt, aut oleum tam purum,

rum, quàm ille, non appendiſſe, aut purum quidem, ſed paruæ menſuræ, ut cyathi examinaſſe: ubi quia parum ipſis deeſſe uideretur, quo minus ſeſcunciam pẽderet, id non curantes ſeſcunciam pendere dixerunt: deinde iuxta proportionem, quam habent inter ſe menſuræ, reliquarũ põdera ſunt conſecuta. Sed quo tandẽ modo acciderit, ut certo ſciri non poteſt, ita ego malo Galeno uiro doctiſſimo et experientiſſimo, quàm iſtis credere: alius rationibus rem exquirens cui uelit aſſentiatur. Cæterum & horum ſententiam paucis exponam non diſiunctim ut antè, ſed coniunctim, quod quidam ex ipſis quoque fecit. Quod autem Græci illi Romanarum menſurarum pondera explicent, uel ex eo clarũ eſt, quod dicunt, ἰταλικὸν κεράμιον, id eſt, Amphora Italica: οὖρνα, id eſt, Vrna: κόγγιον, id eſt, Congius: τέταρτον, hoc eſt, Quartarius. Habent uerò ſic, Amphora Italica olei pendet libras LXXII. uini LXXX. mellis CXX. Vrna olei pendet libras XXXVI. uini XL. mellis LX. Congius olei pendet libras IX. uini X. mellis XV. Sextarius olei pẽdet uncias XVIII. uini XX. mellis XXX. Hemina olei pendet uncias IX. uini X. mellis XV. Quartarius olei pendet uncias IIII. cum dimidia, uini V. mellis VII. cum dimidia. Acetabulum olei pendet uncias duas, & drachmas duas: uini uncias duas cum dimidia: mellis uncias tres, & drachmas ſex. Cyathus olei pendet ſeſunciam: uini ſeſunciam, drachmam unam, ſcriptulum unum: mellis uncias duas cum dimidia. Myſtrũ olei pendet drachmas tres: uini drachmas tres & ſcriptulum:

ptulum: mellis drachmas quinque. Si hæc uera essent, quilibet dictas rationes secutus facile constituere poßet, quantum quæque mensura uel Attica, uel Georgica, uel Hippoiatrica, oleo, uino, melle plena pendeat. Reliquum nunc est ut et de aridorum pondere aliquid dicam. Arida quæ metimur sunt frumenta, semina, legumina, sal: reliqua tametsi nonnunquàm metimur, frequentius tamen pendi solent, ut aromata. Metallica uerò solum appenduntur. E frumentis triticum est præcipuum bonitate simul & pondere: non autem unius est ponderis, siquidem leuißimi modius pendet uiginti libras, atque ita sextarius uncias quindecim, hemina septem cum dimidia. Grauißimi uerò modius pendet libras septem & uiginti atque dodrantem, & sic sextarius uncias uiginti, & drachmas sex cum dimidia. Hæc ex sententia Plinij cuius uerba sunt libro decimooctauo capite septimo. Tritici genera plura quæ fecere gentes. Italico nullũ equidem comparauerim candore ac pondere quo maxime decernitur. Verum huius pondus non declarat, deinde paulò pòst scribit, Nunc ex ijs generibus quæ Romam inuehuntur leuißimum est Gallicum, atque è Cheroneso aduectum: quippe non excedunt in modium uicenas libras, si quis granum ipsum ponderet. Adijcit Sardium sex libras. Alexandrinum & trientes. Hoc est, & Siculi pondus. Beticum totam libram addit. Africum & dodrantes. Cæterum quod aliqui legunt adijcit Sardium selibras, deprauatum est: sic enim far longè grauius esset grauißimo etiam tritico, quod est contra Plinij sen-

tentiam

tentiam, qui ſic ſcribit, Ponderoſius far, magisq́; etiamnũ triticum. Idem farris pondus explicat ibidem, In tranſpadana Italia ſcio uicenas quinas libras farris modios pendere, circa Cluſium & ſenas. Igitur omnino legendum eſt ſex libras. Verum hoc loco iterum mihi agendum eſt cum Budæo & Alciato, quod ni faciam, uereor ne mea perinfirma uideantur, nemo tamen id eleuandæ authoritatis ipſorum cauſa, quam excellentiſsima eruditione merito conſecuti ſunt, à me factum interpretetur uelim, ſed ueritatis aſſerendæ, quæ non ſine multorum incommodo medicis noſtris eſt hactenus ignota, ut in alio opere eiuſdem cum hoc argumenti rationibus euidentibus oſtendi. Sed primum Alciati uerba paulo diligentius expendamus, quibus ſuam de ſextario Romano opinionem, poſt Iſidori refutatam, declarat. Sunt uero hæc, Quid ergo cenſendum? ipſe menſuras ſiue humidorum ſiue arentium eiuſdem ponderis non eſſe & apud Nicandri interpretem, & apud Palæmonem legi. Sic ille. Quid apud Rhemnium Fannium Palæmonem legerit, paulo antè expoſuimus: quid uerò apud Nicandri interpretem in alio opere, tum etiam mox nonnihil explicabimus. In utroque certe liquores inter ſe differre legit. Arida uero in Plinio deprehendit diſtare, quod etiam ſi Plinius tacuiſſet, facile Alciatus conijcere potuit. Deinde pergit, Quapropter ſi uaſculũ qđ ſextarium tritici capiat, pondusq́; unciarum ſedecim habeat, quis aqua uel uino impleuerit, uiginti ferè uncias efficiet: grauius enim eſt uinum ſeu aqua non ſolum

tritico sed etiam oleo. Ita Alciatus. Hoc autem, id est, sesquiquartam proportionem habere uinum uel aquam ad triticum, neque ex Fannio, neque Niçandri interprete didicit: nam hi nullam mentionem fecerunt ponderis aridorum, nedum tritici: igitur experimento, quod si est, non fuit scribendum grauius est uinum uel aqua tritico, sed tritico quod ego appendi: nam tum Beticum, tum Africum grauius est aqua uel uino, etiã si ex Fannij sententia concedamus, sextariũ uini uel aquæ pendere uncias uiginti, sedecim enim sextarij aquæ uel uini tunc pendebunt solum uiginti sex libras & uncias octo, cum sedecim tritici Betici pendeant libras uigintiseptem. Africi uigintiseptem & dodrantem. Igitur Beticum triente, Africum libra & uncia grauius est. Oleo tamen & uinum & aqua ponderosius. Sequitur in Alciato, Mel quoque, utpote grauißimum, pondere à cæteris differt, ita ut in duabus quibusque libris selibra supersit, si conferatur oliuo. Sic ille. Hanc autem sententiam siue putauit è Fannio posse elici, siue Nicandri interprete, ueram non esse constat. Fannius quidem ait,

Selibramq; ferunt mellis superesse bilibri.

Non uolens id, quod Alciatus dicit, sed sextarium mellis pendere duas libras cum dimidia, cum olei pendeat, ut declarat carmen superius, sesquilibram, igitur mel plus pendet oleo libram. E Nicandri uerò interprete colligitur libram mellis uiginti unum stagium cum dimidio plus pendere, quàm olei libram: duæ ergo libræ mellis plus pendent q̃ olei, stagia tria & quadraginta: quia

uerò

uerò stagium, ut ipse explanat, est drachmæ unius et dimidiæ, fient drachmæ, sexagintaquatuor cum dimidia, quæ efficiunt octo uncias & drachmam dimidiam. Igitur neque ex huius sententia potest Alciatus ita conferre mel oleo. Qualis uerò ea sit, alibi disserui. Subnectit his, Cum ergo in põdere mensuræ huiusmodi differant, arbitror ueteres in commune constituisse, ut unciarum quindecim esset sextarius, ut quod uas leuißimi tritici uncias quindecim contineret, sextarius esset. Hæc ille. Leuißimi quidem tritici sextarius Romanus quindecim uncias pendet Plinio, qui scribit modium uicenas libras pendere. Verum ex hoc loco non tam sua probat Alciatus, ut nec potest cum tanta sit tritici diuersitas in pondere, quàm ex alio ubi de Atticis loquitur, quemadmodum suprà ostendi, qui locus de oleo est intelligendus, ut certe de nullo alio neque liquido, necque arido intelligi potest. Prætereà cum è Galeni scriptis necessitate quadam consequatur, sextarium Romanum oleo plenũ pendere uncias sedecim, drachmas quinque, scriptulum unum: E Plinij leuißimi tritici uncias quindecim, si iuxta proportionem quam inter se habent ipsi conferas Atticum, qui oleo repletus pendet quindecim uncias, tritico refertus leuißimo pendebit tantum tredecim uncias cũ dimidia. Qui ergo ueteres in cõmune constituerunt, quindecim uncias leuißimi tritici appensi sextarium complere? Attici ne? quorum mensuras declarat Plinius? Minime, nam apud eos sextarius leuißimi tritici, ut iam dixi, penderet tantum tredecim uncias cum dimidia. Tametsi

etsi non credimus Græcos, quantumlibet fuerunt curiosi, tantam habuisse curam leuißimi tritici, quod Romam inferebatur, quodq; Plinius alibi expreßit, ut per id suas mensuras explicarint. Romani ergo. Sed quis hoc scribit? Plinius dicet, at ille in commune non dicit ueteres sic sextarium constituisse, sed ex eo intelligi potest, calculis subductis, sextarium leuißimi quidem tritici pendere uncias quindecim, non minus uerò grauißimi uncias uiginti, drachmas sex cum dimidia, & alterius cuiuspiam tritici sextarium aliud pendere. Vides igitur quòd non sat ponderis habeant dicta Alciati. Sed obscura sunt quæ subijcit, Sic de aqua, oleo, melle, cæterisq; siue aridis, siue humentibus. Quid ergo uas quod leuißimæ aquæ, quæ est pluuia, leuißimi olei, leuißimiq; mellis, atque aliorum liquorum tum etiam aridorum, continet uncias XV. sextarius erit? Tunc tot erunt sextarij quot sunt liquores et arida. Idem sequitur si leuißimum intelligendũ non est. Interrogabimus igitur an Romani tot sextarios diuersos habuerint, an unum aliquẽ certæ & iustæ capacitatis. Certe cum id quod è scriptis eius sequi indicaui, nõ uideatur uelle, dicet ipsos sextariũ habuiße definitæ quidem capacitatis, sed diuersi ponderis, prout res quas eo metiebantur diuersæ pondere extitere. Non ergo potest ullo modo dicere ueteres in commune constituisse, sextariũ unciarum eße quindecim ponderaliũ. Alciati opinione iã satis refutata et hac parte, ueniam ad Budæũ, qui nititur è tritico appenso, et aqua, quasi experimento quodã, sextarium Romanum dupondium

dium asserere. Audiamus uerò ipsum. Satis autem habui hoc dicere, experimento me cognouisse sextarium Romanum dupondium pendere. Id quod rursus mihi credi nolo nisi argumentis optimis probauero. Quibus autem id probat? Primo adducit uerba Plinij de tritici pōdere, deinde subnectit, His uerbis Plinius docet qd' deterrimum sit triticum, id pendere in modios uicenas libras. Quod autem longe optimum, ut Africum, septem & uiginti libras & dodrantem. Hæc ē Plinij sententia. Pergit, Hoc cum ego probare uellem, tritici sex semisextariolos nostros, id est, sesquipintam pro captu bilancis admensus, in altera lance depleui, & ponderibus identidem examinatis ad parem tandem libram perueni. Sic ille. Quantum uerò ex eius sententia sex semisextarioli efficiūt, mox ipse declarabit. Ait deinde, Hoc cū in lectißimo tritico fecissem, pōderaq; adnotassem, ad aliud triticum transij. Erant enim mihi puluini duo Frācicani tritici sulcatim, ut aßolet, in horreo dispositi, ut eodem ex agro, sic non eadem segete: cum igitur ex eo similiter eandē mensuram pensitarē, hoc discriminis adnotaui, ut quod in eis puluinis eximiū esset, et exacte excussum uētilatúmque, eius mēsura iam dicta leuiter agitata, & radiolo stricta, dupondium nostrū & quadrantem penderet, lance etiam pessum eunte. Quod autem negligentius uentilatū, & nonnulla ex parte lolio et melanthio mixtum, aut alia seminum inanitate, id duas libras & quadrantē siciliquo minus in æquilibrio teneret. Hoc credimus, ut est uir diligēs & doctus, factū

à Budæo,

à Budæo, ac melioris tritici Francici ſex ſemiſextariolos pendere duas libras Parrhiſias & quadrantem, uilioris duas libras & quadrantem ſiciliquo minus. Sed quid pòſt ſcribit? Hæc menſura, id eſt, ſex ſemiſextarioli, quos ſextarios duos Romanos iudicatū iri omnibus fortunis meis cauere non dubitarim, ſi quis diligenter animaduertere uelit, et ueritatem modulis & ponderibus explorare. Vides ex hac obligatione, ut pro certiſſimo habeat, ſenos ſemiſextariolos tantum capere, quantū duo ſextarij Romani, quod tritici quidem appenſione, de qua hic agit, probare non poteſt: nam pro bonitate & uilitate diuerſi admodum ponderis eſt, unde hæreret ipſius experimentum, ſed alias rationes quibus uidetur poſſe, in alio opere excuſſi; nunc quæ ſequuntur expendamus, Seni inquam ſemiſextarioli octauam partem modij efficiunt, quorum pondus triticeum ſi octonario multiplicetur, fient in ſumma duodeuiginti libræ noſtræ lectiſſimi quidem tritici: deterioris autem, id eſt, quiſquilijs ſeminum mixti, duabus uncijs minus, id eſt, ſiciliquis octo. Si uerū eſſet ſex ſemiſextariolos eiuſdē eſſe capacitatis, cuius duo ſextarij Romani, neceſſario cōſequeretur, quòd octonario multiplicati, efficerent duodeuiginti libras lectiſſimi tritici: quia ſex, ut aſſerit, faciunt libras duas et quadrantem. Tum explicat diuerſitatem libræ Parrhiſijs uſitatæ à Romana his uerbis, Porro cum libra noſtra, ut ſæpe dixi, zygoſtatica, qua merces appenſiles negociatores admetiuntur, quadrante maior ſit libra Romana, fit ut duodeuiginti libræ noſtræ quatuor & uiginti

libras

libras Romanas æquent. An ea differẽtia sit libræ mercatoriæ ad Romanam similiter alibi perpendimus. Pergit Budæus, Ita fit ut triticum nostrum in agro, qui Francia dicitur, natum, duabus libris Siculo leuius sit, cuius tamen supremam notam existimo semissem aut quadrantem uigintiquatuor libris addere posse. Primũ hæc cum Plinio non concordant, qui minus multo pendere Gallicum scribit. Deinde nec ipse Budæus exacte ponderauit: nam si semisse plus pendet, nihil'ne hoc putat esse Budæus? poterant sex unciæ resolui atq; exacte dici, quantum sextarius Romanus tritico optimo impletus pendeat, quod si ibi parum uideretur, in modio tamen, ubi sedecies excrescit, non erat negligendum. Sequitur, Hoc genus experimenti cum cuiuis obuiũ sit & expositum, non est cur alia Plinij authoritate uel uera, uel mendosa, impugnare ueritatem quispiam citra pertinaciæ reprehensionem poßit. Si Budæus uera esse sua firmis argumentis probasset, atque his ipsis quispiam non assentiret, iure pertinax dici posset, aut saltem tardus, si ea quæ dixisset uera, ingenio consequi non potuisset, nunc cum id nondum factum & adhuc sub iudice lis sit, nullus iure pertinax dicetur opinor, sed interea temporis nobis cum Budæo æquo iure disceptare licebit usque dum ueritate bene cognita doctißimi & optimi quique sententiam tulerint. Et profectò hæ atque aliæ eiusmodi asseuerationes, cum alioqui apud me ob insignem eruditionẽ grauis esset Budæi authoritas, me non parum commouerunt, adeò ut penè eò deduxe-

rint, ut opus cœptũ intermitterẽ: uerebar enim ne forte mihi perpetuæ contẽtiones cum uiris illis doctißimis futuræ essent. Deinde ueni in hanc sententiam, ut mea simpliciter probarem absq; diuersarum sententiarum refutatione. Quod ut doctis sat fuisset, ita rudibus atq; etiam quibusdam mediocribus facilè potuisset imponere tantorum uirorum authoritas, quam iam aliquot annis, libris non indoctis æditis, sibi compararunt. Periculũ itaque erat mea condemnari posse antequàm intelligerentur, quod etsi me non perinde mouisset, multis tamen obfuisset ueritatem in incerto relinquere. His ego motus argumentis ago cum Budæo, qui ut iuris est peritißimus, ita amantißimus credo ueritatis. Si itaque sua cognoscet non uera, de sententia desistet: sin uera, solidis argumentis mea refellet, quod si fecerit equidem non modo non indignabor, sed etiam gratias habebo pro ueritate cõmonstrata. Verum difficile hoc futurum arbitror: quod ego optimorũ authoritatem sequutus in hanc sententiã, quam tueor, uenerim: ipse suis quibusdam coniecturis & experimentis uiderit q̃ certis nitatur: quanquam ne hic quidẽ præiudicare uolo, sed licebit his existimare, qui utriusq; nostrũ scripta diligẽter legerint. Cæterũ quæ in Plinio Budæi sententiæ aduersa sunt, minime sunt mendosa, sed uera, quæ de Atticis rectè intelligi, quod etiã ipse Plinius uult, suprà declaraui. Si igitur Budæus sextariũ Romanũ tantũ modo dupondiũ esse tradit, nihil ipsi repugnãt, ut nec mihi q uiginti unciarũ esse mẽsuraliũ aio. Si uerò sextariũ q
duplus

duplus est cotyles Atticæ similiter dupondium statuit, quod facit easdẽ Atticas & Romanas mensuras esse scribens, hæc Plinij multũ ipsi aduersantur, & recte. Igitur quod ad Atticũ attinet sextariũ, Plinij authoritate citra pertinaciæ reprehẽsionẽ, spero me impugnaturum Budæi sententiã: quod ad Romanũ, aliorum, & non infirmis argumentis. Pergit deinde, Hic si quis selibras legat, ut habent quædã exemplaria antiqua, ut sit, adijcit Sardiñ selibras: hoc etiam amplius id quod agimus confirmabit: cum Plinius dicat grauißimũ frumentum libras unam & uiginti & dodrantem pendere, et nos experimento didicerimus quod optimum apud nos sit frumentum, id in modios Romanos quaternas & uicenas libras pendere. Quare si Plinius in pondere non deceptus est, uel nostrum triticum etiam Africæ præstantius est, uel libra Romana maior aliquanto fuit, quàm nos eam esse statuerimus, & tamen periculum nullum est, ut arbitror, ne minorẽ fecerimus libram, cũ mensuras auxisse uideamur, quæ põdere deprehenduntur. In hanc enim tantum partem errare potuimus, utpote cum Plinius sextarium centũ et uiginti drachmarum faciat, quem nos bilibrem fuisse cõtendimus, id est, drachmarum centum & nonaginta duarũ: qua ratione hemina libralis fuit, quam Plinius sexaginta drachmarũ fuisse dicit, id est, tertia parte minorẽ, atq; eo amplius. Hæc ille. Hanc lectionẽ, quam profert Budæus, non amplector, quòd pugnet cum ipso Plinio, ut suprà ostẽdi. Sed utramcũque tandem Plinij lectionem probaueris,

nihil ex ea iuuatur Budæus, quo duarum librarũ ſextariũ Romanũ aſtruere poßit. Quod uerò ait tum Francicum triticũ Africæ præſtantius eſſe, quippe quod grauius, id ut in laudem Galliarum cedit, ita gratulor Germanis quod tam cultã terrã occuparũt. Si qd enim laudi dari poteſt non modo Francis & Burgundis et Nortemannis qui Gallias occuparunt, ſed etiam Anglis & Pictis atque Scotis qui Britannias, Sueuis & Gotthis qui Hiſpanias, Vandalis qui Africam, Gotthis & Longobardis qui Italiam, hoc communi Germanorum gloriæ debetur, nam hi omnes Germani fuerunt. Sed quod ſcribit, & nos experimento didicerimus, quod optimum apud nos ſit frumentum, id in modios Romanos quaternas & uicenas libras pendere. Si uerum eſſet, ſextarius Romanus eo tritico impletus pẽderet ſeſquilibram. Menſuras autem capaciores ipſum feciſſe ex libro primo intelligi poteſt, unde in eam partẽ peccauit. Plinius uerò, ut iam ſæpe dixi, Atticas menſuras exponit, atque hinc ſequitur Atticum non Romanũ ſextarium tot pendere drachmas. Sequitur mox, Carmina autem quæ apud Priſcianum leguntur, ſextarium uiginti unciarum eſſe ſtatuunt, quo fit, ut noſter ſuperquintus ſit eius, id eſt, quinta parte ſuperans. Fannius annexus eſt Priſciano apud quem non legitur ſextarium uiginti unciarum eſſe, ſed ſextarium aquæ, uel uini pendere uiginti uncias, ut olei ſeſquilibram, mellis libras duas cum dimidia, Verum intelligimus ex eo Budæum cum Romanum ſextarium dupondium eſſe aſſerit, de

aqua pleno sentire, quem ego aliquanto minus, quàm Fannius ait, pendere probaui, quis igitur non uidet Budæum multo capaciorem quàm uere fuit statuisse? Deinde disputat de loco Plinij, quæ, quoniam ipsius opinionem non confirmant, relinquamus. Postea admonet quo modo triticum recens sit metiendum, atque hactenus nihil aliud egit, quàm quod Francici tritici pondus suo modo constituerit. Postremò sic, quod uult, colligit. Verum qui hoc quod diximus tritico expendendo fecerit, tum demum aquæ pondus exploret: futurum enim recipio ut quæ mensura tritici duas libras nostras & quadrantem pependerit, id est, sex & triginta uncias, eadē tres libras nostras, id est, quatuor Romanas pondere aquæ efficiat, ut sit inter triticeū aqueumq; pōdus proportio sesquitertia: qua ratione bilibrē fuisse sextarium antiquum necesse est, id quod Isidorus ex quopiā authore antiquo scripsit, etiamsi Plinius heminam sexaginta drachmarū esse dicit, quod perinde ualet atq; si sextariū libræ unius & quadrantis esse dixisset. Quid ex his, quæso, inferri potest? aliud nihil nisi Francicum triticum sesquitertiam proportionem habere ad aquam, quam Budæus appendit, si æqualis mensuræ appenduntur. Hoc ergo experimento nihil agit, probandum est ternos semisextariolos Frācicos tantum capere quantum capit sextarius Romanus. Audiamus uerò quomodo id probet: sed de modio citanda sunt exempla. Cato, Vbi sementem paraueris, glandem parari legiq; conuenit, & in aquam conijci. Inde semodios sin-

gulis bubus dare oportet, si laborabūt. Columella de bubus aratorijs loquens libro septimo, Bubus pro temporibus anni pabula dispēsantur. Ianuario mense fresi & aqua macerati erui quaternos sextarios mixtos paleis dare conuenit, uel lupini macerati modios, uel cicerculæ maceratæ semodios. Idem si grano abstinemus, & regionis copia permittat, cum fronde laurea et ilignea glans adijcitur, quæ, nisi ad satietatem detur, scabiem parit. Potest etiam si prouentus uilitatem facit, semodius fabæ fresæ præberi Nouembri mense ac Decembri: per sementem quantum appetit bos tantum præbendum est: plærūq; tamen sufficiunt singulis modij glandis & paleæ ad satietatē datæ, uel lupini macerati modij, uel erui aqua cōspersi sextarij septeni permixti paleis, uel cicerculæ similiter maceratæ sextarij duodeni, uel singuli modij uinaceorū. His exēplis conijcere possumus modiū Romanū non disparē fuisse ei mēsuræ, quē Bœotiū nostrates uocant, cum sit diurnus cibus bouis aratoris modius aut semodius, p uarietate pabuli. Apud nos equis uiatorijs per diuersoria cibus status est in dies cistellæ ternæ auenæ, ut in Italia ordei. Sic enim semper tulit stabulariorum formula. Sed strigosis equis cū longis itineribus fatiscunt auctariū noctu dari solet, id est, quarta cistella. Hæ quaternæ mēsuræ bœotiū uel bossellū nostrū triticarium implent, qui modus est omnibus iā sarcinarijs equis per stabula uiatoria statutus. Hæc Budæus. Cuius conіectura nulla, meo iudicio, est, quòd rei rusticæ scriptores his uerbis mensurā pabuli

buli bubus dandi præscribant: ipse hodiernam pabuli equini rationẽ explicet: cum diuersa ipsis sint pabula: boum enim ferè est glans et legumẽ: equorũ, auena, & seminis genus, quam Speltã Itali uocant: ac permutatio non fiat, nisi summa necessitas cogat. Quare nisi ad bubuli pabuli hodiernam rationẽ quadret, nihil aget hac coniectura. Et uerisimile est non pauca hac parte non modo in Gallijs & Hispanijs, sed etiã Italia ipsa mutata: quòd à diuersis nostris gentibus uastatæ hæ regiones & occupatæ sint. Pergit paulò pòst, Post hæc antiquitatis monumẽta cũ mensurarũ modos deprehendere magnopere cuperẽ, ad pondus examinare rẽ institi, quo facto cum nec ex carminibus illis, nec ex Plinio respõderent, nihil potius tandẽ inueni, q̃ id quod apud Isidorum non optimũ ipsum authorẽ, ne harũ quidem rerũ legitur: usqueadeo, quod Plinius aiebat, nullus liber tã malus est, ut nõ aliqua ex parte prosit. Hemina, inquit ille, appendit librã unam, quæ geminata sextarium facit. Sextarius enim duarũ librarũ est. Plinij de Atticis, Fannij uerò partim de ijsdẽ, partim de Romanis intelligenda esse ostendi, quæ magis conueniunt cũ ueritate, quàm Isidori, quæ probat Budæus. Sed de hac Isidori opinione primo libro copiose dixi, quare nunc eadem repetenda non sunt. Subiungit, Hoc cum legissem ilico tres libras nummularias, id est, sesquilibram negociatoriam in lance grandiuscula statui, cuiusmodi sunt lances quibus ad argentum expendendum utuntur, in opposita lance aquam fundere famulum qui mihi

astabat iussi, quoad rem deducerem ad exactum æquilibrium, id quod assecutus sum adijciendo uicissim adimendóque aqulam argentea ligula: tum uascula stannea implendo, non usualia illa quidem & ex supellectili sumpta, sed iustæ omnino mensure, quibus uendi tando uino cauponantes uti solent: tandem cōperi duas libras Romanas, id est, duodenarias, quæ tribus octonarijs, id est, nummularijs respondent, eam omnino esse mensuram, quam ternos semisextariolos lingua uernacula huius urbis appellat, qui dodrās est eius mensuræ, quam Pintam eadem lingua uocat. Hæc Budæus. Isidorus quidem scribit heminam pēdere libram unam, & sextarium duas, sed cuius rei, nusquam exprimit toto isto capite, quam ob rem apparet ipsum harum rerum ignarum fuisse. Sed unde hoc in mentem uenit Budæo Isidorum de aquæ pondere loqui? Cur non potius sequitur Fannium, qui expressis uerbis ait Sextarium aquæ pendere uiginti uncias? Sed quia authoritati dubiæ, ut non dicam falsæ, innititur, nihil probat. De libra Romana proximo libro dicam. Pergit demum, Hoc cōperto, cum uasculum illud dodrantale tritico primæ bonitatis implerem, identidemq; in modium, id est, bossellum transfunderem, non ante æquatum ad summa labra reddidi, quàm sedecies impletum itidem uasculum in modium transfudi. Id cum ad pintam exigerē, duodecies exhausi exacta obseruatione trā suasando. Hac ratione cū cotula geminata sextariū faciat, qui bilibris est, oportet eam libralem esse, id est, sex & nonaginta drachmas

drachmas pēdere: ita oxybaphus qui cotulæ quarta pars, quatuor & uiginti drachmarum erit, hoc est, quadrantale: & cyathus qui sextarij duodecima pars est, sedecim drachmas pendebit, id est, sextantem libræ Romanæ: Nostra uerò pinta duodecima pars est modij, id est, amphoræ sexta & tricesima. Hactenus Budæus. Si fundamentum cui innititur, nempe sextarium Romanum aquæ libras duas pendere, uerum esset, quædam necessario essent uera, quæ scilicet de hemina, acetabulo, & cyatho ab ipso dicuntur, quædam non dicerem falsa, sed crederem, ut quæ de Francicis mensuris scribit, iam nec ipsum fundamentum uerum esse hactenus probauit, nec probare opinor poterit, qua de re omnia rursum incerta sunt. Pergit postea rem adaptare ad Francicas mensuras, quod nihil ad sextarij probationem facit, quocirca id omittam, nam quiuis legere poterit. De tritici itaq; pondere nihil certi scribere possum: nam non parum pro regionum diuersitate, atque item in his ipsis agrorum situ & terræ generibus uariat, præterquàm quod Plinius scripsit, cui facile credimus, ea quæ Romæ erant propemodum decantata, notißima fuisse. Si itaque iuxta Fannium acceperis, sextarium Romanum aquæ pendere uiginti uncias, Gallici uerò tritici, quod è Plinio sequitur, quindecim, erit sesquitertia proportio, quam Budæus aßerit, inter aquam & triticum Francicum, atque tum Gallicum triticum nihilo hodie grauius est, quàm fuit olim. Non ergo dicendum, sextarium aquæ pendere duas libras, quod etiã Isidorus non scripsit, nedum

dum è bonis authoribus quispiam, sed cum Galeno potius sentiendum est: quia uerò tunc ea proportio non remanet, fit aut quod grauius triticum Budæus appenderit, quàm Romam inferebatur, aut quod aliam quàm pluuiam & non satis puram aquam sumpserit. Quod uerò de restitutione libræ Romanæ & amphoræ, unde sua procedunt, scripsit, in alio opere expendimus. Iam ad ordeum ueniam, cuius pondus his uerbis explicat Plinius eodem capite, Leuißimum ex his ordeum, rarò excedit quindecim libras. Pendet itaque sextarius undecim uncias & drachmas duas. De rerum pondere satis. Nunc notas tam Græcarum quàm Romanarum mensurarum exponam, quò finiam hunc librum. Mensuræ Romanæ suas notas habent, quas præter Volusium Metianum in libello de Asse, scio explicasse neminem. Forte in hac re aliquid egregij præstabit Ioannes Auentinus Boious, qui se de Mensuris & Ponderibus scripturum promisit, nihil enim dubito quin multa in antiquis monumentis, quæ sunt in Norico & Rhetia secunda obseruauerit, tum etiā in ueteribus codicibus, qui extāt Augustæ Tiberij apud diuū Hemeranum, & in cœnobijs ad Danubiū sitis, quæ superius et īferius Altachū dicūtur.

Culei autem nullam notam hactenus inueni. Quadrantalis, quæ amphora uocatur, talis erat. q. Vrnæ uerò q s. qua significatur dimidium quadrantal esse. Congij Σ. Sextarij Ↄ. Heminæ Ↄ S, iterum adiecta dimidij nota declaratur heminam dimidium esse sextarium. Quartarij Qↄ. Cyathi CV. In aridis uerò, Modij

M°.

$\overset{o}{M}$. *Semodij* $\overset{o}{M}S$. *Acetabulum autem & ligulam notis ueteres ſcripſiſſe quoque non inueni. Sic ſe habent Romanarum menſurarum notæ, ſi quis notarius his uti uelit. Porro Græcarum maxime in uſu ſunt apud medicos. Si* κ *&* ρ *ſupraponitur* μ, *ſignificat* κεράμιον, *hoc modo* $\overset{\mu}{\kappa\rho}$. χ *habens* o *ſupra additum notat* χόα, *hac figura* $\overset{o}{\chi}$. ξ *habens ſupraſcriptum* ε, *indicat* ξέστην *ſic* ξ^{ε}. *Sed frequentius ita notatur, ut recta linea* ξ *inferiorem partem ſecet hoc modo* ξ. κ *ſuprà ſcriptum habens* o, *atque lineam obliquam quæ inferius eius cornu diſſecet, ſignificat* κοτύλην *hac figura* $\overset{o}{K}$. ξ *ſi habuerit ſupra additum* o, *indicat* ὀξύβαφον, *hac pictura* ξ^{o}. κ *habens ſuperne ſcriptum* υ, *atque lineã obliquam, quæ inferius eius cornu ſecet, ſignificat* κύαθον, *hoc modo* $\overset{\upsilon}{K}$. μ *habens ſuperne ſcriptum* υ, *indicat* μῦστρον, *hac figura* $\overset{\upsilon}{M}$. χ *habens ſuperne poſitũ* η, *ſignificat* χήμην, *iſto modo* $\overset{\eta}{\chi}$. *Sed &* τρύβλιον, *quod idem eſt cum cotyle ſic notatur, ut* τ *ipſi* ρ *&* υ *ſubiungantur, hac forma* τρυ. *In aridis quoque ſi* μ *habuerit ſuperne poſitum* ε, *ſignificat* μέδιμνον, *hoc modo* $\overset{\varepsilon}{M}$. *Si* χ *habuerit ſuperne ſcriptum* υ, *notat* χοίνικα, *hac figura* $\overset{\upsilon}{\chi}$. *Tantum de notis, ſequuntur pondera.*

GEORGII

AGRICOLAE LIBER QVARtus, de Ponderibus Romanis.

ENSVRAS & rerum quarundam, quæ metiri solent, pondera tribus superioribus libris conatus sum diligenter explicare, & pro uiribus defendere, ne uel propter obscuritatem facile rursus possent corrumpi, uel propter diuersas opiniones dubij multum, fidei haberent parum. Duobus uerò sequentibus libris ipsa pondera, quibus easdem res graues aut leues censemus, sunt declaranda. Hæc autem instituti operis pars, quia tam obscura inuolutaq; quàm mensurarum nõ est, nec illi qui nuper de his scripsere tantopere inter se dißidẽt, nec mihi opus erit multis rem exponere. Vbi autẽ ab ipsis dissentio, nõ sæpe fit ut cum uno aliquo tantum discordẽ, sed plærunq; cũ omnibus. Si igitur unius sententiam refutauero, omniũ refutauero: unde sic quoq; aliquanto breuior esse poßum. Cũ uerò Romani perinde ut mensuras, ita sua habuerint põdera, et item Græci sua, Romana etiã hic primo tradere decreui, qđ ea ipsa cognita et perspecta nonnihil lucis Græcis ponderibus

deribus afferre poßint, præsertim his, quæ unà cum imperio Romano illi receperunt, quod genus sunt, libra et uncia, quibus licet è Græcis alij scriptores rarißime, medici tamen frequentißime utuntur. Romana itaque pondera sic se habent. Libra quæ & pondo diuiditur in duodecim uncias. Hinc partes eius sunt, Vncia, per se: sextans, duæ unciæ: quadrans, tres: triens, quatuor: quincunx, quinque: semis, sex, quæ etiam Selibra dicitur: septunx, septem: bes, octo: dodrans, nouem: dextrans, decem: deunx, undecim. Sescuncia autem est uncia una cũ dimidia. Vncia uerò ipsa rursus diuiditur in duas semuncias, in tres binas sextulas, in quatuor sicilicos, in sex sextulas, in septem denarios, in uiginti quatuor scriptula. Denarius autem diuiditur in duos uictoriatos, in sex sextantes. Sic ipse sentio de ponderibus Romanis, quod ut confirmem ex utriusq; linguæ scriptoribus, testes adhibebo. Libra itaque inter minora pondera maximum, inter maiora minimum est. Maiorum enim nomine censentur, quæ libram grauitate uincunt: minorum quæ contrà ab ea uincuntur, ut sit ipsa medium quoddã quod ad utraq; pertineat. Maiora pondera suprà omisi, quod ex libra omnia constent, nec nomina apud Romanos habeant, præter centum pondium, quod centum est librarum. Libra nanque pondo etiam dicitur. Hinc Festus ait, centena pondo dicebant antiqui referentes ad libram. Maiora autem pondera partim discreta, partim indiscreta fuisse ex Catone aduertimus, qui sic scribit capite XIII. Centumpondium incertum unum & pondera

dera certa. Per centumpondiũ enim cẽtena intelligit põdo: per incertum, indiuisum, quod unius massæ fuerit: quẽadmodũ & in centenario, quo uocabulo iuniores utuntur, uel hodie uidere licet. Per pondera autem certa, intelligit alia in quæ centena pondo erant diuisa, nã uerisimile est ueteres Romanos massas certæ grauitatis aliquot habuisse ex metallica materia, in quas centena pondo diuiserint, ut hodie prima maßa centum solet esse librarum, non secus ac olim Catonis centumpondium. Adpellatur uerò ea centenarium, quam idem Cato incertum nominaret, ut alias in quas diuiditur pondera certa. Diuiditur autem in aliquot minores, unde secunda massa fit quinquaginta pondo: tertia quæ dimidium secundæ est, uigintiquinque. Hæc itaque quarta est pars centumpondij, illa dimidia. Sed eædem centum libræ in quinq; etiam partes distribuuntur, ex qua partitione quarta prouenit massa uiginti librarum, quæ iterum diuisa quintam constituit librarum decem. Sic hodie habent pondera maiora, nisi quòd maxima massa alijs centum & decem librarum, alijs centum & uiginti, alijs alia esse soleat: quo fit, ut & reliquæ plures libras habeant. Qui igitur pondera hæc usitata cõsiderare uoluerit, non, opinor, dubitabit Catonis locum sic esse intelligendum. Quin etiam Græcis eiusmodi massas ponderales è plumbo in usu fuisse, quæ aliquot minarum essent, ex Hesychij conijcimus uerbis, μολυβδὶς ϛάθμιόν ἑπταμναῖον. οἱ δὲ μολβίς, id est, Molybdis pondus quoddã est septem minarum, alij Molbis dicunt. Sed

de

de maiorum ponderum distinctione satis. Pro centumpondio dicitur et centena pondo, ut ex Festo, cuius uerba iam retuli, liquet: & centum pondo, ut ex Plauto in Asinaria, qui ait,

Nudus uinctus centum pondo es, quando pendes per
pedes.

Sed idem Plaut. centumpondio ibidem utitur, cũ inquit, Ad pedes quando alligatus es æquum centumpondium. Solent itaque Romani scriptores rerum pondera per pondo uel libras significare. Varro de uita populi Romani, ut citat Nonius Marcellus. Delphos Apollini munera missa, corona aurea pondo ducentûm. Idem libro quarto eiusdem operis, Itaque retulit auro pondo mille octingentum septuagintaquinque, Liuius libro quinto ab urbe condita, Et mille pondo auri precium populi gentibus mox imperaturi factum. Plinius libro trigesimotertio capite sexto, Mirũ adhuc per Hispanias ab Annibale olim inchoatos puteos durare, sua ab inuentoribus nomina habentes, ex quis Bebelo adpellatur, hodieq; qui CCC. pondo Annibali sumministrauit in dies. Sic Romano more ferè loquuntur authores. Græci uerò minas suas in talenta colligunt. Redeo ad libram à qua fit Libralis. Plinius lib. 33. ca. 3. Libralis unde etiã nunc Libella dicitur, et dupõdius appendebatur aßis. Et Columella libro sexto capite secundo, Libralesq; offas in præsulsæ adipis liquamine tinctas ligula dimittito. Hinc quoque fit Bilibris, id est, duarum librarum. Martialis quinto Epigrammatum,

Nolo mihi ponas rhombum, mulúmue bilibrem.

Et Trilibris, trium librarum. Horat. in ſecundo ſerm.

laudas inſane trilibrem Mulum.

Et quadrilibris. Plautus in Aulularia,

Quadrilibrem aulam auro onuſtam habeo, quis me eſt diuitior?

A pondo quoque fit dupondius, quo uſus eſt Plinius loco ſuprà citato. De quo ſic Varro ſcribit, Dupondius à duobus ponderibus, quod unum pondus aſsipondium dicebatur, id ideo quod as erat libræ pondus. A pondo quoque fit duapondo & trepondo. Hinc Fabius inquit libro primo de inſtitutione oratoria, Quid? quod quædam quæ ſingula procul dubio uitioſa ſunt, iuncta ſine reprehenſione dicuntur. Nam dua & tre & pondo diuerſorum generum ſunt barbariſmi, at duapondo et trepondo uſque ad noſtram ætatem ab omnibus dictũ eſt, & recte dici Meſſala confirmat. Sed Scribonius Largus pondo dua & pondo tria dicere conſueuit: quemadmodum pondo quinq; uel ſex, ut Cõpoſitione XLV. Spumæ argenteæ pondo dua: & Compoſitione LXXXII. Reſinæ terebinthinæ pondo dua, ceræ pondo ſemiſſem: & Compoſitione CCLXVI. Ceræ pondo dua, reſinæ frictæ pondo dua, picis Hiſpanæ pondo tria, ammoniaci pondo libram. Hæc ille. Pondo itaque ſi ſolum ponitur idem quod libra ſignificat: ſin alteri uocabulo ponderis adijcitur, id quod Græcis σαθμῷ uel ὁλκῆ, id eſt, pondere. Sic ſcribitur pondo libra, pondo uncia, pondo ſemuncia, ad differentiam libræ, unciæ, & ſemunciæ,

ciæ mensuralis, quas ut ab alijs ponderalibus distinguant, Græci addunt μέτρῳ, quod est mensura. Is itaque usus in pondo Romanis adeo inualuit, ut etiam ijs ipsis, quæ ambigua non essent, adijceretur: sic sæpe scribitur pondo denarij duo, tres, quatuor. Verum de hac re plura libro primo dixi: nunc probandum est libram duodecim esse unciarum. Cuius rei testis est primo Galenus, eius uerò uerba non est cur iterum referam: deinde Volusius Metianus in libello de Asse, cum ait, Ponderis eadem diuisio est quæ æris, nam in quas partes as diuiditur, in has & libra dispenditur. As autem diuiditur in duodecim uncias, ut idem atq; etiã Balbus ad Celsum de agrimensoria scribit, igitur & libra in duodecim uncias dissecatur. Medicamentarij indocti qui librã sedecim unciarũ, quot sane negociatoria est, in medicamentis cõficiendis accipiunt, non minus hic aberrant ac in libra mensurali. Proportio nanque medicinarum, quas recipiunt mixturæ, mutatis ponderibus non respondet, qua de re alibi uberius disserui. Huius itaque erroris uitandi gratia quot unciarum sit libra necesse fuit probari. Sed audiamus Volusium quomodo as diuidatur, cum omnino par sit ratio libræ, notas autem nunc omittam. Prima diuisio solidi, id est, libræ, quod as uocatur, in duas partes dimidias diducitur, pars dimidia Semis uocatur. Sequens diuisio fit in tres tertias partes, pars tertia Triens uocatur. Sequitur diuisio in quatuor quartas, quarta pars Quadrans uocatur. Deinceps fit diuisio in sex sextas

 partes,

partes, sextæ partis nomen est sextans. Deinde diuiditur in octo octauas, quæ Sescunciæ uocantur. Item nouē nonas, nona pars uocatur uncia duæ sextulæ. Diuiditur item as in duodecim partes duodecimas, uocantur singulæ unciæ. Hæc uelut elementa primæ de asse distributionis æqualitatem seruant, si quid quibusdā parum detrahas uel conferas fient dispares: quare si quadranti sextantem, uel trienti unciā applices, facies quincuncē, qui constat ex quinq; uncijs, hoc est, quinq; duodecimis. Si semissi applices duodecimam, uel quincunci sextantem, uel trienti quadrantē, efficies septuncem, hoc est, septem duodecimas. Si septunci applicueris unciam, uel semissi sextantem, uel quincunci quadrantem, uel trienti tantūdem, facies bessem, id est, duodecimas octo. Si bessi applicueris unciā, uel septunci sextantem, uel semissi quadrantē, uel quincunci trientem, dodrantē efficies, hoc est, nouem duodecimas. Si dodranti applicueris unciā, uel bessi sextantem, uel septunci quadrantem, uel semissi trientē, uel quincunci tantundē, facies dextantē, hoc est, decē partes duodecimas. Si dextanti applicueris unciam, uel dodranti sextantem, uel bessi quadrantem, uel septunci trientem, facies deuncem, hoc est, undecim duodecimas. Ex his apparet in quas partes æqualiter, in quas dispares as diuidatur. Hæc ille. Eadē planè tradit Balbus ad Celsum. Sed horum nominum etymologiam Varro explicat libro quarto de lingua latina his uerbis, Vncia ab uno. Sextans ab eo q, sexta pars aßis, ut quadrans quòd quarta, & triens tertia pars, semis

quòd

quòd semis, id est, dimidium aßis, ut suprà dictum est. Septunx à septem & uncia conclusum, reliqua obscura, quòd à diminutione, & ea quæ diminuuntur ita sunt, ut extremas syllabas habeant, ut à decẽ una dempta uncia deunx, dextans dempto sextante, dodrans dempto quadrante, bes ut olim dempto triente. Hactenus Varro. Hæc libræ diuisio est, cuius usus pro pondere adeo frequens est in medicina, ut exemplis ueterum rem cõfirmare nihil opus sit. Selibræ uerò uocabulo utitur Liuius libro quinto ab urbe cõdita, Cui uniuersi selibras farris et quartarios uini ad ædes eius, quæ in arce erãt, contulerunt, et Celsus libro quinto capite decimooctauo, Cerati eloti, quod ϖεπλυμένον Græci uocant, selibram. Semis quoque pro eodem pondere usurpant, idẽ Celsus capite XIX. in emplastro quod exest corpus, Ceræ, resinæ terebinthinæ, thuris, olei ueteris, atramenti sutorij, salis ammoniaci pondo semis. Scribonius Largus cõpositione CCLXVI. Ammoniaci pondo libram, thuris pollinis pondo semis, galbani pondo semis. Dextans sic quoque in usu est, idem compositione CCIII. Cum olei ueteris pondo dextante liquefacta ab igne, mortario super infundũtur. Et Dodrans. Columella libro sexto capite sexto, Si nec hæc profuit res, caprifici aridæ conteruntur, & cum dodrante aquæ calidæ dantur. Et bes. Celsus in emplastro, cuius iam mentionẽ feci, Aeruginis rasæ pondo bessem. Atque quincunx. Columella libro duodecimo capite uigesimooctauo, Item odoramenta trita, id est, irim cribratam, quæ sit

instar pondo quincuncem et trientem, fœni græci pondo quincuncem et trientem, schœni pondo quincuncem in unum permisceto. Triens præterea. Largus ibidem, Aeruginis rasæ pondo trientẽ. Quadrans etiam. Celsus in descriptione catapotij ad thoracis dolores finiẽdos, Resinæ terebinthinæ quadrans. Quin & sextans. Largus compositione CCVI. Myrrhæ, galbani, aloës pondo sextantem. Sic cæteris uti possumus. Hæc autem idcirco adieci ut à nostris medicis in mixturis describendis reuocentur in usum, alioqui sunt satis obuia. Sequitur uncia, quæ in medicinæ usu crebrior est, quàm ut ullo testimonio egeat. Iuuenalis etiam usurpat pro pondere satyra sexta,

adeo nulla uncia nobis
Est eboris.

Sescuncia, quæ octaua pars est libræ, siue quarta semißis utitur Celsus in malagmate Euticlei, Galbani sine surculis sescunciam. Et Largus compositione CCX. Olei cyprij pondo sescuncia. Huius sescunciæ dimidia nomine caret, sed ut illa quarta semißis, ita hæc est octaua. De usu partium libræ satis. Ipsius uerò unciæ prima diuisio est in duas semuncias, quod uocabuli compositio indicat: & Varro libro quarto scribit, Semuncia quod dimidia pars unciæ. Volusius etiam ait, Vnciæ prima diuisio fit in duas partes dimidias, quæ uocantur semunciæ. Vtitur uerò ea Columella capite ultimo libri duodecimi, Quòd si etiam cũ laser non habueris, pro sylphio mellis adijcies pondo semunciã. Altera diuisio

unciæ est in tres binas sextulas, unde scribit Volusius, Item diuiditur uncia in tres partes, quæ uocantur binæ sextulæ, sunt autem scriptula octo. Cæterùm binæ sextulæ dicũtur et Duella, quod Fannius hoc uersu explicat,

Sextula cum dupla est, ueteres dixere Duellam.

Sed quod duella uel binæ sextulæ authoribus medicinæ in usu sint, hactenus non inueni: quod uerò pondera fuerint ex Fannio clarum esse potest. Tertia unciæ diuisio est in quatuor sicilicos, de quo sic Volusius scribit, Item diuiditur uncia in quatuor siciliquos, id est, quatuor quartas. Sicilicus itaq; duarum est drachmarum. Festus in neutro protulit, cum ait, Sicilicum dictum quod semunciam secet. Huius usum in pondere fuisse indicat hoc Fannij carmen, quo simul & pondus ipsius explicatur,

Drachmam si gemines, aderit quem dicier audis
Sicilicus.

Vtitur quoq; Scribonius Largus Cõpositione CXLV. Croci pondo sicilici quinq;, apij seminis pondo sicilici sex: licet ibidem notis scriptum sit, quas infra explicabo. Quarta unciæ diuisio est in sex sextulas, quod Volusius declarat hisce uerbis, Item in sextulas sex, id est, sex partes. Sunt uerò quatuor scriptula. Quin etiã Fannius id confirmat scribens,

Drachmæ scrupuli si adiectio fiet
Sextula quæ fertur: nam sex bis uncia constat.

Neq; huius usum in medicina reperi, pondus uerò esse uel ex Fannio liquet, Est quinta unciæ diuisio in

ſeptem denarios Romanis medicis in primis uſitata, quod maxime teſtibus eſt probandum, ſed prima ueniat in medium Celſi authoritas, quæ medicis nota eſt, aut certe, ob præcipuos artis ſcriptores, eſſe debet. Is ait libro quinto capite decimoſeptimo, Sed & antea ſciri uolo in uncia pondus denariorũ ſeptẽ eſſe, deinde Scribonij Largi, ex quo idem intelligitur, cũ inquit in præfatione, Erit autem nota denarij unius pro Græca drachma, æque enim in libra denarij octogintaquatuor apud nos, quot drachmæ apud Græcos incurrũt. Hæc ille. Si octoginta quatuor denarij conſtituunt libram, libra uerò diuiditur in duodecim uncias, ut probauimus, quis non intelligit unciam denariorum eſſe ſeptem? Accedat his Plinij teſtimonium ſcribentis libro trigeſimotertio capite nono, Miſcuit denario triumuir Antonius ferrum, miſcuit æri. Alij è pondere ſubtrahunt, cum ſit iuſtum octogintaquatuor è libris ſignari. His teſtibus ſatis probatum arbitror librã Romanis eſſe denariorum octogintaquatuor, unciam uerò ſeptem. Sexta & ultima unciæ ponderalis diuiſio eſt in uigintiquatuor ſcriptula, de qua ſic ait Voluſius, Item in ſcriptula uigintiquatuor. Idem poſt inquit, Præterea dimidium ſcriptulum audio quoſdam ratiocinatores Simplium uocare, quod erit totius aſsis quingenteſima ſeptuageſimaſexta. Scriptulo autem medici ueteres raro utuntur, iuniores frequenter, alij ſcriptores interdũ. Plinius libro trigeſimotertio capite tertio, Aureus nũmus poſt annũ ſexageſimum ſecundũ percuſſus

cussus est, quàm argenteus, ita ut scrupulũ ualeret sestertijs uicenis, quod efficit in libras, ratione sestertij qui tunc erat, sestertios nongentos. Et Columella libro duodecimo capite uigesimotertio, At si ex eadẽ pice totam uindemiam condire uolueris, ita ne gustus picati uini poßit intelligi, sat erit eidem sex scrupula in sextarios quinque & quadraginta. Idem capite uigesimooctauo, Tum in serias singulas, quæ sint amphorarũ septenûm addito medicaminis pondo unciam, & scrupula octo gypsi. Hactenus de diuisione unciæ. Sequitur denarij. Is itaque pro pondere secatur primo in duos uictoriatos. Pro uictoriato autem olim dicebatur quinarius. Hinc Volusius scribit, Victoriatus enim nunc tantũdem ualet, quantum quinarius olim. Et pauló pòst, Denarius primo asses decem ualebat, unde & nomen traxit. Quinarius dimidiũ eius, id est, quinque asses, unde & ipse uocatur. Victoriatus uerò cur sit dictus, explicat Plinius libro trigesimotertio capite tertio his uerbis, Qui nunc uictoriatus appellatur lege Clodia percussus est. Antea enim hic nũmus ex Illyrico aduectus mercis loco habebatur. Est autem signatus Victoria, et inde nomen. Hæc ille. Victoriato frequentißime pro pondere utitur Scribonius Largus, at Celsus màluit semis denarij loco eius scribere, ut libro quto capite XVIII. in malagmate Medi, Panacis p. ⚹ semis. Iterum, Plumbi combusti. p. I. ⚹ & semis. Deinde diuiditur denarius in sex sextantes, quod præter Celsum nemo explicauit. Hanc autem diuisionem fecit, quòd Græcis uti nolet,

let, ijs enim drachma in tot obolos diuiditur, in quorum locum substituit sextantes. Vt enim Greci habent drachmam nummum argenteum, ita Romani denarium: cum autem altero pro altero uellet uti, & denarius relatus ad pondera Romana grauior esset tribus scriptulis, sextantes excogitauit. Nos igitur cogitemus denariũ in XII. partes, ut assem in XII. uncias diuidi, ex illis duæ partes dicũtur sextans, perinde ut duæ unciæ aßis. Erunt itaq; sex sextantes in denario, quot in libra inueniuntur. Sed audiendus est Celsus, cuius uerba sunt libro quinto capite decimoseptimo, Vnius deinde denarij pondus diuidi à me in sex partes, id est, sex sextantes, ut idem in sextante denarij habeam, quod Græci habent in eo, quem ὀβολὸν adpellant, id ad nostra pondera relatũ paulò plus dimidio scriptulo facit. Sic Celsus. Hæc itaq; diuisio nemini alij in usu est. Sic utitur sextante libro quinto in priori emplastro exedẽte, Resinæ terebinthinæ, fuliginis thuris, singulorum pondo ⚹ Z, id est, pondo denarij sextans. Sed idẽ signum etiam est apud eum sextantis libræ, quare diligenter aduertendum ne similitudine uel uocis uel notæ decipiamur: possumus uerò ab errore nobis cauere cõpositionum naturã considerantes. Sic quoq; utitur quadrante libro quarto capite quarto, Aut sulphuris ignẽ non experti pondo ⚹ & quadrans, abrotani pondo ⚹ in uini cyatho teruntur. Sic deniq; triente libro quinto in malagmate ad strumã & tubera & carcinodas, Salis ammoniaci. p. Ʒ. id est, põdo triens. Accipio uerò

quadrantem

quadrantem tres partes duodecimas: trientem, quatuor, ut sextantem duas. Sed de his satis. Ita se habent pondera Romana. Si itaque maiora in minora resoluero, ad tertiam propositi partem ueniam. Libra diuiditur in has partes æquas, in semisses II. trientes III. quadrantes IIII. sextantes VI. sescuncias VIII. uncias XII. In has uerò dispares, in deuncem & unciam, in dextantem & sextantem, in dodrantem & quadrantem, in bessem & trientem, in septuncem & quincuncem. Rursus libra, quod attinet ad alia minora pondera, secatur in has æquales partes, in semuncias XXIIII. duellas XXXVI. sicilicos XLVIII. sextulas LXXII. denarios LXXXIIII. uictoriatos CLXVIII. scriptula CCLXXXVIII. Selibra siue semis diuiditur in quadrantes II. sextantes III. sescuncias IIII. uncias VI. semuncias XII. duellas XVIII. sicilicos XXIIII. sextulas XXXVI. denarios XLII. uictoriatos LXXXIIII. scriptula CXLIIII. Aliæ partes libræ ex unciæ diuisione facile poterint colligi, quam subijciam. Vncia secatur in semuncias II. duellas III. sicilicos IIII. sextulas VI. denarios VII. uictoriatos XIIII. scriptula XXIIII. Semuncia dissecatur in duellam cum dimidia, sicilicos duos, sextulas tres, denarios tres cum dimidio, uictoriatos septem, scriptula duodecim. Duella diuiditur in sicilicum unum & eius tertiam partem, sextulas duas, denarios duos et eius tertiam, uictoriatos quatuor cum dimidio & tertiam dimidij, scriptula octo. Sicilicus secatur in denarium unum cũ

dimidio

dimidio & eius quartam, uictoriatos tres cum dimidio, scriptula sex. Sextula dissecatur in denarium & sextã eius partem, uictoriatos duos, & tertiam eius scriptula quatuor. Denarius diuiditur in duos uictoriatos, scriptula tria et tres septimas scriptuli, sextantes Celsi sex. Victoriatus diuiditur in scriptulum unum cum dimidio & tres decimasquartas scriptuli. Scriptulum autem diuidere nunc omittam, quia melius Græcis ponderibus declaratis intelligetur eius diuisio: respondet enim planè Romano scriptulo Græcorum γϱάμμα. Nec reliqua pondera præter denarium in sextantes Celsi diuidere uolui, quòd ipsi soli sint in usu. Nunc ad tertiam propositi partem ueniam serie consueta. Romanos magnarũ rerum pondera per libras uel pondo, quod idem est, explicare solitos, quia dixi, obijciet mihi quispiam Vitruuium uti talento pro pondere, cum scribit libro decimo capite trigesimoprimo , Erigebatur autem machina in altitudinem ad disijciendum murum circiter pedes centum. Item à latere dextra ac sinistra procurrendo perstringebat non minus pedes centum. Gubernabant eam homines centum, habentem pondus talentûm quatuor millium, quod fit quadringẽta LXXX. millia pondo. Sic ille. Atque utitur quidem talenti uoce, & recte de rebus Græcis loquens: multo uerò etiam rectius explicãdo quot pondo efficerent tot talenta, ad Romanam loquendi consuetudinem redijt: explicauit autem & idcirco ꝙ Græcis talenta sint admodum diuersa: hoc uerò quod ipse declarat habet centum uiginti pondo. Sed idem dicet

cet Liuium usum talenti nomine de rebus Græcis minime loquentem, cum ait libro ab urbe condita primo, Suessamq; Pometiam ex his ui cepit, ubi cum diuendita præda quadraginta talenta argenti auriq; recepisset. De re quidem nummaria loquens Liuius, utitur nonnunquàm talenti uoce, meo iudicio Atticum intelligens, nisi aliud nominatim exprimat, qua de re in Græcis plura dicam. Alioqui cum pondus indicare uult, ferè seruat Romanum loquendi morem, ut libro septimo, Neque ita rei gestæ fama se Italiæ finibus tenuit, sed Carthaginenses quoque legatos gratulatum Romam misere cum coronæ aureæ dono, quæ in Capitolio in Iouis cella poneretur, fuit pondo uiginti quinque. Idem lib. decimo, Argenti quod captum ex urbibus erat, pondo mille CCCXXX. Sic Liuius. Latini igitur si utuntur talenti nomine, maxime pro pondere, quasi semper aut aliqua transferunt è Græcis, aut alioqui de rebus Græcorum loquuntur. Romanum enim pondus minime fuit. Sequitur iam libra siue pondo, quæ idem significare probauimus, quamobrem errauit Perottus uir non indoctus, scribens pondo proprie significare XII. libras his uerbis, Et pondo, quod licet aliquando pro libra inueniatur, propriè tamen significat pondus duodecim librarum, & indeclinabile est. Liuius, Argenti pondo bina & sex libras in militem præstaret. Nec caret singulari, ut nonnulli existimant: sed sic pondo pro duodecim libris dicimus, ut assem pro XII. uncijs. Hæc Perottus, qui cum id non probauerit, uidetur

conieciſſe

coniecisse ex Liuij loco quem adducit, ubi post pondo bina scriptum erat et sex libras, ex quo maius quiddam esse pondo coniecit. Verum codices Liuiani emendati, habent selibras, & sic debere legi uerbis Plutarchi in Fabio de eadem re scriptis eruditè probat Budæus, quem ante me hunc errorem in secundo de Aße detexiße ingenuè fateor, ne gloriam alieno labore partam, in me transferre uoluisse iure dicar. Sed idem Budæus testimonijs in speciem claris & euidentibus contendit libram, pondo, minam idem esse. Cum autem mina Attica sit centum drachmarum, ut libro sequenti probabimus, Romana uerò libra octoginta quatuor denariorum, ut ex Plinio & Celso & Largo ostendimus, primo intelligitur denarium & drachmam Atticam eiusdem ponderis non fuisse: quod tamen, authoritate scriptorum fretus, asserit: deinde ut fuerint maxime, nemo certe è bonis authoribus dixit, unciam plurium drachmarum quàm octo fuisse. Igitur libra erat tantum nonaginta sex drachmarum, quia solum duodecim unciarum, cum mina Attica fuerit sine controuersia centum. Vt autem Budæus sententiam quæ illi semel placuit retineat, sine ullius testimonio ait, libram duodecim esse unciarum & semunciæ. Scribit enim sic in secundo de Asse, Hæc est exacta libræ ratio, tamen semunciam addere nos oportet, cum libra in ratione nummaria cum Græca exæquata sit, et plane sit centenaria. Erit ergo libra Latina nõ modo sesquialtera nostræ libræ, id est, sesquilibra nostra, sed etiam præterea quatuor drachmas habuisse

intelligitur

intelligitur. Idem in principio libri tertij inquit, Etenim cum duodenæ sint unciæ in libra Romana & in uncia quaterna & uicena scrupula, fiunt in asse scrupula du centa octoginta octo: est enim scrupulum ducentesima octogesimaoctaua pars aßis, ut inquit Columella. Hæc recte, & præter Columellam idem clare dicit Volusius Metianus & Balbus ad Celsum. Pergit Budæus, Si ergo scrupulum auri uicenos sestertios ualet, & uicenario numerum illum multiplicemus, fiet summa quinque millia septingenti sexaginta sestertij, quibus si semunciam addamus, ut sit libra centenaria quam ante instituimus, fient sex millia sestertiûm. Sic ille. Ex quibus intelligis eum libram, quam eandem putauit cum mina primo centum drachmarũ constituiße, tum neceßitate quadam duodecim unciarum & semunciæ. Quòd uerò denarium & drachmam idem arbitretur esse, liquet ex his uerbis quæ sunt in primo de Asse, Drachma igitur non modo pondus denarij Romani, sed etiam nummum significat eodem pondere percussum ab Atheniensibus. Et libro secundo, At denarium & drachmam eundem fuisse nummum, aut eiusdem certè ponderis & æstimationis, authore Plinio, demonstratum est. Hæc Budæus. Cætera quisq; per otiũ legat. Sed libram & minã idem pondus non fuisse satis indicat Dioscorides, qui nunc libræ, nunc minæ uocabulo tanquam diuersis ponderibus utitur, & Galenus apertè dicit differre, ut libro sequenti explanabo. Erat enim mina Attica quatuor drachmis grauior libra Romana. Budæus autem non sine caussa

in

in hanc ſententiam uenit, ſed quia uiſus eſt ſibi ſatis probaſſe denarium et drachmam Atticam idem pondus habere: quòd Plinius ſcribat libro uigeſimoprimo capite ultimo, Drachma Attica, ferè enim Attica obſeruatione medici utuntur, denarij argentei habet pondus. Et Græci ſic transferant Romana, ut in locum denarij, aut quatuor ſeſtertiûm ſemper ſubſtituant drachmam, ut Plutarchus, ac medici. Contrà Latini, pro drachma Attica denarium, ut Aulus Gellius & Feſtus Pompeius, ipſe etiam Liuius libro XLIIII. ab urbe condita, Polybij locum recenſens. Tum quia Plinius mnam uertit librã. Quum tot igitur & tantis teſtibus etiam in quauis re non indecore errauerit quiſpiam. Hæc autem omnia iiſdem authorum uerbis repetere nimis longum eſſet, neq; neceſſarium, cum quiſq; in Budæo ea legere poßit, & nos conſentiamus ſic ab ipſis fuiſſe ſcripta. Quid igitur dicet quis? nónne iſtis conceßis quod uult efficit Budæus? Minime, nam concedo quidẽ authores ſic ſolitos transferre, non tamen do eadẽ prorſus pondera fuiſſe. Verũ Græcos arbitror, quia nullũ haberẽt pondus ſiue numiſma, quod exacte reſponderet denario, per id quod proximũ eſſet, ac non multo leuius, nẽpe ſeptima tantũ parte, drachmã reddidiße. Quod quid mirũ Plutarchum feciſſe? cum idẽ pro quartario ſextarij, quartam cotyles uerterit? inter quas menſuras longe maius diſcrimẽ eſt, q̃ inter drachmæ et denarij pondus. Contrà Latini ipſi, quia octaua unciæ pars apud eos nomen nõ habet, niſi cum Balbo ad Celſum drachmã appellare uelis, uerterũt

denarium

denarium. Sic Plinius dicit drachmam Atticam denarij argentei pondus habere, ubi, ferè, erat dicendum. Sic etiam minam libram reddit. Quòd enim exacte neq; drachma Attica denarij habeat pondus, neque libra Romana Atticæ minæ, ex eiusdem uerbis non obscure intelligitur, ait nanq; capite suprà citato, Mna quam nostri Minã uocant pendet drachmas Atticas centum. Hæc uere scripta nemo negabit. Idem lib. 12. capite XIIII. de thure scribit, Micas concussu elisas Mannã uocamus, etiãnum tamen inueniuntur guttæ, quæ tertiã partẽ minæ, hoc est, uigintinouẽ denariorum pondus æquent. Sic legitur in exemplaribus correctis, et Budæus se duo manu scripta uidisse ait, in quibus ita legatur, et uera lectio est. Nã Plinius quia hic medica nõ transfert, ubi nõ nisi multo resoluendi negocio drachmam aliter q̃ denariũ, et minam q̃ librã uertere posset, recte declarat, Minæ tertiam partẽ esse denarios nouẽ & uiginti. Tertia enim est drachmarum trium & triginta atq; scripuli. Iam unciam esse septem denariorum Celsi, Plinij, Largi testimonio probaui, drachmarum uerò octo esse mox ostendam. Igitur si rationẽ ineas, septem denarios pro octo drachmis colligens, duæ et triginta drachmæ fient octo & uiginti denarij: reliqua uerò est drachma et scriptulũ: ea itaq; drachma & tres septimæ scriptuli efficient iterum denarium, remanent autem quatuor septimæ scriptuli: ex quibus cum nec denarium, nec dimidium Plinius conficere posset, sed sextã tantum denarij partẽ, rationem earum nullam habuit. Plinij ergo locus ille con-

ſentiens cum altero, ubi libram ſcribit quatuor & octoginta denariorum eſſe, ſatis declarat ita ſe rem habere, præſertim cum accedant etiam aliorum teſtimonia. Solet itaque tum ſolum denarium pro drachma ponere cum medica transfert, quod & cæteri fecere. Quin etiã Appianus idem Græce referens quod Suetonius Tranquillus de Cæſare ſcribit, differentiam hanc inter drachmam & denarium mihi uidetur agnouiſſe. Tranquillus inquit, Populo hortos circa Tyberim publicé, & uiritim tricenos ſeſtertios legauit. Sic ille. Quum igitur quatuor ſeſtertij efficiant denariũ, erunt denarij quinq; & ſeptuaginta. Appianus in ſecundo bellorum ciuilium interprete P. Candido ait, Populo horti trans Tyberim præbiti, ſingulis Romanorum ciuibus qui in urbe aderant quinq; & octoginta drachmæ Atticæ collatæ. Ita ille. Septuaginta nãq; denarij ſunt octoginta drachmæ: quod uerò ad quinque reliquas drachmas adiectum oportuit, quia drachma fieri non poterat, omiſit. Locus itaque non eſt, ut Budæo uidetur, deprauatus, ſed magna quidem diligentia ſcriptus ab Appiano, licet idem alias drachmam leuiorem adhuc, ut mox oſtendam, fecerit. Plutarchus autem idem Tranquilli more ſuo reddit. Præterea ex Liuij uerbis clare intelligitur denarium Attica drachma eſſe grauiorem, is ſic ſcribit libro quadrageſimo quarto ab urbe condita, Signati argenti octogintaquatuor milia fuere Atticorum, tetradrachma uocant, trium fere denariorum in ſingulis argenti eſt pondus. Vides ut uir ille ſummus in hiſtoria

Romana aduertit non idem pondus esse Atticæ drachmæ et denarij. In tetradrachmo ergo, id est, quatuor drachmis ferè esse dicit triũ denariorum pondus. Tres enim denarij faciunt tres drachmas Atticas, & remanent superfluæ tres septimæ unius denarij, qua de re Liuius rectè addit, fere, nam quatuor drachmas integras non efficiunt. Hoc satis sit etiam ex Liuio perspicuum esse, denariũ & drachmam idem pondus non habere. Tum etiam Appianum apparet alio loco probasse hanc sententiam, tres denarios ualere pondere tetradrachmum. Suetonius enim scribit in Cæsare, Trecenos quoque nummos, quos pollicitus olim erat uiritim diuisit, de eodem Appianus sic, interprete Candido, Singulis ex populo minam unam Atticã dedit. Sic ille. Trecenti namque nummi efficient quinque & septuaginta denarios, pro quibus dixit minam Atticam centum drachmarum, ut semper tres denarij tantum ponderent & ualeant, quantum quatuor drachmæ. Nam hæc de ueteri mina Attica, quæ in usu esse desijt, intelligi, ut uult Budæus, non possunt. Sed & Cleopatra nõ minus ostendit denariũ drachma Attica esse grauiorẽ, quæ, quemadmodũ ex semioboli interpretatione intelligitur, duas drachmas, ut taceam de Alexandrina, cõstituit: alteram, quã eandem esse asserit cum denario Italico, sic Romanum uocat: alterã Atticã, ut ex eius uerbis intelligi potest. Prioris obolum dicit æreola habere octo, semiobolum quatuor, cũ quo deinde Atticæ drachmæ semiobolum conferẽs, ait ipsum quatuor quintas alterius semio-

boli continere. Denarius igitur ipsi quinta parte grauior est drachma Attica, cum utrũq; in duodecim semiobolos diuidat. Sed audiamus uerba Cleopatræ, ἡ δραχμὴ ἔχει γράμματα. γ̄. ὀβολούς. ς̄. θέρμους. θ̄. κεράτια. ιη̄. χαλκοῦς. μη̄. τὸ ἰταλικὸν δηνάριον ἔχει δραχμὴν. ᾱ. Id est, Drachma habet scriptula tria, obolos sex, lupinos nouem, siliquas decem & octo, æreola quatuor & quadraginta, italicus denarius habet drachmam unam. Paulò pòst ait, τὸ ἡμιώβολον ἔχει κεράτιον. ας'. χαλκοῦς. δ'. Id est, Semiobolus habet siliquam unam cum dimidia, æreola quatuor. Hæc de semiobolo drachmæ, quam dicit idem ualere cũ denario. Mox addit, ἀττικὸν δὲ ἡμιώβολον τοῦ ἡμιωβόλου τέταρτα πέμπτα. Id est, Atticus autem semiobolus alterius semioboli habet quatuor quintas. Perspicuum igitur est etiam ex Cleopatra denarium Romanum Attica drachma esse grauiorem. Drachmas autem octo Atticas cõprehendi in uncia Romana, tametsi Plinius satis propemodum explicet, cum minæ tertiam partem dicit denarios esse nouem & uiginti, & cum è libra octogintaquatuor denarios signari ait, tamen quò res magis confirmetur afferamus uersus Fannij, quibus asserit unciam drachmarum Atticarum esse octo. Sunt uerò hi,

In scrupulis ternis drachmam, qua pondere doctis
Argenti facilis signatur pondus Athenis.

His declarat drachmam Atticam, mox uerò id quod uolumus addit,

Vncia

Vncia fit drachmis bis quatuor.

Cum Fannio concordat maxima pars Græcorũ medicorum. Qui uerò diſſentiunt, dicunt unciam eſſe drachmarum ſeptem, per drachmam ſine dubio denariũ intelligentes: unde uerbis magis q̃ re diſcordant, ut libro ſequenti declarabo. Balbus quoq; de agrimenſoria ad Celſum idem aſſerit inquiens, Semuncia quidem eſt medietas unciæ, duella tertia pars, ſicilicus quarta, ſextula ſexta, drachma octaua. Ego cũ plurimis conſentiẽs, drachmas octo idem põdus habere cenſeo, quod habent ſeptem denarij, atque ſic denarium drachmam eſſe unam & præterea ſeptimam ipſius partem: licet Cleopatra grauiorem faciat, nempe ut ſeptem denarij efficiant octo drachmas Atticas & tres quartas drachmæ, cum qua Liuius conſentire uidetur, niſi quod ex talenti magni explicatione, de qua ſequenti libro dicam, paulò minorem feciſſe aduerti poteſt. Cleopatra tamen ubi minam Atticam explicat æque ac cæteri unciã octo drachmas Atticas capere oſtendit. Quamobrẽ drachma Attica unciæ Romanæ pars octaua fuit, aut ſi paulò leuior, qua de re non cõtendo, minime authores curarũt. Vt prorſus appareat ipſam quoque differentiam quæ eſt inter denarium & drachmã alium alio diligentius expendiſſe, imo unum & eundem authorem nunc pro eiſdem, nunc pro diuerſis poſuiſſe. Ex dictis tamen ſi quis aduertere uelit, non obſcure intelliget primo drachmam & denariũ eiuſdem ponderis non fuiſſe, deinde ſeptem denarios efficere unciam, poſtremò eandem

drachmarum esse octo. Quamobrem non admodũ nos mouere debent, ut aliud sentiamus, tam Græci quàm Latini interpretes uertẽtes alterum pro altero, quasi prorsus eadem sint: quoniam alias etiam, persæpe cum rerum uel maior est diuersitas, ob uocabulorum inopiam ipsos idem egisse constat, de quo, ne longius quã æquũ sit à proposito euagemur, hic plura dicere nõ libet. Sed obijciet mihi quispiam denarios diuersi ponderis à Romanis fuisse percussos, atque de leuioribus intelligendum cum dicitur, drachmam & denarium idem pondus habere. Cui respondeo, qui leuiores percusserunt, fraude & dolo id fecere non minus quàm Antonius, qui uilius metallum miscuit argento. Fuerunt itaque eiusmodi denarij aut non iusti aut adulterini. Sed iusti ponderis denarios è libra signari quatuor & octoginta asserit Plinius, & Græci scribentes minam esse centũ drachmarũ Atticarũ dubio procul drachmas iusti ponderis intelligunt: quocirca ista obiectione mea sententia non infringitur. Porrò Scribonius Largus tametsi recte scripsit, libram esse Romanis octogintaquatuor denariorũ, tot tamen Græcis drachmarum esse inquiens, à uero aberrauit, ut sequenti libro declarabo: nisi quis more eorum, quod uerisimile est, locutum credat, qui quia transcripserunt Romana medicamenta in Græcam linguam, unciam dixerunt esse septem drachmarum, per drachmam denarium intelligentes, quod ibidem uberius explicabo. Id ipsum tamen Budæi sententiam, quæ est libram Romanam & Atticam minam idem esse, mi-

nime

nime confirmaret. Ad Alciatum uenio qui mecũ nonnihil sentit: scribit enim, Quapropter Plinius cum apud scriptorem Atticũ minam reperit, uertit simpliciter libram: minimum enim libra nostra & Attica mina differunt, nimirum quatuor solis drachmis. Hæc rectè. Sed idem fallitur in eo quòd unciam putat denariorum esse octo apud Romanos, quia Græcis sit drachmarum octo, idem pondus arbitratus denarij et drachmæ. Verba eius sunt, Merito ergo Cornelius Celsus libro quinto capite decimoseptimo, in uncia Græca pondus septẽ denariorum esse tradit, cum alioqui Latina & Attica uncia denarios habeat octo. Sic ille. De Græcis hic nõ disseram. Cornelium Celsum Romano more locutum, satis clarum est ex Plinio & Largo, tum ex ipso: adeo enim Græcis ponderum nominibus noluit uti, ut ne obolo uti cogeretur denarium in sextantes diuiserit, ait enim, Sed & antea sciri uolo in uncia pondus denariorum septem esse. Vnius deinde denarij pondus diuidi à me in sex partes, id est, sextantes, ut idem in sextante denarij habeam, quod Græci habent in eo quem ὀβολὸν appellant. Id ad nostra pondera relatum paulo plus dimidio scriptulo facit. Ita Celsus. Et rectißime postremum adiecit, nam sexta pars denarij grauior est dimidio scriptulo, siquidem tria scriptula sunt octaua pars unciæ, denarius uerò septima, sexta itaq; pars denarij dimidio scriptulo grauior est septima ipsius dimidij scriptuli parte. Cũ ergo uellet denarium diuidere in sex partes, ut Græci diuidũt in sex obolos drachmã,

ac denariũ sciret grauiorẽ esse tribus scriptulis, nouam diuisionẽ uidetur cõfinxisse. Non tamen obolus ille Græcus et sextans denarij eiusdẽ sunt ponderis, ut nec drachma, sed diuisionis similis gratia magis hæc scripta accipio. Nisi quòd Celsus potuerit hoc tradere medicos Græcos imitatus, qui cũ Romæ libros scriberẽt de medicamentis, drachmam pro denario usurparunt, tantũmodo septem, ut erant, in uncia numerantes. Quòd autẽ dicit ad nostra põdera relatũ, uidetur indicare Romanis massas paruas fuisse, quibus ponderarent, quæ aßi atque eius partibus grauitate responderent. Denarius uerò argenteus, quo pro pondere utebãtur medici, quia septima unciæ pars, eius sextans grauior extitit dimidio scriptulo. Sin autem Celsus sic non sensisset, sed omnino putasset drachmã & denariũ idem pondus habere, non minus fuisset deceptus ac alij. Cæterum quòd una tantum uncia fuerit eiusdẽ ponderis tam Græcis q̃ Romanis, utrisque tamen in sua minora pondera diuisa, mox in Græcis fusius exponam, nunc ad Portium ueniam, qui & ipse putat drachmam & denariũ eiusdem ponderis fuisse, inquit enim, Et denarios pondere drachmæ in frequẽtiori usu fuisse, quos ut asses uariante tempore mores, uario pondere signatos, & tandem ad imitationem Atticorũ in drachma resedisse opinor. Sic Portius. Hoc opinatur quod appendens denarios antiquos drachmæ pondere inuenerit, sed non æstimat id quod diuturnitate & usu de ipsis fuit detritũ: deinde non satis probat nostrã drachmam cum ueteri paris

esse

eſſe ponderis. Idem tamen quia diuerſos denarios fuiſſe ſignatos ait, habere uidetur quo loca inter ſe pugnantia diſſoluat. Sic ex Liuij loco unà cum Priſciano Cæſarienſi denarium efficit quatuor ſcriptulorũ, cum id ex eo colligi non poßit: addit enim, ferè, ne quis planè tres denarios idem pondus habere quod tetradrachmũ Atticum credat. Sẽtio itaq;, ut iam dixi, authores non niſi de iuſti ponderis denarijs locutos, & quidẽ argenteis. Sed de his plus ſatis. Perotti nanque ineptias omittam conſulto. Verum denarium diuidi in duos Victoriatos ait Voluſius, quem ſum ſecutus. A nobis autem diſſentit is, qui ponderum explicationem quandam adiecit Scribonio Largo quiſquis fuit, inquit uerò, Victoriatus argẽteus erat nũmus uictoriæ nota ſignatus, pro quo, in compoſitionibus à Scribonio relatis, Galenus duos obolos ponit, hoc eſt, ſcriptulum. Sic ille. Et certe uidetur ita in quibuſdam locis, ſed ſunt alij loci in quibus recte per τριώβολον reddit. Vt Scribonius Largus Comp. CLXX. ſcribit thlaſpis ⚹ pondo VI. & uictoriati, opobalſami ⚹ pondo VI. & uictoriati. Galenus uerò in ſecundo περὶ ἀντιδότων libro ὀποβαλσάμου, θλάσπεως ἀνὰ δραχμὰς. ϛ. καὶ τριώβολον. Id eſt, Opobalſami, thlaſpeos ſingulorũ drachmas ſex & triobolũ. Sic etiam in parte cõpoſitionis, quæ deeſt, ubi Galenus habet, τριώβολον, Ruellius medicus inſignis et doctus eã cõplẽs uertit recte uictoriatum. Quin etiam hoc argumẽto eſt, quòd Galenus ferè ſemper τριωβόλου pondere medicinas exhibet, quæ

conferunt tußi in tribus cyathis aquæ uel aquæ mulsæ. Largus autẽ easdem uictoriati itidẽ in tribus cyathis. Quare loca dißidentia nihil probant, aut enim corrupte in alterutro scriptore leguntur: aut, quod uerisimilius mihi uidetur, nõ ex hac prima æditione Largi, quæ nobis est in manibus, sed secunda quã se promisit æditurum, sunt à Galeno uel ab alijs, quos ipse citat, transcripta. Cuius rei indiciũ maximũ esse puto, quòd non paucæ sunt cõpositiones nomine Scribonij Largi apud Galenũ, quæ in hac æditione desiderãtur: deinde quòd ibidem pondera persæpe quadrupla inueniamus: unde conijcio libellum secundo fuisse ab eo æditũ. Est igitur uictoriatus, dimidius denarius. Vltima autem unciæ diuisio est in scriptula. De scriptuli itaq; uoce pauca quædam dicenda arbitror antequàm librum finiam. Volusius legit scriptulum, ut sit è Græco, quod est γϱάμμα, sic etiam in Celsi peruetusto exemplari inueni scripulum, & t librariorum incuria fortè erat omissum, ut facile fieri potest dum festinant. In Plinio & Columella legitur scrupulum, quod nescio qua ratione dictum sit, nam à scrupus scrupulus deducitur. In Fannij uersibus reperitur prima correpta, ut in hoc,

Gramma uocant, scrupulum nostri dixere priores.

Ego tamen malo per concisionem legere scruplũ, quia Martialis primã producit libro quarto Epigrãmatum,

Ergo nec argenti sex scrupula Septitiane
Missa.

Idem in decimo Epigrammatum,

Pensauit

Pensauit digitis diuq́; mensa est,
Libras, scrupula, sextulasq́; dicit.

Siue igitur ipse scriptulum quoque scripserit, siue deductum fuerit à scrupus, genere mutato primam recte produxit. Siquidem & scrupeum inde quoque deriuatum primam habet longam, quod indicat Vergilius in sexto Aeneidos,

Spelunca alta fuit, uastoq́; immanis hiatu
Scrupea.

Terentius etiam diminutiui primam produxit hoc senario, qui est in Adelphis,

Inieci scrupulum homini. Sa. ô scelera, illuc uide.

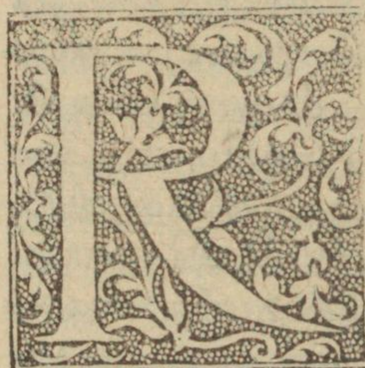
De ponderibus Romanis satis, quorum notæ sunt apud Volusium, Probum, Celsum, Largum. Libræ quidem P. Dupondij PP. Semißis S. Septuncis V. Beßis –S–. Dodrantis S = –. Dextantis S = =. Deuncis S = – =. Trientis = =. Quadrantis = –. Sextantis =. Vnciæ –. Sescunciæ ℇ. Semunciæ Ɛ. Binarum sextularum Ɒ. Sicilici Ɔ. Sextulæ ⟍. Scriptuli ℈. Denarij ✶ uel ✢. Victoriati siue quinarij ∀. Celsus denarij sextantem, ut & libræ hac nota signat Z. qua de re diligenter aduertendum, ne nos notarum partes breuiores factæ, ut distinctiones uideantur, fallant, uel duæ in unam contractæ: nam & sextantis, ut iam dixi, talis est Z. & binarum sextularum huiusmodi 6. alij eandem bis scribunt, sine ulla, ut mihi uidetur, ratione. Inuenitur præterea quartæ partis semißis, quæ eadem est sescuncia,

hæc

hæc nota ÷ . *Octauæ uerò, quæ ſunt drachmæ ſex, iſta* ∸ . *quibus uſus eſt Scribonius Largus. Poſtremo octauæ partis unciæ ſignum, hoc* ʒ. *quod noſtrates drachmam ſignificare uolentes hodie habent in uſu. Tantum de notis.*

GEORGII

AGRICOLAE LIBER QVINtus, de Ponderibus Græcis.

OMANIS & pondera unius generis fuerunt, quia una respublica florẽtißima quidem illa, Græcis diuersa, partim quòd ipsis multæ respublicæ nobiles & potentes fuerint, partim quòd media nõnulla à Romanis quasi mutuo sumentes ac miscentes, cum Græcis propria constituerint. Hinc sunt quæ Medica & quæ Hippoiatrica nuncupamus: illinc Attica, Corinthia, Laconica, Aeginæa, Euboica, ac alia multa. Nos hic tractabimus primo Attica, deinde Medica, postremo Hippoiatrica. His enim potißimum medici utuntur. Siquidem alij Atticis, quorum è numero uetustißimi quique sunt. Alij Medicis, inter quos omnes ferè numerandi, qui uel Romæ medicinam exercuere, uel Romano imperio in Græciam prolato medicamenta composuere. Alij Hippoiatricis, ut mulomedicinæ scriptores, quos Veterinarios quoque Latini nominant. Tametsi non negarim medicos nonnullis alijs etiam ponderibus usos, ut mina Alexan

drina

drina. Quamobrem eos, qui ueterum compositiones legunt, diligenter considerare oportet, tum ipsius mixturæ uires, an inde coniici poßit, quæ pondera intelligant, tum medicorum patriam, tum denique quo tempore, quibúsue in locis extra patriam scripserint. Si uerò quispiam magna quadam securitate medicamenta illorum composuerit, ac promißis non responderit effectus, non est cur conqueratur, cum ipse in culpa esse poßit. Sed de his aliàs copiosius disserui. Nunc pōdera sunt expendenda, atque primo Attica, τὸ τάλαντον μνῶν ἐστι ἑξήκοντα. ἡ δὲ μνᾶ ἔχει δύο μὲν ἡμιμναῖα, ἑκατὸν δὲ δραχμάς. ἡ δὲ δραχμὴ ὀβολοὺς δύο. ὁ δὲ ὀβολὸς ἡμιώβολα μὲν δύο, ἓξ δὲ χαλκοῦς. ὁ δὲ χαλκοῦς λεπτὰ ἑπτά. τὸ δὲ λεπτὸν ἀδιαίρετόν ἐστι. Quod est, Talentū est minarū sexaginta. Mina uerò duas quidem habet semiminas, centū autem drachmas. Drachma obolos sex. Obolus duos quidem dimidios obolos, æreola uerò sex. Aereolum septem minutias. Minutia indiuisa manet. Ita se habent Attica pondera. Rursus igitur mihi onus probandi incumbit. Quòd talentum Atticum sit sexaginta minarum, asserit Iulius Pollux lib. nono, τοῦτό γε μὴν οὐκ ἄκαιρον, ὅτι τὸ μὲν ἀττικὸν τάλαντον ἑξακισχιλίας ἐδύνατο δραχμὰς ἀττικάς. τὸ δὲ βαβυλώνιον, ἑπτακισχιλίας. τὸ δὲ αἰγιναῖον, μυρίας. τῶν δὲ σύρων πεντακοσίας καὶ χιλίας, ὡς πρὸς τὸν ἀττικῆς δραχμῆς λογισμόν. ὥσπερ οὖν καὶ τὰς μνᾶς τὰς ἀττικὰς τὸ μὲν ἀττικὸν ἑξήκοντα εἶχε. τὸ δὲ βαβυλώνιον ἑβδομήκοντα.

ἑβδομήκοντα. τὸ δὲ αἰγιναῖον, ἑκατὸν κατὰ ἀνάλογον. ἡ μνᾶ δὲ ὡς παρ' ἀθηναίοις ἑκατὸν εἶχεν δραχμὰς ἀττικάς, οὕτω καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις τὰς ἐπιχωρίους, δυναμένας πρὸς λόγον τοῦ καθ' ἕκαστον ταλάντου κατά τε προσθήκην καὶ ἀφαίρεσιν, Id est, Hoc utiq; dicere non intempestiuum erit, quòd Atticum talentum ſex millia drachmarum ualebat Atticarum. Babylonium uerò ſeptem millia. Aeginæum, decem millia. Syrium mille & quingentas, iuxta Atticæ drachmæ rationem. Quemadmodum ſane & Atticas minas Atticum talentum habuit ſexaginta. Babylonium ſeptuaginta. Aeginæum, centum iuxta proportionem. Sed mina ipſa ut apud Athenienſes centum habuit drachmas Atticas, ſic apud alios quoque ipſis conſuetas, quæ pro ratione cuiuſque talenti ſecundum augmentũ uel decrementum ualerent. Quibus uerbis aperte dicit, Atticum talentum ſexaginta eſſe minarum. Sed idem nõ obſcure intelligi poteſt è Xenophontis libro, qui πόροι, ἢ περὶ προσόδων inſcribitur: unde etiam colligitur minam obolorum ſexcentorum eſſe, qui conſtituunt centum drachmas, ut mox declarabo. Scribit itaque Xenophon, ἤν γε μέντοι τὸ πρῶτον συστῇ διακόσια καὶ χίλια ἀνδράποδα, εἰκὸς ἤδη ἀπ' αὐτῆς τῆς προσόδου ἐν ἔτεσι πέντε ἢ ἓξ μὴ μεῖον αὐτῇ ἑξακισχιλίων γενέσθαι. ἀπό γε μὴν τούτου τοῦ ἀριθμοῦ ἢν ὀβολὸν ἕκαστος ἀπελῆ τῆς ἡμέρας φέρῃ, ἡ μὲν πρόσοδος ἑξήκοντα τάλαντα ἐνιαυτοῦ. Hoc eſt, Siquidem conſtituta fuerint primo mancipia numero

mille

mille et ducenta, uerisimile ab ipso uectigali annis quinque aut sex non minus sex millibus mancipiorum ciuitati parari. Huius autem numeri si singuli singulis diebus integrum obolum ferant, anni uectigal erit sexaginta talenta. Cum enim annus habeat trecentos sexaginta quatuor dies, si singulis diebus sex millia mancipiorum ferant sex millia obolorum, ferunt anno uno mille centum octogintaquatuor millia obolorum, quos si redegeris in minas, quarum quæque sexcentos habet obolos, prouenient tria millia minarum, sexcentæ & quadraginta, quæ sexagenario numero collectæ sexaginta talenta constituunt: uerum reliquæ sunt quadraginta minæ, quas Xenophon quia integrum talentum efficere non possunt, non uidetur curasse, uel tantum trecentos sexaginta dies anni in subducenda ratione sumpsisse, ut quatuor tanquam ferias mancipijs futuros, aut malæ ualetudinis caussa, quæ ipsis accidere posset, omiserit. Loquitur autem de Atticis, siquidem Atheniensibus consulit. Sed dicet quis, hæc de talento nummario scripta sunt, quot minarum erat ponderale? totidem, quod Diodorus apud Suidam declarat his uerbis, τάλαντον, ὥς φησι Διόδωρος ἐν τῷ περὶ σταθμῶν, μνῶν ἐστὶν ξ̄. ἡ δὲ μνᾶ, δραχμῶν ρ̄. ἡ δὲ δραχμή, ὀβολῶν ἕξ. ὁ δὲ ὀβολός, χαλκῶν ϛ̄. ὁ δὲ χαλκοῦς λεπτῶν ζ̄. *Id est, Talentum, ut ait Diodorus in libro de Ponderibus, minarum est sexaginta. Mina uero drachmarum centum. Drachma obolorum sex. Obolus, æreolorum sex. Aereolum minutiarum septem. Sed dicet idem Diodorum*

non expreßiſſe quòd de Attico loquatur talento, quod etſi uerum eſt, omnia tamen quæ ibidem ſcripta ſunt, nullis alijs ponderibus conuenire poſſunt, ut quilibet qui noſtra diligenter legerit, intelliget. Sed & ipſe Priſcianus loquens de ponderali talento in libello de Ponderibus, clare quod uolo dicit his uerbis, Talentum Athenienſe paruum minæ ſexaginta. Præterea Fannius ait,

Cecropium ſupereſt poſt hæc docuiſſe talentum
Sexaginta minas, ſeu uis ſex millia drachmas:
Quod ſummum doctis perhibetur pondus Athenis,
Nam nihil his obolóue minus, maiúsue talento.

Ex his itaque ſatis perſpicuum eſt Atticum talentū ponderale tot fuiſſe minarum, quot fuerit nummarium. Sic uſus eſt talento pro pondere Xenophon libro κύρου παιδείας ſexto, σκευῶν μὲν γὰρ βάρος ἀμφὶ τὰ εἴκοσι καὶ πέντε τάλαντα ἦν. Id eſt, Vaſorum enim pondus erat circiter quinque & uiginti talenta. Idem libro ἀπομνημονευμάτων tertio, ὥσπερ εἴ τις ἓν τάλαντον μὴ δύναιτο φέρειν, πῶς οὐ φανερὸν, ὅτι πλείω γε φέρειν οὐδὲ ἐπιχειρητέον αὐτῷ; Hoc eſt, Quemadmodum ſi quis unum talentum ferre non poßit, qui manifeſtum non eſt, quòd plura ferre ne conari quidem debeat? Sequitur μνᾶ, quam centum drachmarum eſſe diximus, id rurſum probandum. Diodorus quidem, cuius uerba iam retuli, clare dicit, ſed magis etiam Cleopatra cum ait, ἡ ἀττικὴ μνᾶ ἔχει οὐγγίας ιβς'. ∠ ρ̄. γρ τ̄. ὀβολοὺς ·χ̄· θέρμους ϡ. κεράτια ,αω̄. χαλκοῦς ,γχ̄. Id eſt

Attica

Attica mina uncias habet duodecim cum dimidia, drachmas centum, scripula CCC. *obolos* DC. *lupinos* DCCCC. *siliquas* MDCCC. *æreola* $\overline{\text{II}}$IDC. *Quod ipsum ex Xenophontis eodem libro colligitur*, ὅτι νικίας ποτὲ ὁ νικηράτου ἐκτήσατο ἐν τοῖς ἀργυρίοις χιλίους ἀνθρώπους, οὓς ἐκεῖνος σωσίᾳ τῷ θρακὶ ἐξεμίσθωσεν, ἐφ᾽ ᾧ ὀβολὸν μὲν ἀτελῆ ἑκάστῳ τῆς ἡμέρας ἀποδιδόναι, τὸν δ᾽ ἀριθμὸν ἴσως ἀεὶ παρεῖχεν. ἐγένετο δὲ καὶ ἱππονίκῳ ἑξακόσια ἀνδράποδα κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τοῦτον ἐκδεδομένα, ἃ προσέφερε μνᾶν ἀτελῆ τῆς ἡμέρας. φιλημονίδῃ δὲ τριακόσια, ἡμιμναῖα. Hoc est, Quòd Nicias Nicerati filius possederit aliquando in metallis argentarijs homines mille, quos ipse Sosiæ Thracensi elocauerat, ita ut singulis, diebus singulis obolum integrum daret, atque eum numerum forte semper exhibuit. Fuerunt & Hipponico sexcenta mancipia ad eundem hunc modum elocata, quæ integram minam afferebant in diem: Philemonidæ uerò trecenta, quæ semiminam. Hæc ille. Quum itaque sex oboli constituant drachmam, ut Diodorus & Cleopatra tradunt, liquet minam Atticam centum drachmis perfici. Suidas quoque scribit, ἑκατὸν δραχμαὶ ποιοῦσι μνᾶν μίαν. Id est, Centum drachmæ faciunt minam unam. Postremo Plinius ex professo de Atticis ponderibus scribens, libro uigesimoprimo capite ultimo ait, Mna, quam nostri Minam uocant, pendet drachmas Atticas centum. Quin etiam Fannius inquit,

Mnam uocitant, nostriq; minam dixere priores.

Centum

Centum hæ ſunt drachmæ.

Satis probatum arbitror minam Atticam centum *eſſe drachmarum, & eandem* ponderalem *& nummariam.* Porrò ἀπὸ τῆς μνᾶς *fit* μνααῖος, *minæ* pondus *ha-bens. Sic* Xenophon λίθους μνααίους *dicit,* ἐν ἱππάρχῳ καὶ ἐν τῷ περὶ ἱππικῆς. Vnde pro pondere *in uſu fuiſſe intelligitur.* Diuiditur autem *mina in duo* ἡμιμναῖα, *id eſt, duas ſeminin*as, quod ex Xenophōtis *uerbis clarum eſt.* Nunc *ſequitur* δραχμὴ, *quæ habet ſex obolos,* Diodoro, Xenophōti, Plinio, *& alijs omni-bus.* Ait uerò Plinius loco cuius iam *ſæpe mentionem feci,* Drachma Attica, *ferè enim* Attica obſeruatione *medici utuntur, denarij argentei habet* pondus. Eadém-*que ſex obolos* pondere *efficit. Suidas quoque ſcribit,* δραχμὴ ἓξ ὀβολῶν. Id *eſt,* Drachma *ſex obolorum.* Supereſt *ut* ὀβολὸν *explicemus. Is diuiditur in duos ſemiobolos. Semiobolum autem ipſi* ἡμιώβολον *ap-pellant.* Diuiditur *& in ſex æreola, quos* χαλκοῦς *no-minant, quod* Diodorus *dicit, & præterea* Suidas *alio loco,* ὀβολὸς παρὰ ἀθηναίοις ἓξ ἐστὶ χαλκῶν. *Id eſt,* Obolus *apud* Athenienſes *ſex eſt æreolorum.* Cleo-*patra quid ſemiat, in* Romanis declarauimus, χαλ-κοῦς *uerò ſecatur in ſeptem minutias,* λεπτὰ *uocant* Græci, *quod ex* Diodori *uerbis dilucidum eſt, & Sui-dæ qui ſcribit alibi,* ὀβολὸς δὲ παρὰ ἀθηναίοις ἓξ ἐστὶ χαλκῶν. ὁ δὲ χαλκοῦς, λεπτῶν ἑπτά. *Id eſt,* Obolus *quidem apud* Athenienſes *ſex eſt æreolorum.* Aereolum *uerò ſeptem minutiarum.* λεπτὸν *autem, id*

est, minutia, indiuisum manet. Sed Cleopatra diuidit etiã drachmam in tria scriptula, quæ ut forte fuerint Atheniensibus pro ponderibus in usu, non uidentur fuisse in re nummaria. Scribit enim loco scriptuli Demosthenes δυοῖν ὀβολοῖν, cuius uerba sunt, ἀλλ' ἐν τοῖν δυοῖν ὀβολοῖν ἐθεώρουν ἂν, εἰ μὴ τούτων ἐγγραφῆ. Eadem Cleopatra secat obolum in sesquilupinum & tres siliquas, de quibus alibi dicturus sum. Hæc autem quæ recensui Attica pondera fuere, quæ singula in minora diuidamus. τάλαντον diuiditur in minas LX. drachmas $\overline{VI}$. obolos $\overline{XXXVI}$. semiobolos $\overline{LXXII}$. æreola $\overline{CCXVI}$. minutias $\overline{MDXII}$. μνᾶ diuiditur in drachmas C. obolos DC. semiobolos MCC. æreola $\overline{III}$DC. minutias $\overline{XXV}$CC. δραχμὴ diuiditur in obolos VI. semiobolos XII. æreola XXXVI. minutias CCLII. ὀβολὸς diuiditur in semiobolos II. æreola VI. minutias XLII. ἡμιώβολον diuiditur in æreola III. minutias XXI. χαλκοῦς diuiditur in minutias VII. quæ λεπτὰ dicuntur, & indiuisæ manent. Sequitur tertia huius sermonis pars, in qua obscura elucidare consueui: antequàm ergo ad talentum redeam hoc unum dicere uolo, Nullum ferè est ponderis genus tam Græcis q̃ Latinis, quo non & numisma uel summa quædã rei nummariæ significetur. Id ipsum in Latinis Volusium & Balbum legentibus, clarius conspicietur, q̃ ut ulla præterea probatione indigeat. In Græcis uerò ita esse ea quæ diximus nonnihil declararunt, magis autẽ quæ dicturi sumus poterunt indicare. Talentum

lentũ itaq; Atticum suprà probaui sexaginta esse minarũ, quod de minori intelligendũ est, duplex enim ipsis fuit, maius & minus, de maiori nunc est dicendum, quod fuisse in usu Terentius ostendit in Phormione, apud quem Geta inquit,

Si quis daret talentum magnum,

Et Vergilius in quinto Aeneidos,

Vináque & argenti magnum dat ferre talentum.

Plautus uerò in Mostellaria declarat quot minarũ fuerit, apud quem Tranio seruus de minis quæ debebantur Danistæ loquens ait,

Quater quadraginta illi debentur minæ.

Deinde Simo senex de eadem re uerba faciens inquit,

Talentis à magnis totidem quot ego & tu sumus,

Tum iterum idem seruus infit,

Heus iã appetit meridies absolue hũc quæso uomitum,
Ne hic nos enecet, quater quadraginta illi debentur minæ, Et sors, & fœnus tantum est.

Hinc intelligitur talentum magnũ octoginta fuisse minarũ. Sed hoc quoq; obseruauit Seruius scribens super Vergilij uersu, qui est in libro quinto Aeneidos,

Perfusæ uestes, argenti auriq; talenta.

Ait enim, Talentum secundum uarias gentes uarium est pondus, sed apud Romanos talentum est octoginta libræ, sicut Plautus ostendit in Mostellaria, qui ait, duo talenta esse centum sexaginta libras. Idem Seruius super eiusdem Vergilij hoc carmine, quod est in nono Aeneidos,

Et tripodas geminos, auri duo magna talenta.
Inquit, Bene addidit, magna: nam uarium apud diuersas gentes est talenti pondus, nam talentum potest & breue aliquid & magnum significare. Nam, ut suprà diximus, secundum Plautum talentum octoginta librarũ est, qui cum dixisset debere CLX. libras, paulò pòst intulit duo talenta, per iocum dicens, debentur talenta tot quot ego & tu sumus. Hæc ille. Fallitur autẽ Seruius duobus modis, primo iudicio, q Romanis LXXX. librarum talentum esse dicit, cum nullum habuerint. Comici nanque, qui talenti uoce solent uti, ferè Attico more loquuntur. Vnde Terentius non modo habet talentum, sed etiam minam & drachmam & obolum, nec Plautus multũ dißimilia. Sunt enim Græcos in hoc imitati Apollodorum, Diphilum, Menandrum, è quibus suas comœdias uerterunt. Deinde memoria fallitur, quòd pro minis libras inquit, nam nec Plautus libras eo loco habet, nec ponderis eiusdem & ualoris sunt libra & mina. Sed quomodo Comici loquuntur, eo & Vergiliũ locutum facile credimus. Quin etiam Liuius declarat idem talentum Atticum appellans libro quadragesimo octauo ab urbe condita. Argenti probi duodecim millia Attica talenta dato intra duodecim annos pensionibus æquis, talentum ne minus pondo octoginta Romanis ponderibus pendeat. Priscianus Cæsariensis in libello de Ponderibus hunc locum citans scribit, Sic decreuit senatus, ut non plus quàm ternæ libræ & quaternæ unciæ singulis desint talentis. Quæ quidem
ex

ex medicorũ sententia dicuntur. Nam octoginta minæ Atticæ efficiunt ipsis octoginta tres libras Romanas & quatuor uncias: est enim mina quatuor drachmis grauior libra. Sed minime Liuij est sententia, qui denarios grauiores statuit, quàm ut septem octo tantum drachmas Atticas ponderent, ut libro præcedenti dixi: quare reliquæ drachmæ, quarum in unaquaque mina quatuor supersunt, in denarios dispartiuntur. Idem Priscianus scribit duo talenta Atticis fuisse his uerbis, Talentum Atheniense paruum, minæ sexaginta: magnum, minæ octoginta tres & unciæ quatuor. Ego legerem, libræ octoginta tres & unciæ quatuor, ut cum his, quæ paulò antè ex eodem retuli, concordēt. Nisi quis uelit dicere, minas hic ab eo pro libris scriptas, tanquam idem essent, quod ut hominis esset parum memoris, ita non multum mirum, quia postea scribit, Et sciendum quòd secundum Liuij computationem centum minæ Atticæ, quarum singulæ LXXV. drachmas habēt, faciunt talentum magnum, nam minus habet LX. secundum Dardanum: isto enim modo talentum magnũ non nisi septē millia et quingētas drachmas habuisset. Tres itaque diuersæ sententiæ à Prisciano proferuntur, siue librariorum siue ipsius magis culpa, qui diuersa ex diuersis non satis intelligens collegerit. Sed non ualde miror & Seruium & Priscianum in his falli, ut qui Grammatici fuerint, nisi quis omnium rerum exactam scientiam illis esse debere uelit, quod nescio an ulli cõtigerit, aut unquam continget. Relinquamus itaque

Priscianum: nam Budæus quoque aduertit ipsum non satis consona tradere, eáque cum multis excusserit, tandem inquit, Quare potius adducor, ut talentum apud Liuium sit octogenarium & proportionē epitriton habeat, id est, sesquitertiam, uel ut alij loquuntur tertiariam, ad talentum Atticum minus, quod sexagenarium est. Hæc rectè. Siquidem ex Plauto ostendi maius talentum esse octoginta minarum, minus uerò ex alijs multis sexaginta esse intelligitur. Pergit, Sic enim ratio quadrabit, ut quam proportionem denarius ad drachmam habuisse dicitur, eandem Liuianum talentum ad uulgare, id est, ad Atticum habeat. Priscianus quidem dixit denarium hanc proportionē habere ad drachmā, sed Liuius non omnino qui addit, ferè. Budæus autem id non uult, nam denarium et drachmam Atticam idem pondus habere & idem ualere putat. Sequitur, Libras nunc centenarias intelligi uolo, nam quod apud Priscianum legitur, ut talentum minus sexagenarium sit, & libræ eius septuagintaquinque drachmarum, nullo authore confirmari potest. Hactenus ille. Ex incuria librarij arbitror hic scriptum libræ, cum minæ esset scribendū, & uerè dicuntur hæc à Budæo. Tametsi enim duplex mina fuerit Atticis, uetus LXXV. drachmarum, noua centum: nusquam tamen legitur talentū minus fuisse centum ueterum minarum, sed de his mox plura. Ait deinde Budæus, Cum enim Suidas, Pollux, Festus, Græci & Latini talentum Atticum sex millium drachmarum esse dicant & sexaginta minarū, necesse est

est,ut LX. minas nõ Atticas sed Græcas intelligamus & centenarias,quæ Atticas octoginta faciunt. Hæc Budæus. Cum quo minime consentio,nam Suidas & Pollux,ac cæteri cũ dicunt talentum sex millium drachmarum esse, Atticas intelligunt: quemadmodum etiam Latini dum sex millium denariûm dicunt, intelligunt per denarios drachmas Atticas,ut ex dictis perspicuum est. Atque sic etiam non Græcas minas sed Atticas intelligunt. Sed quorsum tandem hæc? pergit declarando, Non omittendum id quod Pollux inquit, Talentum Atticum apud Athenienses Atticas drachmas capere numero sex millia, apud alios eundem numerum, sed suarum cuiusque loci drachmarum. Hactenus Budæus. Suprà uerba Pollucis retuli,qbus minas dicit alijs quoque centum esse drachmarum ipsis consuetarum. Tandem Budæus infert, Id quod eò pertinere potest, quod de talento Liuiano dictum est, siue Euboicum, siue aliud fuerit, ut quomodo Athenis & alibi talentum sex millia drachmarum habuit uernacularum cuiusque loci: sic Romæ sex millia denariorum habuerit, quæ tamen æquauerint pondere octo millia drachmarũ. Hæc Budæus. Liuius cum habeat duplex talentum Atticum, maius quod ipse clare dicit Atticum: minus, quod non obscurè ex his quæ suprà scripsi intelligitur quoque Atticũ fuisse, quorum neutrũ idem est cũ Euboico, cuius ipse aliàs nominatim mentionẽ fecit, neq; cum alio quopiã cuius meminisse authores scimus. Romanis antẽ nullũ fuit talentum, cum enim sex milliũ denariûm ta-

lentum esse aiunt, de Attico se loqui manifeste dicunt Festus & Gellius. Liuius uerò sua quæ habet de eodem Attico minore ex Polybio transtulit. Quamobrem hæc Budæi, pace tanti uiri dixerim, planè incerta sunt, ne igitur dubios magis quàm certos redderent lectores penè necessarium fuit ea asscribere. Cæterum hoc loco non ab re erit ueterum loquendi consuetudinem indicare, præsertim quod libri sint hic non parum deprauati. Suidas sic scribit, ἀρχαῖα δὲ ἡ χρῆσις καὶ τὸ τρίτον ἡμιτάλαντον, καὶ πέμπτον ἡμιτάλαντον. ἔστι δὲ τὸ μὲν τρίτον ἡμιτάλαντον, δύο ἥμισυ τάλαντα, καὶ τὸ ἕβδομον ἡμιτάλαντον, ἓξ ἥμισυ. καὶ ὅλως ὅυτινος ἀριθμοῦ παρωνύμως μέρει ἐπονομάσει τὶς τὸ ἡμιτάλαντον, τούτου ὁ προηγούμενος ἀριθμὸς ἐφαρμόσει τοῖς ταλάντοις, οἷον ἂν μὲν ὄγδοον, ζ΄. ἂν δὲ ἔνατον, η΄. συναριθμουμένου δηλονότι καὶ τοῦ ἡμίσου. φίλον δὲ τοῖς ἀρχαίοις καὶ τὸ ἓν ἥμισυ τάλαντον, τρία ἡμιτάλαντα λέγειν, ὡς καὶ τρία ἡμιμναῖα, τὴν μίαν ἡμίσειαν μνᾶς. i. Antiqua consuetudo est huius locutionis tertiũ semitalentũ et quintũ semitalentũ. Est uerò tertiũ semitalentũ, duo talenta & dimidiũ. Quintum uerò semitalentũ, quatuor & dimidiũ. Et septimum semitalentum, sex & dimidium. Et omnino cuius tandẽ numeri parti addiderit quispiã simili ratione semitalentũ, eius numerus antecedens conueniet talentis, ut si octauum, septem, si nouem, octo, connumerato uidelicet dimidio. Solent autem antiqui unum cum

dimidio

dimidio talentum, tria semitalenta dicere, ut & tres semiminas, unam cum dimidia minam. Idem Suidas etiam alibi scribit, τρίτον ἡμίδραχμον τὰς δύο καὶ ἡμίσειαν δραχμὰς, οὕτως εἰώθασι λέγειν οἱ παλαιοί. Hoc est, Tertiam semidrachmam duas drachmas cum dimidia, isto modo antiqui consueuerunt dicere, quod sane cum locutionibus superioribus conuenit. Hinc Priscianus quoque inquit in libello de Ponderibus, Sestertius dicitur semis tertius, de quo Aruntius hæc ait, Sestertius olim dupondius & semis, quasi semistertius, quo tempore denarius decußis ualebat, hoc est, post duos sequens tertio loco est semis. Hoc quoque secundum Atticos et Ionas, qui τρίτον ἡμίδραχμον dicebant, pro δύο καὶ ἡμίσειαν δραχμὰς. Teste etiam Didymo, qui hoc ponit ostendens in omni parte orationis & constructionis analogiam Græcorum secutos esse Romanos: unde & Herodotus in primo historiarum, ἕβδομον ἡμιτάλαντον. Id est, septimum semitalentum dixit, pro sex & semitalentum. Hæc Priscianus. Eiusdē sententiæ est Volusius Metianus quum scribit, Sestertius duos asses & semissem, quasi semis tertius, Græca figura ἕβδομον ἡμιτάλαντον. Nam sex talenta & semitalentum eo uerbo significantur. Lex etiam XII. tabularum argumento est, in qua duo pedes & semissis sestertius pes uocatur. Ex his itaque intelligimus si dixerint, τρία ἡμιτάλαντα, tria semitalenta indicāt, id est, sesquitalentum. Sin τρίτον ἡμιτάλαντον, duo integra talenta & dimidium. Sed de his satis: quoniam

& Budæus ea nonnihil attigit. Dicunt præterea διτάλαντον, id est, duo talenta, & τριτάλαντον tria. Inde quoque fit ταλανταῖον, id est, pondere talẽti. Sic ταλαντιαῖοι λίθοι apud Suidã. Et ταλαντέω quod pondero, siue ad libram appendo significat, quo utitur Plato in Timæo, τὴν δὲ γῆν ταλαντουμένην ἀνωμάλως σείεσθαι μὲν ὑπ᾽ ἐκείνων· κινουμένην δὲ αὖ πάλιν ἐκεῖνα σείειν. Id est, Terram uerò inæqualiter appensam ab illis concuti, rursumq́; commotam illa concutere. Sed idem uerbum etiam dicitur ταλαντάω & ταλαντεύω. Postremo inde πολυτάλαντος dicitur diues, ut qui multa habeat talenta. Sed in his nimius fui, quæ ad Grammaticos magis pertinent. Veniam nunc ad minam, quemadmodum uerò duplex talentum, magnũ & paruum Atticis fuisse testimonio authorum probaui, ita duplex quoque mina fuit, maior, quam Solonis appellare possumus: minor, quam Veterem: fuit hæc quinque & septuaginta drachmarum, illa centum. Habet itaque Solonis planè proportionem sesquitertiam ad ueterem, quam & talentum magnum ad paruum, ut prorsus uerum sit quod Plutarchus & Andocides asserunt, Solonem mensuras & pondera auxisse. Cæterũ ut utrunq; talentũ in usu mansit, sic non pari modo utraq; mina, sed uetus abolita uidetur. Erat uerò Solonis Xenophonte, Diodoro, Cleopatra, Plinio testibus centum drachmarum: uetus autem quinq; & septuaginta, quod dicunt Fannius & Priscianus. Fannius quidem quum Graiam minam, quam uult centum esse drachmarum,

declararit,

declararit, adijciens,

Attica quæ fiet, si quartam dempseris hinc, mna.

Priscianus uerò sic scribens, Mna Attica drachmæ septuagintaquinque. Malo autem istis hic quàm Plutarcho accedere, quòd hac ratione prorsus seruetur proportio sesquitertia, quæ & inter talentum magnum et paruum est. Credo itaque uel negligenter à Plutarcho scriptum trium & septuaginta minarum, uel quod magis placet, librariorum incuria qui notas ob uetustatem non recte legentes, numerum mutarunt. Verum Fannius & Priscianus nonnihil etiã hac parte aberrarunt à uero, quò fit ut alios reddiderint dubios, alios secum errare fecerint: nam minam centum drachmarũ, quam Atticam esse ex optimis authoribus probaui, Græcã appellat Fannius, nesciens Atticis duas fuisse minas. Ait enim,

Accipe præterea paruo quam nomine Graij
Mnan uocitant, nostriq; Minam dixere priores.
Centum hæ sunt drachmæ, quòd si dempseris illis
Quattuor, efficies hanc nostram denique libram,
Attica quæ fiet, si quartam dempseris hinc, mna.

Ex quibus carminibus primo clarum est, quòd Graiam minam centum esse drachmarum uelit, quasi Græci perinde ut communem habuerint loquẽdi proprietatem, quam διάλεκτον adpellant, sic etiam minam habuerint cõmunẽ. Deinde librã Romanã eße drachmarũ nonaginta quatuor, q d' rectißimè ab eo scriptũ est. Tũ deniq; Atticam minã esse drachmarum septuagintaquinq;, quod uerum est de ueteri Attica. Si itaq; quam Graiã uocat, no

minaßet

minaſſet quoque Atticam, bene ſenſiſſet, ſed forte non credidit unam eandemq́; ciuitatem duas habuiſſe minas diuerſas: unde in iſtam opinionem uenit. Sed Priſcianus magis errat ſcribens, Mina Attica drachmæ ſeptuagintaquinque. Libra uel mina Graia drachmæ nonaginta ſex. Primum recte ſcribit de Attica mina ueteri, ac planè concordat cum Fannio: alterum non recte, nam nec libra uerè Graia dicitur, quæ Romana eſt, qua tametſi Græci utuntur, ſeruant tamen idem pondus quod Romani, nec mina ulla nonaginta ſex drachmarum fuit. Sic fallimur ubi, re non ſatis diligenter conſiderata, leues ad ſcribendum ſumus. Videtur itaque Priſcianus legiſſe Fannij carmina, ſed non ſatis memoria tenuiſſe. Porrò Alciatus facit nobis duas libras Atticas, quarum neutra eſt Attica: altera tantum impropriè ſic dicitur, & quidem à nemine niſi Fannio. Sed ne tempus fruſtra teratur eius uerba perpendamus, Nunc de libra uideamus, quam illi λίτραν dicunt, & minimum fuit, ponderis uidelicet ſtagiorum, id eſt, ſextularum, trium, ut interpres Nicandri ſcribit. Sic ille. Nicandri interpres hoc non ſcripſit de libra, ſed mina Attica, ait enim, ἡ ἰταλικὴ μνᾶ λίτραν μίαν ἡμίσειαν. ἡ δὲ ἀττικὴ ςάγια τρία. Id eſt, Mina Italica ſeſquilibram habet: Attica uerò tria ſtagia. Sed locus hic ſine dubio deprauatus eſt, ut & alij multi. Quis enim unquam ſcripſit minã Atticam ſex drachmarum eſſe? Ego arbitror ſic legendum, ἡ δὲ ἀττικὴ λίτραν μίαν καὶ ςάγια. ιι. id eſt, Attica uerò libram unam & ſtagia duo: tum enim uerè

rè ab interprete iſta ſcribuntur. Illud fortaßis non prætermittendum, quòd Alciatus ex ſententia interpretis Nicandri, nõ interpretetur tria ſtagia, tres ſextulas: quòd is ſtagium dicat eſſe pondus ſeſquidrachmæ, ac idem cum denario, & ſextulam tantum quatuor ſcriptulorum eſſe conſtet. Libram tamen unciarum eſſe duodecim interpres ille recte ſcribit, ἡ ὁλκὴ οὐγγίας δύο, ἡ λίτρα ὁλκὰς ἕξ. Hoc eſt, Holce uncias duas habet, libra holcas ſex. Quid uerò Holce fuerit in medicis declarabo. Præterea Alciatus librã pro mina dicit, quem nec ſatis defendit Plinius qui more interpretum ſibi aliquid permittens, uertere ſolet libram, nec Fannius qui improprie ſic nominauit. Pergit deinde, De qua multa quoque Iulius Pollux ſcripſit, cui opinioni aſtipulatur etiam Heſychius qui λίτραν interpretatur Siclũ, qui idem eſt cum ſtagijs tribus, & tamen libra communis, ipſa quoque eſt unciarum duodecim. Hactenus Alciatus. Adſcribenda ſunt uerba utriuſque, primo Heſychij qui inquit, λίτρα, ὀβολός. οἱ δὲ νόμισμα παρὰ σικελοῖς. οἱ δὲ ἐπὶ σταθμῶν. οἱ δὲ ῥωμαῖοι διὰ του. ϐ. λίβρα. Id eſt, Litra, obolus. Alij uerò dicunt Nomiſma apud Siculos. Alij pondus. Romani autem per b proferunt libram. Ne uerò quempiã perturbent uerba Heſychij, ea declarare operæprecium duxi. Principio dicit, Libra, obolus, id eſt, libra ualet obolũ. Id autem de graui ære quo multam indicere ſolebant dictum accipi poteſt. Siquidem denarius decem ualebat aſſes ſiue libras: obolus uerò erat decima pars drachmæ Aeginææ,

ut in

ut in alio opere declaraui. Hinc traditum ab authori-
bus libram obolum ualere. Vnde Pollux libro nono in-
quit, καὶ μὴν ἐν ἀκραγαντίνων πολιτείᾳ, φησὶν ἀρι-
στοτέλης, ζημιοῦσθαί τινα τριάκοντα λίτρας. δύνα-
σθαι δὲ τὴν λίτραν ὀβολὸν αἰγιναῖον. Hoc est,
Atqui in Agragantinorum rep. dicit Aristoteles, quen-
dam multatū esse triginta libris: ualere uerò librā obo
lū Aeginæū. Ex qbus dilucidū esse arbitror librā et obo
lum non idem esse, sed idem ualere. Quòd si quis putat
λίτραν pro libella, quod diminutiuum non recipit Græ
ca lingua dictum, non aberrat. Siquidem libella erat mo
neta argentea atque decima pars denarij, ut alia libella
decima pars sestertij, quemadmodum est apud Volusiū
Metianum. Deinde ait Hesychius, Nomisma apud Sicu-
los, ex quo apparet Siculos etiam Romana moneta usos:
quare mirum non est, Epicharmum Siculum scripsisse
heminam Latino uocabulo. Addit Hesychius, Alij pon-
dus: quod ita esse nemo non intelligit. Postremo inquit,
Romani autem per b proferunt uel scribunt libram: co
gnoscitur itaque uel inde Græcos Romanam uocem nō-
nihil corrupisse. Igitur quæ sit sententia tum Hesychij
tum Pollucis quemlibet iam tenere arbitror. Sed Alcia-
tus uidetur legisse Siclum, quum omnia exemplaria He
sychij & Pollucis, quæ mihi uidere contigit, habeant
obolum. Quamobrem minus etiam istorum uerbis, quàm
Nicandri interpretis confirmare potest, Atticam li-
bram trium sextularum fuisse. Sequitur in Alciato,
Est & alia Attica, cuius meminit Rhemnius Palæmon,
ponderis

ponderis drachmarum LXXV. quarta uidelicet parte minor nostra libra, cuius supra mentionem fecimus, sed impropriè hanc Libram uocitari dixi. Hæc ille. Fannius eam nunc libram Atticam, nunc Minam nominat: Minam quidem rectè, Libram uerò impropriè, ut bene sentit Alciatus. His itaq; uersibus Libram adpellat,

Vnciaq; in libra pars est, quæ mensis in anno,
Hæc maior Latio libra est, gentiq; togatæ:
Attica nam minor est, ter quinq; hanc deniq; drachmis
Et ter uigenis tradunt explerier unam.

Quibus uerò minam rectè uocat supra retuli. Deinde errat Alciatus, quòd quarta parte Romana libra minorem dicit, id enim non est: nã tum septuagintaduarum drachmarum tantum esset, quod nec ipse uult, nec est uerum: quod autẽ supra se dixisse ait, est. Metron enim, ut eius poëtæ interpres attestatur, præcipue Chœnica appellabant, ex eo quòd illa principium sit omnis ferè mensuræ: quapropter & à quibusdam libra dicta est, sed impropriè. Videtur Rhemnius Palæmon non ipsam Chœnicem, sed eius dimidium libram adpellasse, dum Atticam libram commemorat põderis drachmarũ LXXV. Sic Alciatus. Rectè quidem scribit Metron Chœnica dictum, id enim dixit Aristophanes, ut eius interpres declarat: ubi uero Rhemnius dimidium chœnicis appellauerit Librã nescio, certe si ita appellasset, quod ab eo factum non est, magis etiam impropriè quàm minam librã nominasset. Sed de his plus satis. Libra igitur nulla est Attica, sed duplex est mina Attica, uetus et Solonis.

Iam

Iam ad drachmam eſt tranſeundum, quæ nummus erat argenteus, ſicut apud Romanos denarius. Hinc Suidas ſcribit, δραχμὴ δὲ ὁλκὴ νομίσματος ἀργυρίου. Id eſt, Drachma autem pondus argentei nummi.

Et Fannius,

In ſcripulis ternis drachmam, quo pondere doctis
Argenti facilis ſignatur pondus Athenis.

Præterea Alexarchus apud Athenæum mutato more loquendi τὴν δραχμὴν, ἀργυρίδα nuncupauit. Fuit & aurea drachma, quã δραχμὴν χρυσίου Heſychius & Suidas nominant. Cæterum drachma dicta eſt, ut Iulius Pollux ſcribit, quòd ſit quaſi manipulus obolorum, quem δραγμὴν uocant. A drachma quoque fit τετράδραχμον, id eſt, quatuor drachmæ, in cuius loco Latini habent ſemunciam, eo uſus eſt Liuius: fit & τρίδραχμον atque δίδραχμον, id eſt, tres & duæ drachmæ. Quoniam uerò de drachma Attica multa in Latinis ponderibus dixi, nunc ad obolum ueniam: obolos autem drachma Attica ſine controuerſia habet ſex, quæ poſſet etiam diuidi in tria γράμματα, quæ Latini ſcriptula nominant, quemadmodum eam diuidit tum Cleopatra, tum Fannius: ſed quia γράμματος & in hac ſignificatione uſus Atticis nullus aut rarus eſt, id ad medica pondera reijciam. Ab obolo autem fit διώβολον & τριώβολον & τετρώβολον, id eſt, duo, tres, quatuor oboli. Pendet uerò obolus ſex æreola Diodoro & alijs: quare Plinij locus aut deprauatus eſt, aut ipſe decem æreola paris ponderis fecit cum aliorum ſex.

Sunt uerò uerba Plinij de drachma Attica. Eadémque ſex obolos pondere efficit, obolus decem chalcos. Poſtremò æreolum diuiditur in ſeptem minutias, quæ, ut dixi, indiuiſæ permanent. Tantum de Atticis ponderibus, ſequuntur medica quæ ſic habent, ἡ μνᾶ ἰατρικὴ ἔχει οὐγγίας. ιϛ. ἡ δὲ λίτρα οὐγγίας. ιβ. ἡ δὲ οὐγγία δραχμὰς. η. ἡ δὲ δραχμὴ γράμματα. γ. τὸ δὲ γράμμα ὀβολοὺς δύο. ὁ δὲ ὀβολὸς ἡμιώβολα δύο. τὸ δὲ ἡμιώβολον κεράτιον. α ς'. τὸ δὲ κεράτιον σιτάρια. δ. Hoc eſt, *Mina medica habet uncias ſedecim. Libra uerò uncias duodecim. Vncia drachmas octo.* Drachma *ſcriptula tria. Scriptulum obolos duos. Obolus ſemiobolos duos. Semiobolus ſiliquam unam cum dimidia. Siliqua grana quatuor. Sic ſe habent pondera quæ Græcorum medicis ſunt in uſu: quod autem tot unciarum fuerit medica mina, clare dicit* Dioſcorides *quiſquis fuit, cuius uerba ſunt hæc in libello de menſuris & ponderibus,* ἡ μνᾶ κατὰ μὲν τὴν ἰατρικὴν χρῆσιν ἄγει οὐγγίας. ιϛ. τουτέστιν ὁλκὰς. ρκη. Id eſt, *Mina ſecundum medicorum uſum habet uncias ſedecim, drachmas centum uigintiocto. Hinc Galenus libro ſecundo* περὶ συνθέσεως φαρμάκων κατὰ γένη *recitat emplaſtrum* Heræ *nobilis medici qui ſic ſcribit,* πίσσης ξηρᾶς μνᾶ. α. λιθαργύρου μνᾶ. α. *& cætera minæ pondere: tandem uerò etiam* κυπρίου χαλκοῦ μνᾶς ἑκκαιδέκατον. *Vbi Galenus addit,* ἐν τούτῳ τῷ φαρμάκῳ ὁ Ἥρας δῆλός ἐστι τὴν μνᾶν. ιϛ. οὐγγιῶν βουλόμενος

ἐῖναι. οὐ γὰρ ἂν ἑκκαιδέκατον ἐγεγράφει μνᾶς, εἰ μὴ τοῦτ' ἐβούλετο. Id eſt, In hoc medicamẽto Heras manifeſte uidetur uelle minam eſſe ſedecim unciarum, non enim ſcripſiſſet ſextamdecimam minæ partem, niſi hoc uoluiſſet. Idem Galenus in eodem libro paulò antè, recenſens emplaſtra quædam uiridia Andromachi, quartum his uerbis ab eo ſcriptum affert, Ἰοῦ ξυστοῦ δραχμὰς. θ̄. χρυσοκόλλης δραχμὰς. θ̄. τερμινθίνης μνᾶν μίαν. κηροῦ μνᾶς ἥμισυ. ὄξους ὀλίγον. i. Aeruginis raſilis drachmas nouem. Chryſocollæ drachmas nouem. Reſinæ terebinthinæ minam unam. Ceræ minam dimidiam. Aceti parum. Galenus minæ, quam Andromachus intelligat, declarandæ gratia, inquit, τὴν μνᾶν δὲ οὐγγιῶν δεκαὲξ ἐμβάλλειν. ἡ γὰρ τῶν εἴκοσι, ὡς πρὸς τὴν τῆς χρυσοκόλλης καὶ τοῦ ἰοῦ ἰσομετρίαν, μεγάλη. Hoc eſt, Minam autem ſedecim unciarum inijcere oportet. Quæ enim uiginti unciarũ maior eſt, quàm ut proportione Chryſocollæ & Aerugini conueniat. Satis declaratum arbitror medicis in uſu fuiſſe minam ſedecim unciarum, quare ad Librã uenio, quæ ipſis more Romano in duodecim uncias ſecatur. Medici enim nobiles Græci, qui hoc uocabulo utuntur, rerum Romanarum non fuerunt imperiti, unde & nomen et pondus mutuo ſumpſerũt. Sed libram explanat idem Dioſcorides ſcribens, ἡ δὲ λίτρα ἔχει οὐγγίας. ιβ'. δραχμὰς δὲ ϞϚ̄. Quod eſt, Libra autem habet uncias duodecim, drachmas uerò ſex & nonaginta. Idem aſſerit Galenus περὶ συνθέσεως

σεως φαρμάκων κατὰ γένη libro primo, ἡ μὲν γὰρ λίτρα δραχμὰς ἓξ ἔχει πρὸς ταῖς ἐννενήκοντα. τὸ δὲ ἡμίλιτρον ὀκτὼ καὶ τεσσαράκοντα δηλονότι. καθάπερ καὶ τούτου πάλιν τὸ ἥμισυ τέτταρας καὶ εἴκοσι. Id est, Libra enim drachmas sex & nonaginta habet. Selibra octo & quadraginta: quemadmodum & huius rurſum dimidia pars quatuor & uiginti. Sic Galenus. Cum itaque octo drachmæ unciam efficiant, ut mox declarabo, neceſſario ſequitur libram eſſe duodecim unciarum. Quin etiam Galenus eiuſdem operis libro primo ait, εἰ μὲν γὰρ χαλκίτεως ἐμβάλοις οὐγγίας ϛ. ὅπερ ἐστὶν ἥμισυ λίτρας, ἔσται σοι μεγάλων τραυμάτων κολλητικώτερον τὸ φάρμακον. Hoc est, Si chalcitis uncias inieceris ſex, quæ eſt ſelibra, magna uulnera conglutinandi uim maiorem habebit hoc medicamentum. Sed idem libro tertio eiuſdem operis libram tam ponderalem quàm menſuralem in duodecim uncias diuidi clariſsime dicit, quæ uerba libro primo retuli. Sequitur οὐγγία uox Romana, literis paululum, ut ſcribit Galenus, immutatis, nec minus pondus Romanum, quam drachmarum octo eſſe ait his uerbis Dioſcorides, ἡ δὲ οὐγγία δραχμὰς η. γράμματα. κδ. i. Vncia uerò drachmas habet octo, ſcriptula uigintiquatuor. Galenus quoq; ſcribit περὶ συνθέσεως φαρμάκων κατὰ γένη lib. 6. διὰ τὸ τὴν σταθμικὴν οὐγγίαν ὀκτὼ δραχμὰς ἕλκειν. i. Idcirco quod ponderalis uncia octo drachmas pendeat. Idē eiuſdē operis libro quinto,

ἕλκουσι γὰρ αἱ .θ. οὐγγίαι ἰταλικαί, αἱ ἐν τοῖς κατατετμημένοις κέρασιν, ἑπτὰ καὶ ἡμίσειαν οὐγγίας σταθμικάς, αἵ τινες .ξ. δραχμαὶ γίνονται, τῆς μιᾶς οὐγγίας η. δραχμὰς δεχομένης. Id est, Pendent enim nouem unciæ Italicæ, quæ in cornibus intersectis sunt, septem uncias ponderales cũ dimidia, quæ quidem sexaginta drachmæ fiunt, cum unaquæque uncia capiat octo drachmas. Idem in emplastro, quod ipse composuit, declarat, ῥητίνης τερμινθίνης οὐγγίας. β. τουτέστιν δραχμὰς. ις. Id est, Resinæ terebinthinæ uncias duas, hoc est, drachmas sedecim. Hinc quoq; fecerunt ἡμιούγγιον quod est Semuncia. Galenus libro secũdo, βουληθεὶς δὲ εὐῶδες αὐτὸ ποιῆσαι, μίξεις ὀποπάνακος ἡμιούγγιον, ὅπερ ἐστὶ δραχμὰς. δ. Id est, Si uolueris id ipsum odoratum facere, misce=bis opopanacis semunciam, quod est, drachmas qua=tuor. Hesychius quoque scribit, δραχμὴ τὸ ὄγδοον τῆς οὐγγίας. Id est, Drachma octaua pars unciæ. Vn=cia igitur drachmarum est octo. Drachma autem pen=det tria scriptula: inquit itaque Dioscorides, cuius iam sæpe mentionem feci, ἡ δὲ δραχμή, ἡ καὶ ὁλκή, ἄγει γράμματα τρία, τουτέστιν ὀβολοὺς. ϛ. Id est, Drachma, quæ & Holce, pẽdet scriptula tria, quod est obolos sex. Idem etiam alij tradunt. Ab ea fit ἡμί=δραχμον, quod medicis quoq; in usu est. Galenus ope=ris commemorati libro quarto, τῆς δὲ τοῦ χαλκοῦ λεπίδος ἡμίδραχμον. Hoc est, Squamæ uerò æris semidrachmam. Proximum est γράμμα, quod La=

tini

tini scriptulum dicunt, ueteribus Græcorum medicis nõ adeo in usu, ut nec Latinis. Iuniores uerò è quorum numero est Aetius, Alexander, Aretius, Moschio non raro utuntur, sed ex his nihil iam probare uolo. Veteres autem eius loco habent, διώβολον, uel ὀβολοὶ δύο. Vt Soranus apud Galenũ περὶ συνθέσεως φαρμάκων κατὰ τόπους libro primo, κισσήρεως ὀβολοὶ δύο Id est, Pumicis oboli duo. Quem obolum etiam Plinius non mutauit cum haberet scriptulum, quo aliàs utitur, & dimidium scriptulum dicere posset. Verba eius sunt libro XXXII. capite XI. Lapis qui inuenitur in scorpionis marini cauda pondere oboli potus. Duos uerò obolos dicunt & διώβολον, ex quo fit Διωβολιαῖος. Galenus eiusdem operis libro septimo ὕδατι ἀνάπλαττε τροχίσκους διωβολιαίους. Id est, Aqua formato pastillos pondere duorum obolorum. Tres autem obolos ijdem dicunt τριώβολον. Idem Soranus loco suprà citato ἁλὸς ἀμμωνιακοῦ τριώβολον. Hoc est, Salis Ammoniaci tres obolos. Sic etiam quatuor obolos appellant τετρώβολον. Zoilus apud Galenum libro tertio eiusdẽ operis, κρόκου τετρώβολον, κινναμώμου τετρώβολον, quod est, Croci quatuor obolos, cinamomi quatuor obolos. Inde etiã ἡμιώβολον, quod & ἡμιωβόλιον legitur. Andromachus apud eundẽ libro septimo, ἐλατηρίου ἡμιωβόλιον, id est, Elaterij semiobolum. Idẽ, κρόκου ὀβολὸν καὶ ἡμιώβολον, hoc est, Croci obolum & semiobolũ. Demũ χαλκοῦς, quod Plinius non

uertit, in uſu eſt medicorum. Dioſcorides libro quarto de ſylueſtri cucumere, ἡ δὲ τελεία πόσις ὀβολός. ἡ δὲ ἐλαχίστη ἡμιωβόλιον, παιδίοις δὲ δίχαλκον, πλεῖον γὰρ ποθὲν κίνδυνον ἐπιφέρει. Id eſt, Integra potio oboli pondere eſt, minima uerò ſemioboli, pueris dentur duo æreola, plus potũ periculum affert. De ſiliqua et grano in alio opere plura ſcripſi. Sic habẽt pondera medica, quæ difficilia reddit, tũ magnus diſſenſus eorũ qui de his ſcripſere, tum quod nemo ſatis diuerſitatis cauſas tradidit, ne ipſe quidẽ Galenus uir ſummè diligẽs. Sed ãtequã redeã ad minã, rurſus maiora in minora quæq; pondera reſoluã. Mina diuiditur in uncias XVI. drachmas CXXVIII. ſcriptula CCCLXXXIII. obolos DCCLXVIII. ſemiobolos MDXXXVI. ſiliquas $\overline{\text{II}}$CCCIIII. grana $\overline{\text{IX}}$CCXVI. Libra diuiditur in uncias XII. drachmas XCVI. ſcriptula CCLXXXVIII. obolos DLXXVI. ſemiobolos MCLII. ſiliquas MDCCXXVIII. grana $\overline{\text{VI}}$DCCCXCII. Vncia diuiditur in drachmas VIII. ſcriptula XXIIII. obolos XLVIII. ſemiobolos XCVI. ſiliquas CXLIIII. grana DLXXVI. Drachma diuiditur in ſcriptula III. obolos VI. ſemiobolos XII. ſiliquas XVIII. grana LXXII. Scriptulũ diuiditur in obolos II. ſemiobolos quatuor, ſiliquas ſex, grana XXIIII. Obolus diuiditur in ſemiobolos II. ſiliquas III. grana XII. Semiobolus diuiditur in ſiliquam unam cum dimidia, grana VI. Siliqua diuiditur in grana quatuor. Nũc rurſus ad minam ueniendum, quæ uaria admodum eſt,

ſed

ſed nos de alijs in alio opere eiuſdem cum hoc argumenti ſcripſimus copioſius, iam de his ſolũ dicam, quæ in medicinæ uſu fuerunt. Medicã in uſu fuiſſe iam ſatis probatum arbitror. Plinius uerò qui Dioſcoridis latina faciens, μνᾶν libram uertere ſolet dubio procul Atticam intelligit, quæ quatuor tantũ drachmis Romana libra maior eſt. Dioſcorides itaq; libro quinto ſcribit, ὀξύμελι σκευάζεται οὕτω, λαβὼν ὄξους κοτύλας. ε. καὶ ἁλὸς θαλασσίου μνᾶν μίαν. μέλιτος μνᾶς. ι. ὕδατος κοτύλας. ι. μίξας ἕψησον ἄχρις οὗ δεκάκις ἀναβράσῃ καὶ ψήξας κατάγισον. Plinius ſic reddit libro quartodecimo capite decimoſeptimo, Oxymel hoc uocarunt, mellis decẽ libris, aceti ueteris heminis quinque, ſalis marini libra, aquæ pluuiæ ſextarijs quinque ſufferuefactis decies, mox elutriatis atque inueteratis. Dioſcorides ibidem, ὁ δὲ οἰνάνθινος σκευάζεται οὕτω. λαβὼν τῆς ἀγρίας ἀμπέλου τὸ ἄνθος βρυούσης ξηρὸν μνᾶς. β. εἰς μετρητὴν γλεύκους πρὸς ἡμέρας. λ. εἶτα διυλίσας ἀπόθου. Plinius in eodem libro capite decimoſexto, Fit è labruſca, id eſt, uite ſylueſtri, quod uocatur Oenanthinon: flores eius libris duabus in muſti cado macerati poſt triginta dies mutantur. Hæc ille. Ex quibus clarum quod Plinius apud Dioſcoridem minam acceperit Atticam. Hinc etiam ait cum medica iam uellet è Græcis, potiſſimum ipſo Dioſcoride transferre. Ferè enim Attica obſeruatione medici utuntur. Et paulò pòſt, Mna, quam noſtri minam

 uocant,

uocant, pendet Atticas drachmas centũ. Sic quoq; uidetur usus mina Philoxenus medicus, cuius emplastrũ est apud Asclepiadẽ, ut scribit Galenus περὶ συνθέσεως φαρμάκων κατὰ γένη libro quarto, κηροῦ δραχμὰς. ρ. ὃ μνᾶν ἐπιγράφει, στέατος ταυρείου δραχμὰς. ρ. ῥητίνης τερμινθίνης δραχμὰς. οε. ὃ τρία τέταρτα ἐπιγράφει. Id est, Ceræ drachmas centũ, quod minam scribit, seui taurini drachmas centũ, resinæ terebinthinæ drachmas septuagintaquinque, quod tres quartas scribit. Videtur autem Asclepiades hanc interpretationem per drachmas posuisse cũ Philoxenus scripserit minam, ne quis eum de Alexãdrina aut alia sensisse putaret. Galenus uerò cum Crito minam scripsisset dubitat quam nam intelligat, locus est libro quinto, cum inquit, φαίνεται δὲ καὶ ἐν ἄλλοις. ρ. δραχμῶν βουλόμενος εἶναι τὴν μνᾶν. Id est, Videtur autẽ in alijs quoq; uelle centum drachmarũ esse minã. Quoniã uerò Romæ egisse Critonẽ constat, ut q Cæsareus medicus fuerit, dubiũ est an per drachmas, ut alij, denarios intelligens, uoluerit minã esse centũ denariorũ, tunc enim ab Attica mina multũ, à medica parum, quod mox declarabo, differret. Sed audiamus Galenum q̃ diuersa tradiderint qui de põderibus scripsere, διαπεφώνηται δὲ τοῖς περὶ τῶν σταθμῶν καὶ μέτρων γράψασιν, ὁπόσος ἐστὶν ὁ τῆς μνᾶς σταθμός. ἐνίων μὲν ἑκκαίδεκα λεγόντων οὐγγιῶν εἶναι τὴν μνᾶν. ἐνίων ἢ εἴκοσι. ἐνίων δὲ καὶ διοριζομένων, καὶ τὴν μὲν ἀλεξανδρεωτικὴν εἴκοσι φασκόντων εἶναι οὐγγιῶν.

ῶν. τὴν δὲ ἄλλην ἑκκαίδεκα. Id eſt, Diſſenſere autem inter ſe qui de Ponderibus & Menſuris ſcripſerunt, quantum minæ pondus ſit. Alij quidem ipſam ſedecim unciarum eſſe dicunt. Alij uero uiginti. Nonnulli autem diſtinguunt, atq; Alexandrinam uiginti eſſe unciarum aiunt, alterã uero ſedecim. Idem dicit lib. primo, τινὲς μὲν οὖν εἴκοσι οὐγγίας ἔχειν φασὶ τὴν μνᾶν. ἔνιοι δὲ ἑκκαίδεκα, hoc eſt, Quidã igitur uiginti uncias habere dicunt minã: alij autem ſedecim. Sed ꝙ Alexandrina medicis in uſu fuerit, Galenus indicat recenſens ex Aſclepiade emplaſtrum Moſchionis ueteris medici, ſic ſcribentis, λιθαργύρου μνᾶ α. ἡ δὲ μνᾶ ἐπὶ τούτου τοῦ φαρμάκου ἔχει ὁλκὰς ρξ. Id eſt, Lithargyri mina una. Mina uero in hoc medicamento habet drachmas centum ſexaginta. Sic Aſclepiades hoc in loco Moſchionem minam accepiſſe dicit. Galenus itaque addit, καὶ κατὰ τοῦτο τὸ φάρμακον καὶ κατὰ τὸ ἐφεξῆς αὐτοῦ γεγραμμένον. ρξ. δραχμὰς φησὶν ἔχειν τὴν μνᾶν. εὔδηλον οὖν ὅτι τὴν ἀλεξανδρεωτικὴν λέγει μνᾶν, οὐγγίας. κ. ἔχουσαν. ὅπως ἑκάστη τῶν οὐγγιῶν ἔχῃ δραχμὰς η. οὕτω γὰρ συμβήσεται τὰς. ρξ. δραχμὰς ἔχειν τὴν μνᾶν. Quod eſt, Et in hoc medicamento & in eo quod deinceps ſcriptum eſt, centum ſexaginta drachmas ait habere minam. Perſpicuum autem eſt, quòd Alexandrinam dicit, quæ habet uiginti uncias, ita ut quælibet uncia habeat drachmas octo: ſic enim fiet, ut mina habeat drachmas centum ſexaginta. Hæc Galenus.

nus. Hinc uidemus medicis alijs in usu fuisse Atticam minam, alijs quam nominant Medicam, alijs Alexandrinam. Atticam potißimum his, qui uel antequàm res Romanæ essent in flore scripserunt, uel in Græcia agentes Romana pondera ignorarunt. Alexandrinam uerò in primis, his qui Alexandriæ medicinam exercuere. Medicam autem, quibus uel res Romanæ non fuerunt ignotæ, quum in Græcia uitam degerent, uel Romæ agentibus fuerunt notißimæ. Sed quum à Galeno nulla ratio sit indicata, cur hæc mina constituta, nec id ipsum temerè factum putare debeamus, liceat mihi quod sentio in medium proferre. Hi Medici qui Romæ egerunt, quia uterentur Romanis ponderibus, utpote libra, & uncia, & denario, quem Drachmam appellare solent, & scirent Atticis minam esse centum drachmarum, scripsere minam quoque esse centum drachmarum, per drachmas denarios intelligentes. Sic Crito, meo iudicio, accepit minam. Alij referentes ad drachmam Atticam, qua denarius quinta parte grauior est ex sententia Cleopatræ, ac etiam fere Liuij, drachmas inuenerunt Atticas centum uigintiquinque tot denarios efficere, quæ drachmæ in uncias collectæ constituunt sedecim, minus tribus drachmis, quas non curarunt. Sic natam arbitror medicam minam, quæ eadem & centum sit denariorum, & drachmarum Atticarum centum uiginti octo. Quam meam coniecturam si quis contempserit, probabiliorem uelim afferat, & libenter cedam, fieri enim potest ut hic errem, sine causa tamen hanc minam à Medicis institutam, nunquàm

nunquàm crediderim. Porrò Alexandrinæ ratio est, aut quòd drachmas grauiores habuerint, si Polluci credimus minas omnibus fuisse centum drachmarum, ipsas uerò drachmas pro earum grauitate uel leuitate uariasse: aut quòd mina, si Pollucis sententiam non probamus, plures apud eos quàm centum drachmas habuerit. Si itaque grauiorem drachmam fuisse putauerimus, tum semper quinque drachmæ Alexandrinæ efficient octo Atticas. Habebit enim una drachma Alexandrina sesquidrachmam Atticam & decimam ipsius partem. Sin mina plurium fuit drachmarum quàm centum, nemo quot fuerit, nisi drachmæ grauitate prius cognita, scire potest. Illud nobis sat sit, Alexandrinam minam drachmas Atticas pendere centum sexaginta. Nunc ad Libram, quam Græcis duodecim unciarum esse quemadmodum Romanis suprà probaui. Perinde uero ut hi librã siue assem diuidunt in uncias, ac duas nominant sextantem: tres, quadrantem: quatuor, trientem: sic Græci medicamenta eorum transferentes ipsos imitantur, atque ἕκτον λίτρας dicunt sextantem, τέταρτον quadrantem, τρίτον trientem. Galenus περὶ συνθέσεως φαρμάκων κατὰ γένη libro quinto, καὶ ἴρεως ἰλλυρικῆς, καὶ ἀριστολοχίας στρογγύλης, καὶ χαλκάνθου, τούτων ἑκάστου τὸ τρίτον τῆς λίτρας, τουτέστιν οὐγγίας δ´. ἀριστολοχίας δὲ μακρᾶς καὶ χαλκοῦ κεκαυμένου τὸ ἕκτον ἑκατέρου τῆς λίτρας, τουτέστιν ἀνὰ οὐγγίας β´. Hoc est, Iridis Illyricæ, aristolochiæ rotundæ, atramenti, singulorum libræ trientem, id est, uncias

quatuor

quatuor. Ariſtolochiæ longæ & æris uſti, utriuſq; libræ ſextantem, quæ ſunt ſingulorum unciæ duæ. Ne hoc quidem negligendum arbitror, Græcos quoſdam diuerſum egiſſe quàm Plinius. Vt enim hic pro mina uertit libram, quæ tamen quatuor uncijs eſt minor: ita illi contra, nonnunquàm per centum drachmas libram non minam exprimunt, ubi quatuor redundant. Vnde Galenus ſcribit eiuſdem operis libro ſexto, ποτὲ μὲν γὰρ ἀντὶ τῆς λίτρας. ς̄. δραχμὰς γράφουσι αὐτοί, ποτὲ δὲ ἀντὶ τῆς μνᾶς. Id eſt, Aliquando enim ipſi ſcribunt pro libra centum drachmas, aliquando pro mina. Idem eiuſdē operis libro primo de eadem re loquens inquit, ὥσθ' ἡ αὐτὴ ἀναλογία σώζεται μηδὲν μέγα διαφέροντος εἴτε ταῖς. ς̄. δραχμαῖς τῶν μεταλλικῶν, εἴτε ταῖς ἐνενήκοντα ἕξ, αἱ δύο κοτύλαι τοῦ ἐλαίου μιγνύοιντο. Id eſt, Itaq; eadem proportio ſeruatur, ut non multum differat ſiue centum drachmis metallicorum, ſiue ſex & nonaginta, duæ cotylæ olei miſceantur. Hæc ille. Et ſane non multum refert in id genus emplaſtris quatuor drachmas adijcere, ſed in nonnullis medicamentis, quæ bibimus aut deuoramus, plurimum: quod dico ne quis iſtis uerbis Galeni fretus, rem parui momenti eſſe putet. Sed quid dicemus ad Scribonium Largum? qui ſcribit, Aeque enim in libra denarij octoginta quatuor apud nos, quot drachmæ apud Græcos incurrunt. Largus plæraque medicamenta uertit è Græcis, qui libræ uocabulo uſi ſunt in eorum compoſitionibus, diuidentes eam more Romano

in

in duodecim uncias: unciam uerò in septem drachmas, per drachmas denarios intelligentes: quòd autem nonnulli dixerint unciam drachmarum septem, mox Galeni uerbis confirmabo. More itaq; illorum locutus est Largus, alioqui libra drachmarum est sex & nonaginta, ut suprà probaui. Sequitur uncia, in qua nihilo minor dissensio est, quàm in mina: uocabulum & pondus Romanum est, apud quos diuiditur in septem septimas, quos denarios appellant, & in octo octauas, quarum quælibet est trium scriptulorum: quòd ipsum scriptulum sit quarta & uigesima pars unciæ. Octauæ, aliqui nomen non dederunt, ut ille cuius quædam de notis ponderum ex uetusto codice sunt Largo asscripta: multi eam Drachmæ nomine adpellant, ut Balbus ad Celsum de Agrimensoria, Galenus, ac plærique alij medici, præsertim Græci. Fannius etiam drachmam Atticam nominat, cum quo sentit Cleopatra, ubi Minæ Atticæ drachmas centum, in duodecim uncias & semunciam colligit. Sed quorsum attinet hæc repetere, quæ in Romanis ponderibus satis dicta sunt? Vt Græcos in diuisione unciæ in drachmas dißidētes eò melius intelligamus. Ex his itaq; alij tradunt unciam drachmarum esse septem: alij septē cum dimidia: alij octo, de qua re sic scribit Galenus lib. quinto eius operis, ex quo proxime multa attuli, ἐπειδὴ καὶ τὴν οὐγγίαν οἱ πλεῖστοι μὲν ἑπτὰ καὶ ἡμισέως δραχμῶν εἶναί φασιν. ἔνιοι δὲ .ζ. μόνον. ἕτεροι δὲ η̄. Hoc est, Quoniam plurimi unciam drachmarum septem cum dimidia dicunt, alij septem solum,

lum, alij octo. Qui septem drachmarum unciam constituunt: dubio procul per drachmam intelligunt denariũ, atque hi nomine mutato parũ cautos fallunt, cum ipsi rem ignorasse uideri non debeant. De quibus Galenus ait περὶ συνθέσεως φαρμάκων κατὰ τόπους libro octauo, πρόδηλον δὲ ὅτι δραχμὴν λέγομεν νῦν ἐν τοῖς τοιούτοις ἅπασιν, ὅπερ ῥωμαῖοι δηνάριον ὀνομάζουσιν. Id est, Manifestum autem est, quód drachmã dicimus nunc in eiusmodi omnibus, quod Romani Denariũ nominant. Qui uero dixere septẽ drachmarũ cum dimidia unciã esse, uidentur quidem aduertisse drachmã leuiorem esse denario, non tamen exacte, quàntum interesset, examinasse: quorum sententiam, tanquam uerã, artis Veterinariæ medici, ut infrà dicã, receperunt. Postremi rẽ sunt aßecuti, diuidentes unciã in octo drachmas, de quo multa iam dixi. Quòd si præterea fuerint, qui unciam diuiserint in octo quidem drachmas, intelligentes denarios, isti re & nomine à uero aberrasse sunt existimãdi. Sed de his satis: nunc Alciati quædam sunt expendenda, qui postq̃ dixit Atticas mensuras à cæterorum Græcorũ & Latinorum mensuris differre, sic inquit, Et Primo de uncia loquamur: scribit Plin. lib. uigesimoprimo, in drachma Attica sex eße obolos, in obolo chalcos, id est, æreolos, decem: In obolo uerò Græcorũ communi, octo tantummodo chalcos esse Iulius Pollux lib. 9. Paulus Aegineta, & cæteri tradunt: quò fit ut uncia Attica, quæ eadem cum Romana est, chalcos habeat CCCCLXXX. cũ uncia Græca solos

habeat

habeat CCCLXXXIIII. Hæc Alciatus. Probauimus suprà ex Diodoro & alijs, obolũ Atticum habere tantum sex æreola, quibus potius q̃ Plinio credimus, ꝗ quæ scribunt, consona magis sint ueritati, Deinde cum denarius et drachma Attica eiusdẽ ponderis, ut clare ostendi, non fuerint, si utriusq; totidem drachmas nempe octo, quod uult Alciatus, numeraueris in uncia, non erit, quod asserit, uncia Attica eadem cum Romana, sed Romana non paulò grauior Attica. Cæterum qui obolum diuidunt in æreola octo, intelligunt drachmæ loco denarij acceptæ obolum, quod Cleopatra manifeste ostendit, quæ drachma grauior est Attica. Alciatus non intelligens, bona pace dicã, cuius drachmæ obolũ tradunt habere chalcos octo, contra nobis Atticã drachmam grauiorẽ facit drachma, qua loco denarij sunt usi, ac constituit diuersas uncias. Pergit, Merito ergo Cornelius Celsus lib. 5. capite decimoseptimo in uncia Græca pondus septem denariorum esse tradit, cum alioqui Latina & Attica uncia denarios habeat octo. Sic ille. Celsus non dicit se explicare unciam Græcam, sed in uncia pondus denariorũ esse septem. Nec plures fuerunt iusti ponderis in Romana, sicut suprà probauimus. Quòd uero Latina uncia habeat denarios octo, non, opinor, unq̃ probabit Alciatus. Breuiter, ego non invenio apud scriptores nisi unam unciam, quæ est septem denariûm, uel octo drachmarũ, quas drachmas aliqui nominãt Atticas. Addit Alciatus, Tametsi nec eius ratio omnino quadret quandoquidem id septem denariorum pondus aliquanto

ra... ...t uncia Græca, ſed maluit Celſus paulo ampli- rem modum dicere, quàm leuiorem, quod feciſſet ſi ex denarios in uncia ſolos conſtituiſſet: cõtineret enim h...os præterea quatuor & uiginti. Ita Alciatus. Quæ nia ex non conceßis colligit, quamobrem plura de ſis non dicam. Sequitur, Eadem ratione factum eſt, ut um ſextarius Romanus quindecim unciarum ſit, ut ſu prà dixi, Græci ſuo ſextario uncias octo & decem at- tribuant, quòd uidelicet uncia communis ipſorum no- ſtra, itemq́; Attica leuior ſit, in pondereq́; decem & octo unciæ ipſorum & quindecim noſtræ nihil differãt. Tantum Alciatus. Sic certe error alius ex alio naſcitur. De Attico ſextario quod utrunque ſit ſcriptum libro ſe- cundo firmis authorum teſtimonijs probaui. Habet enim is decem & octo uncias menſurales, pendet oleo referu- tus XV. Si Alciatus unciam menſuralem a ponderali, quod neceſſarium fuit, recte diſtinxiſſet, non Græcam à Romana & Attica, tum ſine dubio rem potuiſſet intelli- gere. Nihil tamen mirũ uiros alioqui doctos, ſed igna- ros medicinæ, à recta regione deflexiſſe. Iam ad dra- chmam pergendum, quæ etiam ὁλκὴ uocatur, quod ex Dioſcoridis illius ſuprà citatis uerbis clarum eſſe po- tuit. Galenus etiam hoc modo interpretatur, quædam referens Aſclepiadis, qui Themiſonis antidotum ſacram cum retulißet ſic ſcribit, ἡ χρῆσις πρὸς μὲν τὰς βραδυπεψίας ὁλκὴ μία μετὰ ψυχροῦ ὕδατος κυάθων δ´. Id eſt, Modus eius potãdi eſt ad tardã con- coctionem holce una cum aquæ frigidæ cyathis IIII.

Galenus

Galenus itaque ait, κελεύει δίδοσθαι μίαν ὁλκὴν μετὰ ὕδατος ψυχροῦ κυάθων δ. ἡγοῦμαι δὲ λέγειν αὐτὸν δραχμὴν ἀργυρᾶν. καὶ γὰρ οὕτω σχεδὸν ἅπασι τοῖς νεωτέροις ἰατροῖς ἔθος ὀνομάζειν. Hoc est, Iubet dari holcen unam cum aquæ frigidæ cyathis quatuor. Arbitror autem ipſum dicere drachmã argenteã. Sic enim nominare omnibus ferè iunioribus medicis conſuetudo eſt. Eſt uerò locus ille in eodem libro cuius proxime mentionem feci. Cæterum Holce propriè id ſignificat, quod alioqui σταθμός. Hinc Dioſcorides libro primò de materia medica ſic ſcribit in Iride, καθαίρουσι δὲ χολὰς ποτιζόμεναι μεθ' ὑδρομέλιτος ὁλκῆς δραχμῶν ζ. Id eſt, Purgant uerò bilem pondere drachmarum ſeptem cum aqua mulſa potæ. Errat in holce multum Nicandri interpres, ut iam in Hippoiatricis dicã. De reliquis nunoribus ponderibus hic plura ſcribere nolui, quòd partim ſuprà ſatis ſint explicata, partim in alio opere, ut quæ hic omiſimus, cuiuſmodi ſunt ἀσσάριον, τετράσσαρον, στατὴρ, στάγιον, ἑξάγιον, σίκλος, θερμὸς, κεράτιον, ὄροβος, φακὴ, σιτάριον, ac alia nõ pauca, quæ medicis ſunt in uſu, ut cum ſcribunt fabæ Aegyptiacæ magnitudine aut noſtræ, aut ciceris, uel denique manipulus, & ſimilia. Nunc antequàm extremam manũ huic labori imponam, declarabo paucis & Hippoiatrica. Mulomedici enim Græcorum ut ſuas habuere menſuras, ſic quoque pondera in hunc modum, ἡ μνᾶ ἔχει οὐγγίας ιε. ἡ δὲ λίτρα Δραχμὰς η. ἡ δὲ οὐγγία,

δραχμὰς. ζϛʹ. ἡ δὲ δραχμὴ γράμματα. γ̄. τὸ δὲ διωάριον γράμματα. δ̄. τὸ δὲ γράμμα ὀβολοὺς δύο. Quod est, Mina habet uncias quindecim, libra drachmas nonaginta, uncia drachmas ſeptem cũ dimidia, drachma ſcriptula tria, denarius ſcriptula quatuor, ſcriptulum obolos duos. Sic tradũtur Hippoiatrica pondera in libello de Menſuris & Ponderibus, à quodã ignoto Græco, cuius uerbis res eſt probãda, ſcribit itaque ſic, ἡ μνᾶ ἔχει οὐγγίας. ιε̄. ὁλκὰς. ριβϛʹ. ἡ λίτρα ἔχει ὁλκὰς. ϟ̄. τὸ διωάριον ἔχει γράμματα δ̄. i. Mina habet uncias XV. holcas CXIIS. libra habet holcas XC. denarius habet ſcriptula IIII. Idem paulò pòſt, ἡ οὐγγία ἔχει δραχμὰς. ζϛʹ. ἡ δραχμὴ ἔχει γράμματα. γ̄. ὀβολοὺς ϛ̄. Hoc eſt, Vncia habet drachmas ſeptem cũ dimidia, drachma habet ſcriptula tria, obolos ſex. Sic ille ſentit. Videamus primo quonam modo fiat mina unciarum quindecim. Vt illi qui medicam minam ſtatuerunt unciarum ſedecim, reſoluerunt denarios in drachmas Atticas, ita hi quia unciam aſſerunt drachmarum ſeptem eſſe cum dimidia, detrahunt de ſedecim uncijs unam, unde hæc opinio, ſiue perſuaſio, ſiue quo alio nomine appellare libet, uidetur nata, minam eſſe unciarum quindecim. Sequitur libra quæ non diſsimiliter iſtis unciarũ eſt duodecim, nam quod ſcribitur in exemplari excuſo, ἡ λίτρα ἔχει ὁλκὰς. ϛ̄. Id eſt, Libra habet holcas ſex, deprauatum eſt. Nam librarius notarum affinitate, quæ eſt inter. ϟ̄. nonaginta ſignificantem, & . ϛ̄. ſex, deceptus,

ptus, unam notam pro altera scripsit. Errorem uerò suum ex minæ explicatione, ubi holce omnino drachmã significat, facile deprehendere potuisset. Nam ridiculus author ille fuisset, si holcen modo pro drachma, modo pro uncia sumpsisset in uno quasi contextu uerborum. Quinetiam exemplar, quod paulò correctius uidi, sic ut lego habet. Videtur autem librarius iste indoctus secũ in errorem traxisse eum, qui quædam de Mensuris & Ponderibus Nicandro adiecit, siue fuerit illius interpres, siue alius quispiam. Is enim scribit, λίτρα ἔχει ὁλκὰς. ς̄. Hoc est, Libra habet holcas sex. Quoniam uerò iste intelligebat libram esse unciarum XII. in eam opinionem necessitate quadam uenit, ut holcen interpretetur uncias duas, præcedunt enim hæc uerba, ἡ ὁλκὴ οὐγγίας δύο. Id est, Holce uncias duas. Quod nemo alius tradidit. Sed ita solet error ex errore plærumque oriri per inscitiam, aut per negligentiam. Nam holcen pro pondere drachmáque legimus, pro duabus uncijs minime. Porrò nec in Græco ignoto qui Hippoiatrica tradit sine menda legitur, ἡ οὐγγία ἔχει δραχμὰς. η̄. Id est, Vncia habet drachmas octo, quod corruptum esse quisquis minam in drachmas ibidem redactam considerauerit, facile obseruabit, etiamsi nullo emendatiore codice iuuetur. Postremò denarium iste dicit esse scriptulorum quatuor, idem sentiens quod Priscianus Cæsariensis, quem secutus est Portius, diuersitatem denariorum afferens: quod tametsi uerum non est, minus tamen ipse aberrat à uero, quàm Nican-

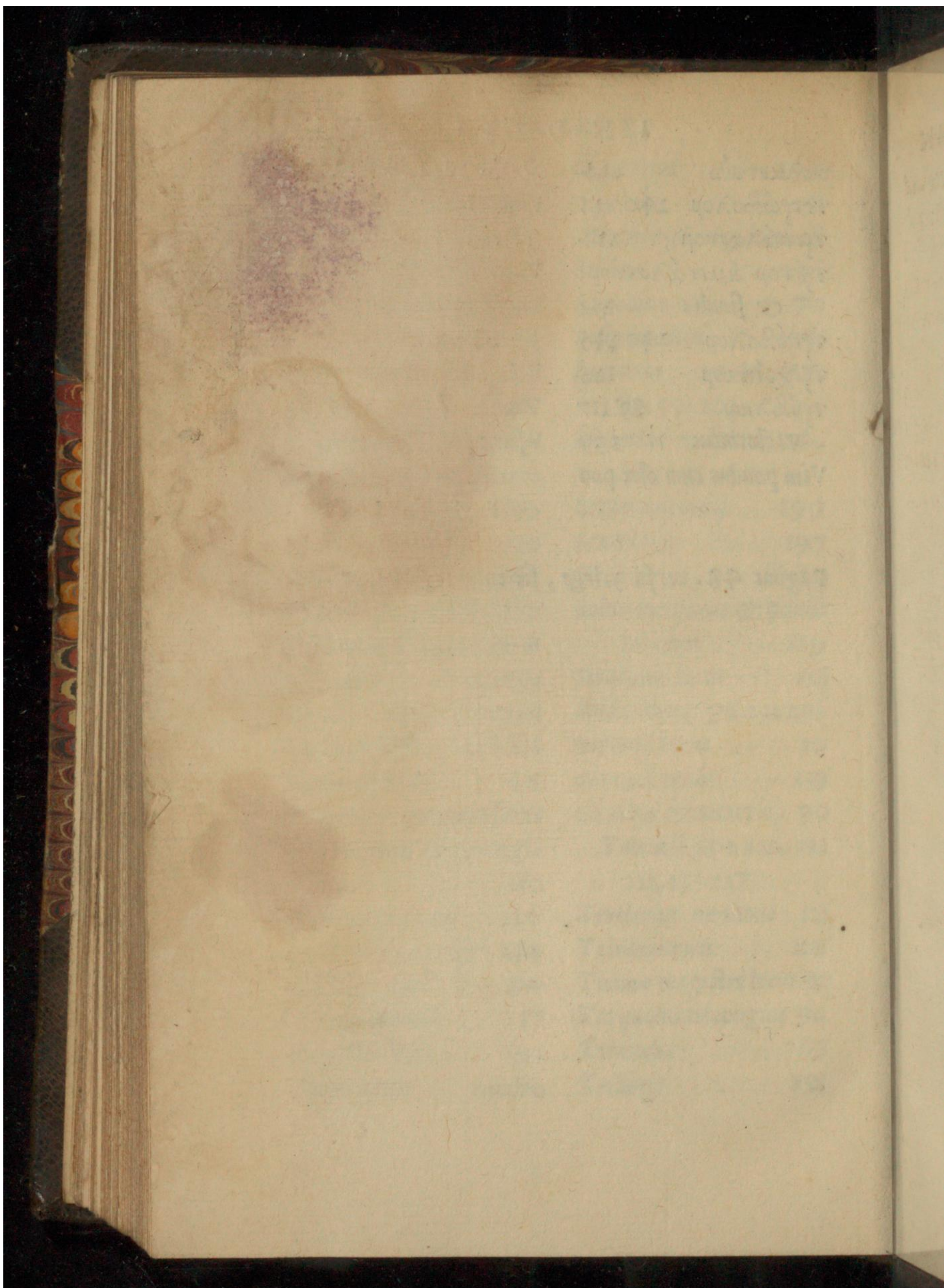
dri interpres, qui ſcribit, Δηνάριον δραχμὴν μίαν ἡμίσειαν. Hoc eſt, Denarius ſeſquidrachmam habet. Iſto modo feliciter creſcerent denarij in arca. Alij igitur de denarij Romani pondere detrahunt, alij nimium ad pondus ipſius addunt. Sed dimittamus bonum iſtum interpretem, qui plæraque in menſuris & ponderibus corrumpit, ut aliàs oſtendimus. Diuidamus itaque pondera Hippoiatrica maiora in minora, quod idcirco facere conſueuimus, ne res iterum tam facilè deprauari poßit. Mina ſecatur in libram & quadrãtem, id eſt, uncias. XV. drachmas CXIIS. ſcriptula CCCXXXVIIS. obolos DCLXXV. Libra ſecatur in uncias XII. drachmas XC. ſcriptula CCLXX. obolos DXL. Vncia ſecatur in drachmas ſeptem cum dimidia, ſcriptula XXIIS. obolos XLV. Drachma in ſcriptula III. obolos VI. Scriptulum in obolos II. Tantum de Hippoiatricis ponderibus: reſtant demum notæ. μνᾶς eſt litera μ, ſuperne poſitum habens υ, hoc modo, μ̆. λίτρα eſt λ, habens ſuprà ſcriptum ι, ſic λ' : quidam uerò linea obliqua ſecantes dextrum ipſius cornu idem ſignificant, iſto modo λ. alij inter cornua eius ponunt ι, hac figura λ. οὐγγίας eſt γ, habens appoſitum ſiue impoſitum in angulis ipſius ο, hoc modo γο. δραχμῆς obliquum λ, in dextrum cornu inclinans ſic ⊲ ὁλκῆς uerò, quæ eadẽ eſt cũ drachma, λ, in cuius medio eſt inſcriptum ο, hac figura λ. γράμματος autem γ, adiunctum habens ς, quod ſecet recta linea, iſto modo γς. ὀβολοῦ linea in obliquum flexa, habens

ex utraq; parte punctum sic. ⌣. Δυοῖν ὀβολοῖν duæ eiusdem figuræ lineæ ≈ κερατίου κ, cuius inferius cornu accentui acuto similis recta linea secet, addito ε, hac figura κ/ε χαλκοῦ χ, superne scriptum habens α, isto modo χ̊ ἡμίσεος nota est, cuiuscunq; ponderis fuerit, similis ferè ei, qua nonagenarius numerus significatur: ut igitur alteram ab altera distinguãt, Græci supra notam nonagenarij numeri, unam uirgulam in modum accentus acuti formatam scribunt: supra notam autem ἡμίσεος duas eiusdem figuræ uirgulas hoc modo ϛ'', quæ in antiquis codicibus quibusdã emendatè scriptis obseruare licet. Hæc mea sententia est de mensuris & ponderibus, non paulò diuersa ab alijs, pro qua confirmanda contra tot uiros & tantos disputare uerius fuissem, nisi mihi iamdudũ persuasum esset, nullam authoritatem tantam esse, ut ei ueritas iure cedere debeat, cuius, ut sæpe dixi, asserendæ causa magis, quàm quòd ullum ex ijs (nec enim merentur hoc illorũ studia) reprehensum uelim, liberius disserui. Ipsi, ut uiros bonos & doctos decet, uel contra mea refellent testimonijs ueterum: uel, si id non poterunt facere, ueritati acquiescent.

FINIS.

FINIS.

Pagina 48. uersu 3. lege, sic enim ipsum appellant.

ner Jallen hiri 1762
vinla mensis mai

